TRACTATVS

DE VOCATIONE EFFICACI, QVAE

inter locos Theologiæ communissimos recensetur, deq; locis specialioribus, qui sub vocatione comprehenduntur.

VT DOCTRINA DE VOCATIONE illustrior evaderet, adjectæ sunt quæstiones aliquot *de modis illis, quibus Deo visum est* jam inde à principio, homini verbum vtriusq; fœderis sui, revelare.

Authore ROBERTO ROLLOCO *Scoto.*

EDINBVRGI
EXCVDEBAT ROBERTVS
Walde-graue Typographus Regius.
ANNO 1597.
Cum privilegio Regio.

80 ; 01

SERENISSIMO POTENTISSIMOque Principi, ac Domino suo,

IACOBO *sexto Scotorum Regi*,
gratiam & pacem à
Domino.

COgitanti de eo, in cuius nomine parvum hoc opusculum meum apparere vellem, O Rex, quidni debebat M. tua potissimum in mentem mihi venire, quæ primitias laborum meorum, cuiuscunque demum ij

ſint generis, ſuo quodam jure ſibi vendicat: & cui primitiæ primi illius generis laborum & ſcriptionum mearum, hoc eſt, commentationum, à me jam ſunt oblatæ: An non igitur par erat, vt eidem quoq; primitiæ ſecundi hujus generis laborum noſtrorum, quod cernitur in locis Theologiæ communibus tradendis, offerrentur. Ab hoc inſtituto, etſi multa erant quæ me deterrebant, inter qnæ imprimis obverſabatur mihi Majeſtas Regia, & ea quidem, vt ingenuè dicam, ſingulari quadam cognitione rerum diuinarum adornata, Maieſtas,

ieſtas, inquam, cujus magnitudinem ferre non poterant, tenuitas iſta mea, ſimul & opuſculi hujus mei mediocritas: Tamẽ cum memoria repetebam, quanta ſemper eſſe ſoleat humanitas illa & clementia tua, cum erga omnes, tum verò imprimis erga me; decreui potius in ſuſpitionem audaciæ aliquam incurrere, quã officium erga M. tuam meum, aut potius pietatem humillimam, non teſtatam facere, vel hac ipſa hujus opuſculi mei, quantulumcunq; illud ſit, dedicatione. Accipe igitur, O Rex, non tam opuſculum hoc parvum, quàm teſtimonium

animi M. tuæ in Domino addictißimi, & paratißimi, pro eo ac debeo, & pro modulo mearum virium, ad obſequendum M. tuæ quacunque in re, & quàm poteſt fieri, ſubmiſſè. Sed quid eſt in quo ego M. tuæ queo inſeruire magis, quàm in eo, vt aßiduis & ſerijs cum Deo meo precibus agã, vt tu ipſius gratia ac beneficio ſingulari, virorum qui hoc noſtro ſæculo doctrina & pietate excellunt apud exteras gentes, opinionem illam præclaram, quam non immeritò ſuſtines, ad extremum vſque tuearis: vt, & in præſenti hac vita fœliciter regnes,

nes, & in altera illa socius sis cœlestis illius regni (Præ cuius gloria, vt hoc dicam obiter, ego non ita pridem audiui te terrena ista regna omnia despicere, cum, inter alia, de Christo, deque precibus ad eum solum, non etiam ad Angelos, aut sanctos homines, qui hac vita defuncti sunt, concipiendis, in familiari quodam sermone, & non nisi paucis aliquot præsentibus, multa eruditè (Dicam ad Dei gloriã, absque vlla assentatione, quod res est) & piè suauiterque disserebas.) socius, inquam, sis cœlestis illius regni, ac cohæres cum

capite

capite tuo, ſummo illo rege, Domino ac hærede omnium, Jeſu Chriſto: Cujus gratia, miſericordia, & robur te muniant & protegant, tam corpore, quàm Spiritu, ab omnibus inimicis tuis, tam corporalibus, quàm ſpiritualibus, in ſempiternum. Amen. Edinburgi 5. Id. Junij. 1597.

T. M.

Servus addictiſſimus,

ROBERTVS ROLLOCVS.

Typographus Lectori. S.

DVm opusculum hoc D. Roberti Rolloci de efficaci vocatione typis committerem, venit fortè in manus D. Theodori Bezæ epistola, ad Scotiam D. Iohanni Iohnstono missa, quæ operum quorūdam ab eodem hoc Authore editorum, et a me excusorum, commētarii, inquā, in Epistolā ad Ephesios, & Analyseôs Epistolę ad Romanos, commendationem continebat. Eam itaque huic operi præmittēdam censui, vt tu (benigne Lector) quodnā viri illius in universa doctrina Theologica exercitatissimi, & de Ecclesia optimè meriti, de hujus Authoris scriptis judicium sit, perspiceres; & ex eo de cæteris ejus laboribus, vel hactenus exantlatis, vel imposterùm ad Ecclesiæ vsum exantlandis, æstimares: Deum (cum D. Beza) precatus, vt hunc hominem novis subindè donis auctum fœliciter conservet, & alios, quando ipsi visum fuerit, huic similes operarios in vineam suam emittat. Vale.

SPECTATÆ TVM PIETATIS, TVM DOCTRINAE VIRO, D. IOANNI IOHNSTONO amico summè observando.

Veriùs ad tuas literas, vt serò mihi redditas, respondeo, mi Iohnstone, *ex quibus pergratum mihi fuit intelligere te salvum ad tuos reversum, Ecclesias vestras in beato & tranquillo statu comperisse, quem illis perpetuum & securum in longos annos exopto. Et quidni sic futurum confidam? Quum & tàm praclarè iam inde ab initio fuerint à magnis illis & verè fidis servis Dei iacta earum fundamenta: & qui supervenerunt, non stipulas, neque fœnum; sed aurum & argentum, & lapides verè pretiosos superstruxerint: immò sanctis eorum laboribus sic Deus manifestè faverit, ut quicũque ad hoc Dei ædificium impegerunt, non modò suis conatibus exciderint; verùm etiam procul,*

cul, velut ipsius Dei manu, sint dissipati, & iam quasi in tenebras exteriores proiecti. Ad hoc accedit rarissimum & pretiosissimum illud Dei donum, quo vos est idem ille Deus dignatus, concesso vobis eo Rege, & in tot, tantisque periculis admirabiliter conservato, qui ad illud singulare pietatis tuendæ, & conservandæ puritatis Ecclesiarum studium, tantam Christianæ Religionis ex ipsis fundamentis cognitionem adiunxerit, vt in eo penè Dominus, & Regiæ Maiestatis, & sacri ministerij dignitatem videri possit simul contulisse, vt Scotiæ iampridem nihil deesse videatur, vnde optima & maxima quæque sint illi speranda, si modo, quod sanè futurum non immeritò confidimus, tanta hæc dona agnoscere, & sicut adhuc fecit, illa pergat ad rectum illum summum finem & scopum, id est, ad ipsius omnium bonorum auctoris gloriam dirigere. Hanc verò tam beatam sortem, tibi, cæterisque istic venerandis fratribus, hisce literis gratulandi gaudeo præbitam mihi occasionem, tùm ab eo vestrate, D. Davide Dromenio, viro pio, & non indocto, cuius præsentia aliquot dierum nobis hic fuit iucundissima, ad vos revertente, cui has literas cõmisi; tùm ex eo quòd hoc ipso tempore mihi contigit thesaurum nanciscì, qui nescio quo sinistro fato quamvis hîc in omni-

omnium aliorum conspectu versaretur, me tamẽ adhuc subterfugerat: thesaurum enim cur non appellem, & quidem pretiosissimum, illos honorandi summè fratris D. Rolloci, tum in Epistolam ad Romanos, tum in Epistolam ad Ephesios, utramq; inter Apostolicas omnes Epistolas celebratissimam, commentarios? Sic enim ego quidem de ijs apud me statuo (quod absque ulla specie adulationis dictum velim) nihil adhuc legisse me in hoc interpretationis genere breuius simul, & tum elegantiùs, tum iudicioſiùs scriptũ, ut ipse me ijs inspectis continere nequiverim, nec etiam, opinor, debuerim, quin & Deo, de hoc utilissimo proculdubiò quamplurimis futuro labore, gratias magnas agerem, & tantum hoc vobis bonum, vel toti potiùs Ecclesiæ concessum gratularer, Deum precatus ut hunc hominem novis subinde donis auctum fæliciter conservet, hoc præsertim tempore, in quo propter tantam operariorum in excolenda Dei nostri vineam raritatem, & pauciſsimos ex veteranis illis exercitatiſsimis superstites, triumphare iam sibi de oppressa veritate Sathan cum suis videbatur. Caterum, quod ad huius Ecclesiæ & Scholæ statum attinet, perstamus quidem adhuc illa verè, ipsis etiã nostris hostibus admirabili, omnipotentis Dei, et Servatoris nostri manu ve

lut

lut ex ipsis mortis faucibus erepti, sed solis adhuc καὶ ἀνθρώπου inducijs cũ hoc anno finiendis freti, & ab ijs necessariò pendente nostro statu, quæ tandem in illo nunc Rothomagi coacto cœtu, vel de bello, vel de pace, (in qua & nos æquis conditionibus comprehendamur) inter ipsum Galliæ Regem & vicinum nobis principem brevi decretum iri speramus. In hoc autem tam incerto statu illud nos planè solatur, quòd sciamus istud quantumvis tenue & fragile filum, à quo veluti suspensi nunc pendemus, ipsius Dei nostri manu teneri, nunquam passuri ut falsum comperiatur quod, & ex Apostolo didicimus, & toties reipsa sumus experti, Omnia videlicet eorũ qui Deum diligunt bono cedere. Vos autẽ interea nostri in assiduis vestris precibus memores esse quæso pergite. Ego verò iam ab aliquot mensibus, etsi neque febri, neque calculo, non denique podagra, vel acribus illis malis vexor, quæ senectam ferè consequuntur: tamẽ ita me sentio debilitatum, ut ab utroque publico munere meo penè cogar prorsus abstinere, me domi continens, & totus ad ἀναλυσιν illam optatissimam intentus: quo me 78. annum iam agẽtem, ætas ipsa vocat: qua in re tuas & piorum omnium fratrum preces requiro, & quidem nominatim venerandi mihi fratris D. Melvini, itidemque D. Petri Iunij,

quem

quem, nisi me fallit memoria, D. Scrimgerus *beatæ memoriæ, sibi cognatum hîc olim appellabat; quibuscum, adiunctâ meo nomine officiosissima salutatione, peto ut has tibi communes esse literas velis: Deum precatus, mi suavissime frater, ut vos ist hîc omnes quam potentissimè & fœlicissimè adversus omnia pericula domi & foris tueatur. Bene vale.* Genevæ, *Calendis Novembris, vetere nostro calculo.*

cIc Ic xcvi.

Tuus Beza totus.

VT INTELLIGAT LECTOR quem locum habeat ſequens tractatus *De Vocatione efficaci in doctrina theologica*, placuit Methodi locorum Theologiæ hæc quaſi prima *et rudia quadam lineamenta ducere.*

1. DOctrinæ Theologicæ ſumma & generaliſſima capita duo ſunt,
   1. de Deo. 2. de operibus Dei.
2. Capiti primo generaliſſimo de Deo ſubalterni ſunt loci,
   1. De natura Dei & ejus attributis, quæ vocantur, eſſentialibus, ut Miſericordia, Iuſtitia, potentia, Sapientia &c.
   2. De Trinitate ſive tribus in unica Deitatis eſſētia perſonis
3. Caput ſecundum generaliſſimum, quod eſt de operibus Dei, habet ſub ſe locos ſpecialiores
   1. De opere Dei quod ab æterno eſt, cujuſmodi eſt generalis providentia & decretū Dei generale de omnibus creaturis, quod inde ab æterno eſt. 2. De opere Dei quod in tempore eſt, quodque cernitur in exequutione æterni illius Decreti & providentiæ divinæ.
4. Sub loco de exequutione decreti, continentur ſpeciales alij
   1. De creatione rerum omnium. 2. De adminiſtratione rerū omnium creatarum.
5. Sub loco generali de creatione continentur ſpeciales alij de particularibus creaturarum ſpeciebus, nominatim verò loci de rationalibus creaturis
   1. De Angelo. 2. de homine.
6. Ad locum de homine pertinent inferiores alij
   1. De innocentia. 2. De lapſu & peccato primo. 3. De reparatione ipſius.
7. Ad locum de reparatione pertinet locus
   De Chriſto Mediatore in quo facta eſt reparatio.
8. Ad locū de Chriſto Mediatore pertinēt loci ſubalterni alij
   1. De

1. De natura ejus. 2. De personali unione duarum naturarū
3. de officio ipsius triplici. 4. de beneficijs ipsius sive benedictionibus spiritualibus quibus nos benedicit Deus pater in Filio suo Iesu Christo.

9. Ad locum de beneficijs siue benedictionibus Dei in Christo Iesu pertinent inferiores loci de particularibus beneficijs,
1. De prædestinatione hominis ad vitam, sive electione in Christo quæ fuit ante tempora sæcularia. 2. De vocatione Dei in Christo, quæ est in tempore. 3. De justificatione Dei in Christo. 4. De Dei in Christo nostri glorificatione.

10. Ad locū de Prædestinatione hominis ad vitā pertinet locus de prædestinatione hominis ad mortē, sive de reprobatione

11. Ad locum de Vocatione pertinent plures subalterni alij
1. De Verbo Dei, sive de fœdere Dei utroq;, tàm operum, quàm gratiæ. 2. De Scriptura sacra. 3. De peccato. 4. De fide. 5. De spe. 6. De Charitate. 7. De resipiscentia. 8. De libero arbitrio, sive de natura hominis. 9. De gratia Dei.

12. Ad locum de glorificatione pertinent loci
1. De Regeneratione. 2. De bonis operibus. 3. De merito operum.

13. His omnibus locis de benedictionibus Dei in Christo Iesu, subjecti sunt loci,
1. De Sacramentis, quasi superiorum omnium sigillis. 2. De Ecclesia Dei, quæ ex superioribus benedictionibus unâ cum Sacramentis suis consurgit, & ad quam eæ omnes pertinent.

14. Ad locum de Ecclesia spectat locus
De Disciplina Ecclesiastica.

TRACTA-

TRACTATVS DE VOCA-tione efficaci, deq; particularibus aliquot locis theologicis sub ea comprehensis.

De Vocatione efficaci.

CAP. 1.

VOCATIO Dei efficax est qua Deus præscitos ab æterno & prædestinatos ad vitã, ex mera sua gratia per promulgationem fœderis gratuiti sive Evangelij prædicationem, vocat ex tenebris in lucem suã admirabilẽ, à potestate Satanæ ad Deum, in Christo Iesu; vocati autem eadem Dei gratia respondent, creduntq; in eum per Iesum Christum. Responsio hæc fidei est, quæ reipsa est conditio promissionis quæ est in fœdere gratuito. Quarę efficax vocatio consistit in promissione fœderis quæ fit sub conditione fidei, & in fide, quæ nihil aliud est quã impletio conditionis.

Vocationis igitur efficacis duæ ſunt partes, prior eſt externa Dei vocatio prædeſtinatorum ad vitam, à tenebris ad lucem, idq; ex ſola Dei gratia, & per promulgationem fœderis gratuiti ſive prædicationem Evangelij. Poſterior eſt interna fides ex eadem Dei gratia ſive per Dei Spiritum, à Satana ad Deum: nam poſterior Vocationis pars quomodò à fide differat reipſa non video.

In priore parte Vocationis efficacis primùm conſideramus perſonas, vocantem & vocatam; Vocans eſt Deus propriè ſolus, qui ſolus promittit in fœdere ſuo, qui vocat ea quæ non ſunt tanquã ſint *Rom.4.17*. Perſona vocata, ſunt ij quos prægnovit Deus & prædeſtinavit ad vitam: Nam quos prædeſtinavit eos vocavit. *Rom. 8.* Secundò in prima parte vocationis efficacis habemus cauſam quæ movit Deum ad vocandum nos. Eſt autem ſola ipſius gratia; nam cauſa omnium beneficiorum Dei erga nos, eſt in ipſo Deo: Vt enim prædeſtinavit nos in ſeſe pro benevolo affectu voluntatis ſuæ. *Epheſ. 1.5.* ſic vocavit nos in ſeſe, juſtificavit in ſeſe, glorificavit in ſe ſe, ad laudem gloriæ gratiæ ſuæ, vt ipſi in ſolidum ſit omnis gloria. Tertiò habemus inſtrumentum vocationis, quod quidem eſt fœdus promul-

promulgatum, vel Evangelium prædicatum. Quartò in priore hac parte vocationis efficacis habemus terminos, à quo, et ad quē: Terminus à quo sunt tenebræ, potestas Satanæ, misera illa nostra conditio, quę est extra Christum, posita in peccato & morte: Terminus ad quē est lux, Deus ipse, deniq; beata hominis in Christo conditio. Ex his videmus locum de verbo Dei, item locum de peccato & miseria, subalternos esse loco de vocatione tanquam capiti generalissimo.

In posteriore efficacis vocationis parte habemus hæc capita notanda. Primùm causam responsionis siue fidei nostræ in Deum, ipsius Dei gratiam, qui fidem hanc intus operatur in nobis per Spiritum sanctum suum cum verbo suo communicatum: Vt enim Deus ex gratia sua vocat nos exteriùs ad se, ita ex eadē sua gratia in Christo Iesu accendit in nobis fidem eam, qua nos ipsi respondemus.

In secunda parte vocationis quam in fide ponimus, si lubet eam subtiliùs distinguere, duplex est Dei gratia sive operatio in cordibus nostris; Prima est dum per Spiritū suum sanctum creat novam & cælestem lucem in mente priùs obtenebrata, quæ nec vidit, nec videre potuit ea quæ sunt Spiritus Dei. *1. Cor.*

2.15. Animalis homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei, sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere. In voluntate prorsus perversa ac à Deo aversa creat rectitudinem, denique in omnibus affectibus novam sanctitatem. Ex hac creatione exiſtit illa noua quæ vocatur creatura, ille novus qui vocatur homo, qui secundum Deum conditus est ad justitiam & sanctimoniā veram. *Ephe.4.24.*

Papistæ hanc primam in fide gratiam et Spiritus sancti operationem vocant non creationem novæ alicujus creaturæ, quæ anteà non fuit, sed exsuscitationem bonitatis & sanctitatis, quam dicunt etiam mansisse in natura hominis post lapsum illum primævum, & quam libertatem arbitrij vocant, quam in lapsu non planè interijsse dicunt, sed attenuatam modò & debilitatam fuisse. Atque hæc, quam vocant, libertas arbitrij, nihil est aliud profectò, quam naturæ illa sanctitas & vita Dei, lux spiritualis, quacum creatus est jam olim homo in principio. Sed de ea suo loco erit dicēdum. Dicunt igitur post lapsum hominis mansisse non solùm facultates animi, sed etiam qualitates sanctas facultatum, sed læsas ac debilitatas. Atque hæc est ipsis illa arbitrij libertas quam dicunt excitari per prævenientem

tem ſive operantem gratiam, quam definiunt motionem foris quaſi ſtantem ad oſtium cordis, ipſumque pulſantem. In prima gratia, quam dicimus creationem ſanctarum in anima qualitatum, homo habet ſe tantùm patheticè, & eſt tanquam materia. In illa enim prima creatione ſiue redintegratione omnis boni & ſancti in facultatibus animi, quæ ſancta qualitas eſſe poteſt cujus beneficio cooperetur animus cum Spiritu Dei, cum gratia operante? Non tamen dicimus hominem in nova illa creatione habere ſe vt truncum aut ſtipitem, quum in anima hominis ſit potentia paſſiua, vt ſic dicam, ad recipiendam illam ſanctam qualitatem & vitam Dei, ſit facultas ac vita rationalis, quæ quidem potentia non eſt in trunco aut ſtipite. Adverſarij autem dicunt in excitatione libertatis arbitrij cooperationem eſſe ipſius libertatis, quæ vel recipit & admittit, vel rejicit illam gratiam, quam dicunt operantem ſiue prævenientem. Ergo operationem tribuunt gratiæ, cooperationem vero libero arbitrio.

Secunda gratia ſiue ſecunda Spiritus Dei operatio in ſecunda vocationis noſtri parte, ſiue in fide, eſt ipſe actus fidei, vel actio promanãs à nova illa creatura, mẽtis illuminatæ

actio in cognoscendo Deum in Christo, voluntatis sanctificatæ actio in amplectendo vel apprehendendo Deum in Christo. Hîc agens principalis, siue principalis operans, est ipse Dei Spiritus, qui post primam illam gratiam & creationē manet ac habitat in nobis, at manendo non otiatur, sed perpetuò aliquid boni agit & operatur in nobis & per nos. Secundarius agens siue cooperans est ipse animus humanus, vel potiùs novus homo, et in animo ac facultatibus animi ipsa nova creatura. Per hanc Spiritus S. vt sic dicā, cognoscit, vel quod idem est, in cognoscendo Deum Spiritus sanctus vtitur nova creatura: per hanc Spiritus sanctus Deum in Christo amplectitur atque apprehendit. Sic loquitur Paulus *Rom. 8.* Spiritus sanctus, inquit, interpellat pro nobis suspirijs inenarrabilibus. Ecce actionem suspirandi Spiritui tribuit, tanquam principali agenti. In hac secunda gratia quæ est actio sive opus fidei, non jam habemus nos ipsi merè patheticè, sed acti per Spiritum sanctū agimus, excitati ad credendū credimus, vno verbo cū operante Spiritu S. cooperamur, ac Spiritus sancti συνεργοι sumus.

Adversarij dicunt secundam gratiam in fide esse actionem liberi arbitrij, qua nos per liber-

libertatem arbitrij noſtri diſponimus nos ipſos,& præparamus ad gratiam juſtificantem, credendo,ſperando,pœnitendo.In hac actione principalem agẽtem dicunt non Spiritum quidẽ, vel motionem, vt ipſi loquuntur, Spiritus; verùm libertatem arbitrij,quam dicunt in agendo præire & operari,cum illa motio Dei ſubſequatur & cooperetur. Nihil hîc loquuntur de Dei Spiritu,ſiue in prima, ſiue in ſecunda gratia,qui revera agens eſt in vtraque ſicuti diximus, ſed motionem neſcio quam foris ſtantem & pulſantem Spiritus ſancti loco ſubſtituunt. Hanc motionem dicunt excitare libertatem arbitrij,hanc dicunt cooperari cum libertate arbitrij jam operante,noſq; ad gratiam juſtitiæ præparante. Hæc eorum doctrina peregrina eſt, neq; ſapit Scripturam Dei ſanctam aut Scripturæ phraſin.Hactenus de gratia Dei in fide,ſiue ſecunda vocationis noſtri parte duplici.

Deinde in ea conſiderandi ſunt termini, qui ijdem ſunt,qui in vocatione eam antecedente fuerant. Ad hanc ſecundam efficacis vocationis partẽ pertinet Doctrina fidei, quæ reipſa videtur eadem cum ea. Fidem ſequuntur Spes, Charitas, Reſipiſcẽtia; Reſipiſcẽtiæ ſubalternus eſt locus de libero arbitrio.

De verbo Dei siue fœdere in genere, & de fœdere operum in specie.

CAP. 2.

LOco generalissimo de vocatione subalternus est primùm locus de verbo Dei siue fœdere, deinde locus de peccato & miseria hominis, tertio locus de fide, quã sequuntur spes, charitas, et resipiscentia. Quare nunc de verbo sive fœdere Dei erit dicendum, si primùm de hoc admonuerimus, quod totum verbum Dei ad fœdus aliquod pertineat: nihil enim loquitur Deus homini extra fœdus: Vnde à fœdere sive testamento Dei vtraque Scriptura & vetus & nova, qua continetur vniversum verbum Dei, appellationem suam est sortita.

Fœdus Dei in genere est promissio sub certa aliqua conditione. Est autem duplex, primum: fœdus operum; secundum, fœdus gratiæ. Paul. *Gal. 4. 24.* duarum pactionum disertè meminit, quæ in veteri Testamento adumbratæ sunt per duas fœminas tanquam typos, nempe, *Hagaram* ancillam & *Saram* liberam, Nam hæ, inquit, sunt duæ illæ pactiones. Nunc igitur de duplici hoc fœdere dicamus quædã, ac primũ de fœdere operum.

Fœdus,

Fœdus operum, quod & legale siue naturale vocari potest, fundatum est in natura quæ fuit in creatione pura sanctaque, & in lege Dei, quæ in prima creatione insculpta fuit hominis cordi. Postquàm enim Deus naturam hominis creavit ad imaginem suam puram & sanctam, legemque suam insculpsit menti ipsius, percussit cum homine fœdus, in quo promisit ei vitam æternam sub conditione operum sanctorum & bonorum, quæ nimirum responderent naturæ creatæ sanctitati & bonitati, legique ipsius essent conformia. Quòd autem natura informata sanctitate, justitia, & legis notitia, sit fundamentum fœderis operum vel ex eo apparet, quòd non stetisset cum justitia Dei percutere fœdus sub conditione bonorum operum & obedientiæ legis perfectæ, nisi ipse naturam priùs creasset bonam sanctamq;, eiq; legem suam insculpsisset, ex qua bona illa opera proficisci oporteret. Quamobrem etiam cum populo Israelitico repetiturus esset fœdus illud operum, primùm dedit legem insculptam tabulis lapideis, deinde percussit cum populo fœdus suum, Facite hæc, inquiens, & vivetis. Ergo fundamẽtum fœderis operum erat, non quidem Christus, non gratia Dei in Christo, sed natura

tura hominis in prima creatione ſancta integra & legis notitia informata. Fœderis enim operum nullus fuit in principio mediator qui interceſſit inter Deum et hominem, ad hoc vt in ipſo tanquam mediatore Deus percuteret fœdus ſuum cum homine. Cur autem mediatore non fuerit opus in cauſa eſt, quòd etſi duæ fuerint partes contrahentes, tamen non fuerint inter ſe diſſidentes ita vt ad reconciliationem faciendam opus habuerint mediatore aliquo: Nam in fœdere operum pangendo Deus tanquam amicus cum hominibus tanquã amicis pactus eſt: In creatione enim fuimus deo amici, non autem inimici. Hactenus de fundamẽto fœderis operũ.

Quod in fœdere operum promittitur, eſt vita æterna primùm, non juſtitia: quia homo in creatione jam juſtus fuit & integer, cum originali illa, quam vocant, juſtitia; niſi dicas promiſſam eſſe in fœdere operum juſtitiam factorum & operum, qua Deus hominẽ poſtquam jam benè operatus eſſet, juſtum pronunciaſſet ac declaraſſet: Duplex enim eſt juſtitia conſideranda in fœdere operum, prima eſt juſtitia originalis, quæ nihil aliud eſt quã naturæ ſanctitas et habitus quidam. Hæc juſtitia extra controverſiam non eſt promiſſa in

fœdere

fœdere operũ: fuit enim fœderis fundamentum. Altera justitia est quæ sequitur bona opera naturæ sanctæ & justæ, vocarique potest Iustitia factorum: Postquam enim homo jam benè justèque fecisset secundum justam bonamque naturam, tum iterum quasi justus fuisset, & Deus eum declarasset justum ex bonis operibus factisq; suis Deo gratis & acceptis, atque sic jam justificato dedisset vitam æternam. *Paulus* enim ad Romanos docet imputationem aliquam justitiæ ex operibus bonis esse, si modò sint opera perfectè bona: Vnde vsurpatæ sunt hæ loquutiones: *Abraham* non est justificatus ex operibus: Ex operibus nulla caro justificabitur. Hactenus de fœderis operum promissione, siue de rebus promissis in fœdere operum.

Nunc videamus ipsius conditionem. Fœderis operum cõditio est operum bonorum; operum, inquam, bonorum proficiscentium non à Christo vel gratia Christi, sed à natura sola integra, legis notitia informata, perfectèque bona, qualis fuit in creatione: proficiscẽtium videlicet ab ipso fœderis operum fundamento. Ergo opera merè naturaliter bona duntaxat requiruntur, tanquam conditio in fœdere operum.

Ergo

Ergo hac conditione excludis fidem Christi? Excludo. An excludis quoque hac conditione à fœdere operum, opera gratiæ & regenerationis? Excludo quoque. At fœdus operum passim in Evangelio proponitur ijs qui sunt sub gratia & in Christo Iesu? Quoties enim benefacientibus promittitur merces vitæ æternæ? Ergo in fœdere operum intelligenda quoque sunt opera Regenerationis, quum istiusmodi opera requirantur ab ijs qui sunt sub gratia? Respondeo, antecedens falsum esse: Nam si quando audimus vel legimus in Evangelio gratiæ, bona opera requiri ab ijs qui in Christo sunt, & ab ipso jam justificati sunt, in eum scilicet finem vt vitam consequãtur æternã, non est putandum agi cum ijs ex formula fœderis operum; quia in Evangelio ab ijs qui in Christo sunt, requiruntur bona opera, non quæ ex natura vel naturæ viribus proficiscuntur, sed tantùm quæ promanant ex gratia regenerationis. Nusquam enim legimus in novo Testamento eos qui in Christo sunt vrgeri ad opera illa fœderis operum quæ naturaliter bona sunt, aut ijs etiam proponi fœdus illud operum vt per ipsum & ipsius opera quæ naturaliter bona sunt vitam consequantur. Non enim leges vsquã

dictum

dictum ijs qui sunt in Christo: Facite hoc vestris viribus freti vt vivatis: quæ revera est sententia fœderis operum.

Nam quod ad illum locum, *Math. 19. 17.* in quo Christus dixit juveni cuidã, qui compellavit eum dicens: Magister quid boni faciam vt habeam vitã æternam; respondit autem Dominus ac dixit, Si vis ad vitam ingredi serva mandata: fateor equidem illo in loco agi de fœdere operum, et à Domino ibi propositam esse juveni fœderis operum formulam. Verùm sic respondit Dominus ei qui quærebat sibi vitam ex lege, & adhæsit fœderi operum, imò præfidebat operibus tanquam meritis. Cuivis autem qui est extra Christum, quæritque justitiam ex lege & operibus legis, proponenda est pactio operum legalium simul & norma legis operum, eo scilicet fine, vt si posset fieri, præparetur sensu peccati & miseriæ suæ ad fœdus gratiæ in Christo amplectẽdum. Dixit enim Iuvenis ille Domino, vt ad verba ipsius redeam, Quid boni faciam? Ergo quærebat vitam æternam ex factis, non ex fide Christi. Respondit itaque Dominus accommodatè ad quæstionem ab ipso propositam: Fac hoc & vives: Quæ formula nunquã proponi solet in Evãgelio ijs, qui semel Christum

ſtum ſunt amplexi & profeſſi: Nam ab ijs opera illa naturæ bona nunquam requiruntur ex formula fœderis operum, neque etiam promiſſiones ſunt ijs factæ ſub conditione iſtorum operum.

Requiruntur quidem fateor bona opera ab ijs qui jã in Chriſto ſunt, & juſtificati ſunt: ſed ea ſunt opera gratiæ & Regenerationis omnia, & quidem ſolius gratiæ, non etiam liberi, vt vocant, arbitrij, vel naturæ bona opera: vt ſcias ijs qui jam in Chriſto ſunt hactenus abolitum eſſe fœdus illud operum, quatenus per id vel juſtificatio vel ſalus obtinetur. Manet quidem, fateor, lex quæ eſt norma illorum operum propriè & primò, eorum, inquam, quæ requirebãtur in fœdere operum; ſed jam alium quendam vſum habet, manetque nunc vt norma & regula operum gratiæ & ſanctificationis: Ceſſavit ergo lex, vt norma eſt operum naturæ ex formula fœderis operum, manet verò ijs qui in Chriſto ſunt vt eſt regula operum gratiæ. Eadem enim Dei juſtitia perpetuò manet ſui ſimilis: Lex autem Dei eſt imago quædam juſtitiæ divinæ: Ergò lex Dei neceſſe eſt maneat in perpetuum, licet non ſemper eundem vſum obtinens, & eorundem operum regula & norma permaneps,

nens. Sed de hoc posteà fusius erit dicẽdum.

Hic quæritur, an in fœdere operum requisita sunt ab homine opera bona in creatione prima, tanquam vitæ promissæ meritoria? Respondeo, minimè id quidem: sed requisita sunt ab homine in creatione tantùm vt officia gratitudinis erga Creatorem, propter illud creationis bonum, ad glorificandum videlicet Deum Creatorem. At inquies, *Paulus* ad *Rom.* quum disputat adversus opera naturæ, (nam in illa ad *Rom.* Epistola præcipuè adversus hoc genus operum disputat) disputat, inquam, adversus ea vt merita, non tantùm vt gratitudinis officia ac testimonia. Ergo verisimile est præscripta fuisse homini in creatione vt meritoria? Respondeo, *Paulus* ibi exagitat quidem ea vt merita, sed id facit non ex sensu suo, verùm ex hypothesi Iudæorũ, qui eo cæcitatis sunt prolapsi, vt opera naturaliter bona putarint non tantùm bona esse & justa: sed etiam meritoria esse justitiæ & vitæ. Sed de hac cæcitate Iudæorum dicemus posteà fusiùs. Hactenus de conditione fœderis operum, et omninò de fœdere operum pro ratione nostri instituti.

De

De Fœdere gratuito.

CAP. 3.

IN Fœdere quod vocant gratuitum vel Evangelicum, fundamentum primum est Mediator Iesus Christus, atque is crucifixus & mortuus: vel, quod idem est, sanguis mediatoris, cujus quidem efficacia est duplex: prima est ad satisfaciendum justitiæ & iræ Dei adversus peccata nostra, & propter violatum jam fœdus illud operum. Secunda est ad promerendum novam Dei gratiam & misericordiam erga nos. Atque hæc gratia sive misericordia Dei quæ profluit ex sanguine mediatoris secundum est fundamentum fœderis gratuiti, quo reconciliamur Deo, & cum eo in gratiam redimus. Fundamentum igitur proximum & immediatum fœderis gratuiti, est mera Dei gratia vel potius misericordia, quæ præsupponit hominum miseriam, non autem natura, aut aliquid in natura boni: cum naturæ bonitas jam post violatum fœdus illud operum planè perdita sit, hoc est, natura quod ad sanctitatem, justitiam, & sapientiam attinet amissa est: Nam libertatē arbitrij, hoc est, naturæ bonitatem & sanctitatem, attenuatam tamen & debilitatam, vt isti loquuntur, in natu-

ra

ra corrupta non agnoscimus. Atque hæc de fundamento fœderis gratuiti. Super hoc fundamentum primùm sanguinis Christi, deinde misericordiæ Dei, exstructum est fœdus illud quod vocant gratuitum.

Promittitur in fœdere gratuito primùm justitia, quam quidem necesse fuit primùm promitti, quia jam violato fœdere operum planè amissa & deperdita fuit originalis illa, quam vocant, justitia, & in ejus locum subingressa est injustitia. Iustitia autem ea quæ primùm omnium in fœdere gratuito promittitur, non est inhærens aliqua, qualis fuit illa originalis: sed justitia est ipsius mediatoris Christi, quę nostra fit per fidē & imputationē Dei, vnde justitia Dei vocatur ab Apostolo: Nam sine hac justitia quā imputatam dicimus non possumus omninò consistere coram illo tribunali: per hujus autem justitiæ imputationem justificari dicimur corā Deo. Post hanc justitiam quæ consistit in imputatione, in fœdere gratuito promittitur deinde inhærens quædam justitia, & naturæ sanctitas atq; bonitas, qualis in lapsu hominis deperdita est, in hac quidem vita inchoanda, in altera verò perficienda. Atque justitia hæc inhærens nihil aliud est quam vita nostra æterna, quæ in

terris inchoatur, in cęlis autem perficitur: fuitque vita hæc cæleſtis & ſpiritualis ex illa Chriſti juſtitia quæ nobis per fidem imputatur: nam Chriſti illa juſtitia ad vitã æternam in nobis eſt efficax per Chriſti Spiritum ſanctificantem & vivificantem. Atque hæc de promiſſione quæ eſt in fœdere gratuito.

Reliquum eſt vt videamus fœderis gratuiti conditionem. Nomen ipſum fœderis gratuiti nullam videtur fœderis conditionem præ ſe ferre: nam fœdus gratuitum ideò dicitur quòd Deus gratis, hoc eſt, vt videtur, citra omnem conditionem promittat nobis juſtitiam & vitam, nam qui gratis ſe daturum aliquid promittit, is nullam conditionem reſtipulatur. Sed verbum gratuiti, vel particula gratis, non excludit planè omnem conditionem: verùm eam tantùm conditionem excludit quæ eſt in fœdere operum, hoc eſt, conditionem virium naturæ, & operum naturaliter bonorum ac juſtorum, quæ omninò non poſſunt conſiſtere cum gratia Dei in Chriſto Ieſu. Neque enim libertas iſta arbitrij, quæ importat aliquam naturæ puritatem & ſanctitatem, neque etiam opera liberi arbitrij, quæ vocant, poſſunt cohærere cum gratia Dei in Chriſto Ieſu. Quam igitur, inquies, admittit illud

illud verbum (gratuiti, vel gratis) conditionē in fœdere gratuito? Reſpondeo non aliam profectò quam eam, quæ poteſt conſiſtere cum Chriſto & mera Dei gratia: Ea autem ſola eſt fides, quæ & ex gratia eſt (gratuitum enim eſt Dei donum. *Philip. 1. 29.* datum eſt vobis non ſolùm in eum credere, ſed etiā pro eo affligi) & pro objecto ſuo habet, primùm Chriſtū, deinde miſericordiam Dei in Chriſto Ieſu: Fides enim amplectitur miſericordiam Dei in Chriſto, & in nobis facit Chriſtū efficacem ad juſtitiam & ad vitam. Idcò Paulus *Rom. 4. 6.* ex fide dicit hereditatem eſſe, vt ſit per gratiam: & *Epheſ. 2. 8.* Gratia eſtis ſervati per fidem, idque non ex vobis: hoc eſt, vt ipſe exponit poſteà, non ex operibus: Ex quo colligit ſalutem, quia ipſa eſt ex gratia Dei per fidem, merum Dei donum eſſe. Quamobrem cum gratia & miſericordia Dei fides optimè conſiſtit, vtpote ſine qua non poſſit Chriſtus & miſericordia Dei in ipſo efficax eſſe ad juſtitiam & ad vitam: Niſi enim fide recipiatur Chriſtus & Dei in ipſo miſericordia, Chriſtus & miſericordia Dei in ipſo nihil nobis ad juſtificationem & vitam prodeſſe poſſent.

Hic tamen notandum eſt Deum, qui promittit

mittit iustitiam & vitam sub conditione fidei, non tam habere rationem fidei quæ in nobis est, idque ex Dei dono, quam objecti, hoc est, Christi & misericordiæ ipsius Dei, quæ fide apprehendenda est: Nam non tam fides nostra apprehendens, quam Christus ipse, cum misericordia Dei in ipso, fide apprehensus, causa est cur Deus impleat fœderis promissionem in nobis justificādis & servandis. Quare conditio fœderis gratuiti non est fides sola, nec objectum fidei solum, quod est Christus, sed est fides cum Christo, hoc est, fides Christum apprehensura, vel Christus cum fide, hoc est, Christus fide apprehendendus.

Quamobrem illud semel notandum, idem esse re hęc tria, fœderis gratuiti fundamētum, fœderis gratuiti conditionem, denique causam cur impleat Deus fœderis gratuiti promissionem: Ratione tamen differentia est inter hæc aliqua: Nam Iesus Christus est fundamentum vt absolutè consideratur, citra applicationem aliquam quæ fit ad nos; Est autem conditio fœderis Christus vt ad nos applicandus & fide apprehendendus est: Conditio enim omnis est rei futuræ & præstandæ: Causa denique cur impleatur promissio fœderis, est Iesus Christus vt jam per fidem applicatus

plicatus est & apprehensus. Quum igitur dicit nos Paulus fide justificari, sensus est, nos justificari per Christum fide jam applicatum nobis in efficaci vocatione, quæ beneficium justificationis ordine naturæ antecedit.

Quæritur hîc, an non in conditione fœderis gratuiti aliquam partem habeant opera gratiæ & regenerationis, quæ vocãtur: exclusa enim jam sunt opera naturæ bona omnia. Respondeo ne opera quidem regenerationis contineri in conditione fœderis gratuiti. Primùm enim fœdus gratuitum percutitur cum injustis & non regenitis; quæ autem possunt esse opera injustorum & non regenitorum bona & justa? Deinde in fœdere gratuito promittitur ipsa regeneratio vnà cum omnibus bonis sanctisq; suis operibus: nam in fœdere gratuito promittuntur omnia dona Christi, promittitur omnis gratia credentibus: Promissio autẽ fœderis necesse est differat à conditione fœderis.

At, inquies, pluribus in locis novi Testamenti promittitur vita æterna siue merces, vt vocatur, vitæ æternæ, sub conditione bonorum operum, hoc est, operum Regenerationis, vt *1. Timoth. 4.* Pietas ad omnia est vtilis, habens promissiones et hujus et futuræ vitæ.

Luc. 14. Retribuetur tibi in resurrectione justorum. *Math. 5.* Merces vestra est copiosa in cœlis. *Mat. 19.* Non perdet mercedem suam. *Gal. 6.* Bonum faciendo non fatigemur, tempore enim suo metemus non defatigati. *Eph. 6.* Scientes quod quisque fecerit boni, hoc reportabit à Deo. *Heb. 6.* Non injustus est Deus vt obliviscatur operis vestri, & dilectionis quam ministrastis sanctis. *2. Thess. 1. 6.* Tamen justum est apud Deum retribuere ijs vicissim qui affligunt vos, afflictionē : vobis verò qui affligimini relaxationem nobiscum.

Ad hæc respondeo: Vt quidem mihi videtur, in novo Testamento tria promissionum genera distincta sese offerunt. Primum est ipsa promissio fœderis operum, in qua promittitur vita æterna sub conditione operum ex naturæ viribus proficiscentium. Secundum est promissio fœderis gratuiti quę fit sub conditione fidei. Tertium genus promissionum efficiunt promissiones, vt sic eas appellem, particulares & subservientes fœderi gratuito, quæ passim inveniuntur in Evangelio sub conditione operum gratiæ & regenerationis factæ.

Hæc tria promissionum genera differunt primùm conditione, secundò proprietate, tertiò

tertiò subjecto, quartò fine & vsu. Primùm igitur conditione differunt, quia promissio in fœdere operum fit sub conditione operum naturæ & naturæ virium; in fœdere gratiæ promissio fit sub conditione fidei in Christum; in promissionibus illis quas dixi particulares, conditio est operum quidem, sed operum gratiæ & regenerationis, non autem naturæ vel virium quarumcunque naturæ.

Deinde proprietate differunt, quia promissio in fœdere operū, est merè legalis atq; habet conditionē operum quæ tantùm existunt ex naturæ viribus, quæ lege præcipiuntur, & quorum Lex Dei norma est atq; regula: Opera autem naturæ vel naturalium virium, dicuntur propriè opera legis. *Rom. 9. 32.* Promissio autem in fœdere gratuito non est legalis, sed merè Evangelica, quia conditio in fœdere gratuito non est operis alicujus moralis & naturalis, sed fidei in Christum, adeòq; ipsius Christi fide apprehendendi. Denique promissiones illæ particulares partim sunt Euangelicæ, partim legales: Nam conditio est operum quæ sunt ex gratia & regeneratione, ac proinde quæ ratione sui principij Evangelica vocari possunt: quia tamen eorum ipsorum operum norma est lex moralis, ideò le-

galia etiam opera vocari possunt.

Differunt subjecto, quia promissio in fœdere operum proponitur ijs qui post violatum illud primum fœdus, quod est operum, jam mortui jacent in peccatis & offensis suis, intereà autem nullum adhuc sensum habent peccati & mortis; Promissio verò in fœdere gratiæ proponitur quidē ijs, qui mortui quidem sunt in peccatis & offensis, sed sensum habent peccati, mortis, & miseriæ, excitatum jam per legem & fœdus legale; Denique promissiones illæ particulares proponūtur jis qui jam per fidē Christi justificati sunt & renati.

Postremò differunt vsu & fine, quia fœderis operum propositi & expositi finis est, vt peccatores & miseri qui sine sensu sunt peccati & miseriæ suæ, excitētur ad agnoscēdum & sentiendum peccatum & miseriam suam, hoc est (quod dicit Paulus *Rom. 7. 9. 10.*) vt peccatum reviviscat, ipsi verò moriantur, id est, sentiant se mortuos esse in peccatis & offensis. De hoc fine leges plurimis alijs in locis, vt *Rom. 3. 19. 20. & 11. 32. Gal. 3. 22. & 5. 23.* Hic enim vsus est fœderis operum, ad ingignendum sensum peccati & miserię, & ad homines ad gratiam recipiendam præparādos; Ideò doctrina evangelica initium sumit à doctrina

ctrina fœderis operum & legis moralis; Frustrà enim in fœdere Evangelico justitia & vita credentibus proponitur, nisi priùs sensu injustitiæ suæ & præsentis mortis præparetur ad audiendum & recipiendum fœdus Evangelicum. Ideò ipse Christus primùm *Math. 5.17.* & deinceps, legem vindicat, expurgatque à fermento Pharisæorum & ipsius ακριβοδικαιον exponit, eo videlicet fine, vt homines primùm omnium agnoscerent ex doctrina fœderis operum & legis moralis quàm miseri essent natura, & hoc cognito præpararentur ad fœdus gratuitum. *Math. 19.* Christus sic juvenem illum divitē, qui ad ipsum venit discēdi causa, vt præ se ferebat, præparavit ad fœdus gratiæ recipiendum; Vis, inquiens, ad vitam ingredi? serva mandata. Paulus doctrinam suam in Epistola ad Romanos à fœdere operum & legis exorsus est, in eaque doctrina tria ferè prima Epistolæ suæ capita insumpsit, in eum scilicet finem, vt omnes sub peccato & condemnatione concluderet, atque ita præpararet ad doctrinam fœderis gratuiti, quam inchoat *Rom. 3.21. Gal. 4.21.* Galatas qui voluerunt esse sub lege, vt ipse loquitur, docet servitutem illam miseram, & tandem ejectionem ex regno Dei eorum omnium, qui sunt sub

lege,

lege: eo, videlicet, fine, vt Galatæ renuncian-
tes justitiæ quæ est ex lege et fœdere operum,
consectarentur justitiam, quæ est ex fide &
fœdere gratuito. Sed multa occurrunt hujus
rei documēta quib. nos nunc supersedemus.

Finis deinde vsusque promissionis in fœ-
dere gratuito, est vt homines jam dejecti &
prostrati sensu peccati & miseriæ suæ, per le-
gem & fœdus legale, erigantur & consolatio-
nem accipiant, audita illa justitia & vita, quæ
gratis promittitur et offertur credentibus, in
fœdere gratuito. De hoc fine lege. *Rom. 5.* Iu-
stificati ergo ex fide pacem habemus erga
Deum. Hic finis Evangelicæ doctrinæ pro-
prius est; ideòque secunda et potissima pars
Evangelicæ doctrinæ cernitur in doctrina
fœderis gratiæ, quæ etiam propriè & præci-
puè doctrina Evangelica appellanda est, vt
quæ sit de Christo mediatore, de ipsius hu-
miliatione primùm, deinde glorificatione,
denique de beneficijs Christi, de vita & justi-
tia per ipsum, in quibus cernitur Evāgelium,
& lætum illud salutis nuncium.

Denique promissionum particularium fi-
nis est, vt justificati, renati, erecti, & pacati jam
conscientijs, gratitudinem suam sanctis bo-
nisque operibus testatam faciant. Hunc fi-
nem

nem ostendit Apostolus, *Tit. 2.11.12.* Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperāter, justè, et piè vivamus in præsenti sæculo. Hic cum sit finis harum promissionum, habēt ipsæ locum in tertia parte doctrinæ Evangelicæ, quæ est de sanctis & Christianis moribus; vnde videas promissiones has passim commiscri cum exhortationibus, admonitionibus, & præceptionibus, quæ fiunt in doctrina illa parænetica quę est de moribus: vt *Gal.6.* postquam versu 6. præcepit vt qui instituitur in sermone, communicet ei qui ipsum instituit omnia bona: deinde versu 7. & 8. subjicit promissionem simul & comminationem. Ibidem versu 9. postquam præcepit non esse segnescendum benefaciendo, subjecit promissionem; Tempore suo, inquiens, metemus si non elāguerimus. Sic *Eph.6.* postquam servis præcepit sincerum famulitium, vers. 5.6.7. subjecit promissionem versu 8. Quicquid boni fecerit quisque hoc eum reportaturum à Domino. Hujusmodi testimonia passim occurrunt, in quibus videas præceptiones, exhortationes, cum promissionibus & comminationibus, conjunctas esse. In hoc itaque genere sunt il-

lę omnes promissiones à nobis suprà citatę, quę diligenter distinguendę sunt, primùm à fœdere operum, deinde à fœdere gratię, sicubi occurrunt inter legendum novum Testamentum.

De quibus postremò hæc admonenda sunt. Primùm, conditionem operum regenerationis & gratię in ijs requiri, non vt meritorum, sed vt officiorum duntaxat, & testimoniorum gratitudinis in Deum redemptorem: quemadmodum conditio in fœdere operum non est meritorum, sed officiorum duntaxat, & testimoniorum gratitudinis in Deum creatorem. Sunt quidem, fateor, ad vitam illam ęternam quę promittitur, opera ista regenerationis necessaria; sed non tanquā merita aut causę meritorię, verùm tanquam media, per quę progrediendum est à justificatione & regeneratione, ad gloriam & vitam ęternam. Causę quidem etiam dici possunt suo quodā modo & loco; placent enim Deo in Christo, eumque suo quodam modo movent, verùm non vt merita, sed vt solius meriti Christi effecta quędam, de Christi merito testantia. Sed de his alius erit dicendi locus.

Deinde secundum est de quo admonemus in hoc tertio promissionum genere, nempè, quod

quod in eo conditio sit operum regenerationis & quidē perfectissimorum; Iustitia enim Dei summa & exquisitissima non potest ferre, vel vnius apicis, aut vnius jota defectum. Regula autem omnium operum est justitia Dei, cujus imago quędam in lege morali expressa est. Quare conditio est operum quidem perfectissimorum, verùm non in sese, sed in Christo, & in perfectione satisfactionis ac meriti ipsius.

Si objicias. An non Lex prędipit & requirit operum perfectionem eam, quę sit in ipsis operibus? Respondeo: Ab ijs quidem qui sunt sub fœdere operum, sub lege, & extra Christum, eam, fateor, perfectionem postulat lex, quę sit in ipsis operibus. At ab ijs qui sunt sub fœdere gratię, & in Christo, eam perfectionem quę sit in ipsis operibus regenerationis non postulat: Verùm contenta est inchoatis duntaxat in sese operibus, perfectis verò in Christo Iesu: Vt enim nos nondum justificatos & renatos, justificavit ex mera sua misericordia, in Christo ipsiusque merito: ita, vel multò magis, jam justificatos & renatos, nos ipsos, & opera nostra pariter, acceptabit in Christo ipsiusq; merito. Siç enim argumentatur Apostolus *Rom. 5.9.* Iustificati igitur ejus

jus ſanguine, ſervabimur nunc multò magis per eum ab ira. Atque hęc de tribus illis promiſſionum generibus quę diſtinctè inveniuntur in novo Teſtamento.

De quibus poſtremò illud quęri poteſt. An non etiam hęc ipſa quoque diſtincta inveniantur in veteri Teſtamento? Reſpondeo id quidem ita eſſe, ſed non ſine diſcrimine aliquo: vetus enim Teſtamẽtum potiſſimùm inſerviebat prępparandis hominibus ad Chriſtum venturum ſuo tempore. Lex enim pędagogus erat ad Chriſtum ducens. *Gal.3.* Ideòque maxima pars veteris Teſtamenti inſumpta eſt in proponendo, repetendo, explicando fœdere operum; Quia autem Chriſtus nondum manifeſtatus eſt in carne, ideò in veteri Teſtamento obſcurior, & parcior fuit doctrina fœderis gratuiti. Poſtremò in veteri Teſtamento, ijs qui ſunt amplexi Chriſtum, fœderis gratuiti mediatorem, vtcunq; adumbratum typis & figuris, ijs, inquam, tanquam juſtificatis jam in eo venturo, & renatis, factę ſunt promiſſiones vitę ęternę, ſub conditione operum regenerationis; vt eſt hęc promiſſio facta *Abrahamo. Gen. 17. 1.* Continenter ambulato coram me, & eſto integer, & ſanciam fœdus meum tecum; promiſſio

hęc

hęc facta est, jam per fidē justificato, & renato. Hujusmodi promissiones insperse sunt doctrinę parenetice & morali, quę habetur in veteri Testamento, vt est doctrina Proverbiorum, & Ecclesiastes, &c. Atque hęc hactenus dicta sunto, de fœdere gratuito, ejus fundamento, ejus promissione, ejus conditione.

Nunc restat vna aut altera quęstio de fœdere hoc gratuito discutienda ac dissolvenda: Prima est, an ijs qui sunt sub fœdere gratuito, jam abolitum sit fœdus operum? Respondeo, duplex est fœderis operum finis, & vsus: Prior est ac proprius magis fœderis operum, vt homines per ipsum justificentur, ac serventur; secus condemnentur: Hunc vsum habuit in Adamo fœdus operum ante lapsum, vt per ipsum Adam justificaretur & viveret: Post lapsum Adami eundem obtinet in non renatis, sive electis illis, sive reprobis, nempè, vt eos vel justificet & servet, vel condemnet: cum autem servare non possit & justificare propter carnem. *Rom. 8.3*, reliquum est vt condemnet: Atque hanc condemnationem nondum credentes & renati in sese ipsi sentiunt. De vsu hoc lege *Rom. 3.19.* vbi dicit per legem obturari omne os, & obnoxium fieri condemnationi Dei. De experientia ipsa

sa hujus condemnationis lege *Rom.7.10.* Ego inquit, mandati adventu mortuus sum; hoc est, conscientia mea condemnatus sum, sic vt in meipso sentiam præsentem condemnationem & mortem.

Etsi hic vsus prior fœderis operum communis sit quibuscunque non renatis, siue electis illis, siue reprobis; tamen id fit non sine aliquo discrimine: Nam in electis peccati agnitio, et condemnatio, quæ fit per fœdus operum, præparatio est ad fœdus gratuitum: In reprobis verò via est ad extremam desperationem.

Hæc de priori vsu: Posterior fœderis operum vsus est, in vrgendis hominibus ad progressum in fide, & sanctitate continuum faciendum. Hunc vsum habet in credentibus et renatis, qui in lege morali, & fœdere legali siue operum, tanquam in speculo quodam, continuò vident primùm sanctitatem, majestatem, & justitiam Dei. *Rom.7.12.* Itaque lex ipsa quidem sancta, et mandatum sanctum, justum, bonum. Vident deinde sanctitatem hominis & justitiam, quam vocant, originalem: nempe eam, quæ fuit in creatione ad imaginem Dei, quam definimus justitia, sanctitate, & sapientia. Vident tertiò vitam illam

æternam

æternam, ſubſequentem primęvam illam & originalem Iuſtitiam. Vident quartò, injuſtitiam & corruptionem naturæ, quæ nunc eſt poſt lapſum, ſed hanc vident ex conſequenti, quemadmodũ dicimus contrarium ex contrario cognoſci & videri: Dum enim intuemur primùm juſtitiam illam Dei immenſam, deinde juſtitiam noſtram originalem, quæ propriè apparent in illo legis ac fœderis operum ſpeculo, in luce & claritudine, vt ſic dicam, earum, videmus tenebras, turpitudinem, ac deformitatem naturæ perditæ. Hinc dictum eſt, *Rom.3.20.* per legem eſſe agnitionem peccati. Vident quintò iram Dei accenſam in naturæ illam deformitatem, tam contrariam & juſtitiæ ipſius Dei, & juſtitiæ hominis originali. Hinc *Rom.1.* Revelatur, inquit, ira Dei è cœlo, adverſus omnem impietatem & injuſtitiam hominum. & *Rom.4.* Lex iram efficit. Vident ſextò & poſtremò, ex ira præſentem mortẽ. *Rom.1.32.* Qui poſt Dei jura cognita (nempè eos qui talia faciunt dignos eſſe morte) non ſolùm ea faciunt, ſed etiam facientibus patrocinantur. & 7. 9. 10. Mandati adventu (inquit) ego mortuus ſum.

Renati dum hæc vident in ſpeculo illo legis et fœderis operũ continuò terrentur ſpe-

 ctaculo

ctaculo illo tam triſti, 1. peccati ſui, 2. iræ Dei in peccatum, 3. mortis æternæ ex ira Dei: & magis magiſque relinquunt, 1. juſtitiam illam Dei quæ in lege & in fœdere operum relucet. 2. juſtitiam illam ſuam & originalem, cum omni opinione libertatis arbitrij. 3. vitam illam quæ eſt ex Iuſtitia originali & legis operibus: & his magis magiſq; relictis, eadem opera magis magiſque confugiunt ad Chriſtum per converſionem & fidem, ad hoc vt in eo, 1. Dei miſericordiam illam contrariã Iuſtitiæ Dei, 2. Dei juſtitiam illam, quam imputatã vocant, contrariam proprię Iuſtitię & originali, legis ſiue operũ Iuſtitię, 3. ſanctificationem & regenerationem naturę, vnde exiſtunt opera omnia regenerationis bona, 4. vitã ipſam æternã, ex Dei illa miſericordia et juſtitia imputata, conſequãtur.

Quod ſi eſſet in nobis in hac vita perfecta fides Chriſti ex eaque perfecta ſanctitas, tum fateor non opus eſſet nobis qui credimus ſpeculo iſto legis & fœderis operum tam terribili. Sed quia manet perpetuò in natura iſta infidelitas, manent reliquiæ peccati inhærentis, quamdiu hic vivimus, neque fides noſtra, neque ſanctitas noſtra, perficitur: ideò ad magis magiſque minuendam infidelitatem,

tatem,& peccatum inhærens, & fidem atque ſanctitatem magis magiſque adaugendam, opus eſt nobis perpetuò, tam terribili, & tam triſti ſpeculo,tanquam aſſiduò quodam & ſeuero pædagogo, qui nos magis magiſq; objectis illis terroribus,ad fidem Chriſti, & vitæ ſanctimoniam impellat.

Cum itaque jam conſtet duplicem hunc vſum eſſe fœderis operum,reſponſio ad quæſtionem facilis eſt. Dicimus enim quod ad priorem illum vſum, ijs qui ſunt ſub fœdere gratiæ abolitũ eſſe fœdus operum. Huc ſpectant teſtimonia Pauli. *Rom. 6. 15:* Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. *Galat. 4.* Vt eos qui legi erant obnoxij redimeret. *Rom.7.* Mortificati ſumus legi, liberi ſumus à lege. *2. Cor,3.* Quòd ſi quod abolendũ erat fuit glorioſum. Quòd verò ad poſteriorem hunc vſum attinet,non eſt abolitum. Diſtinctio hæc vulgò recepta eſt: abolitam eſſe legem cum fœdere ſuo, vt Tyrannus eſt condemnãs; non autem abolitam, vt pædagogus eſt caſtigans, & objectis terroribus nos ad Chriſtum impellens. Poſterioris vſus habemus exemplum in Paulo jam regenito. *Rom. 7.14.* & deinceps: Is dum in legis ſpeculo videret ipſius legis (ſic dicam) ſpiritualitatem, ſanctitatem, bon-

tatem primùm: deinde ſuam ipſius, vt ſic loquar, carnalitatem & rebellionem: poſtremò mortem, primùm in hanc vocem erupit, Miſer ego homo, quis me eripiet ex corpore mortis hujus: deinde confugit ad miſericordiam Dei in Chriſto Ieſu, dixitque, Gratias ago Deo meo in Chriſto Ieſu. Paul. 2. *Cor.* 5. profitetur ſe impulſum fuiſſe ad officiũ ſuum faciendum terroribus illis legis objectis. Scientes igitur terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus. Idem Paulus *Gal.* 4. 21. & deinceps, cum videret Galatas, qui jam cœpiſſent in Chriſtum credere, non tamen illi ſoli per fidem adhærere, ſed cum Chriſto legem conjungere, ſpeculum hoc legis, ſiue fœderis operum ijs objecit; in quo demonſtravit ſervitutem primùm miſeram, eorum qui ſunt ſub lege; deinde finalem eorum ejectionem: cò nimirùm fine, vt impellerentur triſti hoc ſpectaculo, ſoli Chriſto & fœderi Dei gratuito adhæreſcere.

Huc pertinent comminationes illæ, quas legimus conjunctas partim cum fœdere ipſo gratuito, in ſecunda parte doctrinæ Evangelicæ; partim cum promiſſionibus particularibus, præceptionibus, exhortationibus, in tertia parte doctrinæ Evangelicæ; Legis enim moralis

moralis & fœderis operum officium est, minis & terroribus continere credentes intra limites gratiæ Christi & fœderis gratuiti. *Ioh. 3. 18.* Habemus cum ipso fœdere gratiæ conjunctam legis, siue fœderis operum comminationem. Qui credit in eum non condemnatur: Fœdus est gratuitum. Qui verò non credit, jam condemnatus est: Comminatio est propriè legis siue fœderis operum. *Rom. 8. 13.* cum promissione particulari, qua vita promittitur sanctimoniæ, conjungit comminationem legis siue fœderis operum: Si secundum carnem vixeritis, futurum est vt moriamini; sed si spiritu actiones corporis mortificetis, vivetis. Vide *Gal. 6. 8.* De priori quæstione hactenus.

Altera quæstio. An lex moralis, quam decalogum vocant, abolita sit ijs qui sunt sub gratiæ fœdere? Respondeo per distinctionē: Lex moralis, vt præcipit opera ex naturæ viribus profluentia, & vt est norma & regula operum istius generis, quæ videlicet requiruntur in fœdere operum, hoc est, ratione primi ac proprij vsus sui (nam primùm ac propriè inservit operibus naturæ, quæ efficiunt conditionem in fœdere operum) hac, inquam, ratione, & ipsa quoque lex moralis abolita est

ijs qui ſunt in Chriſto, eodem planè modo, quo fœdus ipſum operum ijs abolitum eſt. Vnde dixit Paulus, nos non eſſe ſub lege, nos mortuos eſſe legi, nos liberos eſſe à lege, nempè juſtificante, vel condemnante. Quatenus verò manet adhuc fœdus operum ijs qui ſunt ſub gratia, eatenus quoq; manet lex eorum operum: Quatenus autem manet ijs qui ſunt ſub gratia fœdus operum jam diximus. Quatenus denique eadem illa lex moralis præcipit opera gratiæ, evaditque norma operum non naturæ, ſed gratiæ; & inſervit, non jam fœderi operum, ſed fœderi gratiæ, & Evangelio, eatenus manet etiam ijs qui ſunt in Chriſto. Nam vna eademque eſt lex & regula reipſa operum bonorum quorumcunq; ſiue ea ex naturæ viribus, ſiue ex gratia proficiſcantur; quemadmodum vna eademque eſt Dei juſtitia, perpetuò ſui ſimilis permanens, cujus juſtitiæ lex expreſſa quædam imago eſt. Manet quidem, vt dixi, lex moralis, etiam ijs qui ſunt ſub Evangelio, ſed aliquo modo, hoc eſt, ipſo vſu, mutata: Vt enim in Chriſto Ieſu nova facta ſunt omnia, ita & lex facta eſt quodammodò nova.

Quod autem lex maneat, nec abolita ſit certo quodam modo, etiam ijs qui ſunt ſub

fœdere

fœdere gratiæ, ex multis Scripturæ locis manifestum est. Patet hoc ex ijs ipsis testimonijs quæ suprà allata sunt pro fœdere operum, & alijs quibus passim cõmendantur opera legis. *Rom. 13.* Alij alios diligite, nam qui diligit alterum, legem implevit. *Gal. 5.* Ex charitate seruite alij alijs, nam tota lex vno verbo completur, isto videlicet, diliges proximum tuum vt teipsum: vide *Iacob. 2. 8.* & deinceps. Atque hæc hactenus dicta sunto de fœdere gratuito pro ratione instituti nostri.

De ijs qui sunt sub fœdere Dei comprehensi.

CAP. 4.

NVnc paucis est dicendum de ijs qui sunt sub fœdere Dei, siue, vt sic dicã, de confœderatis Dei. Creatura quęcunque rationalis sub alterutro fœdere necesse est sit, siue operum fœdere, siue fœdere gratuito. Angeli enim sunt sub fœdere operũ; sed quia Scriptura parciùs de eis loquitur, ideò & nos tantùm verbo innuimus, quòd sint sub fœdere operum. Deinde homines necesse est sint sub fœdere aliquo. *Adam* in creatione & in statu innocentiæ, fuit sub fœdere operum; homo post lapsum manet sub fœdere operum,

& etiamnum promittitur ei vita ſub conditione operum bonorum ex naturę viribus proficiſcentium: Sin minùs velit benè operari, denunciatur adverſus eum mors & maledictio, tantiſper dum non eſt in Chriſto, neque eſt ſub fœdere Evangelico. Liberatus autem à fœdere operum, non jam vivit extra fœdus omne, neque, vt ſic dicam, exlex eſt, ſed continuò ſubit fœdus gratiæ, & ſub eo vivit. Ergo de Angelis, & hominibus res manifeſta eſt, quòd ſub aliquo fœdere vivant.

De Chriſto eſt quęſtio, an tum fuerit ſub fœdere aliquo, cum commoraretur inter homines, & in terris ageret? Reſpondeo, duæ ſunt in Chriſto naturæ, divina & humana; Chriſtus qua Deus eſt & filius Dei, non eſt comprehenſus ſub fœdere vel operum, vel gratiæ; quia non eſt creatura, ſed creator benedictus, cui, cujus fœderi, cujus legi, omnis creatura eſt ſubjecta. Qua verò homo eſt, ſub fœdere operum eſt; idque duplici reſpectu. Primùm reſpectu ſui, quia creatura eſt, quia ſervus eſt, ex ſemine humano eſt, et in lumbis Adami fuit initio, cum fœdus illud operum percuſſum erat cum eo. Sed nos parcè loquimur de conditione illa Chriſti hominis, quæ eſt reſpectu ipſius Chriſti; an illa natura

tura humana ratione sui fuerit sub fœdere operum? An ipsa sibi vitam æternam acquisiuerit ex formula fœderis operum? Deinde, humana in Christo natura sub fœdere operum est, respectu nostri; quia nimirùm, in vnione illa cum divina natura, facta est mediatrix, intercedens inter Deum iratum & hominem peccatorem. Christus enim mediator, etsi sit Deus & homo in personali illa vnione, ratione tamen humanę naturę propriè factus est obnoxius fœderi operum & legi nostra causa, vt nos, inquit Apostolus, redimeret à lege, & à legis execratione. Vide *Gal. 4. 4. & 5.* Postquam venit plenum tempus misit Deus filium suum factum ex muliere, factum legi obnoxium, vt eos qui erant legi obnoxij redimeret. Et *Gal. 3. 13.* At Christus, inquit, nos redemit ab execratione, dum pro nobis factus est execratio: Christus mediator nostra causa factus sub fœdere operum & lege, tum implevit conditionem fœderis agendo benè sanctèque, idque in summo gradu bonitatis & sanctitatis, vt qui sit Deus simul & homo sanctissimus in vna persona; tum recepit in se illam execrationē quæ denunciata est adversus hominem in fœdere illo operum, si non impleretur ab eo conditio illa, quæ fuit bonorum

norum & sanctorum operum: Nam in fœdere operum vnà cum promissione vitæ, quę fit benè operāti, conjuncta est comminatio mortis adversus eum qui non benè operatus fuerit. Ergò Christus mediator & benè operatus est secundum promissionem, & mortuus est secundum denunciationem. Ergò videmus Christum duobus modis, & agendo & patiendo obnoxium factū esse fœderi operum, ipsumque impleviſſe, idq; nostra causa, quorum evasit Mediator.

Quæri potest, annon satis fuisset, si nostra causa, ad hoc vt nos redimeret, tantùm benè sanctèque operatus fuisset, non etiam passus fuisset pro nobis mortem? Respondeo non fuisset satis; neque enim omnia ejus sanctissima & justissima opera satisfeciſſent justitiæ & iræ Dei propter peccata nostra, neq; promerita fuisſent nobis misericordiam Dei, reconciliationem, justitiam & vitam æternam; Ratio est, quia justitia Dei requirebat, violato jam à nobis fœdere Dei, mortem æternam, juxta denunciationem quæ annexa fuit promissioni fœderis. Nulla igitur bona opera vel nostra ipsorum, vel etiam mediatoris, violato semel fœdere illo operum, potuiſſent satisfacere justitię Dei, quę neceſſitate quadam deposcebat

poſcebat pœnam & mortem peccatoris, vel certè ejus vice mediatoris. Quòd ſi omnia bona ſanctaque mediatoris opera non ſatisfeciſſent iræ, & juſtitiæ Dei, adverſus peccata noſtra, profectò ſequitur ea non potuiſſe promereri nobis novam aliquam Dei gratiam & miſericordiam.

At, inquies, bona ſanctaque opera Chriſti mediatoris confecerunt ſaltem partem aliquam ſatisfactionis, qua ſatisfactum eſt divinæ juſtitiæ; & meriti, quo procurata eſt Dei miſericordia? Reſpondeo nullam propriè partem vel ſatisfactionis vel meriti ea confeciſſe, quum mors Chriſti, & paſſio ipſius propriè ſola, & juſtitiæ Dei ſatisfecerit, & miſericordiam ipſius promerita ſit.

At, inquies, an non licet partiri ſatisfactionem & meritum Chriſti inter ea quæ fecit, & ea quæ paſſus eſt, ſic vt dicamus Chriſtum paſſione ſua ac morte ſatisfeciſſe Dei juſtitiæ, operibus verò ſanctis boniſque promeritum eſſe miſericordiam Dei, vt ſatisfactio tribuatur morti, meritum verò operibus, vt juſtitia noſtra qua nos juſtificamur coram Deo, partim ſit ſatisfactio, quæ mortis fuit, partim meritum, quod operum Chriſti fuit? Reſpondeo ſolius paſſionis Chriſti & ſatisfactionem

et

et meritum fuisse, si propriè loquamur, & justitiam nostram esse, vel mortem Christi satisfactoriam & meritoriam, vel satisfactionem quę per mortem fuit, vel meritum ejusdem mortis, vel obedientiam Christi, qua obediens factus est patri ad mortem, mortem autem crucis, vel deniq; justitiam illam Christi, quā sibi tum acquisivit cum passione sua satisfecit iræ Dei. Imputari enim nobis dicitur ad Iustitiam vel ipsa mors Christi, vel satisfactio, vel meritum, vel obedientia, vel denique Iustitia: Hęc enim omnia per eodem accipiuntur.

At dices, quòd si Christi actiones, neque satisfactionem, neq; meritum, neque partem aliquam vel satisfactionis vel meriti, propriè constituerint, tum quis eorum vsus fuit, aut est? Respondeo sanctitatem personę Christi & naturarum, divinæ, inquam, & humanę, simulque operum ipsius, fundamentum fuisse satisfactionis & meriti, quę in passione ipsius fuerunt, hoc est, dignitatem illam & virtutem, quę fuit personę ipsius & operum, effeciſſe vt passio esset satisfactoria simul & meritoria: nisi enim tam sancta, tam digna persona, tam sanctè pièq; vivens exstitisset persona ea quæ passa est, profectò ipsius personę passio, nec satisfactoria, nec meritoria fuisset. Vnde Apostolus

postolus *Heb.7.26.* dum de fundamento passionis satisfactorię & meritorię, deque dispositione futuri sacrificij loquitur; Talis, inquit, nos decebat pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cœlis factus. Atque hęc hactenus de Christo, quod fuerit sub fœdere operum.

Quod autem non fuerit sub fœdere gratiæ, res est manifestior quàm vt disputatione egeat; nam & fœdus gratię est percussum in eo, atque in ipsius sanguine sancitum, & promissio in fœdere gratię facta est iis qui injusti erant ac mortui, vtpote violatoribus primi illius fœderis: Denique, conditio in fœdere gratię, fides est in Christum mediatorem. Quare si gratuiti fœderis vel fundamentum, vel promissionem, vel denique conditionem respicias, Christus non poterit dici sub fœdere gratuito fuisse. Hactenus de vtroq; fœdere, deque ijs qui sunt sub fœdere Dei, vel operum vel gratię.

Comparatio nostræ & adversariorum sententiæ de fœdere hoc vtroque.

CAP. 5

NVnc comparatio quędam facienda est nostri & adversariorum, videndumque

vtri

vtri nostrûm rectiùs sentiamus de fœdere dei, & fœdere operum, & fœdere gratię. Regula, ad quam exigenda est sententia & nostra & adversariorum, alia melior inveniri non potest, quàm doctrina Pauli, quę habetur præsertim in Epistola illa ad Romanos, & in illa nominatim disputatione quam habet de Iustificatione primis illis capitibus, adversus Iudęos illius temporis. Quod si comparatione facta viderimus nostram doctrinā consentire cum Pauli mente & doctrina, adversariorum verò sententiam eandem esse cum Iudęorum illorum qui tum vixerunt, mente & sententia, profectò manifestum erit, nos rectiùs sentire de fœdere Dei, quàm adversarios.

In hac itaque disputatione Pauli considerabimus primùm mentem & institutum Pauli, tum ex doctrina Pauli colligemus quę fuerit sententia Iudęorum illorum quibuscum Paulo res erat, posteà applicabimus vtramq; sententiam, & Pauli, & Iudęorum, ad nos qui hodierno die vivimus, & ad nostras sententias, quas nunc defendimus de fœdere Dei vtroque. Applicatione hac jam facta, si viderimus nostram sententiam consentientem esse Pauli sententiæ, adversariorum verò consentientem esse Iudæorum menti, profectò illud

sequetur,

sequetur, vel ipsis aduersarijs confitentibus, nos rectiùs sentire de fœdere Dei, quam aduersarios.

Vt igitur rem ipsam aggrediamur, Paulus ad Romanos pugnat aduersus eos Iudęorum qui obstinati erant & contumaces, pugnat, inquam, primùm pro Christo ipsiusque merito, quod est primum fundamentum fœderis gratuiti: Deinde pro gratia siue misericordia Dei, quod est secundum fundamentum fœderis gratuiti: Tertiò pro fœdere ipso gratuito fundato in Christo & Dei gratia: Quartò pro iustificatione hominis, ex eaque salute, quæ est secundum fœdus gratuitum: pugnat, inquam, pro his aduersus naturam primùm, quod est fundamentum fœderis operum; deinde aduersus fœdus ipsum operum in natura fundatum: Tertiò aduersus iustificationē hominis, ex eaque salutem, quæ est per naturę opera bona ac iusta, secundum illud fœdus operum. Expressè quidem, fateor, oppugnat iustificationem ipsam & conservationem quę est per opera naturæ, quæ requirit fœdus operum, pugnatque pro iustificatione fidei, quam requirit fœdus gratuitum; sed vna eademque opera oppugnat naturam & fœdus ipsum operum, pugnatque pro Christo, pro

gratia Dei in eo, pro fœdere ipſo gratuito: Nam doctrinam antecedentium in conſequentis doctrina includi neceſſe eſt.

Ex hoc Pauli inſtituto poteſt colligi quodnam fuerit Iudæorum adverſariorum conſilium, & quæ eorum ſententia quibuſcum Paulo res erat in Epiſtola ad Romanos: Iudæi illi contrà pugnarûnt pro natura, vtpote fundamento fœderis operum; pro fœdere ipſo operum ſiue naturæ; pro juſtificatione & ſalute quæ ſunt per opera, & ſecundum formulam fœderis operum; pugnarûnt, inquam, pro his adverſus Chriſtum, adverſus gratiam Dei in Chriſto; adverſus gratuitum fœdus; denique adverſus juſtificationem & ſalutem hominum, quæ eſt ex formula fœderis gratuiti. Fateor, vt dixi, quæſtio fuit de hoc poſtremo, hoc eſt, de juſtificatione, ſed quæſtio de poſtremo hoc, incluſit in ſe ſuperiora illa, vt ſuprà admonuimus. Itaq; nos veterem illam controverſiam repetimus à fundamento ſuo.

In hac controverſia obiter obſervandum eſt, quanta fuerit primis illis temporibus Iudæorum illorum cæcitas: Primùm non viderunt naturam humanam poſt lapſum perditam eſſe, nempè, quò ad bonitatem; non viderunt naturam ſuam, neque vllo ſenſu peccati

et

et miseriæ suæ sunt affecti: deinde non viderunt Christum mediatorem et misericordiam Dei in ipso: Tertiò quum hæc non viderent, non viderunt pariter abolitum in Christo fœdus illud naturæ siue operum. Quartò non viderunt cum homine percussum fœdus illud gratiæ in Christo Iesu: Quintò opera illa naturæ per quæ justificari volebant ex præscripto fœderis operum non viderunt duntaxat officia esse, & testimonia gratitudinis, secundum illius fœderis primam institutionem, sed meritoriam, nescio quam, vim ijs præterea attribuerunt: vnde Paulus aduersus opera naturæ tanquam merita disputat ex hypothesi Iudæorum. Quod autem pro meritis ea habuerint, apparet ex ea eorum gloriatione in operibus, quam Paulus cohibet, & cujus non vno in loco meminit. Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. *Rom. 3. 27.* Si *Abraham* ex operibus justificatus fuit habet quòd glorietur *Rom. 4. 2.* Non ex operibus ne quis glorietur, *Ephes. 2. 9.* Nam qui gloriatur is putat se non accepisse id à Deo, in quo gloriatur, ac proinde meritorium esse putat. Quid habes quod non acceperis: quod si etiam accepisti, quid gloriaris vt qui non acceperis? *1. Cor. 4. 7.* Hactenus de controversia quæ fuit olim inter

Paulum & Iudæos illos veteres de fœdere Dei. Quàm similis est huic controversiæ ea quæ est hodierno die inter nos & Pōtificios: Nos pugnamus hodierno die pro solo Christi merito, pro sola meraque Dei gratia & misericordia, pro fœdere gratuito, pro justificatione & salute, quæ est per solum Christum, per solam gratiam, per solā fidem, (hæc enim idem sunt) pugnamus, inquā, pro his, adversus naturæ vires, siue libertatem arbitrij, hoc est, naturæ bonitatem & sanctitatem, adversus fœdus operum, adversus justificationem, quæ est per opera & ex præscripto fœderis operum. Pontificij hodierno die pugnant pro natura quidem in se sancta, læsa tamen, attenuata, & debilitata (hoc enim est eorum liberum arbitrium) pro fœdere operum naturalium, proficiscentium ex libertate arbitrij, pro justificatione etiā ex operibus liberi arbitrij, juxta fœdus operum, etiam meritorijs: Nam meriti siue sit de congruo, siue de condigno, vt ipsi loquuntur, fundamentum statuunt liberum arbitrium, pro his, inquam, pugnant, adversus solum Christum, ipsiusq; meritum, adversus meram Dei gratiam, & in Christo misericordiam, adversus solum fœdus gratuitum, adversus justificationem, quæ est per so-

lum

lum Christum, per solam gratiam Dei, per solam fidem: hæc enim re idem sunt.

Vide igitur hîc obiter Papistarum hodierno die quæ sit admirabilis illa in tanta luce cæcitas: Primùm non vident naturam hominis planè perditam, quod ad sanctitatem attinet: Secundò non vident meram solamque Dei in Christo gratiam & misericordiam, vt neque magnitudinem meriti Iesu Christi. Tertiò non vident jis qui in Christo sunt planè abolitum fœdus illud operum quoad justificationem: Quartò non vident solum illud fœdus gratiæ cum hominibus post lapsum percussum esse, præsertim post Christi adventum, in Evangelio suo, idque ad justificationem & vitam æternam: Quintò non vident opera, quę ipsi vocant libertatis arbitrij, si quæ essent hujusmodi, officia duntaxat esse & testimonia gratitudinis, secundum primam illam institutionem fœderis operum, quę fiunt ex naturæ viribus; sed & vim quandam meritoriam jis asscribunt. Ergo colligimus eos, etsi non idem planè sentiant quod Iudæi illi veteres, quibuscum Paulo res erat in Epistola ad Romanos, tamen ex parte aliqua stare ab ijs, pugnareque pro natura ex parte bona & sancta, adversus meram gratiam, & partiri quasi

justificationē & salutem humanā inter Christum gratiāq; Dei, & naturę vires naturęque opera, quum tamen nullo modo possint consistere in opere salutis humanę natura & gratia: & quisquis naturam vel naturę partem aliquam associat gratię is planè destruat gratiam necesse sit, quæ vel sola est vel nulla. *Rom. 11* Quod si per gratiam, jam non ex operibus, alioqui gratia non erit gratia: & in Epistola ad Galatas ex professo disputat adversus eos Iudęorum qui legē siue naturę vires & opera, in negotio justificationis & salutis humanę conjunxerunt cum Christo, gratia Dei, & Evangelio: quibus Iudæis simillimi videtur mihi Papistæ: De jis Iudæorum loquor adversus quos disputat Paulus ad Gal. Nam ad Rom. disputat adversus Iudæos qui Christum planè oppugnarunt, atque eum apertè rejecerunt: ad Gal. verò disputat adversus Iudæos, qui Christo solo non contenti, cum eo legem conjunxerunt. Hactenus fuit comparatio Pauli & nostri, Iudæorum veterum & Papistarum.

Nunc quia de operibus Regenerationis quæri potest quid senserit Paulus, quid nos sentiamus, quid denique Adversarij sentiant, Ideò hanc quæstionem paucis expediam. An igitur,

igitur, dicat quis, Paulus oppugnavit in illa sua disputatione quæ est ad Romanos, item ad Gal. opera quoque gratiæ & regenerationis? Respondeo, oppugnabat præcipuè Paulus in sua disputatione opera naturæ, quæ Iudæi putarûnt bona & justa, etiamque meritoria: opera autem regenerationis non rejecit, vt sunt debita, officia, & testimonia gratitudinis in Deum, quin potiùs eatenus, ea commendavit, *Rom. 6. 7. 8.* cap. & alijs in locis. Verùm in negotio justificationis, & ea quoque quæ vocamus regenerationis opera noluit Paulus cum Christo, cum Dei gratia, cum fide, tanquam causam aliquam, vel partem causæ meritoriæ conjungi. Vide *Rom. 4.* neque *Abrahamum* ipsum jam regenitum ex operibus suis regenerationis justificatum fuisse dicit coram Deo: & *Rom. 6.* postquam commendavit sanctificationis opera, tandem versu. 23. vbi mortem tribuit peccati merito, non tamen vitam æternam tribuit operum sanctificationis merito, sed postquam dixit stipendia peccati mortem esse, distertè pronunciavit donum Dei esse vitam æternam in Christo Iesu: Quo loco si putasset vllam meriti partem in operibus regenerationis fuisse, non tacuisset profectò de ea laude operum rege-

nerationis, præsertim quum eorum commendationē ex professo instituisset. Ergo Apost. ad Rom. quū rejiciat opera præsertim naturę, quę requirit fœdus illud operum, tamen omnia simul ac semel operum genera rejicienda censet, siue moralia & naturalia, quæ antecedunt gratiam & fidem, siue ceremonialia, siue denique regenerationis opera, quę sequuntur gratiam & fidem, vt vni Christo, meræ gratiæ, soli fidei locus sit. Hactenus de sententia Pauli.

Nos hodierno die idem planè cum Paulo sentimus de operibus regenerationis. Adversarij nostri, vt ea admittunt, ita ijs plus nimio tribuunt; neque enim volunt esse officia & testimonia gratitudinis nostræ in Deum duntaxat, sed etiam meritoria esse dicunt ejus justificationis, quam secundam ipsi appellant. Porrò sciendum opera regenerationis adversarijs non tantùm proficisci à gratia, quam ipsi infusam vocant, & primā justitiam, sed etiam à natura & libertate arbitrij, quæ simul cum justitia operatur, & cujus etiam respectu, vt suprà monuimus, meritoria volunt esse opera bona, quæ partiuntur inter primam illā gratiam & libertatem arbitrij. Atq; hæc hactenus de hac comparatione, ex qua videmus

vtri

vtri, nosne an Adversarij rectiùs sentiamus de fœdere Dei vtroque, de vtri usq; fundamentis, natura, gratia, Christo; denique de vtriusq; effecto, quod vocamus justificationem hominis. Et cum hęc religionis veræ fundamẽtum constituant, videmus vtri, nosne an adversarij, religionẽ & cultum Dei meliùs solidiùsq; fundatum habeamus.

De verbo sive fœdere Dei scripto.

CAP. 6.

VErbum vtriusque fœderis longo tempore inde ab *Adamo* vsque ad *Mosen* in mundo non scriptum exstitit, sed traditum fuit quasi per manus, & viva voce propagatum; nihil enim nunc disputamus de illis quę *Iosephus* ante diluvium columnis inciſa fuisse refert, neque de Apocryphis scriptis *Henoch*.

Cum verò per traditiones, exorientibus subinde corruptelis, puritas doctrinæ fœderis non conservaretur, & Deus nõ vellet amplius illa tantùm ratione vti, tum aliã rationẽ tempore *Mosis* ipse instituit, & ostendit: vt scilicet scriptis, divina authoritate & testimonio approbatis & confirmatis, puritas doctrinæ cæleſtis conservaretur & propagaretur; quoque magis scriptum commẽdaret hominibus omnium

nium ætatum, ipse Deus verba decalogi, hoc est, fœdus legale, suis digitis primus exaravit in tabulis lapideis: *Mosi* deinde mandatum dedit vt reliqua ex ore ipsius Dei excepta cõscriberet; et vt populus Dei certus esset scripturam illam *Mosis* non humana voluntate allatam, sed diuinitùs inspiratam esse, Deus valdè multis stupendis miraculis scripto *Mosi* authoritatẽ conciliavit, & ante scriptionem, & post scriptionẽ, & in ipsa scriptione. Scripsit quidem *Moses* vtriusque fœderis verbum, & legalis, & Evangelici; verùm cum fœderis Evangelici lineamenta quasi quedam prima duxerit, fœdus legale ad vivum depinxit. In scriptis enim *Mosis* apertè vrgetur fœdus legale, obscurè verò fœdus Evangelicum. Vnde tota doctrina *Mosis* legalis vocata est. Lex per *Mosen* data est, *Ioh. 1.*

Post *Mosen* Deus subinde excitavit Prophetas, quorum doctrinæ & testimonio ipse ingentibus miraculis fidem et authoritatem conciliavit: Illi verò licet miraculis essent cõfirmati, non tamen habebant potestatem vt de doctrina Patriarcharum & *Mosis* alia, vel diversa, vel contraria assererent, quàm quæ in libris *Mosis* consignata erant, sed ex divina revelatione addebant interpretationes illustrio-

res,

res, prout ille lucifer noui Testamenti magis magisque appropinquabat: Totius verò doctrinæ suæ summam & capita, quantum Deus posteritati necessarium judicabat, ipsi conscribebant: quæ conscripta ad sacros libros *Mosis*, hoc est, in latere arcæ reponebantur. *Ios. 24.*

Denique post manifestationem Christi in carne, doctrina Evangelica siue noui fœderis primùm aliquot annis à Christo ipso, posteà ab Apostolis sine scripto viva voce tradita & propagata est. Postremò verò ab Apostolis scriptis est comprehensa. Vrgentur quidem in scriptis quoque noui Testamenti opera legis Dei & naturæ, adeòque lex ipsa à Christo et Apostolis est explicata, & quasi purgata à fermento Pharisæorum: sed vrgentur opera legis & naturæ non eo fine vt homines per ea justificentur & serventur, verùm vrgentur, vel vt præparẽtur homines ad gratiam inchoandam, vel vt stimulentur ad progressum in gratia faciendum, sicuti jam anteà à nobis dictum est. Vrgentur etiam opera regenerationis, sed non quibus justificemur, verùm quibus testemur justificationem illam nostram quæ est per fidem, et erga Deum gratitudinem. Vnde Paulus postquã jam tradidit doctrinam

trinam fidei ad opera legis solet descendere, requirereque vitam & conversationem dignam vocatione illa, qua vocati sumus in Christo Iesu: vide *Ephes. 4. 1. Thess. 2. 12.* Quod autem vrgetur præcipuè in scriptis novi Testamenti, fides est in Christum. Atq; hæc in genere de verbo fœderis scripto.

De numero controversiarum quæ sunt de verbo scripto: deque prima controversia. An Scriptura sit Dei verbum.

CAP. 7.

DE Scriptura sacra omninò duo sunt controversiarum genera. Primum est earum controversiarum quę magis sunt, vt sic dicam, essentiales, hoc est, de essentia ipsius Scripturæ. Secundum est earum quæ accidentales sunt magis, & non tam propè attingunt ipsius Scripturæ essentiam. In primo genere controversiæ sunt numero decem. Prima omnium est, An sit Scriptura Prophetica et Apostolica verbum Dei. 2. Qui constet eam esse verbum Dei. 3. est de ipsius antiquitate. 4. De ipsius perspicuitate. 5. De ipsius simplicitate. 6. De ipsius vita vel vivacitate. 7. De ipsius simplici necessitate. 8. De ipsius perfectione & sufficientia, quòd ea sufficiens sit

et

et perfecta per se, sine traditionibus non scriptis. 9. An penes Scripturam sit omnium controversiarum judicium. 10. An summa sit Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ præstantia, ac major ejus authoritas quam sit Ecclesiæ.

Quod ad octo illas controversias quæ sequuntur primas duas, sunt eæ quidem de proprietatibus Scripturæ sacræ, quæ postquàm jam ostensum & demonstratum est, quòd Scriptura sit verbum Dei, sua sponte omnes sequuntur, & ex demonstrato illo quasi Theoremate, necessariò inferuntur.

Hoc enim accepto, quod Scriptura sit verbum Dei, sequitur primùm eam esse antiquissimam. 2. Clarissimam. 3. Simplicissimam. 4. Maximè vivam. 5. Maximè necessariam. 6. Perfectissimam. 7. Judicem omnium controversiarum omni exceptione majorem. 8. Præstantissimam. Sed quum adversarij has ipsas proprietates, quæ octo sunt numero, negent & oppugnent, de ijs singulis sunt singulæ controversiæ, vt diximus.

Has itaque controversias ordine prosequemur, ac primùm omnium tractabimus eam quæ natura prima est: An Scriptura sit verbum Dei. In genere fatentur adversarij Scripturam sacram esse verbum Dei, sed cum ven-

tum est ad speciem, dissentiunt à nobis. Rem sic apertius expono: Duplex hodierno die verbum Dei in Ecclesia est, 1. immediatum, 2. mediatum. Immediatum dico, quod procedit ex ipsiusmet Dei ore: mediatum verò quod Deus pronunciat per præconem siue ministrum aliquem suum. Nos itaque affirmamus Scripturam sacram esse immediatum & primarium illud Dei verbum, saltem nobis esse vice primæ, immediatę, ac vivę ipsius Dei vocis: imò verò nobis esse vice non modò vivæ Dei vocis, sed internæ & inscrutabilis Dei mentis, ac notionum quæ sunt in mente divina. Rationes sunt. 1. quia hæc est voluntas Dei. Habent, inquit, Mosen & Prophetas, hoc est, scripta *Mosis* & prophetarũ. *Luc. 16. 29.* 2. Quod si nihil haberemus vice vivæ vocis Dei, profectò deteriori loco essemus quã fuit vetus illa & Iudaica Ecclesia, quæ habebat oracula Dei: Atqui hoc est dictu absurdum. 3. Ratio est. Fides nostra necesse est pro primo suo fundamẽto habeat, vel ipsammet Dei vocem vivam, & ipsammet Dei mentem, vel certè aliquid vice vivæ vocis ipsius Dei, et ipsius mentis Dei, quod nobis non minùs certum sit ac firmum, quàm si ipsum Deum loquentem audiremus, & ipsam mentem Dei

ac sententias in mente divina inscriptas inspiceremus ac legeremus. Atqui nunc non audimus ipsammet Dei vivâ vocem, neq; mentem ipsam Dei intuemur. Ergo necesse est habeamus aliquid quod nobis vivæ vocis & mentis Dei vice sit. Vivæ autem Dei vocis & mentis vice nihil habere possumus, præter sacram hanc Scripturam. Ergo nobis sola Scriptura sacra est vice, tum vivæ vocis, tum mentis Dei. 4. Ratio: Continet Scriptura ea omnia quæ Deus ipse loquutus est jam olim, & quæ Deus mente cogitat de salute ac vita nostra: Ergo &c. Hactenus de immediato Dei verbo. Mediatum Dei verbum dicimus esse Ecclesiæ sanctæ & purę vocem, quia etsi homines sunt qui loquuntur, tamen verbum quod loquuntur est ipsiusmet Dei.

Hic insurgunt adversarij, contenduntq; vocem Ecclesiæ principalem esse vocem, magisque supplere vivæ vocis Dei & mentis Dei vicem quam Scripturam; quia, inquiunt, vox Ecclesiæ est scriptura in corde Ecclesiæ exarata ipsius Dei digito, non autem amanuensis alicujus opera: Quare vocem Ecclesiæ oportet esse principalem Dei vocem; nam est vox viva, profecta à vivo corde Ecclesiæ, in quo Deus ipse digito Spiritus sui inscripsit & exa-

ravit omnem veritatem, quum Scriptura hęc Prophetarum & Apostolorum dictata quidē sit à Deo, ac exarata sit, non digitis ipsius Dei, verùm Prophetarum & Apostolorum, i. a. manuensium digitis, non in vivis hominum cordibus, sed in chartis & tabulis; Vnde sequitur Scripturam quę est in corde Ecclesię esse principalem illam scripturam Dei, & Ecclesię sanctę vocem esse principalem illam vocem Dei, & debere esse nobis vivę & immediatę Dei vocis & abditę etiam Dei mentis loco?

Respondeo ad rationem eorum: Vox Ecclesię viva quidem est, fateor; & proficiscitur à vivo & sanctificato corde per Spiritum sanctum, (de vera enim Ecclesia loquor) sed primùm dico Scripturam hanc propheticam & Apostolicam solam habendam pro Scriptura ipsius Dei digito exarata, & pro verbo ipsius Dei immediato. Deinde dico cor Ecclesię sanctificatum esse et informatū per Spiritum Scripturę, et scripturam quę est in corde Ecclesię nihil aliud esse quàm (vt sic dicā) transsumptum et transcriptum quoddam, quod Spiritus sanctus ad archetypum et authenticum illud exemplar, nempè Scripturam sacram, inscripsit cordibus nostris. Spiritus e-

nim

nim sanctus nihil docet nunc Ecclesiam, præter id quod scriptū est, & per Scripturā quodammodò Ecclesiam gignit; & Scriptura mater est, Ecclesia filia; Scriptura magistra, Ecclesia discipula. Tertiò dico informationem illam veritatis, quæ fit in corde Ecclesiæ per Scripturam sacram, non tam plenam perfectamque esse quàm est ipsa Scriptura. Postremò dico Ecclesiam, cum imperfectè illuminata & renata sit, posse etiam in rebus gravissimis à veritate aberrare, & aberrare quidem reipsa, quoties discedit à Canone illo & regula Scripturæ sacræ.

Ratione eorum sic confutata, sequitur Ecclesiæ vocem (de vera loquor, non de adultera illa Romana) non esse primarium & princeps Dei verbum, neq; nobis esse vivæ & immediatę Dei vocis, neq; etiam mentis divinę loco, verùm hanc prærogativam esse solius Scripturæ sacræ. Addo præterea, quòd si primùm non tam respicias veritatem ipsam, quā loquitur Ecclesia, quàm instrumenta loquutionis, quæ sunt homines; deinde si comparetur vox Ecclesiæ loquentis, cum ipsa Scriptura sacra, ne verbi quidem Dei ipsam mereri nomen, sed vocari magis propriè verbum & testimonium humanum. Ipse enim Christus

Iohannis Baptistæ de se testimonium, hominis testimonium vocavit. Ego, inquit, ab homine testimonium non capto: *Ioh. 5. 34.* Esto verum & Scripturæ sacræ consentiens testimonium Ecclesiæ, nihilominùs vocatur testimonium hominum, sive homines ipsos loquentes respicias, sive eorum testimonium compares cum testimonio procedente ex ipsius Dei & Christi ore.

At, inquies, Prophetæ & Apostoli qui ipsi homines fuerunt, hæc omnia quæ in Scripturis habemus & loquuti sunt & scripserunt. Ergo hæc omnia quæ scripta sunt, pro testimonio hominum habenda sunt. Respondeo me nõ planè negare id quod objicis, si vel dictum vel scriptum Prophetæ aut Apostoli alicujus æstimetur ex instrumentis & ministris, vel si etiam cum ipsa Dei vel Christi viva voce comparetur. Nam habita ratione ipsorum instrumentorum, & facta comparatione dicti vel scripti eorum cum dicto vel scripto ipsius Dei, jam illud dictum vel scriptum inferioris loco est, & vocatur testimonium hominis: & ipsius Iohannis Baptistæ testimonium, ratione instrumenti, & comparatione cum Christo ipso habita, vocatum est testimonium hominis. Sed dum nos Scripturam propheticam

eam & Apostolicam dicimus vocem esse & testimonium ipsius Dei immediatum, extra comparationē ipsiusmet vivæ vocis Dei loquimur, neque consideramus à quibus demùm instrumentis exarata sit Scriptura; verùm ponderamus rem ipsam & sententias quæ scriptæ sunt, & consideramus quo loco velit ipse Deus Scripturam sacram à nobis haberi, nempè loco & vice non quidem Scripturæ vel sermonis hominū, sed loco & vice Scripturæ & sermonis ipsiusmet Dei; consideramus denique eam in comparatione cum Ecclesia facta. Nam comparatione cum Ecclesia facta, vox Scripturæ est vox ipsiusmet Dei; Rursus facta hac comparatione vox Ecclesiæ Christi vocatur testimoniū hominum, quemadmodum sermo vel Scriptura Prophetæ & Apostoli comparatione vivæ vocis ipsiusmet Dei appellatur testimonium hominis, teste Christo. *Ioh. 5.* Atque hæc hactenus de prima controversia dicta sunto.

Qui constet Scripturam esse verbum Dei.

CAP. 8.

ALtera controversia est de Argumento, quo scitur Scripturam esse verbum Dei; vt igitur prima quæstio fuit an sit Scriptura

verbum Dei, ita hæc quæstio est cur sit, quo argumento constet Scripturam esse verbum Dei. Ad hanc quęstionem sic respondemus, non opus quidem esse simpliciter & per se aliqua alia luce, quàm quæ sit in ipsa Scriptura ad hoc docēdum. Est enim Scriptura, (quum sit verbum Dei primum & immediatum) αὐτοπίστος, natura sua notissima, & clarissima, & causa lucis illius quæcunque est in Ecclesia & cordibus hominum. Vt enim Solis lux alia quavis luce non est demonstranda, quum ipsa omnem aliam lucem corpoream infinitis partibus exsuperet; ita lux illa Scripturæ spiritualis non eget, sua natura & per se, quavis alia luce qua ipsa demonstretur, quum ipsa sit lux omnium limpidissima, & clarissima: Verùm quòd requirantur alia argumēta, et quasi lumina, quibus ostendatur Scripturam esse verbum Dei, hoc est, lucem ipsam, in causa sumus nos, qui natura cæci sumus ac lippi. Quare argumenta et adjumenta quæ afferri possunt alia ad hoc docendum, nihil quidem lucis afferunt luci Scripturæ, quæ per se ac sua natura notissima est, cuique nihil addi potest ad hoc vt magis luceat, sed tantùm eò pertinent omnia, vt quæ per se notissima est, nobis quoque nota sit, & aperiantur oculi nostri ad viden-

videndum longè pleniſſimam & clariſſimam illam Scripturæ lucem; hoc eſt, ad videndum ipſum Deum in Scriptura ſacra lucentem & loquentem. Vt qui cæcum doceret lucere ſolem, jam afferret in medium, non ea quidem quibus magis illuſtraret ſolis lucẽ, ſed ea quibus, ſi poſſet fieri, queat aperire cæco oculos, ad hoc vt poſſet videre ſolis lucem in ſe ſplendidiſſimam. Ergo, vt dicamus verbo, argumẽta ea omnia quæcunque quęruntur à nobis ad hoc vt oſtendatur Scripturæ lux, quæri debent, non cauſa ipſius Scripturæ, quę per ſe notiſſima eſt; ſed noſtra cauſa qui cęci ſumus, quibuſque opus eſt argumentis quibuſcunq; & adjumentis, per quæ quoquo modo fieri poteſt, vt oculi noſtri aperiantur, & acies oculorum in videndo acutior reddatur.

Argumenta & adjumenta quibus aperiri poſſunt oculi noſtri ad videndum Scripturæ lucem, vel Deum in ipſa Scriptura loquentem & lucẽtem, non ſunt vnius generis, ſed varia afferri ſolent à viris doctis & pijs; Sed niſi idẽ ille Spiritus ſanctus, qui in Scriptura loquitur, primùm omnium inſinuet ſe in animos noſtros, et aperiat oculos mentis noſtrę, qui ſolus eos aperire poteſt, profectò fruſtrà quis loquatur de alijs quibuſvis argumẽtis

tis & adjumẽtis, hoc eſt, niſi ſimus θεοδίδακτοι, docti à Deo et Spiritu ipſius ſancto, nihil profutura ſunt alia. Quamobrem prima omnium ac principalis cauſa quæ efficit vt Scriptura in ſe nota, nobis quoq; innoteſcat, erit Spiritus ſanctus intus nos docens, aperiendo oculos mentis noſtræ, ad hoc vt videamus lucem illam Scripturæ, et agnoſcamus in Scriptura Dei ipſius & Chriſti vocem. Spiritus autem ſic nos docendo nihil quidem lucis addit Scripturæ, quę per ſe abũdè lucet; ſed illuminat mentes noſtras ad hoc vt lucem illã Scripturæ ſacræ abundantem intueamur. Spiritus autẽ ſanctus, dum illuminat mentes noſtras, id quidem facit per media quædam et quaſi organa, quorum miniſterio operatur in mentibus & cordibus noſtris.

Mediorum ſiue inſtrumentorum Spiritus ſancti duo ſunt genera. Primum eſt internum, ſecundum eſt externum. Internum voco medium quod eſt in ipſa Scriptura: externum quod eſt extra Scripturam. Internum medium eſt principale medium Spiritus ſancti, eſtque illa ipſa lux quę in Scriptura lucet. Ergo Spiritus ſanctus primùm omnium per Scripturæ lucem aperit mentes noſtras, ad videndum illam ipſam Scripturę lucem, in ſe quidem

dem clarissimam, nobis verò ignotam. Aperit autem mentes ad videndum Scripturę lucem per Scripturam ipsam et ipsius lucem, non vno modo sed varijs. Partim enim quędam loca ex ipsa Scriptura affert quę clarè loquuntur de luce ipsius Scripturæ, & de Deo in ipsa Scriptura loquente, vt est ille, Omnis Scriptura est θεόπνευστος. 2. Timoth. 3. 16. Partim monet vt intueamur res illas spirituales quæ ibi sunt descriptę; partim monet vt respiciamus voces spirituales, quibus res illæ spirituales sunt expressæ, & pronunciatæ; partim jubet intueri veritatem oraculorum & vaticiniorum eventu comprobatam; demonstrat etiam nobis harmoniam illam pulcherrimam veteris & novi Testamenti, qua fit vt de se invicem testentur; non prætermittit illa miracula quæ etiam scripta sunt, quibusque suo tempore confirmata est cælestis illa doctrina; profert etiam Martyres qui sanguine suo veritatem illam obsignarûnt, de quibus in eadē illa Scriptura legimus. His & alijs modis nos docet Spiritus ex ipsa Scriptura sacra Scripturam esse verbum Dei, demonstratq; in Scriptura illam lucem omni exceptione majorem. In his denique numeranda est dignitas & sanctitas eorum virorum, quorum opera vsus est

Deus in scribendo verbo suo, quæ ipsa conspicitur in Scriptura. Atq; hoc est internũ illud & principale medium & organõ Spiritus sancti, per quod nos docet & fidem ingignit in cordibus nostris, qua certò credimus Scripturam hanc esse Dei verbum.

Sunt & alia media extra Scripturam, quibus id ipsum docet Spiritus, vt est constantia Martyrum, qui suo sanguine quotidiè veritatem illã cælestem obsignant; vt est persequutio hostium Ecclesiæ; vt est Scripturarum oppugnatio ab ipso Satana; vt est conservatio Scripturarum in Ecclesia ad nostra vsq; tempora; vt est denique testimonium verę Ecclesię. Hęc omnia sunt extra ipsam Scripturam, & efficiunt secundarium quoddam argumenti genus, per quod etiam suo modo efficax esse solet Spiritus Dei Sanctus ad aperiendum oculos mentis nostræ, nosque illuminandos, ad hoc vt videre & audire possimus Deum ipsum in Scriptura loquentem ac lucentem.

Notandum tamen Spiritum sanctum fidem in cordibus nostris, per secundum hoc genus mediorum externorũ propriè ac præcipuè non ingignere, (quum proprium ac præcipuum instrumentum fidei sit verbum ipsius Dei; vel enim necesse est sit ipsa vox viua

na Dei, vel certè sit Scriptura sacra, quæ sola nobis est pro viva & primaria voce Dei agnoscenda) verùm corda nostra duntaxat vel præparare ad fidem per verbum ipsius Dei posteà ingignendam cordibus, vel certè fidem jam ingenitã per verbum Dei aliquo modo confirmare. Quare hoc secundum genus mediorum nonnunquam solet præcedere ipsam Scripturam & Dei vocem, & per id Spiritus sanctus solet nonnunquam præparare aliquorum animos, priusquã per ipsam Scripturam fidem ingignat. Id quod Augustino factum legimus, ipso dicente ac sic loquente. (Non crederem Evangelio nisi me commoveret Ecclesiæ Catholicæ authoritas) Quibus verbis significat se, quum Manichæus esset, præparatum per authoritatem & testimonium Ecclesiæ, ad credendum Evangelio; posteà tamen idem Spiritus sanctus qui præparavit Augustinum per testimonium Ecclesiæ; idẽ, inquã, Spiritus in corde Augustini per Scripturam ipsam Evangelij fidem eam ingenuit, qua credidit Evangelium esse ipsius Dei verbum: Idque de se ipse alibi fassus est. Et eos, inquit, sequamur qui nos invitant priùs credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelli-

gere mereamur, non jam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmãte atque illuminante. Sic Samaritana mulier *Ioh. 4.* tanquam membrum & testis Ecclesiæ, præconio quodam suo præparavit Samaritanos reliquos ad fidem Christi, qui ipsi postquam jam ipsum Christum audiverunt, dixerunt mulieri, Non ampliùs propter sermones tuos credimus, ipsi enim audivimus & scimus hunc esse verum servatorem Christum. Qua voce planè significarûnt se testimonio mulieris duntaxat præparatos ad fidem, fidem autem cordibus ipsorum ingenitam per vocem ipsiusmet Christi efficacem. Nonnunquam igitur, vt dixi, antecedit fidem ingignendam hoc genus medij & argumenti ad nos præparandos, nonnunquam sequitur, & fidem jam ingenitam confirmat, nonnunquam denique & antecedit hoc argumenti genus & sequitur; antecedit in præparandis, sequitur in confirmandis. Varijs enim modis docet nos Spiritus, & accommodat sese alio atque alio modo, ad alios atque alios, prout ipse vult, & infirmitas eorum postulat.

Notandum denique secundarij hujus generis argumenti, quod externum est minusq; principale, non esse absolutam aliquã necessitatem

fitatem ad fidem faciendam. Satis enim nobis esse debet, si nos doceat. Spiritus per ipsum ac solum quidem verbum Dei, sed infirmitatis nostræ causa adhibet idem Spiritus illud alterum & secundarium genus argumenti: Idquod planè docet Christus *Iohan.5.* vbi dicit Iohannis Baptistæ de se testimonium non simpliciter necessarium fuisse, sed ita fuisse consultum eorum infirmitati & incredulitati, his verbis vers. 15. Iohannes testimonium dedit veritati, ego autem ab homine testimonium non capto: sed hæc dico vt vos servemini. Deinde quòd testimonium Iohannis secundarium duntaxat fuerit, primarium autem ipsius Christi de se testimonium paulò pòst apertè docet: At ego, inquit, testimoniũ habeo majus testimonio Iohannis: opera enim quæ dedit mihi Pater testantur de me. Atque hæc est sententia nostra de argumento quo constat Scripturam esse verbum Dei, & responsio nostra facta ad quęstionem quam diximus, cur sit.

Quid Papistæ sentiant facile est ex eorum tum dictis tum scriptis colligere: Hæc autem est, vt paucis dicam, sentẽtia Papistarum. Medium et argumentum principale, ac ferè vnicum quo constare volunt Scripturã esse verbum

bum Dei, est testimonium Ecclesiæ, non tantùm Catholicæ, vt ipsi loquuntur, sed et eorum qui per continuas successiones ab Apostolis ad nos vsque fidem propagarûnt: intelligunt Pontifices maximè, qui, vt aiunt, successerunt Petro ipsiusque Cathedræ. Hanc Ecclesię quam dicunt sententiam, omnium Scripturarum judicem & interpretem volunt esse, à cujus judicio ad alium judicem non liceat cuiquam provocare: dignitatem autem hanc & prærogativam testimonio Ecclesiæ ideò tribuunt, quòd velint Scripturam eam quæ est in corde Ecclesię primariâ esse Scripturam, & vocem Ecclesiæ nobis agnoscēdam & habendam esse vice vivæ vocis Dei ipsius. Quasi verò Deus nunc præcipuè ac primariò in Ecclesia, & per Ecclesiam loquatur. Quod si testimonium Ecclesiæ volunt primariam esse Dei vocem, & primariam Dei Scripturam, sequitur eos velle pariter summâ lucem esse in Ecclesiæ voce, & eam non tantùm nobis, sed & per se notissimam esse, ac proindè præbere lucem ipsi Scripturę sanctę, non tantùm ratione nostri, sed etiam ratione sui. Vnde quidâ ex ijs dixit nihilo plus valere Scripturam sine Ecclesię authoritate, quàm fabulas Æsopi. Quum enim sit vox Ecclesię illis primaria

maria vox Dei ad omnia respondens, quum viva sit ac vocalis, proindeque non solum natura, sed etiã nobis notissima, sequitur ex eorum sententia eam ministrare lucem Scripturę, non tantùm quoad nos, sed etiam quoad ipsam Scripturam, quę secundaria quędam Scriptura est, & secundaria quędam vox. Est enim Ecclesię vox illis quasi Dei ipsius vox è cęlis reddita, vocem Scripturę, quę hominum modò est vox, & Scripturam, quę amanuensium digitis tantùm est exarata, confirmãs, ratam & authenticam faciens. Ex illis illorum principijs, hoc sequatur necesse est, licet alij aliter loquantur.

Nos quidem vt illorum sententiam quam ex ijs principijs inferunt negamus, ita principia ipsa rejicimus: Negamus enim illud eorum principium primum, nempè, vocem Ecclesię habẽdam esse pro viva voce ipsius Dei, & Scripturam, in corde Ecclesię inscriptam, habendam esse pro Scriptura ipsius Dei digito exarata: affirmamusque pro viva voce Dei habendam esse solam hanc Scripturam propheticam & Apostolicam, & vice Scripturę exaratę Dei digito solam hanc propheticam & Apostolicam: Imò addimus prętereà eam esse nobis vice sententiarum quę in mente

Dei

Dei ſunt ab ęterno: Hęc enim eſt voluntas Dei vt ipſum quaſi viva voce loquentem in hac Scriptura audiamus. Habēt, inquit, Moſen & Prophetas. *Luc. 16. 29.* hoc eſt, Moſis & Prophetarum ſcripta: & Scripturā hanc vult Deus non alio loco habendam atque habita fuit olim illa Scriptura quam ipſe digito ſuo exaravit in tabulis lapideis. Vox autem Eccleſię (de vera loquor, non de Papiſtica illa & mendaci) eſt vox miniſtra, & quaſi prędonis, quę promulgat atq; explicat hominibus vocem illam Dei loquentis in Scriptura omni exceptione majorem: & Scriptura in corde Eccleſię, hoc eſt, ſententię veritatis quę ſunt in cordibus fidelium, nihil aliud ſunt quàm ſecundaria quędam Scriptura exſcripta per Spiritum ſanctum ex primaria illa & αὐτοπίστῳ Scriptura, & inſcripta hominum mentibus. Quota tamen pars quæſo illius tam plenæ Scripturæ Propheticæ & Apoſtolicę exſcripta eſt, & inſcripta mentibus noſtris? Imò ne in omnium quidem hominum fidelium cordibus, etiamſi ſumas omnes confertim, tamen ne in omnium quidem cordibus inſcripta ſunt omnia illa plenè & perfectè, quæ habentur in Scriptura hac Prophetica & Apoſtolica: Neque enim Eccleſia Catholica, quantiſ-

per

per in terris verſatur, capax eſt totius illius lucis quæ ſplendet in Scriptura Prophetica & Apoſtolica. Convulſo hoc principio primo, alterum illud principium eorum, quòd vox Eccleſiæ ſit notiſſima & ſua natura & nobis, ſua ſponte corruit: Labefactato vtroq; principio, concluſio eorum quam ex ijs inferunt vltrò colla baſcit.

De Scripturæ ſacræ prima proprietate: de qua Controverſia tertia.

CAP. 9.

DEmonſtrandum nunc eſt Scripturam eſſe antiquiſſimam tempore, quæ ex proprietatibus, quæ à nobis ſuprà Scripturæ ſunt attributæ, prima eſt. Primùm omnium diſcutienda eſt nobis vocabuli Scripturę homonymia. Scripturæ nomen capi poteſt vel pro re tantùm ac ſubſtantia ipſa quæ literis eſt conſignata; vel non modò pro re & ſubſtantia, ſed etiam pro ſcriptione ipſa, ſiue forma qua illa ſubſtantia nobis eſt expreſſa. Iam ſi hoc nomine ſubſtantiam ipſam intelligas, illud eſt extra controverſiã Scripturam eſſe antiquiſſimam, quum ſubſtantia ſit ſententiarum earum, quas non modò loquuti ſunt Patriarchę et Prophetæ, ſed etiam ipſemet Deus, quæq;

etiam

etiam in mente Dei sunt ab æterno. Sin intelligas hoc nomine non tantùm substantiam, sed etiam scriptionem ipsam, et hac quoque ratione Scriptura dici potest antiquissima. Nam Scripturam hanc Propheticam & Apostolicam, etiam ratione scriptionis & formæ revelationis, jam non semel diximus ex Dei voluntate agnoscendam esse à nobis, non tantùm pro viva voce ipsorum Prophetarum & Apostolorum, neque tantùm pro viva voce ipsius Dei, aut etiam Scriptura exarata ipsius Dei digito, qualis erat illa decalogi, quam constat exaratam fuisse ipsius Dei digito in tabulis lapideis; sed etiam pro sententijs illis, &, vt sic dicam, notionibus, quę in mente Dei inscriptæ sunt ab æterno.

Vt rem hanc paulò altius repetam: Veritas illa quæ est in mente Dei ab æterno, revelata est in tempore pluribus modis; partim enim revelata est ipsiusmet Dei viva voce, partim ipsiusmet scripto, partim voce Patriarcharum, Prophetarū, & Apostolorum, vt hîc nihil de Angelis dicam, partim denique scripto Prophetarum & Apostolorum. Cessavit jam à multo tempore viva illa & immediata Dei ipsius vox; non habemus Dei ipsius scriptum; desierunt loqui Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli;

stoli; manent sola scripta Prophetarum & Apostolorum: Quamobrem ad fidem necessarium est vt hæc scripta habeamus nos vice primùm vivæ vocis Prophetarum & Apostolorum; deinde viuæ vocis ipsiusmet Dei; tertiò Scripturæ ipsiusmet Dei digitis exaratæ; quartò denique veritatis ipsius, & notionum ac sententiarum quæ sunt in ipsa Dei mente, quibus cum nihil sit antiquius, sequitur hanc ipsam scriptionem propheticam & Apostolicam esse quodam modo antiquissimam. Nam quæ de viva voce ipsius Dei, vel de sententijs quę sunt in mente Dei prędicari possunt, illa aliquo modo prædicari possunt de Scriptura hac, quæ supplet eorum vicem: Si enim sic aliquo modo verè enuncio, Scriptura est viva vox Dei, annon aliquo modo verè dico, Scriptura est antiquissima, quum viva vox Dei sit antiquissima? Sed satis est ad ostendendum antiquitatem Scripturæ, si ipsã consideremus substantiam Scripturæ, quæ extra controversiam antiquissima est. Scriptio tamen ipsa suã habet dignitatem, quum Scriptura ratione etiam scriptionis dicatur θεόπνευστος. Nullum enim est in ipsa scriptione jota quod non sit à Deo inspiratum.

Hîc insurgunt adversarij, &, vt alias semper,

ita

ita & hìc Eccleſiam ſuã Scripturæ prę ferunt, dicuntque Eccleſiam antiquiorem & vetuſtiorem Scriptura: nam, inquiunt, fuit Eccleſia ante Moſen, qui primus ſcriptor extitit, annos totos bis mille. A Chriſti autem adventu per annos multos fuit Eccleſia ſine Scripturis. Sed ex his quæ diximus facilis eſt ſolutio: Si enim Scripturę nomine nõ intelligamus characteras literarum, & volumina, ſed ſubſtantiam illam & materiam quæ literis his, characteribus, & voluminibus certo quodam modo comprehenſa eſt (in Scripturis enim habemus loquentes Prophetas & Apoſtolos & viuam ipſorum vocem, habemus ijs comprehenſam vivam ipſius Dei vocem, habemus deniq; ijs expreſſam Dei mentem) ſi, inquã, ſubſtantiam hanc accipiamus hoc nomine, jam negari non poteſt Scripturam eſſe non modò antiquiorem Eccleſia, quę ex verbo Dei tanquam ſemine incorruptibili nata eſt, *1. Pet. 1.* Renati non ex ſemine mortali, ſed immortali, per ſermonem viventis Dei, & manentis in ęternum: Non tantùm, inquam, videbitur Scriptura Eccleſia eſſe antiquior, ſed & rerum omnium antiquiſſima, & cum ipſo Deo ab ęterno eſſe. Sin hoc nomine accipias & rem & ſcriptionem, etiam hac quoque ratione

tione nihil incommodi est si ipsa antiquissima, non modò Ecclesia antiquior, prædicetur, vt suprà fusiùs diximus. Atque hactenus de prima proprietate Scripturæ sacræ, deque controversia tertia.

De secunda proprietate Scripturæ, de qua Controversia quarta.

CAP. 10.

SEcunda proprietas Scripturæ sacrę jam ferè ostensa est in tractanda secunda controuersia: Est autem quòd sit apertissima per se ac intellectu facillima: quum enim sit verbum Dei, & verbum Dei necesse sit omnes fateantur in se clarissimum, manifestimum, maximè perspicuum esse, sive verba, siue res verbis significatas respicias, nisi velint Spiritum sanctũ summa afficere injuria, profectò sequitur Scripturam sanctam in se & per se apertissimã ac clarissimam esse, & totam & secundum omnes sui partes. De hac summa perspicuitate Scripturæ multa sunt ipsius Scripturæ testimonia. *Psal. 119.* Verbum Domini lucerna pedibus meis, *Psal. 19.* Præceptum Domini lucidum, & illuminans oculos appellatur. *Proverb. 6.* Mandatum lucerna, & lex lux. Dominus per Esaiam testatur se non in abs-

 scondito

scondito loquutum 45. 2. *Pet.* 1. dicitur sermo Propheticus sermo cui tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso sit attendendum. Ergo tota Scriptura et omnia Scripturæ loca, per se & in se sunt manifestissima, apertissima, & accommodata etiam ad captum vulgi, & rudissimorum quorumcunque. Nam certum est Dominum in Scripturis balbutire nobiscum. *Iohan.* 3.12. Si terrena dixi vobis & non creditis, hoc est, terreno & crasso quodā modo vobis loquutus sum, accommodaviq; me ad captum verstum, &c.

Dixi Scripturam sacram per se apertissimam & intellectu facillimam esse, quia si hominum, quà homines sunt, hoc est, ψυχικοι, & carnales, rationē habeas, Scriptura sancta quę est de rebus spiritualibus tota obscura est: Animalis enim homo nō est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei. Sin respicias πνευματικους & θεοδιδακτους, adhuc etiam ijs obscura est ex parte, nempè, qua ex parte sunt ψυχικοι. Hinc sunt illæ assiduę piorum, (in quibus etiam adhuc hęrent reliquię cęcitatis illius & natiuę corruptionis,) preces ad Deum, vt velit aperire oculos mentis ipsorum, ad hoc vt videant lucem illā Scripturarum, & locorum quorumcunque Scripturę, alioqui in se clarissimam.

In

In precibus ſuis pij quique longè abſunt ab eo vt imputent difficultatem & obſcuritatem ipſi Dei verbo, verùm omnem culpā in ſe, cęcitatem, ac hebetudinem ſuam transferunt.

Etſi autem illud verum ſit, Scripturam & omnia Scripturę loca ſimpliciter & per ſe manifeſtiſſima eſſe & facillima intellectu, ratione autem noſtri & cęcitatis noſtrę obſcura eſſe ac difficilia, tamen illud negari non poteſt alia Scripturę loca alijs clariora eſſe per ſe, intellectu faciliora, ac manifeſtiora; vt ſunt illa loca de dogmatis fidei & morum ad ſalutem intellectu neceſſaria, quę tam manifeſtè ſunt propoſita, tam ſępè repetita, atque etiam multis in locis expoſita, vt paucioribus interpretationis & cognitionis regulis contenta ſint. Indigent autem hęc ipſa Spiritu Dei ſancto, ſine quo ſpiritualia quęque, etiam maximè perſpicua, ab homine verè intelligi non poſſunt. Quamobrem qui hęc ignorat quę in ſe tam manifeſta ſunt, planè cęcus eſt, & de ipſius ſalute actum eſſe videtur. Quòd ſi tectum ſit Evangelium noſtrum tectum eſt ijs qui pereunt. *2. Cor. 4.*

Quod ad alia Scripturę loca quę in ſe magis obſcura ſunt, quum non ſint de neceſſarijs fidei & morum dogmatis, ignorari poſſunt ci-

ra jactura fidei ac salutis: etsi quidem eorum cognitio lucē aliquā afferre possit ad illa ipsa fidei & morū dogmata intellectu necessaria magis cognoscenda. Eorum etiam tolerabilis aliqua & fidei analoga interpretatio haberi potest, si serventur cognitionis & interpretationis illę regulę, quę vulgò à viris doctis tradi solent: quarum principium repetimus à Spiritu sancto intus nos illuminante & docente; Alię quę deinceps numerātur regulę Spiritus sancti organa sunt & media, & sumuntur partim ex ipsa Scriptura, vt ex collatione locorū Scripturę, vel eorundem, vel sensu vel phrasi similium; partim aliundè, vt ex locis communibus theologicis, ex testimonio Ecclesię, ex ipsa Grammatica, præsertim hebraica & græca, ex Rhetorica, ex Dialectica, quæ non tantùm argumenta simplicia, sed etiam argumentorum dispositionem in axiomatibus, in syllogismo, in methodo considerat. Dialectica enim docet, id quod vocant cohæsionē antecedentium & consequentium, quæ quidem non parum facit ad locorum obscuriorum cognitionem. Vt de alijs nunc taceam, vtilis est etiam ad hanc rem saltem tolerabilis aliqua cognitio scientiarum aliarum particularium, vt Ethicæ, vt Physicæ, &c. Ad hæc omnia

nia accedere debent assiduę ad Deum preces & feriæ, vt velit oculos mentis nostræ Spiritu suo sancto aperire & illuminare. Hæc media si servẽtur in Scripturarum & locorum Scripturæ difficilium interpretatione, non facilè quis aberrabit à vero.

Hic insurgunt adversarij, contenduntque pluribus argumentis Scripturas etiam per se & in se, etiam in ijs quę ad salutem pertinent, obscuras esse: scilicet vt homines vulgò abstinentes à Scripturarum lectione, pendeant ab ipsorum somnijs, & vt interpretationes suas obtrudant Ecclesiæ, nempè, eas quas ipsi volunt, & quas ferè pluris faciunt quam ipsum Scripturę textum; detorquẽtes potiùs Scripturæ textum ad glossam suam, quàm ex Scripturæ textu interpretationẽ deducentes. Partim igitur testimonio ipsarum Scripturarum agunt, partim testimonio Doctorum & Patrum, partim denique rationibus, quæ omnia facilè dissolvi possunt ex ijs quæ suprà à nobis jacta sunt fundamentis. Satis sit nunc si ad vnam aut alteram eorum objectionẽ respondeamus.

Quærunt, An non hæ Scripturæ quæ extant veteris & novi Testamenti egeant commentarijs, qui etiam quam plurimi à quam-

plurimis sunt conscripti? Respondeo per se quidem Scripturas sacras non indigere hominum commentationibus & scriptis interpretationibus, Scripturas enim habemus pro viua voce Dei ipsius: & quid est quæso quod potest vocem illã in se clariorem & apertiorẽ efficere? An potest vel homo vel Angelus clariùs eloqui aliquid, quàm ipse Deus? & an Deus de industria affectat obscuritatẽ? quorum vtrumque dictu blasphemum est. Commentarios tamen hominum doctorum & piorum qui in Scripturis Dei aliquantò plus temporis triverunt, vulgo hominum ac rudioribus non parum prodesse haud diffitemur, neque parum adjumenti afferre ad dispellendas istas naturæ tenebras.

Sed major quęstio est & gravior de prædicatione verbi Dei, & de Scripturarum explicatione quæ in publicis fidelium congressibus & cœtibus à pastoribus haberi solet: an non hæc explicatio & prædicatio verbi necessaria est, hæc, inquam, quę fit viva voce Pastorum & Doctorum? Respondeo Scripturas Dei quas nos habemus pro viva voce ipsius Dei ne hac quidem explicatione per se indigere, neque ministerio hoc, quod est in prædicando & explicando Scripturas sacras, Deum

um aut verbum ipsius per se opus habere; verùm necessitatem hanc esse κατὰ τι tantùm, & respectu nostri, cæcitatis & ignorantię nostrę, qui pueri sumus, imò infantes, tantisper dum hîc vivimus. Vide *Ephes. 4. 1. Cor. 13.* Postquã autem in viros evaserimus, quod futurum est in altero demùm sęculo, tum nullo nobis opus erit istiusmodi ministerio, sed contenti erimus & impleti sola illa luce Dei & Christi, sine doctrina aliqua vel hominum vel Angelorum. Atq; hæc hactenus de secunda Scripturæ proprietate, deque controversia quarta.

De tertia Scripturæ sacræ proprietate, de qua Controversia quinta.

CAP. II.

TErtia proprietas Scripturę sacræ est, quòd simplicissima sit, quòd ad verba & loquutionem attinet, neque vllam habeat in se ambiguitatem & amphibologiam. Differt autem hæc proprietas à superiori, quòd cum perspicuitas latiùs pateat & ad verba & ad res, simplicitas sit verborum tantùm. Dicimus itaque Scripturam esse in se simplicissimam, neque in se vllam habere ambiguitatem & amphibologiam, saltem non alicubi explicatam, si aliquid habeat obscuritatis. Sermo enim Domi-

ni,& Spiritus ipsius simpliciſſimus est, neque loquitur vnquam Deus, vt homines dubio & ambiguo sermone capiat, quod faciunt Diabolus & Sophistæ: sed vt homines veritatem doceat. Spiritus enim veritatis deducit nos in omnem veritatem. *Ioh.16.13.* Scriptura autem est θεοπνευστος, & verbum Dei,vt jam ostensum est: Ergo, nisi Deo velimus insignem facere injuriam, necesse est fateamur Scripturã in se simpliciſſimam sensu & significatione. Dico in se sensu simpliciſſimã esse, quia si sit in Scripturæ sermone ambiguitas aliqua, ea ambiguitas & multiplicitas nõ jam imputanda est Scripturæ,sed cęcitati & ignorantiæ hominum,etiam eorum qui non ex malitia Scripturas detorquent. Nam non desunt qui Scripturas malitioſè pervertunt,torquent & retorquent, quum sciant tamen simplicẽ esse earum sensum. Cum sit hæc Scripturæ simplicitas, primùm ipse filius Dei ex Scriptura sacra adversus Satanæ insultus & quosvis adversarios disputans tela deprompsit, & ad Scripturam sacram omnes remisit. Deinde Apostoli, eorumque successores,& patres ipsi,ex Scriptura sacra contra hęreticos argumenta confirmandi sanam doctrinam & confutandi hæreses desumpserunt.

Sed

Sed adversus hanc quoque Scripturæ sacræ proprietatẽ adversarij insurgunt, & Scripturam sacram dubiam esse, ambiguã, flexiloquam, alutæ instar, cereum habere nasum, flecti hinc inde posse blasphemant: quò fieri dicunt vt liber hæreticorum sit, ex quo hæreses oriuntur, & omnes suis erroribus patrocinium quærere conantur. Sed responsio ex ijs quæ jam diximus facilis est. Nam ambiguitas illa & flexibilitas non est imputanda Scripturæ, quę est ἀυτοπιστος, & nobis vice ipsius viuæ vocis Dei: sed vel ignorantiæ, vel malitiæ, & petulantiæ hominum, qui vel non possunt deprehendere Scripturæ simplicem & verum sensum, vel Scripturam in alium sensum ex malitia animi detorquent.

At, inquiunt, in Scriptura passim reperiuntur tropi, allegorię, parabolæ, voces homonymæ, & loquutiones amphibologicę, visiones, quæ omnia habent ambiguitatem? Respondeo, quo tota res hęc manifestior evadat paulò altiùs nonnihil est repetendum. Cum ambiguitas quæ simplicitati contraria est, sit in verbis non in rebus: verba enim ambigua sunt, non autem res ambiguæ: ambiguitatem quæ est in verbis omnem ad quinque capita reducemus; primùm enim sunt verba voce simpli-

simplicia, quæ homonyma vocant. 2. sunt verba tropica siue modificata. 3. sunt orationes totæ & loquutiones quas vocant amphibologicas. 4. sunt orationes allegoricæ constantes tropis continuatis. 5. sunt verba & orationes typicæ, quæ sunt de typis & figuris.

De his omnibus in genere dico, vnum tantùm & simplex significari à Spiritu sancto per hæc omnia. Nam quod ad voces homonymas attinet, quæ plures res significant, si quæ voces hujusmodi in Scripturis reperiantur, & in primis illis linguis, hebraica & græca (vt necesse quidem est eas reperiri in Scripturis, & in originalibus illis linguis) Primùm dico eas accipi à Spiritu sancto in vno aliquo & simplici significato, idque ex proposito & de industria. Spiritus enim sanctus non quærit fallere & decipere more Sophistarum. Deinde dico illud vnum & simplex significatum deprehendi posse, vel ex proposito Spiritus, quod est in eo loco & textu in quo reperitur vox homonyma, vel ex collatione aliorum locorum Scripturæ, in quibus eadem illa vox homonyma reperitur, vel ex locis Scripturæ eundem sensum alijs verbis exprimentibus, vel denique ex Grammaticis accidentibus, accentibus, punctis, & reliquis. Si verba tropi-

ca,

ea, & in alium sensum à proprio suo & genuino sensu traducta reperiantur in textu Scripturæ, dico primùm ea vsurpari à Spiritu de industria ad significantiùs & efficaciùs exprimendum Spiritus sancti mentem & sensum duntaxat vnum ac simplicem. Vt cum dicitur (*Hoc est corpus meum*) per metonymiam hanc, quæ est in verbo *Corporis*, significantiùs loquitur Spiritus, quam si dixisset, hoc est signum corporis mei: nam loquutione illa metonymica planè innuit Spiritus, sacramentalem illam vnionem signi & rei significatæ: deinde dico si tropus sit paulò obscurior, haberi ex eadem Scriptura, vel eodem in loco vbi tropus invenitur, vel in alio Scripturæ loco, ejus tropi significationem per verbum proprium expressum.

Si occurrat in Scriptura oratio quæ videtur amphibologica, primùm sciendum, non de industria ambiguè loqui Spiritum ad fallendum more Sophistarum, verùm simplicem esse Spiritus sancti mentem: homines verò vel ex ignorantia, vel ex malitia, verba contextus malè construere & accipere. Deinde dico alia Scripturæ loca idipsum clariùs & apertiùs proponere. Si deniq; reperiantur in Scripturis allegoriæ, de ijs dico, primũ quod

ad

ad illustriorem significationem adhibeantur, deinde dico quòd simplicem habeāt sensum: & is sensus vel manifestus est, & nulla eget explicatione, vel non manifestus est, & explicatur clariùs in Scriptura alicubi.

Quod ad orationes de typis, dico primùm illas habere vnum sensum, & significare typos duntaxat, non etiam res typis rursus significatas: deinde ille vnus sensus, qui est typorum, accommodatur ad aliud significandum, hoc est, ad corpus ipsum: nam ipsi typi significant res significatas, & adumbratas typis, non autem verba ipsa, quæ typis significandis imponuntur. In illa enim ad *Gal. 4.* historia, nomen *Sara* significat vxorem *Abrahami*, hoc est, typum duntaxat: deinde typus significat actionem, hoc est, rem adumbratam, figuratam, et significatam. Atque hæc hactenus de tertia proprietate & controversia quinta.

De Proprietate quarta, Controversia autem sexta.

CAP. 12.

DIcimus itaque Scripturam sacram per se maximè vivam, efficacem, & vocalem, respondentem quærentibus de omnibus ad salutem necessarijs. Vitam hîc intelligo non crassam istam, qualis est hominum; sed spiritualem

tualem illam, qualis est Dei: & vocem vivam intelligo, spiritualem, quæ loquitur, non tam auribus, quàm animis. Primùm enim si substantiam revelationis respicias, hoc quod dicimus est extra controversiam. Continet enim Scriptura sermonem Dei, qui vivus est et efficax, &c. *Heb. 4.* Deinde si revelationis modum, hoc est, ipsam scriptionem respicias, verum quoq; erit. Nã 1. ea est θεόπνευστος: Quod autem divinitùs inspiratum est, illud vivum in se oportet esse, ac spirituale. Deinde Scriptura hæc est nobis, si non ipsa viva Dei vox, certè pro viva Dei voce. Non enim habemus nos aliam vivam Dei vocem quã hanc: Nam quod ad vocem Ecclesiæ, Pastorum & Doctorum in Ecclesia, ea est errori obnoxia, neq; Dei vox propriè dici potest. Dei autẽ vocem oportet vivã dicere: Ergo. Tertiò, ipsa Scriptura de se loquitur, ac si vivam vocẽ haberet: vt legere est *Rom. 9.* Dicit Scriptura &c. Scriptura *Esaiæ* dicitur clamare super Israel. *Rom. 9. 27.* Quartò ad eam remittuntur quærentes de re aliqua ad salutem necessaria. *Esaiæ. 8.* Numquid non populus à Deo suo requiret? pro vivis ne ad mortuos? ad legem magis & ad testimonium; quòd si non dixerint juxta verbum hoc, non erit ijs matutina lux. Item

filius

filius dei ad quęstiones de lege, de divortio, de Sabbatho, de Messia, de regeneratione, de resurrectione, deque ratione consequendi salutem semper ex Scriptura sacra respõdit, & scitantes ad Scripturam remisit. Quomodò legis, inquiens; An non legistis; Nunquam legistis; Quomodò scriptum est. Apostoli etiam Christi sua omnia ex veteri Scriptura probant atque confirmant. Apollo vir potens in Scripturis vehementer Iudæos convincebat publicè, ostendens ex Scripturis quòd Iesus esset Christus. *Act. 18.* Beroænses recepto sermone cum omni animi promptitudine quotidiè scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. *Act. 17.* Sic primitiva Ecclesia, sic patres ex Scriptura sacra hæreses impugnârunt ac refutârunt. Denique imprimis æterna memoria dignum est factum Imperatoris Constantini Magni, qui in concilio Niceno patribus Biblia proposuit, dicens. In medio sunt Evangelici libri & Apostolici, antiquorumque Prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt quid de sacra lege sapiamus: expellentes itaque hostile certamen, ex verbis divinitùs inspiratis solutionẽ quęstionum mente percipiamus. Dixi per se esse vivam & vocalem, quia ratione hominum mortuorum, surdorum,

dorum, hoc est, ψυχικων, non θεοδιδακτων, mor-
tua est & muta.

Hic adversarij insurgunt blasphemantes Scripturam sacram tanquã mortuam literam, mutam, non respondentem, ex qua certamina & controversię de religione dirimi nequeunt: ex adverso verò Ecclesiæ vocem, quæ proficiscitur ex Scriptura illa quæ vivis cordibus est insculpta à Spiritu Dei vivo, jactitãt vivam esse, vocalem esse, respondentẽ quęrentibus de omnibus ad salutem necessarijs, non patientem se truncari, & torqueri, sed sui per omnia similem perse verantem? Responsio, qua occurritur huic calumnię & blasphemię, jam patet ex ijs quæ dicta sunt; probavimus enim Scripturam sacram per se vivam esse & vocalem maximè. Quòd autem non statim ex Scripturis deprehendantur controversiarum decisiones in causa sunt homines, qui vel adeò ignari sunt & stupidi natura, vt loquentem & respondentem, imò clamantem, Scripturã intelligere & audire nequeant; vel adeò malitiosi sunt & obstinati, vt audire & intelligere nolint, imò velint sępenumerò vocem Scripturæ contra conscientiam in alium sensum detorquere, idque suo exitio. Quare illud manet Scripturam vivam esse & vocalem

maxi-

maximè per se,& in se.

Vt autem nobis sit viva & vocalis, & nos eam loquentem et respondentem ad omnia quæ de Religione possunt controverti intelligamus,illa media, de quibus jam diximus, & inter quæ numeratur etiam ipsa grammatica, sunt adhibenda. Eorum enim mediorum beneficio oculi nostri & aures nostræ aperiuntur ad videndum Scripturæ mentem, & audiendum Scripturæ vocem, si modò visum sit Spiritui sancto efficaciter per ipsa operari in mentibus & cordibus nostris. Quòd si Spiritus velit esse efficax per ea, tum quidè Scriptura clariori voce, & magis viva, distincta, & articulata,vt sic dicam,respondebit ad omnes controversias de Fide & Religione, quàm respondebunt omnes quotquot sunt in Ecclesia homines,qui nihil sani, veri, certi respondere possunt,nisi priùs ipsi idipsum excipiant ex ore Scripturæ, & ex Scripturæ verbis respondeant. Nam quod dicunt isti Ecclesiæ vocem vivam esse,vocalem, quæ audiatur ab omnibus, neq; patiatur se truncari & torqueri: ad id respondeo,primùm Ecclesię vocem, vt dixi,pendere à Scripturæ voce; deinde Ecclesię vocem erroribus obnoxiam esse,et mutationibus: adeò vt aliud hodie respondeat,

aliud

aliud verò cras respondere possit, & Iesbia sit quodammodò norma ac regula controversiarum de Fide & Religione. Quod ad Ecclesiam Romanam, ita jam pridem ab ea responsum est de Fide & Religione, vt mundus abductus sit à veritate ad mendacia, errores, et hereses infinitas, vt non sit quod isti venditet nobis, vel vocem, vel vocalitatem Ecclesiæ suæ corruptæ & adulteræ.

De Proprietate Scripturæ sacræ quinta, Controversia autem septima.

CAP. 13.

NVnc demonstrandum est Scripturam esse summè & simpliciter necessariam. Si Scripturæ nomine intelligas substantiam & rem ipsam quæ literis est consignata, negari non potest adeò necessariam esse, vt sine ea non possit esse in terris Ecclesia: nam ex verbo Dei, tanquã ex semine incorruptibili, nata est Ecclesia. *1. Pet. 1.* Sin verò intelligas Scripturæ nomine ipsam quoq; scriptionem, & revelationis formam; dico & hac quoq; ratione necessariam adeò, vt sine ea non possit esse Ecclesia. Nam viva vox Dei est necessaria simpliciter, Scriptura quodammodò est viva vox Dei: Ergo necessaria simpliciter.

Fateor equidem cum ipsa viva Dei vox sonabat in Ecclesia, non fuisse tum necessariam hanc scriptionē & revelationis hanc formam: at postquàm cessavit loqui Deus, data pro ipsius viva voce scriptione, jam scriptio non minùs dicēda est necessaria nunc, quàm tunc fuit ipsius viva vox. Vocem enim Dei ad hoc vt Ecclesia sit & persistat semper necesse est esse in Ecclesia, & audiri ab Ecclesia, vel per se, vel per id quod vivæ ipsius vocis vicem gerat. Ante Mosen per se audiebatur: Post Mosen sonuit in voce & scripto Mosis & Prophetarum: In adventu Christi viva vox ipsius Christi audiebatur: Post Christi ascensionem, pro viva voce ipsius Dei & Christi, audiebatur aliquandiu vox Apostolorum simulque vox Scripturæ veteris: Hinc cœpit Scriptura Apostolorum, quæ post Apostolos manet in Ecclesia vnà cum veteri Scriptura pro viva voce, non tantùm Apostolorum, sed etiam ipsius Dei & Christi. Ex his apparet in Ecclesia Dei necessariam esse simpliciter omni tempore Dei vocem vivam, vel ipsam per se, vel ipsius vicariam aliquā, quam nos dicimus nunc solam esse Scripturam veterem & novam, proindeque Scripturam hāc summè necessariam.

Huic

Huic assertioni, vt & alijs superioribus, opponunt se Adversarij, negantque Scripturam esse simpliciter necessariam; necessariam quidem esse ad benè esse Ecclesiæ fatentur, hoc est, vtilem esse Ecclesiæ: negant autem necessariam ad ipsum Ecclesiæ esse. Atque hanc Scripturæ necessitatem ideò negant, vt locus sit testimonio & traditionibus Ecclesiæ, hoc est, somnijs suis, quas dicunt simpliciter esse necessarias, & Scripturæ præferunt. Ex his quæ diximus facilè respondeti potest ad eorum sententiam. Si enim Scripturæ nomine ipsam Scripturæ substantiam intelligant, negari non potest Scripturam esse simpliciter necessariam: Sin verò intelligant non substantiam tantùm, sed etiã scriptionem, & hoc quoque modo accepto Scripturæ nomine, jam demonstravimus Scripturam esse necessariam simpliciter, cum sit nobis vice ipsius vivæ vocis Dei. Quare falsũ est quod asserunt, sive hoc sive illo modo accipiatur Scriptura.

At, inquiunt, Ecclesia sine Scriptura fuit annos circiter bis mille, quibus conservata est Religio sola traditione: Ergo Scriptura non est necessaria simpliciter. Respondeo, si Scripturæ nomine intelligas ipsam substantiam, non sequitur: Nam substantia Scripturæ fuit

in ijs ipsis traditionibus quibus conservata est Ecclesia: Sin hoc nomine intelligas etiam ipsam scripturonem, tum quidem concedo Scripturam ipsam non extitisse illis tot annis, & ne necessariam quidē tum fuisse, quia tum audiebatur viva ipsius Dei vox. Si concludat ex eo quod non fuerit scriptio tunc necessaria, ideò non esse necessariam etiam nunc; aut etiam non fuisse necessariam postquàm Deus eam imperavit, & postquàm cœpit esse, profectò sequela est pessima: nam alio tempore, alia atque alia mundi ætate, alia atque alia revelationis forma necessaria est.

Eadem Controversia de Scripturæ necessitate brevius.

SCriptura est necessaria non tantùm ad benè esse, sed etiam ad esse Ecclesiæ, & hactenus est simplex necessitas. Ratione autem temporis necessitas est κατὰ τι: nam non omni tempore necessitas fuit Scripturarum. Scripturæ nomine intelligo non modò substantiam, sed etiam revelationis modum: sed simplex hæc necessitas prædicatur de substantia & revelationis modo alia atque alia ratione: Nam Scriptura quoad substantiam necessaria est Ecclesiæ omni tempore, quoad verò revelationis

nelationis modum necessaria est certo tempore, nempè quo visum est Deo docere Ecclesiam suam per Scripturam. Argumentum 1. Non enim dedisset Deus Ecclesiæ Scripturam nisi necessariam duxisset eam, etiam ad esse Ecclesiæ. Argumentum 2. Viva vox Dei fuit suo tempore necessaria; ergo etiam Scriptura suo tempore: nam eadem est vtriusque ratio. Argumentum 3. Necesse est aliquo modo reueletur Ecclesiæ voluntas Dei, vel viva voce, vel scriptione, vel vtroque: at nunc cessavit viva vox, ergo nunc scriptio est necessaria.

Adversarij hanc simplicem necessitatem negant, his argumentis. 1. Ab *Adamo* ad *Mosen* nulla fuit Scriptura: Ergo. Respondeo toto illo tempore non visa est Deo necessaria; At postquam cœpit Deus ipse scribere, & inspiravit Scripturâ sanctis viris, primùm Prophetis, deinde Apostolis, tum cœpit scriptura esse necessaria, & simpliciter quidem necessaria. Argumentum 2. A Mose ad Christum Iob, & amici ejus sine Scriptura & credidêrunt & servati sunt. Respondeo hos quoque legisse Scripturas verisimile est ex historia Eunuchi. *Act. 8.* Deinde cum ijs qui erant extra Ecclesiam visibilem extra ordinè egisse

videtur Deus. Argumentum 3. Vsi sunt magis traditionibus quàm scripto in secunda ætate. Respondeo, falsum est. Argumentum 4. In tertia ætate multo post Christum tempore non fuit Scriptura novi Testamenti: Ergo. Respondeo non longo post Christum tempore cœpit Scriptura Apostolica: deinde toto illo tempore, fateor, non fuit necessaria, at decedentibus è vita Apostolis, ac cessante viua voce, cœpit jam esse necessaria.

De Proprietate sexta, Controversia octava.

CAP. 14.

SCriptura est perfecta, & omnia continet quæ ad fidē & mores sunt necessaria, non tantùm sufficienter, sed & abundanter; hæc est enim illa perfectio de qua loquimur. Sensus itaque propositionis hic est: Revelationis iste modus continet omnia quæ ad &c. probatur. Argumentum 1. Viva vox continebat omnia dogmata fidei & morū: Ergo & Scriptura: Ratio est, quia nihil viva voce quoad substantiam est dictum, quod non scripto quoque commissum sit. Argumentum 2. Si non perfectè omnia comprehēderet tum mala esset nostræ Ecclesiæ conditio, quæ non audit vivam vocem hominis diuinitus, vel Prophetæ,

Prophetæ, vel Apostoli. Argumentum 3. Experiuntur pij & Θεοδίδακτοι, sufficientiam in Scripturis sacris, imò abundantiam esse. Testimonia sequuntur. *Deut.4.* Non addetis ad verbum quod ego loquor, &c. *Apocal. 22.* Si quis adjecerit ad hęc imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto. Hæc etsi de particularibus libris accipienda sunt propriè, tamen eadem est ratio omnium librorum et Scripturæ totius; atque adeò major est ratio: Nam si particularibus libris non licet addere, quantò magis non licet addere toti Canoni. *Prov.30.* Ne adjicias quicquam verbis illius: hoc de tota Scriptura accipiendum videtur. *Mat.28.* Docētes eos servare omnia quæ mandavi vobis. *Gal.1.* Etiamsi nos aut Angelus è cælo evangelizet vobis prętereà quod evangelizavimus, anathema esto. *Iohan.20.* Hæc scripta sunt vt credatis, &c.

De sententia adversariorum, qui dicunt Scripturam mutilam, & mancam, vide imprimis Bellarminum, ejusque in hanc sententiam argumenta. Hanc Scripturæ imperfectionem docent, vt locus fit traditionibus & figmentis ipsorum: ideò de traditione dicemus pauca. *De Traditionibus.*

Traditionis nomen generale est, signifi-

carque doctrinam vel scriptam, vel non scriptam: & ita quidem accipitur nomen hoc traditionis tam in sacris literis, quàm in scriptis Patrum: licet Papistæ dicant apud Patres accommodari hoc nomẽ tantùm ad significandum doctrinã non scriptã. Testimonia Scripturæ quibus ostenditur generalis acceptio vocis. *Act.6.14.* Et mutaturum ritus quos tradidit nobis Moses, 2. *Thess.2.15.* Tenete traditam doctrinam, quam edocti estis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.

Traditionis partitio sequitur: Traditionis nomen in Scripturis attribuitur nonnunquã rebus necessarijs, & perpetuis; nonnunquam non necessarijs & temporarijs. De doctrina necessaria testimonium est. 2. *Thess.2.15.* de ceremonijs intelligitur locus qui est. *Act.16.4.* loquitur enim de decreto concilij Hierosolymitani, quod erat de sanguine, suffocato, & Idolothytis, de quibus. *Act.15.28.* Quod ad traditiones attinet quæ sunt de necessarijs dogmatis vel fidei, vel morum, ea primùm viua voce tradiderunt: eorum deinde summam scriptis comprehẽderunt, vt liquet de Cœna. 1. *Cor.11.23.* item 1. *Thess.4.2.* vbi de præceptis honestæ vitæ agitur. Item 2. *Thess.2.15.*

Quod ad traditiones de non necessarijs & ceremoni-

remonialibus, ea vel scripto commiserunt, vt de Ecclesiasticis ordinibus, de quibus. *1. Cor. 11. 14.* vel non commiserunt scripto. *1 Cor. 14. 34.* Cetera cum venero disponam: Ordinaturi se pollicetur ceremonialia, nominatim autem quæ ad Cœnam dominicam spectant. De ceremonialibus hoc tantùm dicam: neq; erant immodica, neque inutilia, neque cum opinione necessitatis tradita ad obligandum hominum conscientias, neque his quæ scripta erant contraria: Imò affirmo nihil ab Apostolis fuisse traditum quod non haberet fundamentum in verbo Dei, hoc est, in literis Propheticis, & in doctrina Christi, quæ postmodũ ab Evangelistis & Apostolis comprehensa fuit libris. Traditiones autem Papisticæ, immodicæ sunt, & inutiles, vtpote aniles nugæ, necessitatis opinione ferè omnes traditæ, pleræque Apostolicæ doctrinæ quã maximè adversãtes. Sic nos partimur traditiones.

Adversarij traditionis nomine intelligunt doctrinam non scriptã, non eam quidem quæ nusquam est scripta, sed quæ non est scripta à primo suo authore, hoc est, ab eo qui ipsam tradidit viva voce. Hæc est igitur ipsorum Papistarum confessio, non posse se suas traditiones in Scripturis invenire, nec per Scripturas probare.

De

De Proprietate septima, Controversia nona.

CAP. 15.

SCriptura sancta est judex omnium controversiarum: Controversias intelligo, quæ sunt de Religione: Duæ autem sunt de religione controversiæ maximè insignes; prima est, de ipsâ Scriptura, quo nimirùm judice constabit Scripturâ esse verbum Dei; secunda est de sensu ac interpretatione Scripturæ, quo nimirùm judice constabit hunc vel illum sensum esse Scripturæ genuinum. Iudicium voco sententiam definitivam cum authoritate pronunciatam, in qua omnes acquiescere oportet. Scripturę nomine intelligo non tantùm substantiam, sed & modum revelationis, qui & ipse est θεοπνευστος. Loquutio autem ista impropria est qua prædicatur de Scripturâ quòd sit judex controversiarum. Nam propriè loquendo Spiritus sanctus est judex, cum judicem oporteat esse personam, Spiritus autem sanctus persona in Trinitate tertia est. Dicitur ergo Scriptura judex impropriè, quia est vox & sententia judicis pronunciata, primarium organon quo judicat Spiritus, sententiam suam pronunciat, nos docet, ac fidem cordibus nostris ingignit. Spiritus autem hic judicat liberè in quocunque vult, non in cer-

to

to aliquo hominum genere, vt in Paſtoribus, & Doctoribus Eccleſiæ, ſed in quibuſcunq; ipſi viſum eſt.

Tria igitur hic occurrunt de quibus eſt hoc loco quærendum. 1. An Spiritus ſanctus ſit judex. 2. An Scriptura ſit princeps ejus vox, qua pronunciat ſententiam ſuam. 3. An judicet in quibuſcunque ſine diſcrimine, an verò alligatus ſit certo cuidam hominum generi. Quod ad primum, reſpondeo Spiritum ſanctũ eſſe judicẽ. 1. Quia promiſſus eſt à Chriſto jam diſcedente Eccleſiæ ſuæ, & eſt datus tanquam Chriſti vicarius ad docendum, & judicandum, &c. 2. Quia inter cętera ejus officia hoc vnum eſt, judicare. Verùm quia de Spiritu non valdè contendunt Adverſarij, quòd nimirùm per Spiritum ſanctum omnia ſunt judicãda, & per eum intelligẽdę Scripturæ; ideò de Spiritu judice nos pauca dicimus.

Quod ad ſecundum: Quòd Scriptura ſit vox judicis primaria, judiciaria, ac propria, qua fidem ipſe ingignit cordibus noſtris, patet his rationibus. 1. Scriptura eſt verbum Dei. 2. Eſt antiquiſſima. 3. Eſt apertiſſima, & ita deinceps. His addo teſtimonium ipſius Scripturæ. Suggeret vobis omnia quæ dixi vobis. *Ioh. 14. 26.* Addò quoque experientiam commu-

communem. Sunt & alia Spiritus sancti media, sed hęc posteriora minùsque principalia, in quibus quoque est Ecclesiæ testimonium. Adversarij impugnant hanc nostrã de Scriptura, quòd sit vox judicis propria, sententiam, his argumentis. 1. Non est Scriptura inscripta cordibus digitis Dei, neq; vox Dei primaria. 2. recens est. 3. obscura. 4. ambigua, & ita deinceps. His addit Bellarminus quædam alia, de quibus lege apud ipsum. Statuunt autem vocem Spiritus judicis primariã et propriam, Ecclesiæ vocem. Prob. Est Scriptura in corde Ecclesiæ exarata Dei digito, & vox Dei primaria: & reliqua quæ nos Scripturæ sacræ tribuimus ad Ecclesiã suam transferunt.

Quòd autem Spiritus hic judex sit non alligatus certo hominum generi, vt Ecclesiasticis hominibus, Papæ, & concilijs, vt ipsi loquuntur: sed sine discrimine judicium exerceat in quocunque ipsi visum est, apparet. 1. Quia nisi Spiritus sanctus judicans, siue de ipso Scripturæ contextu, an sit verbum Dei, siue de interpretatione Scripturæ, nisi, inquã, sit in homine ipso, profectò nulla vnquam futura est fides. Spiritus enim solus est, qui fidẽ ingignit cordi. 2. Spiritus sanctus alias functiones suas liberè exercet in quocunq; [illegible]

go

go & hanc functionem quæ est in judicando. Nam quid quæso aliud est judicare quam illuminare, & docere hanc Scripturam esse θεόπνευστον, hunc esse Scripturæ hujus sensum genuinum. 3. Id ipsum experientia docet: nam experimur liberè eum judicare in quibus ipsi visum est. Hanc rem confirmant etiam testimonia ex Scriptura. *1. Cor. 12. 1.* Sed omnia hæc efficit vnus Spiritus distribuens privatim ea cui vult: & *Esaiæ. 54.* Erunt omnes θεοδίδακτοι. *Ieremiæ. 31.* Inscribam legem meam cordibus eorum, &c. Adversarij hoc oppugnant certis quibusdam argumētis, de quibus lege apud Bellarminum. Alligant autem Spiritum sanctum Papæ, & Concilijs per ipsum confirmatis, id quod nostri homines oppugnant argumentis pluribus, inter quæ hoc vnum est. Sic enim sequeretur Papam, & Concilia per eum confirmata esse supra Scripturam: Quod absurdum est. Reliqua pete ex eorum disputationibus.

De Proprietate octaua, Controversia autem decima.

CAP. 16.

POstremò dicimus Scripturam sacram esse summæ authoritatis, præstantiæ, & dignitatis

taris. Scripturæ nomine intelligimus & substantiam & scriptionem. Dignitatem eam intelligimus, qua ipsa est fide dignissima, & fidem procurat Ecclesiæ: Vnde ipsa columna & stabilimentum veritatis vocatur. 1. *Timoth.* 3. 15. & accipit alia elogia, quæ ipsi in Scripturis sacris passim tribuũtur. Probatur ex theorematis jam antè demonstratis: Est verbum Dei, est apertissima, est simplicissima, & ita deinceps. Ergo.

Adversarij de hac authoritate Scripturæ, diversè sentiunt: alij enim summæ ipsius authoritati detrahunt, dicunteq; eam per se quidem authenticam non esse, sed accipere authoritatem suam ab Ecclesia. Eckius in Enchiridio. Pighius lib. 1. de Hierarchia; Hermannus quidam impudentissimus Papista, dicit Scripturam nihilo plus momenti habere, quã fabulas Æsopi fine testimonio Ecclesiæ, &c. Alij verò, & ij quidem recentiores & cautiores, dicunt per se & in se authoritatem habere Scripturam, & authenticam esse: quoad nos verò non esse, ante sententiam Ecclesię. In hac sententia sunt Bellarminus, Coclæus, Canus, Stapletonus, Canisius, &c. Eorum sententia, qui dicunt quoad nos non esse ante sententiam Ecclesiæ authenticam hæc

est,

est, quòd non teneamur nos Scripturis credere quòd authenticæ sint, antequàm Ecclesia id dicat; quòdque nihil peccemus, ideò quòd non credamus ante definitivam Ecclesiæ sententiam. Sed nos dicimus hoc quoque falsum esse, Scripturam quoad nos non esse authenticam sine Ecclesiæ authoritate. Spiritus enim sanctus est qui docet quemq; Scripturam esse authenticam, & in se authoritatem habere, eamque summam. Docet autem hoc non per externum aliquod mediũ primùm, sed per ipsam Scripturam sacram, per quam solam fidem hujus rei propriè ingignit cordibus nostris. Nos freti hoc Spiritu sancto docente nos ex ipsa Scriptura hanc Scripturæ authoritatem, eam esse jam credimus, etsi totus mundus contradicat. Hactenus de quæstionibus de Scriptura magis essentialibus.

De quæstionibus de Scriptura sacra magis accidentalibus, ac primùm de libris quibus continetur Scriptura.

CAP 17.

PRima quæstio est de libris in quibus continetur Scriptura, ita à nobis jam explicata & elogijs suis exornata. Libri igitur vocantur vulgò βιβλια, καὶ ἐξοχὴν. Biblia autem ista quæ

vulgò

vulgò habemus in manibus librorum duo genera continent. Primùm libros Canonicos, deinde Apocryphos. Canonici libri regulares sunt bi qui continet regulam fidei et morum.

Canon primus, sunt libri Mosis, qui nullo alio externo Canone, quasi mensurantur. Nam nihil scriptum extitit ante libros Mosis. Authoritas autem personæ tam sanctæ, et ipsorum librorum spiritualitas, vt ne dicam, & sanctitas conciliavit ijs authoritatem, vt de alijs taceam. Canonem secundum constituunt libri Prophetarum, qui Canonici sunt judicati ex externo illo Canone librorum Mosis, ad quem ipsi sunt examinati. Deinde etiam ex sua spiritualitate, & rerū, & verborum, quā qui αὐτόδιδακτοι, id est, interius per Spiritum erant docti, facilè deprehenderunt. Canonem tertium constituunt libri Apostolici novi Testamenti, qui Canonici judicati sunt partim ex libris Mosis canonicis, partim ex libris Prophetarum, partim ex sua ipsorum spiritualitate, quam qui θεοδίδακτοι sunt facilè deprehendunt.

Canonici libri Bibliorum partim sunt veteris, partim novi Testamenti. Veteris Testamenti Canonici sunt.

Mosis

Mosis libri quinque.
Iehosuæ lib. vnus.
Iudicum lib. vnus.
Ruthæ lib. vnus.
Samuelis lib. duo.
Regum lib. duo.
Chronicorum lib. duo.
Esdræ lib. vnus.
Nehemiæ lib. vnus.
Esteræ lib. vnus.
Iobi lib. vnus.
Psalmi.
Proverbia.
Ecclesiastes.
Liber Canticorum.
Iesaias.
Ieremias.
Ieremiæ Lament.
Ezechiel.
Daniel.
Minores Prophetæ duodecim.

Novi Testamenti Canonici sunt omnes illi libri qui vulgò habentur.

Evangelium secundum Matthæum.
Evangelium secundum Marcum.
Evangelium secundum Lucam.
Evangelium secundum Iohannem.
Acta Apostolorum.
Pauli Epist. ad Rom.
Ad Corinthios duæ.
Ad Galatas.
Ad Ephesios.
Ad Philippenses.
Ad Colossenses.
Ad Thessal. duæ.
Ad Timotheum duæ.
Ad Titum.
Ad Philemonem.
Ad Hebræos.
Iacobi Epistola.
Petri Epist. duæ.
Iohannis Epist. tres.
Iudæ Epistola.
Apocalypsis.

Etsi quidē de aliquibus est dubitatum, idq; non ab omnibus, aliquandiu, vtpote de Epistola ad Hebræos, *Iacobi* Epistola, posteriore *Petri*, secunda & tertia *Iohannis*, Epistola *Iudæ*, *Apocalypsi*: tamen non sunt planè rejecti illi vllo tempore, sed dubitatum est an essent recipiendi. Canonici hi veteris & novi Testamenti scripti sunt à viris Dei sanctis, actis Spiritu sancto. *2. Pet. 1. 21.* & hi partim Prophetæ sunt dicti à Spiritu Prophetico, qui scripserunt libros Canonicos veteris Testamenti: partim Apostoli à munere suo, qui scripserūt libros novi Testamenti. Libri Canonici veteris & novi Testamēti partim habent Scriptores suos vel nominibus expressis, vel notis quibusdam indicatos, partim verò minimè, ea re significante nobis Spiritu sancto scriptores illos tantùm instrumenta fuisse, non authores horum librorum: Itaque non tanti faciendum eorum nomen, neque ita sedulò in id inquirendum, si quādo non sit expressum. De Canonicis hactenus.

De Apocryphis.

Nunc de Apocryphis. Ideò autem dicti sunt Apocryphi quia Ecclesia voluit eos abscondi, non autem publicè legi, vel doceri in Ecclesia,

Ecclesia, sed permisit privatam duntaxat eorum librorum lectionē. Apocryphi libri tantùm sunt veteris Testamenti, & numerantur vndecim vulgò.

Iudith.	*Adiectiones ad Danielem.*
Tobit.	*Oratio Manassis.*
Esdræ tertius et quartus.	*Libri Machabæorum.*
Sapientia Salomonis.	*Esterę reliquum à vers.*
Ecclesiasticus.	*3. Cap. 10.*
Baruch.	
Epistola Ieremiæ.	

Ex his sunt quos ipsi adversarij Apocryphos judicant. 1. Est oratio Manassis. 2. Esdræ liber tertius & quartus. 3. Machabęorū tertius, item quartus, cujus Athanasius meminit in Synopsi. Sed nobis demonstrandum est omnes pariter esse Apocryphos. Argumentum primum est à scriptoribus. Omnes Canonici Libri veteris Testamenti sunt scripti à Prophetis: At hi non sunt scripti à Prophetis: Ergo non sunt Canonici, sed Apocryphi. Probo propositionem. *Luc. 16.* Habent Mosen & Prophetas, hoc est, scriptum Mosis & Prophetarum. *Luc. 24.* de Christo dicitur quòd exorsus à Mose & Prophetis interpretatus sit in omnibus, &c. Ergo Moses et Prophetę scriptores erant veteris Testamenti.

Rom. 16. Scripturas vocat Propheticas: & 2. *Pet. 1.* λογον vocat προφητικὸν, nempè, Scripturam veteris Testamenti. Ad assumptionem, At hi non sunt scripti à Prophetis: probatur, Prophetarum vltimus fuit Malachias; Inter Malachiam autem & Iohannem Baptistam nullus surrexit Propheta. At hi Libri sunt scripti post Malachiam, idque de quibusdam negari non potest, vt de Ecclesiastico, & lib. Machabæorum: Ergo. Argumentum. 2. est à lingua qua scripti sunt omnes Libri Canonici. Sunt ij scripti lingua Canaan, lingua Hebræa, lingua Prophetarum: vtpote à Prophetis conscripti. At hi libri non sunt scripti lingua Hebrea, sed plerique omnes Græca: Ergo. Propositio manifesta est: Assumptio patet, & comprobatur reipsa, vt nihil de Patrum testimonio dicam, nihil etiam de adversariorum confessione. Argumentum 3. à testimonio veteris Ecclesiæ Iudaicæ. Si essent Canonici, veteres Hebræi de ijs aliquid audivissent. At nihil audiverunt: Ergo. Propositio patet: Assumptio probatur: Nam ætate Esdræ omnes Canonici sunt in vnum collecti, & ea fuit Iudæorum cura de ijs, vt etiam literas quotquot in Prophetis reperiebantur numerarint, & in vnam summam redegerint: quantò magis

gis curæ fuissent ijs toti libri isti, si modò de ijs aliquid audivissent. Argumentum 4. à testimonio recentioris Ecclesiæ Iudaicæ quæ fuit Christi ætate. Si Canonici essent eos recepissent recentiores Iudæi: at non receperunt, imò rejecerũt. Ergo Canonici non sunt. Propositio probatur: Nam si Canonicos non recepissent, proculdubiò eo nomine à Christo reprehensi fuissent, cum ab eo reprehensi sint propter siniſtras & perversas interpretationes Scripturarum Canonicarum. Assumptionem confitentur ipsi adversarij. Argumentum 5. à testimonio Christi & Apostolorum. Si Canonici essent, Christus & Apostoli doctrinam suam alicubi ex ijs fuissent testati: at id nunquam reperitur: Ergo. Propositio manifesta est, assumptionem res ipsa docet. Argumentum 6. Hi continent quædam diversa ab ijs quæ in Canonicis habentur, imò quædam cum ijs pugnantia, quædam falsa, quædam fabulosa, quædam impia. Ergo non sunt Canonici. Prob. antecedens. *Tobit. 3.8.& 3.15.& 5.15.& 11.12. Iudith. 8.6.& 9.2.& 9.13.& 16.8. Baruch. 6.2.* Adjectiones ad *Danielem. 13.1.& 14.32.* Adjectiones ad *Hester. 15.1.2. Machab. 2.1.& 7.8.27.& 12.43.& 14.37.& 15.39.* Argumentum. 7. Hi continent

tinent ἀσυμφωνα & pugnantia inter se: Ergo, Probatur antecedens. Confer. *1. Machab. 6. 1. & 2. Machab. 1. 16. & 2. Machab. 9. 5.* Confer. *1. Machab. 9. 3. & 2. Machab. 10. 1.* Confer *1. Machab. 4. 36. & 2. Machab. 10. 1.* Confer *1. Machab. 6. 17. & 2. Machab. 10. 11.* Argumentum 8. est à testimonio humano petitum. 1. Conciliorum. 2. Patrum, primùm veterum, deinde recentiorum. Concilia quæ Canones habent de Canonicis Libris & Apocryphis hæc ferè sunt; Laodicenum, quod celebratum est post natum Dominum anno 300. Carthaginense tertium, post natum Dominum anno 400. Trullanum, celebratum anno 600. Florentinum, anno 1150. Tridentinum nostra ætate. His positis argumentamur: Concilium Laodicenum, quod ex his à nobis enumeratis est antiquissimum, hos excludit tanquam Apocryphos. Vide ejus concilij Canonem 59. Ergo. At objiciunt adversarij: Nondum constitutus fuit Canon ante concilium Carthaginense tertium: Respondeo. 1. Concilium illud non nisi post natum Christum annos 400. celebratum fuisse: at absurdum est tam diu non fuisse in Ecclesia aliquē Canonem: Ergo. 2. Concilium illud non generale, sed provinciale fuit: At non licet provinciali

vinciali ſtatuere de Canone totius Eccleſiæ: Ergo. At, inquiunt, confirmatum eſt per concilium Trullanum? Reſpondeo, At per Trullanum confirmatum eſt concilium Laodicenum. Illud deinde Trullanum eſt improbatum ab ipſis Papiſtis in multis.

Hactenus de Concilijs, nunc ad Patres. Patres veteres hos rejecerunt tanquã Apocryphos: Ergo. Probatur inductione. 1. Athanaſius in Synopſi. 2. Cyrillus Hieroſolymitanus. 3. Hilarius Epiſcopus Pictavienſis. 4. Melito Sardenſis. 5. Nazianzenus in carmine ſuo. 6, Hieronymus in Prologo Galeato qui prefigitur lib. Regum. 7. Gregorius magnus. 8. Ioſephus contra Appionem. 9. Ruffinus in expoſitione Symboli Apoſtolici. 10. Auguſtinus. Excipiunt contra hos adverſarij. At hi loquuti ſunt de Canone veteris Teſtamenti Hebræorum non Chriſtianorum? Reſpondeo, 1. quaſi verò alium oportet eſſe Canonem Hebræorum, quàm Chriſtianorum. 2. Eundem illum Canonem Hebræorum ipſi approbarũnt. At nondum, inquiunt, fortè illorũ temporibus conſtitutus fuit Canon? Reſp. Quando igitur conſtitutus fuit, aut in quo Concilio? an in concilio Tridentino? at nimis recens eſt, ætate vtpote noſtra.

An in concilio Florentino? nimis etiam recens. An in concilio Carthaginensi tertio? At illud concilium. 1. provinciale fuit. 2. improbatur in quibusdam ab ipsis Papistis, vt in illo Canone de summo Sacerdote qui numero est 26. At, inquiunt, confirmatum est per Trullanum? Resp. 1. sic & Laodicenum. 2. sic seriùs constitutus est Canon, nempè anno Christi 400. 3. Trullanum improbatur in multis ab ipsis Papistis. 4. Post Trullanum extiterunt patres qui Apocryphos non receperunt. Atq; ita pervenimus ad Patrum secundam classem, nempè, recentiorum.

Sic itaque argumentor. Recentiores non numerant hos inter Canonicos: Ergo. Probatur inductione. Isidorus in lib. de officijs, Iohannes Damascenus, Nicephorus, Leontius, Rabanus Maurus, Radulphus, Lyranus, Carthusianus, Abulensis, Antoninus, Hugo Cardinalis, Erasmus alicubi, Cajetanus Cardinalis. At hi omnes fuerũt post Trullanum concilium, nonnulli etiam ex ijs post Florentinum ab Ecclesia Romana pro filijs sunt habiti. Ex his testimonijs primũ Conciliorum, deinde Patrum, patet nullum judicio legitimo constitutũ fuisse Canonicum inter istos: si enim fuisset hoc factum, isti tot patres vete-

res

res & recentiores agnouissent. Quare Apocryphi sunt.

Aduersarij pro sua sententia afferunt quoq; testimonium humanum, quod illis ferè vnicum est, vtpote Concilia illa de quibus diximus, vt Carthaginense tertium, Trullanum, Florentinum, Tridentinum. At nos duo posteriora tanquam tyrannica & congregata aduersus veritatem rejicimus. De Trullano etiam & Carthaginensi tertio sententiam nostram adduximus. Patres verò pro se afferunt potissimùm Pontifices, vt Innocentium, vt Gelasium, etiam Augustinum alicubi. At respondeo. 1. Neq; tot neq; tam vetustos afferre pro se possunt. 2. Patres illi cum vocant hos quos nos rejicimus Canonicos, Canonicorum nomen latiùs accipiunt, pro libris aliquam sanctitatem præter & supra scripta prophana habentibus; non autem paris authoritatis cum ijs qui revera sunt Canonici. Et nos quoq; non negamus in plerisq; ex his eã inveniri sanctitatẽ quę non invenitur in alijs scriptis prophanis. De Apocryphis hęc hactenus.

De authentica Bibliorum editione.

CAP. 12.

CVM multę extent Bibliorum editiones in multis & varijs linguis, vt Hebraica, Græca,

Græca, Latina, & linguis alijs vernaculis, quæritur quæ ex his omnibus authentica habenda sit? Respondeo Hebraica editio veteris Testamenti, & Græca editio novi pro authenticis habendæ sunt; adeò vt ex his omnia sint definienda, & omnes aliæ editiones ita comprobandæ, si cum his conveniant. Dicemus itaque primùm de editione Hebraica Testamenti veteris. Affirmamus igitur editionem veteris Testamenti Hebraicam authenticam esse. Hanc propositionem demonstrabimus, postquàm pauca quædam præfati fuerimus de lingua Hebraica, de scriptione veteris Testamenti in lingua Hebraica, de conservatione librorum veteris Testamenti in lingua hebraica conscriptorũ in hodiernum vsq; diem.

Lingua Hebraica omnium prima fuit, adeòque vnica ad diluvium vsque & exstructionem arcis Babylonicæ. *Gen. 11.* Erat vniversa terra sermonis ejusdem, & erant verba eadem. In extructione arcis Babylonicæ cœpit linguarum confusio, & ex prima Hebraica quasi matre multæ aliæ sunt enatæ: nam aliæ omnes nihil ferè sunt aliud quàm *Idiomata*, & dialecti linguæ Hebraicæ, quarum aliæ matri similiores sunt, aliæ ab ea magis deflexerunt. In confusione illa linguarum conservata est

Hebraica

Hebraica lingua matrix, vt Hieronymus vocat, in familia Heber, qui quartus fuit à Noacho, & vixit eo ipso tempore quo extructa est arx Babylonica, cœpitq; confusio linguarum. Ab Hebere est Hebraica primùm appellata, & ab eo propagata ad posteros, non quidē omnes, sed eos ex quibus ortus est *Abrahamus*; hinc ad vltimos vsque Prophetas transmissa est. Nam *Chaggai*, *Zacharias*, *Malachias* Prophetæ hac lingua scripserunt. Hactenus de lingua dictum.

Lingua hac Hebraica & sancta scriptum est primùm vetus Testamentum. Scriptor primus fuit *Moses*; hunc sequuti sunt Prophetæ; quorum alij ante captivitatem, alij in captivitate, alij post eam scripserunt: Et scripserunt quidem omnes hebraicè, si *Danielem* excipias, & *Esdram*, qui quædam Chaldaicè scripserunt: Sed hoc nihil impedit quo minùs vetus Testamentum totū hebraicè scriptum esse dicatur, cum Chaldaica Hebraicæ sit vicina.

Nunc de conservatione horum librorum veteris Testamenti dicendum est. Libri Mosis & Prophetarum, hoc est, vetus Testamentum hebraicè scriptum, admirabili Dei providentia conservati sunt ad hodiernum vsq; diem: conservati, inquam, in temporibus difficillimis

ficillimis & periculosissimis, vt in incendio vrbis, & templi Hierosolymitani, in captivitate & persequutione illa Antiochi Epiphanis longè gravissima: nam is & in ipsos libros sæuijt, in persequutionibus post Christum sub Imperatoribus Romanis.

Sed hîc quęsitum, an ijdem libri qui à *Mose* & Prophetis ante captivitatem scripti sunt, pervenerint in manus nostras? Respondeo de hac re fuerunt varię hominum sententiæ: non enim defuerunt qui putarûnt illos Mosis & Prophetarum libros consumptos fuisse in incendio illo vrbis & templi, hos autem quos nos habemus reparatos fuisse & rescriptos denuò ab *Esdra* jurisperito, extra ordinem à Deo inspirato, & vocato ad id muneris. In hac sententia fuerunt Basilius in Epistola ad Chilonem, Irenęus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Isidorus de officijs, Rabanus Maurus, Leontius. Adducti sunt fortassis ad hanc sententiam propter historiam illam, vel fabulam potiùs, de qua legimus *Esdræ. 4. 14.* Sed liber ille Apocryphus est, & rejectus, non tantùm à nostra Ecclesia, sed etiam pontificia. Sententia autem sic refutari potest. 1. Si ab *Esdra* fuissent de integro rescripti, profectò scripti fuissent, vt verisimile est, non Hebraicè

sed

sed Chaldaicè, vel certè lingua mixta ex Hebraica & Chaldaica. Nam *Esdras* sic ipse scripsit lingua illa mixta duos libros *Esdræ. 2. Nehemiæ. 8.* dicitur *Esdras* attuliſſe & legiſſe non libros ſuos, aut à ſe ſcriptos, ſed libros legis *Moſis*. 3. Non eſt veriſimile nullum extitiſſe pium, vel Prophetã, vel alium, qui tempore incendij, vel non eripuerit ſacros libros ex incenſo templo, vel certè apud ſe nullũ horum exemplar habuerit; præſertim cum eo tempore vixerint *Ezechiel* et *Daniel* extra omnem controverſiã. 4. Vel ipſum nomen quod à *Daniele* Monarchiæ illi chaldaicæ tributum eſt, cum auream eam appellat, arguit non ab ea ſevitũ eſſe in libros ſacros: Quod ſi enim deleviſſet libros ſacros, puto tã præclaro nomine à Spiritu ſancto nunquam fuiſſet inſignita: Ergo falſa eſt illa ſententia; vera autem eſt quod reſervati ſint libri Moſis & veterum Prophetarum in vrbis & templi incẽdio, & in captivitate, venerintq; tandem in manus noſtras. Neque tamen inficiamur, quod à pijs viris ſcriptum legimus, *Eſdram* poſt reditum populi libros illos Moſis & Prophetarum repurgaſſe, in vnum corpus digeſſiſſe, & certo ordine eos diſtribuiſſe. De hac quæſtione hactenus.

Nunc

Nunc his præmissis probabimus editionem hebraicam veteris Testamenti authenticam esse solam. Ea editio quæ scripta est lingua omnium prima, & primùm lingua omnium prima, & in hac lingua purè & integrè conservata est ad nostra vsque tempora, ea, inquam, editio authentica est veteris Testamenti: At talis est hebraica editio: Ergo.

Adversarij non possunt negare scriptam esse lingua omnium prima ac matre aliarum, neq; etiam primùm scriptam esse hac lingua, neq; etiam conservatam esse in puritate certè aliqua ad hodiernum vsq; diem: Sed summam hanc, quam nos dicimus, puritatem ei denegant. Bellarminus ex toto veteri Testaméto quinq; duntaxat loca protulit quibus conatus est probare perturbatũ esse, aliqua certè ex parte, fontem hebraicum. Primus locus est *Esaiæ 9.6.* vbi legitur hebraicè [VAJIKRA SCHEMO PELE] *Et vocabit nomen eius* (nempè Iehova) *admirabilem.* At vulgata Latina editio legit, *Et vocabitur*, quam lectionem approbat Calvinus: Ergo vel confessione Calvini hîc fons Hebraicus turbatus est. Resp. 1. Sensus idẽ est siue legatur, *vocabit*, siue legatur, *vocabitur.* 2. Eędem literæ sunt vtriusque vocis hębraicæ, *Vocabit*, *vocabitur*, puncta

puncta autem diversa, quæ corpus vocis ipsius non faciunt aliud & diversum. 3. Hebræi Doctores, vt Vatablus, tradunt sæpè apud Hebræos verbum personale tertiæ personæ pro impersonali accipi, vt hîc *Vocabit* pro *Vocabitur*. 4. Tremellius & Iunius retinent lectionem hebraicam, & reddunt, & *vocat nomen eius, &c.*

Secundus locus. [VEZEH SCHEMO ASCHER JIKREO, IEHOVAH TSIDKENV] *Ier. 23.6. Et hoc nomen eius, quo vocabit eum, Iehova Iustitia nostra.* At vulgata Latina editio legit, *Quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra:* quam lectionem etiam approbat Calvinus. Ergo hîc hebraicus fons, vel teste ipso Calvino, perturbatus est. Resp. 1. Sensus non est incommodus si legatur, *Quo vocabit eum*, nempè, *Iehova iustitia nostra*: nomen autem quod præcessit nomen est populi securitatis, populi qui securè habitat, vt Tremellius & Iunius intelligunt & vertunt. 2. Sexaginta vertunt καλεσει, vocabit. 3. Hieronymus liberum facit. 4. Hebræi Doctores Vatablus, Pagninus, Arias Montanus legunt *vocabit*, & vertunt *vocabunt*.

Tertius locus est *Psal. 22. 17.* [CAARI JADAI VERAGLAI.] *Foderunt manus meas &*

pedes

pedes meos. In Latina editione legitur *Foderunt*: ita legunt omnes Christiani, cum in hebraica legatur, *sicut Leo*: quare hoc loco corruptus est fons hebraicus. Resp. Masoritæ testantur in nonnullis exemplaribus hebraicis lectum fuisse, [CARV] hoc est, *Foderunt*: ijdē testātur in quibus libris legitur [CAARI] verbum hoc non accipi in trita significatione. Chaldæus paraphrastes vtrunque conjungit, *Sicut Leo pertundit dentibus, sic isti foderunt, &c.* At hi fuerunt ante Hieronymum, Masoritæ, inquam, & Chaldæus paraphrastes: Ergo falsum est hunc locum corruptū fuisse à Iudeis post Hieronymum. Hieronymus in Psalterio suo retinet hanc lectionem [CAARI] & tamen vertit *Foderunt*. Quidam homo Pontificius Augustinus Iustinianus qui edidit lib. Psal. collectum ex varijs linguis, apertè admonet hunc locum non esse corruptum, sed defectum esse verbi, quem supplevit Chaldæus paraphrastes.

Quartus locus est *Psal. 19. 5.* [BECOL HAARETS JATSA KAVVAM.] *In omnem terram exivit linea vel delineatio eorum.* At non modò vulgata versio, sed etiā Septuaginta, quos sequitur Apostolus *Rom. 12.* legunt, *sonus eorum*, φθογγος: Ergo hic locus est corruptus. Ad

hoc

hoc respondeat vel solus Genebrardus in scholijs suis in psalmos, qui dicit Septuaginta & Paulum sensum potius verbi quàm significatum genuinũ ac proprium expressisse, nam delineatio quodammodò vocem suam edit.

Quintus locus est *Exod. 2.* post versum 22. in latina vulgata editione totus hic locus legitur de altero Mosis filio: *Alterum verò peperit quem vocavit Eliezer, dicens, Deus enim Patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pharaonis.* At hic totus locus desideratur in hebraica editione: Ergo. Respondeo, obeliscus est inustus huic loco etiam in editionibus Lovaniensibus, qui admonet hunc locum irrepsisse: Et puriores ex Papistis eum putant non esse genuinum, vt Cajetanus, qui sic in hunc locum scribit: *Tota ista particula de secundo filio superflua est.* Ex his igitur non concludit Bellarminus hebraicam editionem corruptam esse, ac proinde non esse authenticam.

Ergo vicissim vno hoc argumento concludo non esse corruptam hebraicam editionem. Si corrupta est à Iudæis, id factum est vel ante Christi ætatem, vel post: Non ante: id quod, omissis Patrum testimonijs, vel hoc solo argumento ostendi potest: Si à Iudæis fuisset corrupta editio hebraica id flagitium

non dissimulasset Christus in adventu suo? At nusquam legimus Christum Iudæos insimulasse hoc nomine, quod ab iis editio hebraica fuerit corrupta, imò verò legimus eum ipsos remisisse ad hanc ipsâ editionem, quam in manibus habebant. Scrutamini, inquit, Scripturas. *Iohan. 5. 39.* Non post Christi ætatem corrupta est, id quod prætermissis patrum testimonijs hac sola ratione ostendi potest, Iudæi non potuerunt omnia exemplaria hebraica corrumpere, etiamsi id quam maximè voluissent, cum pleraque in manibus Christianorum fuerint. Hinc sequitur, quod si neque ante, neq; post ætatem Christi corrupta fuerit editio hebraica, non fuisse corruptam omninò. At fortè dicent post Augustini & Hieronymi tempora à Iudæis corruptam fuisse? Respondeo, Quibus quæso in locis? an in illis quinque quę Bellarminus in medium attulit? At jam ostendimus tempore Hieronymi & ante Hieronymum ea sic lecta fuisse, vt leguntur hodierno die. Ergo maneat hebraica editio omni ex parte pura, ac proinde sola veteris Testamenti editio authentica.

De editione græca Novi Testamenti.

CAP. 19.

CVM plures sint novi Testamenti editiones, nos ex omnibus dicimus authenticam esse græcam, id quod hoc initio sumpto demonstrabimus. 1. In adventu Christi & tempore Apostolorum inter linguas Gentium græca fuit præstantissima. 2. Vt præstantissima, ita celeberrima & vulgatissima: nam etsi tum longissimè patuerit Romanum imperium, non tamen longissimè patuit lingua Romana, hoc est, Latina, teste Cicerone in oratione pro Archia Poeta. 3. Græca lingua conscripta est Idololatria Gentium, & tota philosophia Græcorum. His rationibus alijsque prærogativis adductus Dominus, quo tempore visum est ei Evangelium suum ex angustijs Iudææ in campum latiorem educere, his, inquam, rationibus ac prærogativis adductus, voluit Evangelium suum græcè scribi potissimùm.

Scriptores autem erant partim Apostoli, partim Evangelistæ, qui omnes græcè primùm scripserunt, si forte Matthæum excipias, & Scriptorem Epistolæ ad Hebræos: nam de Matthæo, vt dicam primũ, Athanasius in Synopsi sua testatur eum primũ hebraicè scripsisse,

fisse: idem dicit Irenęus lib. 3. idem Nazianzenus in carmine: idem Hieronymus in præfatione in 4. Evangelistas ad Damasum. Hieronymus in Catalogo in Matthęo scripsit sua ætate editionem hebraicam asservari in bibliotheca Cæsarienſi, quam Pamphilus Martyr exstruxerat. Athanasius dicit hebraicam Matthęi editionem græcè redditam à Iacobo Apostolo, alij Iohanni Apostolo, alij ipsi Matthęo versionem tribuunt. Hæc sententia est Patrum, quæ non satis firmis præsidijs munita est: Nam quo tempore vixit Christus cum Apostolis suis, Iudęi omnes loquuti sunt Syriacè, hoc est, lingua confusa, & mixta ex Hebraica & Chaldaica. Ergo si voluisset Matthęus alia lingua quàm Græca scribere, scripsisset Syriacè potissimùm: in qua sententia sunt etiam Papistę quidam nostri temporis. Quamobrem incertum est an Hebraicè, an Syriacè, an Græcè primùm scripserit Matthęus: Probabile tamen magis est eum græcè primùm scripsisse; cum ea lingua & Iudæis non fuerit incognita, & alij Apostoli ea primùm scripserint, non solùm omnibus promiscuè Iudæis & Gentibus, sed etiam Iudæis peculiariter. Vtut est, græca Matthæi editio, quam habemus in manibus, authentica est, vtpote viventibus

ventibus adhuc Apostolis & scripta & comprobata: Nam quòd ad editionem hebraicam, si quæ fuit ea, nunc nusquam est. Et hoc exemplar hebraicum quòd vulgò habetur, genuinum non est.

De Epistola ad Hebræos Hieronymus in Catalogo, in Paulo, testatur primùm hebraicè scriptam, deinde versam græcè vel à Barnaba, vel à Luca, vel à Clemente: sed incerta est res, & magis probabile est eam Epistolam jam primùm græcè scriptam esse. Vtut est hæc græca quam habemus editio hujus Epistolæ authentica est.

Iam Novum Testamentum græcè scriptum ab Apostolis & Evangelistis, admirabili Dei providentia conservatum est, etiam in medijs persecutionibus & hæresibus ad nostra vsque tempora, & omni ætate à viris pijs & orthodoxis, à depravatione hæreticorum vindicata, adeò vt purissima venerit in manus nostras. His positis sic paucis argumentor. Ea editio Novi Testamenti quæ scripta est lingua omnium præstantissima, & primùm ac originaliter scripta ea lingua, vtpote græca, & omnium ætate in puritate est conservata, ea, inquam, pro authentica haberi debet ab omnibus. At talis est ista græca Novi Testa-

menti editio: Ergo.

Adversarij excipiunt tantùm adversus puritatem: Nam etsi ex ijs recentiores & doctiores, vt Bellarminus, non dicant omninò corruptam esse editionem Novi Testamenti græcam, vt alij sunt calumniati, tamen sic puram fatentur, vt authentica esse non possit, cum aliquot in locis sit corrupta. Bellarminus nominatim septem in medium affert loca, quibus conatur ostendere corruptã esse, ac proinde non authenticam, hanc editionẽ græcam.

Primus est. *1. Cor. 15. 47.* ὁ πρωτος ἀνθρωπος ἐκ γης χοϊκος, ὁ δευτερος ἀνθρωπος ὁ κυριος ἐξ οὐρανου, *Primus homo ex terra terreus, secundus homo Dominus è cælo.* At in Latina vulgata legitur, *secundus è cælo cælestis*, quæ lectio est approbata: Ergo græca editio corrupta est & non authentica. Respondeo. 1. Etsi hîc legatur vt in græca editione legitur, sensus tamen bonus & orthodoxus, & idem cum eo qui est ex altera lectione, tantùm verbo, non re ipsa differens. 2. Arabica & Syra versio sic legunt. 3. Patres, Chrysostomus, Theophylactus, sic legunt. 4. Epiphanius Hæresion. 22. 2. vbi recenset omnia loca quæ corrupit Marcion, non ibi meminit hujus loci. At, inquit, testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem

hunc

hunc locum à Marcione corruptum ac vitiatum esse? Respondeo eo libro ac loco planè similiter atque nos legit Tertullianus hunc locum: *Dominus è cælo*, præcedentem quendam vt corruptum obseruat.

Secundus locus est, *1. Cor. 7. 33.* ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί, καὶ μεμέρισται· καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ &c. *Qui uxorẽ duxit curat quæ sunt huius mundi, quomodò placeat uxori. Discretæ sunt uxor & virgo: Innupta curat: &c.* Hæc lectio est græca. Verùm in vulgata sic legitur: *Qui autem cum uxore est solicitus est quæ sunt mundi, quomodò placeat uxori & diuisus est: At mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt & corpore & spiritu.* Ergo hîc editio græca est corrupta: Quare nonauthentica. Resp. Primò sensum qui est ex græca lectione, non modò orthodoxum, sed illo qui est ex lectione quam approbat vulgata editio concinniorem esse. 2. Syra versio sic legit. 3. Theophylactus, Græca Scholia, Basilius, sic legunt. At, inquit, Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum scribit hãc lectionem non esse Apostolicæ veritatis. Atiam Hieronymus contra Helvidium & Eustochium sic legit hunc locũ vt nos legimus. Quare cum variet sententiam non est testis satis idoneus.

Tertius locus est, *Rom. 12. 11.* τῷ καιρῷ δουλεύοντες: at Vetus Latina legit τῷ Κυρίῳ: Ergo. Resp. 1. Etsi sic legatur, sensum esse verum & orthodoxum. 2. Varia est lectio in varijs codicibus græcis, teste interprete Origenis, qui legit Κυρίῳ: Admonet interea in nonnullis libris lectum fuisse καιρῷ; teste etiam Ambrosio, qui legit καιρῷ, *Tempori servientes*: Testatur interea in aliquibus libris lectum fuisse Κυρίῳ. 3. Syra versio, Chrysostomus, Theophylactus, Basilius, legunt Κυρίῳ, quam etiam lectionem nos magis approbamus: Ideò Beza noster vertit *Domino*.

Quartus locus est *Iohan. 8.* vbi capitis principio in multis græcis libris desideratur tota illa historia Adulteræ, quam vulgata editio habet, & Ecclesia approbat vt Canonicam. Resp. 1. Græcos nostros codices, quos nos pro authenticis habemus, habere hanc historiam, & Ecclesiam nostram eandem recipere. 2. Non tamen dissimulandum est huic fuisse contradictum, & Syra versio non habet eam.

Quintus locus est, *Marc. 16.* vbi in multis græcis codicibus totum illud caput desideratur, quod in vulgata editione habetur: Ergo. Resp. 1. Et omnes Græcos nostros libros quos nos authenticos ducimus, hoc caput habere,

habere, & Ecclesias nostras ipsum recipere tanquam Canonicum. 2. Hieronymus alicubi movit suspitionem de eo, sed frustrà.

Sextus locus est, *1. Iohan. 7.* vbi versus septimus, qui præclarum de Trinitate continet testimonium, desideratur in multis græcis codicibus, cum habeatur ille versus in vulgata editione: Ergo. Resp. 1. nostri libri græci, quos nos pro authenticis habemus, hunc versum continent, & nostra Ecclesia recipit. 2. non est dissimulandum tamẽ huic fuisse contradictum.

Septimus locus est, *Math. 6. 13. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, &c. Quia tuum est regnum, potentia, & gloria in secula, Amen.* At hic locus non habetur in vulgata editione: Ergo. Respondet Valla hunc locum non adjectum græco, sed detractum latino: et quid quæso vel hæreticum, vel non orthodoxum habet hic locus? Ex his sequitur non probare ex his locis Aduersarios græcam Noui Testamenti editionem corruptam esse, ac proinde non authenticam. Maneat ergo, vt hebraica Veteris, ita græca Noui Testamenti editio, sola authentica.

De versionibus Veteris Testamenti.

CAP. 20.

NVnc de versionibus Veteris & Novi Testamenti dicendum: ac primùm de versionibus Veteris Testamenti. Vetus Testamentum primùm hebraicè scriptum, postea versum est in varias linguas, imprimis Chaldaicam & Græcam. De Chaldaica versione dicemus primùm: deinde de Græca: At de Chaldaica dicemus 1. qualis sit versio Chaldaica. 2. à quibus facta. 3. cujus sit authoritatis. Quod ad primum. Chaldaica versio paraphrastica est, non ad verbum facta. Paraphrasin ipsi Targum vocant. Quod ad secundum, Pentatenchon vertit R. Aquila, qui Onkelos dictus est ab ijs: Reliquos libros veteris Testamenti verterunt, partim R. Ionathan, partim R. Ioseph cæcus. Hi paulò ante Christum vel circa Christi tempora vixerunt. Quod ad tertium Chaldaica paraphrasis apud veteres magnæ fuit & celebritatis & authoritatis: imprimis verò illa Pentatenchi: nam quod ad reliquam paraphrasin Cardinalis quidam Ximenius in præfatione in Biblia Complutensia, testis est eam Iudaicis fabulis, et Thalmudistarũ nugis conspersã esse. Atque hæc paucis de paraphrasi Chaldaica.

Nunc

Nunc de græca versione Veteris Testamenti agendum. Græca versio veteris Testamenti varia fuit. Quidam versiones græcas novem numerant. Inter eas & prima & celeberrima fuit ea quam septuaginta duo seniores jussu Ptolemei Philadelphi fecerunt: nam quod Clemens Alexandrinus libro primo Stromaton scribat, multò antè Scripturam græcè versam, & à Platone lectam fuisse, non est probabile. Neque enim vel Plato, vel Pythagorici sacras literas vnquam viderunt. De versione itaque ista Septuaginta interpretum dicemus: quæ autem dicemus revocabimus doctrinæ gratia ad certas aliquot quæstiones, nempè, sex numero: Prima est, An fuerit versio græca facta à Septuaginta duobus interpretibus. 2. Si fuerit, quando facta. 3. Quorum librorum fuerit. 4. Quomodò facta. 5. Quanta ejus authoritas. 6. An hæc sit germana versio Septuaginta duorum interpretum quam nos habemus in manibus.

Quod ad quæstionem primam, facilis est responsio: Non enim dubium est quin versio græca facta fuerit à Septuaginta duobus interpretibus, cum id tota antiquitas testetur. Testes sunt Epiphanius in libro de mensuris & ponderibus, Eusebius de Præparatione Euangelica,

uangelica, Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone, alijque multi.

Quod ad quæstionem secundam, facilis quoque ad eam est responsio: Nam regnante Ptolemæo Philadelpho, eoq; jubente, factam esse versionem illam græcam testãtur omnes: Iosephus, Philo, Athanasius in Synopsi, Epiphanius, Tertullianus, Aristæus in historia sua de hac ipsa re, alijque multi.

Quod ad tertiam quæstionẽ de libris versis, responsio non tam facilis est: quidam enim ab ijs versam esse legem duntaxat arbitrantur, Legem autem intelligunt Pentateuchon. In hac sententia fuit Iosephus in proœmio Antiquitatũ, Hieronymus videtur quoque eò propendere. Alij vniversam Scripturam ab ijs versam esse testantur: atque hæc sententia verior est: primùm enim Ptolemeus Rex non fuisset contentus sola versione Pentateuchi 2. Apostoli Christi vsi sunt versione græca in citandis testimonijs ex Prophetis: Ar temporibus Apostolorum non fuit alia versio quàm Septuaginta. 3. Nullum fuisset miraculum in celeritate hujus versionis, si tantũ Pentateuchon fuisset versum, quæ nempè fuit septuaginta duorum dierum spatio absoluta: Tradunt enim versionem hanc

miracu-

miraculosam fuisse. 4. Testes hujus rei sunt ex Patribus, vt Chrysostomus, Theodoretus. Quare verior est hæc sententia, totius veteris Scripturæ versionem ab ijs factam esse.

Quòd ad quæstionem de modo versionis, hunc fuisse modum narrat; Septuaginta duo senes ex tribubus Israel vtriusque linguæ hebraicæ & græcæ peritissimi, jussu Ptolemæi Philadelphi, miraculosa celeritate, nempè 72. dierum spatio, admirabili consensione, ad Phadum Ægypti, versionem hanc absolverunt. Alij singulos seorsim sedibus discclusos; alij binos; alij omnes confertim considentes vno loco, & operas conferentes; versionem hanc confeciſse tradunt. Miraculosam igitur fuisse versionem narrant, sed miracula hæc quæ dicunt fuisse ad amplificandam hujus versionis authoritatem, fidem non habent.

Quod ad quæstionem quintã, de authoritate hujus versionis, ad eam variè respondet: Nam quidam plus æquo huic tribuunt. Epiphanius in libro de mensuris & ponderibus, non interpretes tantùm dicit fuisse, sed propè Prophetas. Augustinus nimius est in laude hujus interpretationis, divina dispensatione factam dicit, θεοπνευστον putat. Alij non tantum ei tribuunt: Hieronymus in præfatione

in

in Pentatenchon interpretes eos non vates fuisse dicit contra Epiphanium. Idem in commentarijs sæpè eam reprehendit non tantùm vt corruptam, sed in se vitiosam, quod profectò non feciſſet si διόρθωσιν putaſſet. Quantacunque sit ejus authoritas, profectò non est alia quam interpretationis: neque διορθώσεως aut Scripturæ parem eam facimus.

Quod ad quæstionem sextam; quidam putant supereſſe adhuc veterem illam verſionem Septuaginta, sed corruptam adeò & vitiatam, vt non sit tutum codices vel hebraicos vel latinos ex ea emendare. Bellarminus ita sentit. Alij interijſſe putant veterem illam verſionem 72. interpretum: hanc autè quam nos habemus mixtam esse, corruptam ac vitiatam. Corruptam esse ac vitiatam inductione quadam facta locorum corruptorum ostendunt. Primò, liber Græcus annos à mundo condito ad diluvium numerat 2242. vt apud Auguſtinum, Euſebium, & Nicephorum in Chronologia legitur. Hebraica autem veritas non plures numerat quam 1656. Ergo numerum Hebraicum Græcus superat annis 586. Secundò, à diluvio ad Abrahamum juxta 72. interpretes anni sunt 1082. Sin veritatem hebraicam conſulas, non sunt plures quã

292. Ita sunt in Græco codice 790. anni plures quam in Hebraico. Tertiò in Græco codice Adam dicitur vixisse annos 230. in nonnullis exemplaribus. 330. cum Sethum genuisset: Hebræus verò codex testatur Sethum esse genitum cum Adamus 130. annos vixisset. Quartò in græco codice Methusalem vixit annos 14. post diluvium, quod ridiculum est: nam ubi vixit? & ubi conservatus est ab aquis? An in arca? At octo tantùm animæ ingressæ sunt arcam, in quibus non numeratur Methusalem. Hebræus liber longè verius de annis ac ætate Methusalem scripsit. Vnde illum esse eodem anno mortuum quo tota terra diluvio oppressa est colligimus, anno nempe mundi 1656. Quintò in Iona græcus codex post tertium diem exitium Ninivitis denunciat: *Adhuc tres dies & Ninive destruetur.* At in Hebræo libro exitium Ninivitis non nisi post 40. dies denunciatur. *Adhuc quadraginta dies & Ninive destruetur.* Ex his videmus magnum esse discrimen inter numeros græcos & hebræos: Omnes autem fatentur numeros hebraicos veros esse. Augustinus libro de civitate Dei 18. in hac numerorum mutatione nescio quid mysterij confinxit, vt authoritatem interpretationis 72. tueretur,

quam

quam tamen in loco de Methusalem defendere non potuit. Hieronymus autem magis candidè & apertè à Septuaginta in numeris erratum esse scripsit. Ex his alijsque infinitis locis vitiosis, concludimus non esse hanc, quã habemus versionem græcam, illam quam fecerunt 72. senes Iudęi; vel si sit, ita fœdatam esse vt nunc perexiguæ sit authoritatis.

Hactenus de editione græca 72. interpretum, nunc de alijs versionibus græcis, quæ factæ fuerunt postquam jam Evangelium longè latèq; per orbem terrarum esset diffusum. Octo autem numerantur. Prima fuit Aquilæ cujusdam Synopensis, imperante Adriano facta, vt testis est Epiphanius. Hic Aquila primùm gentilis fuit; deinde ad Christianos transivit, & baptizatus est: Postremò cum propter nimium Iudiciariæ Astrologiæ studium reprehensus esset, tandemque ejectus ex Ecclesia, ad Iudæos defcivit; apud Iudæos dum ageret linguam literasque hebręas didicit, & Scripturam veteris Testamenti ex hebræo in græcum transtulit: sed animo pravo perversoque, vt testis est Theodoretus, quònimirum testimonia quæ doctrinam Christi confirmant obscuraret, & apostasiæ suæ fucum faceret.

Post

Post hanc Aquilæ versionem, fuit versio Theodotionis cujusdam, imperante Commodo; vt idem Epiphanius testis est. Hic homo Ponticus fuit, ex secta Marcionis hæretici, postmodùm secta sua improbata, omninòque Religione Christiana abjurata, ad Iudæos defecit, linguam Hebraicam didicit, Scripturam veteris Testamenti ex hebræo in græcum transtulit; sed perverso animo & fide mala, teste eodem Theodoreto, ad confutationem sectæ suæ.

Post versionem Theodotionis fuit versio græca Symmachi cujusdam, imperante Severo Augusto, vt testis est Epiphanius: hic Samaritanus fuit genere, & cum principatum apud suos non obtineret, Iudæis se adjunxit, & secundò circumcisus est; quo autem modo id fieri potuerit idem Epiphanius docet ex *1. Cor. 7.* nempè, attracto præputio post primam Circumcisionem, vt esset secundæ Circumcisionis materia. Hic Scripturam veteris Testamenti ex hebræo in græcum transtulit, sed mala fide, teste Theodoreto, in confutationem nimirum Samaritanorum Gentilium suorum.

Post hanc versionem Symmachi fuerunt aliæ duæ ἑρμηνεῖαι, quarum authores non nominantur,

minantur: prior fuit inventa apud Hiericho in dolijs sub Imperatore Caracalla. Posterior reperta est apud Nicopolin Aquilonarem sub Imperatore Alexandro Mammæę filio; Testes Epiphanius, Theodoretus, &alij.

Post hos fuit Origenes, qui vixit an. 261. sub Valeriano & Galieno princip. Origenes in aliorum qui ante ipsum fuerunt versionibus conferendis comparandisq; incredibiliter elaboravit. Nam versiones quatuor, nempè 1. Aquilæ. 2. Symmachi. 3. Septuaginta. 4. Theodotionis, in vnum volumen compegit, & quatuor columnis distinxit; & hæc erant Origenis τετραπλα. Deinde ad has quatuor columnas adjecit seriem hebraici textus duplicem, vnam hebraicis, alterā græcis characteribus exaratam, & hæc erant Origenis ἑξαπλα. Postremò ad has columnas sex adjunxit ἀνωνυμους illas quas diximus editiones, & hæc erant Origenis ὀκταπλα, opus laboriosum, divivum, & maximo Ecclesię malo amissum. Origenes in libris suis notavit ἀστερισκους, ὀβελους, λημνισκους, & ὑπολημνισκους, prout editionum varia ac multiplex ratio postulabat. Amissionem hujus operis quidam vir pius & doctus deflevit in hæc verba. Cujus, inquit, operis jacturā deplorare possumus, compen-

sare

sare non possumus.

Post Origenem fuit Luciani cujusdã versio circa tempora Diocletiani. Hic fuit Ecclesiæ Antiochenæ Presbyter & Martyr: hujus editionis, vt scriptum legimus, exemplar ipsius Martyris manu exaratum inventum fuit Nicomediæ in arce quadam marmorea. Hieronymus in Catalogo scribit ipsius ætate fuisse exemplaria græca quæ Lucianea sunt appellata.

Denique post hanc Luciani versionem fuit editio Hesychij cujusdam qui interpretationem 72. interpretum emendavit, & Ecclesijs Ægypti tradidit. Atq; hæc hactenus de octo versionibus græcis quæ post Christum extiterunt, quæ omnes perierunt; nisi quod Papistæ Theodotionis quædam retineant. *Dan. 13. & 14. cap.* et fragmentum impij Theodotionis, hæretici primùm, deinde apostatæ, pro Canonica Scriptura hodierno die venditant. Nam quod ad græcam hanc quæ extat editionem Veteris Testamenti, ea ex illis veteribus nulla pura est, sed mixta & corrupta, vt suprà observavimus. Atque hæc de versionibus veteris Testamenti, primùm Chaldæa paraphrastica: deinde græcis varijs.

De versione Noui Testamenti Syræ.

CAP. 21.

NVnc veniendum ad versionem novi Testamenti. Novum Testamẽtum primùm græcè conscriptum, versum est in Syram linguam, quæ ætate Christi & Apostolorum Iudeis popularis & vernacula fuit, tum propter diuturnam captivitatem Babylonicam, tum propter Assyriorum in Iudæam trãslationem. Syræ versionis quis author fuerit incertum est, quo etiam tempore facta non cognitum: Tremellius veritati prorsus consẽtaneum putat hanc versionem factam circa initia Ecclesiæ Christianæ, idque ab Apostolis vel Apostolorum discipulis. Venerandam ejus antiquitatem idem probat. 1. ex linguæ elegantia. 2. ex defectu certorum librorum & locorum novi Testamenti, qui reperitur in Syra versione, vt 2. Petri, Iohannis 2. & 3. Iacobi Epistolæ, Iudæ Epistolæ, Apocalypsis, historiæ adulteræ, quæ reperitur in initio capitis 8. Evangelij Iohannis. Ex hoc defectu colligit, quòd cum Syra versio fuerit ante hos libros receptos ab Ecclesia pro Canonicis, Syra versio antiqua admodum fuerit. Fidelitatem Syræ versionis summam dicit sese conferendo linguam Syram cum lingua græca & originali

nali expertum esse, quam quidem experientiam alijs quibuscunq; visum erit has linguas inter se conferre permittit. Ex his sequitur Syram versionem & fuisse olim, & nunc esse, magnæ in Ecclesia authoritatis. Hactenus de veteris Testamenti Chaldaica & græcis versionibus varijs, & de novi Testamenti Syra.

De Latinis versionibus vtriusque Testamenti.

CAP. 22.

NVnc de Latinis versionibus vtriusque & veteris & novi Testamenti dicemus. Latinæ versiones Bibliorum valdè multæ fuerunt. Testis Augustinus de doctrina Christiana, lib. 2. cap. 11. Hieronymus in procœmio in lib. Iosuæ, de tam varia ac multiplici versione latina conqueritur. Ex versionibus Latinis prima fuit Itala quędam: hanc Augustinus omnibus alijs anteponit, vt & verbis adstrictiorem, & sententijs magis perspicuam, lib. 2. de doctrina Christiana cap. 15. Hæc non fuit illa Hieronymi versio: nam hanc illa Hieronymi versione multò antiquiorem fuisse constat. Quo autem authore sit facta non est cognitum.

Post hanc Italam fuit versio Hieronymi: tam duplicem fuisse scribunt veteris Testa-

menti, priorem ex græca editione 72. interpretum in latinum, posteriorem ex hebræa veritate in latinum facta. Nam, quod ad novum Testamentum, Hieronymus dicitur non ipsum vertisse in latinum, sed veterem latinam emendasse: Testis est ipse Hieronymus pluribus in locis. Hæc Hieronymi editio cum primùm prodijt, mox cœpit recipi in Ecclesia, & publicè lectitari (Augustinus Epistola 10. ad Hieronymum scripta) Ita tamen vt non contemneretur vetus illa Itala: Nam teste Gregorio duæ hæ versiones, vetus illa Itala, & hæc Hieronymi nova, in Ecclesijs Latinis celeberrimæ fuerunt, & maximè vsitatæ. Tandem omnes illæ versiones latinæ obscuriores ex manibus hominum effluxerunt, etiam illa Itala intercidit; reliqua fuit sola Hieronymi versio, si modò hæc sit meritò dicenda Hieronymi versio, quam nos in manibus habemus, & quæ hodierno die circumfertur ipsius nomine: nam docti de eo magnoperè ambigunt. Nunc itaque de hac, quæ vulgò dicitur, Hieronymi versione nobis est dicendum. Duo autem in vniversum de ea quæremus. Primum, quo authore sit facta: Secundum, quanta sit ejus authoritas.

De authore hujus versionis latinæ variæ sunt

sunt hominum sententiæ: quidam tenent eam Hieronymi esse, et eam quidem puram & non mixtam: Ita sentiunt ferè qui nunc sunt Papistæ, præsertim Iesuitæ. Alij non esse Hieronymi scribunt, vt Sanctes Pagninus in præfatione in interpretationem suam Bibliorum ad Clementem. 7. Pontificem, Paulus Forosempronianus Episcopus, vt de Erasmo, Munstero, & alijs etiam pontificijs hominibus taceam. Alij Hieronymi quidem esse putarunt, sed non puram: In hac sententia fuit Ioan. Driedo, Sixtus Senensis; Bellarminus non valdè videtur ab ea recedere, vt ex ipsius propositionibus & rationibus de hac re facilè potest colligi. Nos non esse Hieronymi, neque puram, neque mixtam affirmamus, idq; hoc argumento demonstrabimus.

Hieronymus accuratè transtulit vetus Testamentum ex hebræo in latinum: At hæc vulgata editio non est accurata: Ergo non est Hieronymi. Propositio probatur. Hieronymus ipse multis in locis testatur versionem suam accuratam fuisse, vt præfatione in Pentateuchon, præfatione in libros Regum, præfatione in Psalterium ad Sophronium, quibus in locis testatur se nihil de hebræa veritate mutasse, & ad hebræos provocat qui testen-

tur de fidelitate versionis suæ: Augustinus de Civitate Dei, lib. 18. cap 43. scribit Hebræos ipsos fateri Hieronymi versionem veracem esse. Hispalensis Isidorus lib. 6. Etymol. cap. 5. versionem Hieronymi omnibus alijs præfert, vtpote & verborum tenaciorem, & sententiæ perspicuitate clariorem. Ergo, si istis credimus, Hieronymi versio accurata fuit. De propositione igitur hactenus, nunc ad assumptionem veniamus. At vulgata editio latina non est accurata, neque consentit cum hebræo fonte, imò adeò dissentit ab eo, vt necesse sit alterutrum esse, vel hanc versionem latinam corruptissimam esse, vel hebræum fontem perturbatissimum; quod posterius non affirmat ipse Bellarminus, imò eos reprehendit qui id asseverant: & meritò. Restat itaque vt summam istam dissensionem ostendamus. Id autem alia ratione fieri non potest nisi collatione facta vulgatæ hujus versionis cum hebræo fonte. Comparatio facienda est initio sumpto à libro Geneseos. Comparatio autem erit non omnium locorum dissentientium, cum infinita sunt, sed certorum aliquot selectorum, ex quibus facile erit conjecturam facere de reliquis. Vitia autem quæ conspicientur ex hac comparatione, non erunt vnius

generis,

generis, sed partim erunt propter immutationem, partim propter defectum, partim denique propter redundantiam. His enim modis omnibus vitiata est editio vulgata latina. Meo judicio nō aliunde meliùs discetur hęc comparatio, quàm ex vulgata editione Latina emendata per Iohannem Benedictum theologum Parisiensem, ad quam nos, brevitatis studiosi, lectorem remittimus. Ex comparatione ista facta, videbis vna eademque opera, & non esse Hieronymi, & non esse authenticam vulgatam hanc versionem latinam, vt non sit opus laborare in altera illa quæstione tractanda.

De versionibus vernaculis.

CAP. 23.

NVnc restat vt dicamus de editionibus, siue versionibus vernaculis. Vernaculas voco eas, quæ factæ sunt in linguas vulgares & plebeias, vt sunt Germanica, Italica, Gallica, Anglica, Scotica, Hispanica, &c. De vernaculis versionibus tria quęremus. 1. An liceat Scripturas sacras vertere in linguas vernaculas. 2. An in linguis vernaculis sacra publica sunt peragenda. 3. An populo sit permittenda lectio Scripturarum jam versarum in linguas vernaculas.

Ad

Ad primam quęstionem respondemus nos, licere quidem atque etiam expediens esse. Id aliquot argumentis demonstrabimus. Argumentum 1. Sacræ Scripturæ coram toto populo legendæ sunt: Ergo vertendæ in linguas vernaculas: secus enim sine fructu legerentur in Ecclesia. Probatur antecedens. *Deut. 31.* præcipit Dominus vt legantur libri Mosis omnibus promiscuè, viris, fœminis, parvulis, peregrinis. *Ierem. 36.* mandat Propheta Barucho Scribæ vt librum ex ipsius ore exceptum legat corã toto populo. At dicet aliquis, præceptum hoc non fuit perpetuum, verùm temporarium? R. Imò perpetuum esse indicat finis, qui subjectus est præcepto. *Deut. 31.* Vt populus audiat, discat, timeatq; Iehovam. Finis hic perpetuus: quare lex perpetua: præsertim cum lectio Scripturarum sit ordinarium & necessarium medium, quo assequimur propositum hunc finem. Sic probato antecedente sequitur Scripturas esse vertendas in linguas vernaculas.

Argumentum 2. Lectio Scripturarum populo est permittenda: Ergo Scripturæ vertendæ in linguas vernaculas: secus enim non possent legi à populo. Probatur antecedens. Scripturę sacrę suppeditant arma quibus muniendus

niendus est populus adversus Satanam exemplo Christi *Mat.4.* qui non alijs armis quàm Scripturæ testimonijs Satanam repulit. *Iohan.* 5. Christus turbæ præcipit vt scrutẽtur Scripturas. *Act. 17.* laudantur Beroœenses, quòd scrutati sint Scripturas vt viderent an ita se haberent, quæ dixerunt Apostoli. Sed fusiorem de hoc antecedente disputationem remittimus ad explicationem quęstionis tertię.

Argumentum. 3. Papistæ quidem concedunt legendas Scripturas coram populo, sed contendunt id oportere fieri ignota lingua. Sic igitur argumentor, si ignota & peregrina lingua legantur Scripturæ coram populo id fiet sine fructu & ędificatione: Ergo vertendę Scripturæ in linguas vernaculas. Antecedens probatur. *1. Cor.14.* Si veniam ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, quasi dixisset, nihil. Et pòst eodem capite. Malo quinque verba loqui ex intelligentia mea, vt alios instituam, quam decem millia verborum ἐν γλώσσῃ, in lingua, scilicet, ignota. Sed de hac re etiam pòst pluribus erit agendum.

Argumentum 4. In populo Dei requiritur sapientia, scientia, eruditio: Ergo legendæ Scripturæ: Ergo vertendæ in linguas vernaculas. Probatur antecedens *Deut. 4.* vult Dominus

Dominus populum ſuum intelligentem & eruditum, adeò vt exteræ gentes de eo audientes admirentur, & dicant: Ecce populus ſciens & intelligens, gens magna. Apoſtolus ad *Coloſſ. 3.* vult ſermonem Chriſti inhabitare in ijs πλουσίως, copioſè & opulenter. In Epiſtolis ſuis Paulus paſſim vult eos ad quos ſcribit impleri omni cognitione. Multa diſputant adverſarij adverſus hanc popularem intelligentiam.

Argumentum 5. Chriſtus, cum ageret inter Iudæos, lingua vernacula loquutus eſt & prædicavit: Apoſtoli Chriſti etiam lingua vernacula annunciarûnt Evangelium, vt in die Pentecoſtes & poſt: & ob eam ipſam cauſam, quòd poſſent loqui ſingulis nationibus & populis in linguis vernaculis & popularibus, datum eſt ijs illud donum linguarum. Hoc poſito ſic argumentor. Si annunciare Evangelium linguis vernaculis non fuit ipſum profanare, aut contaminare, pari ratione ſcribere Evangelium linguis vernaculis non eſt Evangelium contaminare aut profanare: nam par ratio eſt.

Argumentum 6. eſt ex vſu perpetuo & praxi totius Eccleſiæ veteris. Nam tempore Eccleſiæ veteris Scriptura ſacra in linguas pe-

nè

nè omnes est transfusa, verbi gratia Chaldaicam, Syram, Arabicam, Armenicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Indicam, Persicam, Scythicam, Sauromaticam. Testes hujus rei multi sunt: Chrysostomus homilia 1. in Iohannem. Theodoretus de corrigendis Græcorum affectibus. lib. 5. Augustinus de doctrina Christiana. lib. 2. cap. 5. Extant etiamnum hodierno die Chaldaica, Syra, Arabica, Ægyptiaca, Æthiopica, versiones, quas omnes docti affirmant factas esse Apostolorum temporibus. Chrysostomus vertit Scripturam sacram in linguam Armenicam, teste Sixto Senense. Hieronymus vertit eam in linguam Dalmaticam, teste Alphonso à Castro, item Eccio, Hosio, Erasmo. Methodius vertit eam in linguam Sclavonicam, teste Aventino in annalib. suis. Vlphilas Gotthorũ Episcopus vertit eam in linguã Gotthicam, teste Socrate in Tripartita historia sua. Augustinus de civitate Dei, lib. 15. scribit vetus Testamentum versum fuisse in linguam Syram. Hardingus adversus Iovellum, & Eccius scribunt Russos & Moscovitas legisse Scripturã sacrã in linguas suas vernaculas versam. Anglicana historia habet versionem Scripturarum factam in linguam Anglicam ante Bedam. Be

da

da ipse scribit aliquam novi Testamenti partem à se versam fuisse. Hactenus de praxi veteris Ecclesiæ, ex qua, vt ex alijs superioribus argumentis, sequitur Scripturam sacram vertendam esse in linguas vernaculas.

Nunc quid ad propositam quæstionem respondeant Papistæ videbimus. Ante annos aliquot negarûnt simpliciter Scripturam sacram vertendam in linguas vernaculas, Petrus Asoto de horis Canonicis, Censura Coloniensis, Hardingus, cujus paulò antè meminimus scribit aliquos esse qui judicant Scripturam sacram non esse vertendam in linguas vernaculas & plebeias. Hinc factum vt qui verterunt à Papa sint proscripti & condemnati: ipsi libri versi prohibiti & exusti: cum autem viderent hoc omnibus odiosum esse, mutarûnt sententiam, ac nunc dicunt licere quidem vertere Scripturam sacrã in linguas vernaculas, ita tamen si hoc à Papa sit permissum. Atq; hoc, etsi verbis aliud videatur esse, tamen reipsa idem est. Papa enim nemini hoc permittet, nisi ei qui volet omnes mendas quotquot reperiuntur in vulgata versione latina transfundere in versiones vernaculas, & ad posteros transmittere. Hæc sententia est Bellarmini, hæc Rhemensium est sententia.

Nos

Nos autem contrà affirmamus licere cuique pio, docto, linguarum perito, translationem facere, etiamsi non permittat Papa, etiamsi Papa contradicat, & licere Ecclesiæ Christi eam translationem post examinationem recipere, etiamsi non intercedat Papa sua authoritate. Nam tempore veteris Ecclesię, quo non invaluit Papę authoritas vel tyrannis potiùs, sine Papa translationes illæ & factæ sunt, & receptę ab Ecclesijs. Atque hæc de prima hac quæstione hactenus.

Nunc secundo loco quæritur an sacra publica celebranda sint linguis vernaculis & popularibus? Sacra publica appello ea sacra quę publicè peraguntur in cœtibus Ecclesiasticis. Ejusmodi sunt preces publicę, lectio Scripturarum, administratio Sacramentorum, cantiones Psalmorum, &c. hæc vocantur divina officia, θειαι λειτουργιαι. Nunc ad quæstionem respondemus, nos quidem affirmatè; peragenda esse sacra publica linguis vernaculis. Argumentum primum ex *1. Cor. 14.* vbi à versu 6. ad versum 23, Apostolus docet nihil esse agendum in Ecclesia linguis ignotis & peregrinis.

At Bellarminus excipit illo capite agi de collatione & exhortatione potissimùm, quæ in ve-

in veteri Ecclesia sequebatur administrationem sacrorum publicorum, ad eamque rem citat ex Iustino Martyre *Apolog. 2.* morem veteris Ecclesiæ. Conueniebant Christiani diebus Dominicis, & primùm legebantur Scripturæ: deinde fiebat concio ab Antistite: tum celebrabantur mysteria: postremò, inter se de rebus diuinis sermones miscebant. Respondeo, hîc agi ab Apostolo in genere de omnibus officijs Ecclesiasticis, idque hoc ordine; primùm est generalis doctrina à versu 6. ad versum 14: deinde est specialis de precib. concipiendis, cantionibus canendis, lingua non ignota, sed nota & vernacula, ad versum 19: posteà redit ad generalem doctrinam.

Bellarminus rursus excipit Paulum agere de cantionibus quas in collatione ij canebant qui extra ordinem dono Spiritus sancti erant imbuti. Respondeo: Apostolus distinctè nominat preces & cantiones; deinde de ijs precibus & gratiarum actionibus loquitur, quibus respondebat populus amen; non autem respõdebat populus amen, nisi precibus publicis: de publicis ergo precibus hîc agit, quæ concipiebantur in celebrandis sacris publicis.

Excipit Bellarminus: At Corinthi celebrabantur

bantur sacra publica lingua græca & nota populo, id que sciebat Apostolus: Quare non erat opus aliquid præscriberet de sacris publicis. Respondeo, vt detur illud, Corinthi celebrari solita sacra publica lingua nota & vernacula, tamē non sequitur Apostoli doctrinam non esse generalem de quibusvis Ecclesiasticis officijs. Deinde verisimile est fuisse inter Corinthios dono linguarum præditos qui eo dono abusi sunt ad ostentationem, etiam in celebrandis sacris publicis, idque eo capite reprehendit Apostolus. Atque hæc de primo Argumento.

Secundum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu. 6. Si veniam ad vos linguis loquens, scilicet, ignotis, quid vobis prodero? Hinc concludo, sacra publica celebranda lingua non ignota, sed nota. Respondet Bellarminus, imò proderit alijs, qui peragit sacra publica lingua ignota: satis enim est si Deus intelligat: idque à simili declarat; Vt, inquit, si quis latinè pro aliquo rustico & linguæ latinæ imperito agat cum Rege, hîc satis est si Rex intelligat, ad hoc vt beneficium perveniat ad rusticum. Resp. Quid aliud est hoc, quā dicere, virtute operis operati sacra publica & ministerium publicum prodesse populo, etiam

am cum ipse sit absque fide, absque notitia. Sed de hoc aliàs.

Tertium Argumentum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu. 11. Qui loquitur lingua, scilicet ignota, apud me barbarus fuerit: Ergo sacra publica peragenda sunt lingua nota & vernacula. Respondet Bellarminus, imò qui hebraicè, græcè & latinè loquutus fuerit, etsi non intelligatur, tamen non erit barbarus, quia linguæ illæ barbaræ non sunt: Verùm si alia quavis lingua loquatur barbarus erit. Respondeo, si loquens his ipsis linguis non intelligatur, erit ei qui non intelligit barbarus. Ovidius enim cum in Ponto exularet questus est se latinè loquentem barbarum fuisse apud exteros: Barbarus hic ego sum, quia non intelligor vlli. Anacharsis cum Athenis ei esset objectum quod barbarus esset: Imò inquit, Athenienses mihi sunt barbari.

Quartum Argumentum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu 16. Si benedixeris spiritu, ignota scilicet lingua loquens, is qui implet locum idiotæ quomodò respondebit amen ad gratiarum actionem tuam? Ex quo sequitur precandum, omninòque omnia sacra publica peragenda lingua nota & vernacula. Respondet Bellarminus satis esse si aliqui

qui ex populo intelligant, & respondeant amen: Imò satis est, inquit, si Clericus, quem vocant, pro populo respondeat amen. At, inquam, non fuit hic mos veteris illius Ecclesiæ, quæ de Clerico nihil vnquam audivit.

Quintum Argumentum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu 40. Omnia decenter fiant & ordine in Ecclesia. At si precetur Minister lingua ignota, populus privatas concipiet preces alias à precibus ministri, atque ita minister suas concipiet, quisque ex populo suas & alias. Quæ autem est ista διαιρεσις, cum sic divellitur populus inter precandum, qui inter precandum publicè vnas & easdē preces vno animo vnoq; ore Deo offerre debet?

Sextum Argumentū est ex concessis Bellarmini. Fatetur Corinthi celebrari solita sacra publica lingua græca & nota, cur non igitur eadem ratione in omnibus Ecclesijs celebrarentur sacra publica lingua nota & vernacula? Quid hic respondebit, nisi hoc fortasse quòd celebrata sunt Corinthi sacra publica lingua vernacula, non quia vernacula erat, sed quia græca; ea enim est græcæ linguæ Papistis prærogativa.

Septimum Argumentum est ex concessis quoque Bellarmini. Collationes, vt ipse fatetur,

tur, & exhortationes debent fieri lingua vernacula: cur non pari ratione sacra publica peragenda sunt lingua vernacula & populo nota? Respondet non esse eandem rationem collationum & sacrorum publicorum. Nam, inquit, collationes ad institutionem & consolationem populi pertinent, sacra publica præcipuè ad Dei cultum. Respondeo ergo non in sacris publicis totus populus colit Deum, an non igitur oportet Deum colat lingua sibi nota & cognita, si modò fide colat Deum suū.

Octavum Argumentum est à praxi veteris & purioris Ecclesiæ: Tempore veteris Ecclesiæ versiones tot sunt factæ sacrarum literarum non in alium finem, nisi vt celebrarentur sacra publica, Scripturæ legerentur coram populo lingua vernacula & nota. Æneas Sylvius libro de origine Bohemorū scribit Cyrillo & Methodio concessum fuisse vt Moraui lingua vernacula celebrarent sacra publica. Hodierno die Armeni, Æthiopes, Ægyptii, Moscovitæ celebrant sacra publica lingua nota. Respondet Bellarminus hæreticos istos esse. At, inquam, non magis hæretici quàm sunt Papistæ. Equidem quod ad celebrationem sacrorum publicorum attinet, malim in hac hæresi esse cum ijs, quàm cum Papistis, vt

ipsi

ipsi putant, rectè sentire. Atque de sententia nostra hæc hactenus.

Sententia Adversariorum est, quòd sacra publica non sint peragenda linguis vernaculis & notis, sed lingua vel hebraica, vel græca, vt in Orientalibus & Græcis Ecclesijs, vel lingua latina, vt in Latinis & Occidētalibus Ecclesijs. Argumenta ad hoc ostendendum afferunt: primùm ex linguarum prærogativis: Argumentum eorum primum est: Christus titulo crucis suæ honoravit has tres linguas: Ergo sacra publica his linguis peragenda. R. vt valeat antecedens, non sequitur consequens: imò verò contrarium rectiùs infertur, in hunc modum: Dominus voluit causam mortis Christi toti populo innotescere ijs linguis, quæ tum maximè notæ erant, & omnibus cognitæ, quod de græca & latina negari non potest: Ergo sacra publica peragēda sunt linguis vulgatis, & populo non ignotis.

Argumentum secundum. Hæ tres linguæ Hebrea, Græca, & Latina sunt linguæ omnium ampliſſimæ, antiquiſſimæ, graviſſimæ: Ergo his linguis solis celebranda sacra publica. R. vt jubeam valere antecedens, non sequitur consequens, quia vel donum illud linguarum quod datum est Apostolis die Pentecostes

satis arguit quamcunque linguam, etiam vilissimam quamque, sanctificatam ad sacros vsus, & officia publica atque Ecclesiastica.

Argumentum tertium. Scriptura est originaliter scripta his tribus linguis: Ergo sacra publica peragenda his solis. R. Adunte cedens, falsum est Scripturam, vel aliquam Scripturæ partem, originaliter scriptam lingua Latina: Nam quod de Marci Evangelio dicunt, quòd Latinè scriptum sit originaliter, falsum est. Sed de hac re aliàs. Deinde respondeo, non sequi ex illo antecedente sacra publica celebranda linguis ignotis: Quin potiùs contrarium sequitur: Cum scripta sit tum primùm illis linguis duabus, Hebraica & Græca, tota sacra Scriptura, ideò quòd hæ linguæ tunc temporis erant vulgatissimæ & populo notissimæ: sequitur, inquã, sacra publica celebranda linguis quibusq; notissimis et vulgatissimis

Hactenus fuerunt argumenta à linguarum trium prærogativa: sequuntur argumenta quę sunt ab Ecclesiarum praxi & vsu: ex his primum est. Ab Esdra ad Christum in Ecclesia Iudaica legi solebat sacra Scriptura lingua hebraica. i. ignota: Ergo celebranda sacra publica linguis ignotis. R. Hebraica, fateor, solebat legi: sed ignota, nego. Nam Nehemię 8. pla-

nè

nè apparet sacram Scripturam, hebraicè lectam ab Esdra, à populo præsente & audiente intellectam fuisse. Ex quo sequitur consequens contrarium: Legebatur Scriptura olim in Ecclesia Iudaica lingua nota populo: Ergo hodierno die legenda linguis popularibus & notis.

Argumentum 2. est à praxi Synagogæ Iudaicæ, quæ est hodierno die. Etiamnum, inquit, hodierno die legitur Scriptura lingua hebraica in Synagoga Iudæorum: Ergo celebranda sacra publica lingua ignota. Respondeo non sequi à malo exemplo Synagogę Iudæorum, cùm id quòd legatur in Synagoga eorum lingua ignota vetus Testamentum faciat quò minus ex vulgo Iudæorum hodierni temporis plures convertantur ad fidem Christi.

Argumentum 3. est ex praxi primitivę Ecclesiæ. In primitiua Ecclesia celebrabantur sacra publica harum linguarum aliqua: Ergo. Respondeo: antecedens falsum esse ex eo apparet, quòd, vt anteà docuimus, tempore veteris Ecclesiæ, imò Apostolorum Ecclesiæ, sacra Scriptura transfusa sit in omnes ferè linguas.

Argumentum 4. est à praxi perpetua Catholicæ,

tholicæ Ecclesiæ, in qua celebrata sunt sacra publica, vel græca vel latina lingua. R. si Catholicam intelligant Romanam, tum nihil fecero ejus Ecclesiæ exemplum & praxin: Sin hoc nomine veram Catholicam intelligant, tum ex ijs quæ jam tradidimus, constat antecedens esse falsum. Atque hæc Argumenta hactenus ab vsu & praxi Ecclesiarum sumpta.

His argumentis alia adjiciunt, vt argumentum ab vsu & fine vtili: Sacra publica celebrata ab omnibus vel à multis Ecclesijs lingua vna, vt latina, plurimum faciunt ad vnitatem fidei conservandã. Cui respondeo, imò contra ad vnitatẽ infidelitatis & ignorãtiæ. Præterea experientia docet, etiam in summa varietate linguarum vernacularum, Deo sit gratia, conservari in reformatis Ecclesijs fidei vnitatem.

Argumentantur deinde ab inutili. Nihil prodest populo quod legantur Scripturæ linguis vernaculis, nam non intelligit sententias Scripturarum, etsi verba nota sint. Respondeo, imò idiota quivis, si cum timore Dei & reverentia accedat ad audiendam lectionem Scripturæ sacræ, aliquã vtilitatem ex ea capiet.

Rursus ab inutili argumentantur. Imò lectio vernacula Scripturarum magis obest & nocet populo; nam diminuta magis quàm

aucta est pietas postquã cœperunt sacra publica linguis vernaculis celebrari. R. Non valet sequela: sacra Scriptura vernacula lingua lecta multis obest: Ergo non legenda lingua vernacula: quia per accidens & vitio ipsius populi obest & nocet. Sic Evangelium prædicatum est odor mortis ad mortẽ non paucis: Ergo non prædicandum Evangelium. Præterea non est ista religio & vera pietas, quæ est cum ignorantia, quo tempore sacra Scriptura legitur, & sacra publica peraguntur lingua peregrina & ignota, sed stupenda superstitio, quę etiam, fateor, licentiam peccãdi refrenat. Hactenus à finibus & effectis argumenta fuerunt tria.

Argumentantur præterea ab absurdo, primùm hoc modo. Si legendæ Scripturæ linguis vernaculis, tum versiones sunt renovandæ singulis ætatibus: Nam verborum vetus interit ætas, quod quidem est incommodum. R. Quid hic incommodi etsi versiones dicas renovandas singulis ætatibus? Sed non tam totæ versiones quàm vocabula aliqua absoleta & inusitata renovantur.

Rursus ab incommodo argumentantur. Papa nõ intelligit omnes linguas vernaculas: Sacra autem publica celebranda sunt lingua

Papæ

Papæ nota. Ergo. R. Nego celebranda necessariò lingua Papæ nota. Hoc probant, quia vniversalis est Episcopus: Et hoc quoq; nego. Quare nihil incommodi est etsi Papa non intelligat linguas illas vernaculas quibus celebrantur sacra publica. Hactenus de secunda quæstione.

Sequitur tertia. An vulgo & laicis, vt vocant, permittenda sit Scripturarum lectio. In hac quæstione tractanda ero brevior. Nos igitur respondemus licere cuivis etiam ex fæce populi legere Scripturas sacras. De hac re vide *Deut. 6. & 11. & 17. Iosua. 1. Ioh. 5.* Scrutamini Scripturas ait Dominus. *Act. 17.* Beræenses scrutati sunt Scripturas; & ideò laudati à Spiritu sancto. *Matth. 4.* exemplum illud Christi qui Satanã non alijs quàm Scripturæ armis oppugnavit docet Scripturam ejusque lectionem suppeditare arma, quibus muniendus est quivis ex populo adversus Satanam. Postremò idem probat praxis Ecclesiæ: Nam quorsum versę sunt Scripturę tempore veteris Ecclesiæ in linguas populares, nisi vt à populo legi & intelligi possent. Atq; hæc paucis est sententia nostra.

Quæ verò adversariorum? Ante aliquot annos responderunt non licere omninò vul-

go

go & Laicis, quos vocāt, legere ſacram Scripturam: Vide Cenſuram Colonienſem. Poſteà, cum viderēt hoc odioſum eſſe, mutarūnt ſententiam, ac nunc quidem dicunt licere, ſed addita conditione, ſi permittatur: permittatur, inquam, à quibus? Reſpondent poſt Papam, ab Epiſcopis aut Inquiſitoribus. An ab his, inquam, ſolis? Reſpondent, non ſolis, ſed adhibito in conſilium Parocho aut Confeſſario. Accipio qui permittant lectionē Scripturæ: nunc quæro quibus permittatur? Reſpondent, non quibuſvis promiſcuè, ſed ijs duntaxat quos Parochus, quem Curatum vocant, tum ex confeſſione, tum ex tota vitæ ratione hominem verè Catholicum eſſe cognovit, hoc eſt, pertinacem Papiſtam. Accipio quibus permittatur lectio Scripturarū: Quarum autem vernacularum verſionum lectio permittitur? Non quidem quarumcunque ſine diſcrimine, ſed earum quas Catholici aliqui authores ediderunt, vt eſt hodierno die verſio Anglica Rhemenſium novi Teſtamenti. Hæc paucis de illa permiſſione quæ licentiæ hujus conditionem conſtituit. Atque hęc ſententia eſt juxta decretum Pij quarti Papæ, quod quidem decretum confirmatum eſt à Synodo Tridētina, & laudatum à Rhemenſi-

bus

bus in præfatione editionis suæ vernaculæ. Hæc quoque Bellarmini est sententia, quæ verbis quidem differt à priori illa Papistarum sententia, sed res eodem recidit: nam quid interest siue non permittatur omninò, siue hoc modo, & hac conditione permittatur.

Atque hæc hactenus de tertia quæstione, et omninò de controversijs quę hodierno die agitantur de sacra Scriptura. Quod sciam equidem nulla est ex omnibus quam intactam prorsus reliquimus. Dictum igitur sit de verbo Dei, quod est verbum vtriusque fœderis: Item de Scriptura sacra, quæ modus est quidam, quo Deo visum est verbum suum hominibus revelare. Sequitur nunc vt dicamus de Peccato & miseria hominis.

De Peccato in genere.

CAP. 24.

LOcus de Peccato, vt & superiores, subalternus est loco de vocatione. Est enim vocatio translatio hominis ex statu peccati et miseriæ, in statum justitiæ & beatitudinis. De peccato igitur primùm in genere est dicendum, tum veniẽdum ad eius species, siue partes. Peccati nomen significat quiddam compositum ex materia quadam sua & forma.

Materia

Materia peccati, vt de ea dicam priori loco, est ens quoddam: Ens autem illud non est substantia, sed accidens; atque illud quidem vel qualitas, vel actio: Qualitas autem hæc et actio non sunt cujusvis creaturæ; sed rationalis duntaxat creaturæ, Angeli vel Hominis: Nam his solis lex à Deo data est. Entis hujus, quod materiam peccati esse dicimus, Deus ipse author est & principalis efficiens: nam is solus est qui vocat ea quæ non sunt tanquam sint, & qui res omnes creat, tam substantias, quàm accidentia: Creatura autè nullius omninò entis principalis efficiens vel est, vel dicitur. Ens igitur illud quod est peccati materia, cùm ejus efficiens principalis sit Deus, necessariò in se & per se bonum est: Quicquid enim creat vel efficit Deus, illud insitam habet bonitatis formam. *Gen. 1. 31.* Cum inspiceret (inquit) Deus quidquid fecerat, ecce bonum erat valdè. Bonitatis ista forma adeò insita est & essentialis enti quod facit Deus, sive qualitati, sive actioni, vt ab eo nunquam separetur. Induit fateor hoc ipsum ens formam aliam, nempè ἀνομίαν, cujus causa est malum instrumentum, vt posteà dicemus: verùm ἀνομία hæc tantùm adventitia est, neque destruit essentialem illam entis ipsius bonitatis formam, quę

à Deo

à Deo creatore & effectore proficiscitur. Nihil enim quod Deus facit nihil potest addi vel detrahi, quo vel melius vel deterius in sefiat. De materia peccati hactenus.

Nunc de forma dicendum est. Forma peccati ἀνομία dicitur, hoc est, vt sic loquar, carentia conformitatis cum voluntate & lege divina. 1 *Johan.* 3. ἁμαρτία peccatum ex forma sua sic definitur, ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία: Ἀνομία hæc, quam peccati formam & rationem esse dicimus, non est ens aut aliquid positivum, sed merè privativum quid, nempè privatio, &, vt sic dicam, carentia conformitatis quæ est cum lege Dei. Ἀνομία hæc fit causa & culpa mali instrumenti, quo vtitur Deus in ente vel opere suo faciendo; atque eo quidem vel Diabolo, vel homine malo & infideli. Diabolus enim vel homo malus, dum concurrit cum Deo ad opus ipsius producendum, ipsius entis siue operis causa non est principaliter efficiens, sed instrumentaria duntaxat & ministra; Ἀνομία verò Diabolus vel homo causa est principaliter efficiens.

Ἀνομία autem hæc, cujus efficiens est malum instrumentum, existit vel ex eo quòd ipsa actio vel opus pugnet cum lege Dei, vt cum quis perpetrat homicidium: homicidij enim actio

actio pugnat cum expressa lege illa. Ne committe homicidium: vel ex eo est quòd fons & principiũ actionis aut operis pugnet cum lege Dei, etiamsi ipsa actio in sese legi conformis sit: Lex enim Dei, quemadmodum actionem siue opus ipsum præcipit, ita fontis & principij actionis rationem habet; mandatq; vt omne illud opus quod præcipitur lege, procedat ex corde puro, sancto, & fideli, illius nimirum instrumenti, quo vtitur Deus in opere suo faciendo. Exemplum hujus generis ἀνομίας est, vt cum quis eleemosynam erogat, quod opus quidẽ est à Deo mandatum, non tamen ex charitate id facit. Vide *1. Corinth. 13.* Vel denique ἀνομία ex eo existit, quòd finis quem malum instrumentum sibi habet in agendo siue cooperando cum Deo propositum, cum lege Dei pugnet. Lex enim Dei, vt opus ipsum, vt operis fontem & principium, sic quoque finem præcipit, nempè, summum illum, Dei ipsius gloriam: Sive editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia facite in Dei gloriam: *1. Cor. 10.* Hoc modo ἀνομία est, quando quis facit quicquam non propter Deum, non propter ipsius gloriam: sed propter se, propter suum commodum, propter suã gloriam duntaxat.

Notan-

Notandum quòd qui peccat in fonte actionis, is continuò peccet in fine, & è contrà. Quare hi duo modi ἀσύμπτωτοι posteriores peccato conjuncti sunt. Notandū rursus quòd qui peccat in fonte & in fine, non continuò peccet in ipsa actione. Actio enim vel opus instrumenti, etiam pessimi in se, bonum legi conforme esse potest. Quare modus ἀσύμπτωτος primus, & duo posteriores, non sunt necessariò conjuncti: Iam verò ἀσύμπτωτος hæc, quam rationem & formam peccati esse dicimus, accedens ad ens illud, cujus author est Deus, & quod in se bonum est, sive illud qualitas sit, sive actio, conficit hoc quod peccatum dicimus, quodque sic vocatur à forma sua, non autem à materia, cùm res omnes appellationes suas à formis suis sortiantur.

His expositis, facile erit definitionem peccati aliquam colligere, vt sit peccatum, qualitas vel actio creaturæ rationalis ἀσύμπτωτος sive pugnans cum lege Dei. Proprietas peccati in genere, sive ejus consequens est reatus: Reatus autem est meritum pœnæ. Vt igitur peccatum consequitur reatus, ita reatus consequens est pœna temporaria & æterna.

Hæc de peccato in genere; quibus cognitis facilè est respondere ad ea quæ de peccato

quæri

queri solent, & ad hoc nominatim quod quærunt: An peccatum sit à Deo? vel an Deus sit author peccati? Resp. In peccato duo sunt, ens, & ἀνομία. Deus entis illius author est, & principalis efficiens; ἀνομίας verò non est author Deus, verùm malum instrumentum. Rursus quæritur, an nullo modo hæc ἀνομία est à Deo? R. A Deo est, non quidem efficiente, sed permittente: permittit enim eam fieri à malo instrumento. Tertiò quæritur an permittat Deus illam ἀνομίαν quà ἀνομία est? Resp. Minime. Quod vel hac sola ratione ostendi potest. Permittit eam ad gloriã suam: omnia autem media gloriæ divinæ, quà talia, boni rationem habent, & ipsæ tenebræ, vt à Deo permittuntur ad gloriam nominis sui, in lucem evadunt.

Hic deinde si quæratur: Annon igitur si ἀνομία quà ἀνομία est, non permittatur à Deo, annon necesse est ἀνομίαν quà ἀνομία est Deo invito fieri? R. Non sequitur: nam quod invito Deo fit, id propriè dicitur fieri contra Dei decretum, non autem contra revelatam ipsius voluntatem, siue expressam legem: ἀνομία autem quà ἀνομία est, non fit contra decretum aliquod: Ergo ἀνομία quà ἀνομία est, non fit invito Deo. Assumptio ostenditur, quia Deus

non decrevit ab æterno ne fieret à malo instrumento ἀνομία quà ἀνομία est. Ergo, inquis, decrevit vt fieret? Resp. Non sequitur; nam vtrumque hoc verum est de Deo: Deus neque decrevit ne fieret ἀνομία quà ἀνομία est, neque decrevit vt fieret ἀνομία quà ἀνομία est. Nullum enim de ἀνομία quà ἀνομία est extat Dei decretum, sive in hāc, sive in illā partem.

Sed quæras, annon aliquo modo à Deo permittente fiat ἀνομία quà ἀνομία est? R. Deo permittente dicitur aliquid fieri duobus modis; per se, vel per accidens. Quod Deo permittente per se fit, id necesse est habeat rationem, & induat aliquo modo naturam boni; cum illud ipsum Deus & proponat, & dirigat ad bonum finem: Quod autem fit per accidens Deo permittente, sive deserente creaturam, nihil vetat quo minùs illud sit malum quà tale: Nam Deo permittente sibi ipsi creaturam & malum instrumentum, creatura quidem agit quod malum est, quà malum est: neque fieri potest quin id faciat, quippe deserta ab eo qui boni omnis est author: Sed jam illud malum, quà malum, Dei permittentis & deserentis respectu, per accidens fit, non per se; cum Deus in deserendo, malum quà malum est non proposuerit, sed contrà quà boni ratio-

rationem habet, & medium est gloriæ suæ, præsertim per misericordiam, consequendæ: Nam omnia media, siue ea faciat ipse Deus, siue ea permittat à malis instrumentis fieri, primo loco & destinantur à Deo, & dirigunter ad gloriam misericordiæ, quæ est ex salute creaturę: Conclusit Deus omnes in contumacia, vt omnium misereretur. Secũdo autẽ loco propter duritiem hominis, & cor quod respiscere nescit, peccata & mala quæ fiunt à malo instrumento inseruiunt gloriæ quam sibi ex justitia sua & justis pœnis acquirit.

Quòd si contra hæc objicias: Deus permittit peccatum vt ipsum puniat: punit autem peccatum, quà peccatum est, ἀνομίαν vt ἀνομία est: Ergo permittit peccatum quà peccatum est, ἀνομίαν quà ἀνομία est: Resp. ad assump. Peccatum, vt ex eò consequitur pœna, quæ ipsa bona est, & cedit in gloriam Dei, peccatum, inquam, illud, non jam habere rationem peccati, sed rationem boni producentis bonum effectum: Mala enim causa, vt mala est, boni effectus esse non potest: Sed si statuatur etiam ea causa quæ in se mala est, boni effectus causa, necesse est aliquo modo ipsa naturam boni induat. Concedo equidem peccatum quà peccatum est causam esse pœnæ, sed

jam profectò vt pœna est effectum malæ causæ necesse est ipsa sit mala: Et revera pœna quæ infligitur, duobus modis considerari, primùm vt quiddam in se malum: Nam omnis est aliqua in omni pœna, & omnis pœna aliquo modo etiã peccatum est. Deinde consideratur vt quiddam bonum, vtpote medium divinæ gloriæ. In summa dicam: Omnia media etiam quæ in se & per se sunt mala, respectu Dei proponentis, & respectu finis, gloriæ divinæ, aliquo modo bona fiunt: Atque omnino tota series illa mediorũ, quæ est inter Deum proponentem tanquam caput & principium, & Dei gloriam tanquam vltimum finem, series est rerum, quæ vel per se bonæ sunt, vel certè naturam boni aliquo modo induunt. Nam duo illa extrema tenebras omnes in lucem quodam modo commutant.

De Peccato Originali.

CAP. 25.

HActenus de peccato in genere dictum sit: Peccati prima divisio est in originale, & actuale. De originali, vt dicamus primo loco, primùm occurrit considerandæ nominis hujus ratio & notatio. Peccatum originale ideò dicitur quòd sit ab origine, conceptione, et

et nativitate nostra: fit enim per propagationem, & derivatur ex parentibus in liberos, vt hæreditarius quidam morbus, veluti scabies, lepra, calculus.

Quod autem sit hoc peccati genus, id manifestius est quàm vt de eo quæri debeat. Nemo enim est omnium tam stupidus & omnis sensus expers, qui non ipse sentiat in se hereditarium istum morbum, & naturæ suæ vitium, ac corruptelam. Verùm Spiritus sanctus, qui probè novit quid sit in homine, multis Scripturæ sacræ testimonijs docet esse malum hoc originis. *Gen. 5. 3.* Cùm gigneret, inquit, Adam filium in imagine sua, secundum similitudinem suam. Vide hic propagationē corruptæ illius imaginis, quæ in Adamo fuit, in ipsius filium Sethum. *Iobi. 14. 5.* Quis edat mundum ex immundo? ne vnus quidem. Vide propagationem immunditiei. *Psal. 51. 7.* En in iniquitate formatus sum, & in peccato fovit me mater mea. Vide peccatum quod haurimus ex ipso vtero. *Iohan. 3. 6.* Quod genitum est ex carne, caro est: Vide propagationem carnis, hoc est, corruptæ naturæ. *Rom. 5. 12.* Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors, &c. Vide peccati propagationem. *Ephes. 2. 3.* Eras-

mus naturâ filij iræ. Vide naturâ corruptam, ideòque iræ Dei obnoxiam. Atque hactenus docuimus peccatum originis esse.

Nunc videndum quod sit ejus subjectum in quo inheret. Subjectum originalis peccati, est totus homo quâtus quâtus est, & quoad animam, & quoad corpus: Id quod docet vel sola illa appellatio veteris hominis, *Rom. 6.6.* et alibi; qua significatur nihil aliud quàm totus homo corruptus, vel corruptela in toto homine. Quòd animus sit vitiatus hoc malo, id docet, primùm ipse sensus, deinde multa Scripturæ testimonia. *Gen. 6.5.* Cum videret Iehova omne figmentum, id est, cogitationes cordis ejus tantùm ad mala esse omni tempore. *Gen. 8.21.* Quamvis figmentum cordis hominis malum sit ab adolescentia ejus. Eph. 2. 3. Faciendo quæ carni & cogitationibus libebant: Quòd corpus sit infectum hac peste. vide *Rom. 6.12.* Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore. Quòd etiã membra corporis singula infecta sint ac vitiata, vide eodem cap. vers. 13. Neque sistite membra vestra arma iniustitiæ peccato. Subjectum huius mali quodnam sit, etiam indicant ipsius appellationes, vt cùm caro vocatur, cùm concupiscentia, cùm lex membrorum, cùm cor-

pus peccati, cùm corpus denique mortis: De subjecto peccati originis hactenus:

Nunc ad partes ipsius veniendum, & cùm sit quiddã compositum videndum primùm quæ ejus materia, deinde quæ forma. Materia originalis peccati triplex est, ac prima quidem materiæ ipsius pars est apostasia illa & defectio, qua in Adamo omnes defecimus: Hanc haurimus ex ipso utero, & omnes nascimur apostatæ & defectores. Quòd autem defectio illa prima, nõ tam solius Adami fuerit, quàm nostrum omnium, primùm illud ratio ipsa docet: fuimus enim tum omnes in lumbis ipsius, & quasi particulæ substantiæ & naturæ primi hominis, quas omnes oportuit simul cum ipso labi ac deficere. Hac ipsa de causa *Heb. 7.* dicitur Levi, cum nondum natus esset, decimas Melchisedeco persoluisse, quia nimirùm in lumbis Abrahami fuit, qui tum decimas illas persoluit Melchisedeco. Factum igitur Abrahami, factum fuit pariter Levi & posterorum ipsius, qui tum in ipsius lumbis fuerunt. Deinde idipsum docet Scriptura, nominatim ille locus qui est *Rom. 5. 12.* In quo (subaudi Adamo) omnes peccavimus.

Transijt fateor ac evanuit illa prima apostasia, vt & omnis actio transit; sed tamen ali-

quo modo manere dicitur, quia licet ipsa per se transierit, tamen in reatu suo manet. Omnis enim homo natura reus nascitur primæ illius defectionis. Idem judicium faciendum est de quocunq; peccato, homicidio, adulterio, furto, &c. Quodcunq; enim sit, illud omne manere dicitur quamdiu per ejus reatus manet. Manet igitur in singulis lapsus & defectio illa prima, tamdiu per dum reatus ipsius auferatur & abluatur per sanguinem mediatoris. Apostasiam hanc, sive malvis reatum, quocum omnes nascimur, testimonia & scripturæ ostendunt. *Rom. 5.16.* Unius offensa multi mortui sunt: Quamobrem etiam reos esse multos oportet ejusdem illius offensæ. *Rom. 5.16.* Reatus ex una offensa introijt ad condemnationem. Atq; hæc de prima parte materiæ peccati originalis, defectione nimirū illa & apostasia, quam ex ipso utero nobiscum auferimus & exportamus.

2. Sequitur originalis peccati materiæ pars secunda, quæ est defectus quidam, &, ut sic dicam, carentia justitiæ originalis, hoc est, rectitudinis illius, in qua fuit creatus homo, efformatæ ad Archetypum & exemplar justitiæ illius & rectitudinis quæ est in ipso Deo creatore. Hominem enim creavit ad imaginem

suam

suam sapientem, justum, sanctum. In his enim Apostolus ad *Ephes.* & ad *Coloss.* collocat similitudinem illam, quam cum Deo habuit homo in creatione. Carentia hæc quam dico justitiæ originalis effectum primum est defectionis illius, quam diximus. Defectio enim illa, cujus rei omnes nascimur, privat nos in ipso statim ortu, imò in ipsa conceptione, justitia illa originali & Dei imagine. Hanc partem materiæ originalis peccati probat ipse sensus, probant multa Scripturæ testimonia, ex intelligo, quæ de peccato loquuntur negativè vel privativè. Ea enim omnia satis indicant defectum in nobis esse, & carentiam originalis justitiæ. *Rom.* 3. 23. Omnes deficiuntur gloria Dei. *Rom.* 7. 18. Novi non habitare in me, id est, in carne mea bonum: & ibidem paulò pòst, Perficere quod bonum est non invenio. *Rom.* 8. 7. Intelligentia carnis legi Dei non subjicitur, nam ne potest quidem. 1. *Cor.* 14. Animalis homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei, nec potest ea cognoscere. 2. *Cor.* 3. 5. Non sumus ex nobis ipsis idonei ad cogitandum quidquam boni. *Ephes.* 4. 18. Cogitationem habentes obtenebratam, & alienatam à vita Dei. Atque hæc de secunda parte materiæ peccati originalis, nempè, carentia

rentia Originalis justitiæ.

Sequitur tertia, quam dicimus esse inclinationem, & qualitatem, originali justitiæ & rectitudini illi, de qua diximus, contrariam, in ejus locum succedentem: Hæc est illa, quã vocant, nativa corruptio; et effectum est secundum apostasię illius & defectionis, de qua suprà dictum est. Apostasia enim illa primùm privat nos originali justitia, siue Dei imagine: Deinde in ejus locum justo Dei judicio introducit qualitatem justitiæ illi contrariam, quã fit, vt natura simus propensi ad omne malum. Qualitatem hanc, & inclinationem contrariam probat ipse sensus, probant etiam testimonia illa Scripturæ, quæcunque de peccato loquuntur affirmatè, vel vt sic dicam, positivè. *Rom. 7.7.* Concupiscentiam non hossem, nisi lex dixisset, Non concupisces. *Rom. 7.23.* Video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ. *Ephes. 2.3.* Facientes quæ carni & cogitationibus libebant. Hùc pertinet illud quod suprà citavimus ex *Gen. 6. & 8.* Atque hæc de tertia parte materiæ peccati originalis.

De defectu & inclinatione, quæ duæ partes sunt materiæ peccati originalis, hoc admonendum est: nullam esse animi nostri facultatem

cultatem quæ non laboret vtroque simul isto morbo. Facultates animi nostri præcipuas facimus, mentem, voluntatem, & affectiones. Duas has posteriores facultates vocabulo cordis intelligit Scriptura: quia nimirum in corde sedem habent voluntas, & affectiones. In mente igitur primùm est defectus, siue carentia lucis & cognitionis; est etiam carentia sanctitatis, hoc est, qualitatis, qua ipsa cognitio siue lux affici debet, & reipsa affecta fuit in prima creatione. Lux siue cognitio mentis duplex est, naturalis, & spiritualis: In mente carentia est lucis siue cognitionis naturalis, non quidem in vniversum, sed ex parte: Manent enim etiam post lapsum, in homine non renato notiones quædam generales, de rebus bonis & malis, quæ jubentur & vetantur in lege Dei: sed illæ quidem hujusmodi, vt homines tantùm inexcusabiles reddant, cum & mancæ sint, & corruptæ. *Rom. 1. 19.* In mente carentia est lucis spiritualis, non ex parte, sed in vniuersum: Nam quod ad ea quæ ad regnum Dei pertinent, ita obcæcatur intelligentia, vt ea non modò non capiat, sed ne capere quidem possit. *1. Cor. 2. 14.* Denique in mente est carentia sanctitatis, quia neque ea quæ intelligit, benè sanctèq; intelligit, sed malè & impurè

purè omnia, etiam ea quæ in se & per se bona sunt. Facultas enim intelligendi, etsi non sit planè amissa, tamen sanctitas illa facultatis, in qua creata fuit ad imaginem Dei in lapsu hominis prorsus deperdita est. Carentiam naturalis lucis probat Apost. *Rom. 1.* Propterea quòd cum Deum cognoverint, tamen vt Deum non glorificaverunt. Posteriora hæc verba innuunt notitiam naturalem manca esse, statimque evanescere. Carentiam spiritualem docet Apost. *1. Cor. 2. 14.* Animalis homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei. Carentiam sanctitatis docet Apost. *Rom. 8. 7.* Intelligentia carnis inimicitia est adversus Deum, etiam tum cum intelligit ea, quæ alioqui in se bona sunt & vera. *2. Cor. 3. 5.* Non quòd idonei simus ex nobis ipsis ad cogitandum quidquam, subaudi, bene sanctèque. *Eph. 4. 18.* Cogitationem habentes obtenebratam, & abalienatam à vita Dei: & ibidem versu 23. Renovari verò Spiritu mentis vestræ. Atque hæc de carentia quæ est in mente.

Est deinde qualitas in mente, quæ successit luci & sanctitati, qua in lapsu privata est mens hominis. Luci successerunt tenebræ: Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Ephes. 5. 8.* Sanctitati & rectitudini succes-

sit

cessit impuritas & perversitas quædam, quæ satis appareat, dum dicitur *Rom. 8. 5.* Qui secundum carnẽ sunt quæ carnis sunt sapiunt. Hęc sapientia est ex aliqua qualitate mala. *1. Cor. 1. 18.* Sermo crucis ijs qui pereunt stultitia est, & *1. Cor. 2. 14.* Sunt enim ei stultitia. Hoc verbum stultitię arguit perversum mẽtis judiciũ.

Hactenus de carentia & qualitate contraria quæ est in mente. Vtrumque hoc similiter est in voluntate & affectionibus singulis. Carentiam rectitudinis in voluntate innuit Apostolus dum dicit, Perficere bonum non inuenio. *Rom. 7. 18.* Ad *Phil. 2. 13.* Is est qui efficit in vobis, & vt velitis, & vt efficiatis: Præsentiam pravitatis, sive perversitatis voluntatis & effectuum multa docent Scripturæ testimonia: vt illud, Figmentum cordis humani tantummodò malum. *Gen. 6.* Facientes quę cordi ac cogitationibus libebant. *Ephes. 2. 3.*

Hoc addo postremò, originis hoc malo magis esse vitiatam & corruptam voluntatem hominis, quàm mentem: Vnde illud: Video meliora proboque, (mentis nimirùm beneficio) Deteriora sequor (voluntatis nimirùm maleficio.) Hoc ipsum innuit Apost. *Ephes. 4. 18.* dum dicit ignorantiam quæ mentis est ex obdurationę cordis existere. Item *Rom. 1. 28.*

Non

Non visum, inquit, est ijs Deum in notitia retinere: Vide vt obstinata voluntas lucē mentis oppugnet, & tenebras menti inducat.

Atque hæc hactenus de peccati Originalis materia triplici. Hæ partes materiæ peccati originalis, cum totidem entia sint, & ab authore Deo sint, insitam sibi qualitatem bonitatis habent singulæ: Nam apostasia siue defectio in se ac per se bona est; item carentia originalis justitiæ, cum entis cujusdam rationem habeat, & res quædam sit facta motu illo defectionis; carentia, inquam, à Deo est, & in se bona est; denique qualitas illa positiva, quæ succedit in locum sanctitatis & imaginis Dei, à Deo est tanquam principali efficiente, & per se bona est. Prout igitur triplex est entitas, ita triplex est bonitas.

Forma originalis peccati sequitur. Est autem ea ἀνομία siue pugnantia cum lege Dei, eaque specialis, vtpote quę certam peccati speciem constituit: Quemadmodum autem peccati originalis materia triplex est, ita triplex est ἀνομία: Vnaquæque enim materiæ pars suam habet ἀνομίαν, & adventitiam formam, in qua posita est peccati ratio: Apostasia suam habet ἀνομίαν, carentia suam, positiva denique qualitas suam. Hæc triplex ἀνομία

non

non est à Deo efficiente, verùm à malis instrumentis Diabolo primùm, Adamo deinde, eo denique homine, quisquis is est, qui ex Adamo nascitur: Nam & nos quoque qui laboramus hoc morbo hæreditario, ipsi causæ sumus morbi nostri. Atque hæc de forma peccati originis.

Nunc ex materia & forma sua definiendum est hoc originis peccatum: vt sit peccatum originis, apostasia siue defectio, carentia justitiæ originalis, & positiua qualitas, ἀνομος siue pugnantes cum lege Dei. Pro genere est triplex materia, pro forma triplex ἀνομια. Vt peccati in genere consequens est reatus in genere, sic originalis peccati consequens est reatus specialis: Is autem triplex est prout triplex est materia, triplex item forma. Nam & apostasia suum quendam reatum habet, & carentia suum, & qualitas positiua suum. Reatus autem vnusquisque meritum est mortis, & pœnæ etiam æternæ.

Superest nunc vt, cum constet propagari hoc peccatum originis ex parentibus in liberos, inquiramus in propagationis modum, quem sic explicabimus. Omninò propagatio peccati aliquo trium modorum fit: propagatur enim vel per animam, vel per corpus parentis,

rentis, vel denique per ipsius culpam. Per animam parétis propagari peccatum dici non potest, quia ipsa anima parentis non propagatur in liberos, vel secundum se totam, vel secundam partem sui, vt constat: Quare per animam parentis propagatio hujus peccati esse non potest.

Per corpus parentis propagationem peccati aliquam esse non ineptè dicitur, et eam quidem propagationem & in corpus geniti, & in ipsius animam. Propagatio peccati per corpus gignentis in corpus geniti facilè cognoscitur. Nam semen gignentis, quod transmittitur in genitum corruptum est, atque vitiatum peccato: Ex quo sequitur oportere corpus geniti, quod nascitur ex hoc semine corrupto & immundo, corruptum & immundum pariter esse.

Propagatio peccati per corpus gignentis in animam geniti paulò difficiliorem habet explicationem: Nos tamen eam quæ nobis videtur probabilis trademus. Postquàm per corpus gignentis propagatum est peccatum in corpus geniti, jam corpus genitum cum corruptum sit ac vitiatum, animam jam primùm creatam à Deo, & ipsi momento creationis infusam, contagione quasi sua inficit,

eamque

eamq; corrumpit. Quæres an quo primùm tempore creatur anima, & infunditur in corpus, pura sit atque integra; posteà autem corporis quasi attactu inquinetur? R. id non esse verisimile, cum vno eodemq; temporis puncto, & creetur anima, & infundatur, & corrumpatur. Corruptio autem hæc existit partim ex Dei desertione; partim ex corporis in quod infunditur contagione: Nam Deus eodem momẽto quo animã creat & infundit, justo suo juditio eam deserit, permittitq; corpori corrumpendam: Ergo eodẽ momento & temporis puncto anima creatur, infunditur, deseritur à Deo, corrumpitur à corpore.

Sequitur modus propagationis qui dicitur esse per culpã parentis, quem sic explico. Adamus per culpam illam & offensam suam primam, tanquam per portam quandã, transmisit in omnes posteros suos quidquid fuit in ipso mali: Vnde Apost. *Rom.5.* Per vnum hominem (nempe peccantem) introijt peccatum in mundum.

Quæres vnde sit ista efficacia primi illius peccati, ad propagandum peccatum in omnes & singulos Adami posteros? R. efficaciam illius peccati ex verbo & fœdere quodam Dei esse, quod in prima creatione pepigit

cum Adamo, his quasi conceptis verbis. Quòd si steterit homo in ea innocẽtia in qua creatus est, stabit sibi & suis: sin minùs steterit sed lapsus fuerit, labetur sibi & suis: & quodcunque malum in ipso est, id omne transmittet in posteros suos. Atque hic modus postremus propagationis peccati originalis, cum nitatur authoritate & verbis Apostoli, nobis magis arridet, & moderatis ingenijs omnibus debet satisfacere. Atque hactenus fuit nostra de peccato originali sententia.

Hæreticorum autem & adversariorum, tam veterum, quàm recentiorum, de peccato originali sententiam paucis duntaxat attingemus. Primùm occurrit hæresis Pelagij Monachi, & Cælestij ejus discipuli, qui dixerunt peccatum originis nullum esse; Adamum lapsu suo sibi soli nocuisse, non etiam posteris suis, nisi dicas exemplo. Peccatum quidem posterorum contenderunt esse, non quidẽ ex propagatione, sed per imitationem prævaricationis Adami.

Quum objectum fuit ijs, infantes modò natos mori, quodquidem non contingeret, nisi in ijs esset peccatum originis. Respondẽrunt Adamum moriturum fuisse etsi non peccasset, lege & conditione naturæ. Argumentum

tum Pelagij contra originale peccatum hoc præcipuum fuit. Quòd ſi propagetur peccatum neceſſe eſt id fieri, vel per animã, vel per corpus, vel per vtrumq;. At non per animam, quia non eſt tradux animæ: Non per corpus, quia brutum eſt, neq; in eo ſedem habet peccatum propriè & primùm: Non denique per vtrumque, quia non per partes: Ergo non eſt omninò originale peccatum. Reſponſio facilis eſt ex ijs quæ dicta ſunt ſuprà de propagationis modo. Primùm enim propoſitio non continet plenam modorum propagationis enumerationem: Eſt enim præter illos modos propagatio quæ dicitur per culpam parentis. Deinde etiam falſitas eſt in aſſumptione: nam licet propagatio non ſit per animam, tamen per corpus non ineptè dicitur propagari peccatum, vt ſuprà docuimus. Hactenus de Pelagij & Cæleſtij hæreſi.

Scholaſticorum deinde de originis peccato variæ fuerunt ſententiæ: Quidam originis peccatum in reatu tantùm peccati Adami poſuerunt: alij verò tantùm in carentia originalis juſtitiæ. Petrus Lombardus his confutatis poſuit ipſum etiam in poſitiva qualitate mala. Albertus Pighius, & Ambroſius Catharinus peccatum originale dixerunt nihil aliud

esse, quàm primam illam Adami inobedientiam. Ex hac sententia tres alias deduxerunt: quarum prima fuit, Peccatum originis vnum est tantùm & idem in omnibus hominibus. Secunda, Hoc peccatum in Adamo fuit re ipsa, in posteris autem ipsius est per imputationem: Tertia fuit, Nihil est in infantibus, quod revera peccati rationem habeat: Nam reatum, privationem justitiæ, maculam, & similia, pœnæ non culpę rationem habere affirmarûnt, nisi fortè impropriè, quo modo nomen causæ accommodatur effectui.

Bellarminus his omnibus succedens reprehendit primùm Lombardi sententiam de positiva qualitate, deinde Pighij tanquã hæreticam damnat. Ex argumentis ijs quibus Lombardi sententiam refutat hoc vnum est & præcipuum. Positivæ illius qualitatis vel Deus author est, vel non: Si est, igitur est author peccati: Si non est, igitur Deus non est author omnium rerum. Ergo non est omninò positiua qualitas: Ad assump. respondemus. In positiua illa qualitate mala duo sunt; primũ, qualitas ipsa, quod ens est; secundum, malitia sive στέρησις, quæ privatio est. Qualitatis ipsius & entis Deus est author & efficiens principalis: Malitiæ verò & στερήσεως non

Deus,

Deus, sed malum instrumentum efficiens est.

Tandem Iesuita suam sententiam affert, & in duobus ponit peccatum originis: Primùm, in prima illa Adami inobedientia ab ipso Adamo commissa, non quidem vt erat persona aliqua privata, sed vt personam totius generis humani gerebat: deinde ponit ipsum in carentia doni justitiæ originalis: Recte quidem duas has statuit originalis peccati partes; sed malè tertiam illam, quæ est positiua qualitas mala, omisit. Atque hæc de aduersariorum sententijs, omninòque de peccato originali, sequitur actuale.

De Concupiscentia.

CAP. 26.

QVia autem de concupiscentia, quę tertia pars est peccati originalis, controversia est, ideò de ea nonnihil seorsim erit dicẽdum. Concupiscẽtię nomẽ propriè ac primò significat facultatem concupiscendi, quæ est in inferiori anima; nempè sensibili, & naturali: Per tropum autem significat nativam corruptionem, & positivam qualitatem malam, quæ non tantùm est in facultate animæ concupiscibili, sed in omnibus animi humani facultatibus, etiam in ipsa ratione: Nam tam latè

latè patet in Scriptura concupiſcẽtię nomen quàm veteris hominis, vel carnis: hæc enim nomina à Paulo pro eodem ſumuntur, vetus homo, caro, concupiſcẽtia, lex membrorum, nempè, pro tertia illa parte peccati originalis, quæ eſt poſitiva qualitas mala. Quòd autem concupiſcentia propriè & verè peccatum ſit, ſatis apparet ex Epiſtola ad *Rom.* cap. 7. Peccatum, ait, non novi niſi per legem: Concupiſcentiam non cognoviſſem niſi dixiſſet lex, Non concupiſces. Atque hæc in ſumma de concupiſcentia eſt noſtra ſententia.

Pelagius concupiſcentiam in naturæ bonis numerat: nam peccatum originis negat. Adverſarij Papiſtæ Concupiſcentiæ nomine nihil aliud intelligunt quàm illam ipſam vim, quæ eſt in anima inferiori; in ſe quidem rem bonam, vel certè indifferẽtem, malam autem per accidens & reſpectu aliquo: nempè, quia jam excuſſum quaſi eſt frænum originalis juſtitiæ, quo concupiſcentiam oportuit in ordinem cogi; & excuſſo jam fræno illo, inclinat ad peccandum. De concupiſcentia hæc eſt Tridentini Concilij ſententia, quòd verè & propriè peccatum non ſit, peccatum autem appelletur, quia ex peccato eſt, & ad peccatũ inclinat. Verùm concupiſcentiam peccatum

eſſe

esse manifestius est ex doctrina Pauli, quàm vt probatione vlla indigeat: neque tantùm peccatum esse in non renatis; verùm in ipsis quoque renatis. De Concupiscentia hactenus, omninòque de peccato originali.

De Actuali peccato.

CAP. 27.

ACtuale peccatum est fructus & effectus, atq; etiam pœna originalis peccati. Actualis divisio prima & summa occurrit in actuale internum, & externum. Internum voco, peccatum animi & facultatum ipsius. Internum partim est omissionis, partim commissionis. Omissionis est priuatio siue carentia bonæ sanctæque motionis: Proficiscitur autem ex carentia originalis justitiæ. Vt autem carentia illa est omnium animæ facultatum, sic peccatum hoc omissionis internũ, est omnium animæ facultatum. De peccato omissionis loquitur Apostolus. *1. Cor. 2. 14.* cum dicit, Animalis homo non capit ea quæ sunt Spiritus Dei. Vide hîc carentiam sanctæ motionis in humana carne: Cujus fundamentũ paulò pòst subiicit, Nec potest ea percipere: Quibus verbis habes carentiam illius potentiæ & facultatis, ex qua est sancta motio.

Sequitur internum commissionis: Est autem motio animi mala pravaque: proficiscitur autem ex tertia parte peccati originis, nempè positiua qualitate mala, siue nativa corruptione. Quemadmodum autem positiua qualitas est omnium animi facultatum, sic internum commissionis peccatum est omnium animi facultatum. De peccato hoc passim loquitur Scriptura *Rom.7.5.* Cum essemus in carne, affectiones peccatorum per legem existentes vigebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti. Vbi tria habentur, primum caro, quæ est originale peccatum: Secundum, affectiones, quibus intelligitur internum commissionis peccatum. Tertio loco habes fructum καθημάτων, quo quidem intelligitur peccatum actuale externum: Eadē illa tria habes *Ephes.2.3.* Facientes quæ carni ac cogitationibus libebant. Primum est caro, peccatum originale: Secundum est cogitatio carnis, quod internum commissionis est peccatum: Tertium est facere, quod quidem est externum peccatum. Eadem illa habes *Iacob.* 1.15. Concupiscentia postquam concepit, parit peccatum. Concupiscentia est originale peccatum; Conceptio est actuale internum: Partus ejus est externum peccatum. De peccato

cato actuali interno hactenus.

Sequitur externum actuale, quod est peccatum corporis & membrorum ipsius: Hoc quoque peccatum, partim est omissionis, partim commissionis. Omissionis externum est, cum non fiunt quæ facienda sunt: Proficiscitur ex omissionis interno: Vtque omissionis internum est omnium animi facultatum, sic & omissionis externum est omnium corporis membrorum. De hoc peccato testimonium est *Rom. 7.9.* Non facio bonum quod volo. Sequitur commissionis externum: Est autem cum fiunt quæ non sunt facienda, proficiscitur autem ex interno commissionis peccato: estque omnium membrorum corporis, vt & internum commissionis est omnium animi facultatum. De hoc peccato testimonia Scripturæ sunt, quæ suprà attulimus, & alia multa. *Rom. 7.19.* Malum quod nolo, hoc ago.

Commissionis externum duplex est, partim ex errore & ignorantia est, partim ex cognitione. Ex ignorantia est, cum quis ignorans aliquid committit: Tale fuit peccatum Pauli *1. Tim. 1.13.* Nam ignorans id faciebam, fidei expers. Ignorantia hæc vel juris est, vel facti. Ignorantia juris est ignorãtia voluntatis Dei: De hoc peccato loquitur Christus, *Luc. 12.48.*

Qui

Qui verò non novit voluntatem Domini sui, & fecit digna plagis, cædetur plagis paucis. Hæc quoque fuit Pauli ignorantia cum blasphemavit, & persequutus est Ecclesiam Christi. *1. Timoth. 1.* Ignorantia facti est, cum quis etiam quod facit ignorat: Ignorat autē quis factum suum, vel cùm per negligentiam facit aliquid, vel cum per eum fit aliquid fortuna & casu, siue mavis, inevitabili Dei providentia: Exemplum peccati per negligentiam est, vt si gubernatoris negligētia amittatur navis: Exemplum peccati ex fortuna sive providentia Dei est, vt si quis jacto lapide prætereūtem aliquem, de quo ipse ne cogitavit quidem, interficiat. Hujus peccati causa constitutæ sunt in veteri populo civitates refugij. *Num. 35. 23.* Hactenus de peccato commissionis externo, quod est ex errore siue ignorantia.

Sequitur peccatum commissionis externum, quod ex cognitione committatur. Est autem cum quis sciens aliquid mali perpetrat. De hoc loquitur Christus. *Luc. 12. 47.* Ille servus qui novit voluntatem Domini sui, nec facit, cędetur multis plagis. Hoc peccatum vel infirmitatis est, vel contumacię. Infirmitatis exemplum habemus in Petro, qui ter Dominum suū metu persequutionis & mortis

tis abnegavit. Contumaciæ exemplum habemus in Iuda proditore. Peccatum contumaciæ rursus est vel hypocriticum, vt cum quis contumax est non apertè, sed sub larua hypocrisios. Hoc peccatum redarguitur ab Apostolo. *Rom. 2. 5.* Pro duritia tua, inquit, & corde quod resipiscere nescit, thesaurizas tibi irã in diem iræ. Deinde contumacia est aperta, cum nimirùm ad contumaciam accedit superbia in ipsum Deum. Vnde dicitur aliquid perpetrari elata manu *Num. 15. 30.* Aperta hæc contumacia & superbia, vel est aduersus secundam legis tabulam, vt est apertum homicidium, apertum adulterium: & tum quidem peccatum est minùs grave. At intolerabilis est illa superbia, quę est aduersus primam legis tabulam. Atque in hoc genere est hæresis primùm, cum quis ex superba pertinacia contra veritatem, sententiam aliquam defendit.

Omnium peccatorum, de quibus hactenus dictum, proprietas est, quòd eorum aliquem pœnitere possit. Vnde sequitur altera proprietas, quòd remissibilia sint omnia. At verò si ad cognitionem, superbiã, proterviam, accedat mera malitia in Spiritum sanctum, intus illuminantem & docentem, jam peccatum

tum exurgit, quod vocant peccatum in Spiritum sanctum: cujus hęc est proprietas, quòd eum qui sic peccat peccati sui pœnitere non possit: Vnde sequitur hoc peccatum irremissibile esse. Remitti autẽ non potest, non quòd ejus magnitudo superet magnitudinem gratiæ & misericordiæ Dei in Christo; sed quia hujus peccati pœna est finalis impœnitentia, quæ ipsi justo Dei judicio infligitur. De hoc vide. *Matth. 12.21. Heb.6.4.5.* & cap. *10.26.* & *1. Iohan. 5.16.* Atque hæc de peccato actuali hactenus.

De peccato actuali sententia adversariorum sequitur. Controversia maximè est de divisione peccati actualis, in peccatum mortale, & veniale. Nos quidem affirmamus omne peccatum natura sua esse mortale, hoc est, habere consequentem reatum mortis ęternę: Si quod autem veniale sit, hoc est impetret veniam à Deo, id esse non quòd tale sit naturà suà, sed quòd veniale sit ex sola Dei misericordia in Christo Iesu. Hanc nostram sententiam confirmant multa Scripturæ loca. *Rom.6. 23.* Stipendia peccati mors. De peccato in genere loquitur & de morte æterna. *Mat. 5.19.* Qui squis solverit vnum exmandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus

mus vocabitur in regno cœlorum, hoc est, nullus erit in cœlis. Vide peccata etiam minima mereri exclusionē ex regno cœlorum. *Deut.27.26.* Execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ sunt scripta in libro legis. Ergo nullum est peccatum, quod non meretur execrationem sive maledictionem. Nam cum denunciat execrationem omnibus, ne vnum quidem vel minimum aut leviſſimum excipit. *Iacob.2.10.* Quisquis totam legem seruaverit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur. Ergo vnum aliquod peccatum contra legem ad missum, transgressorem facit totius legis, & reum peccatorum omnium, quæ contra legem quovis modo committuntur: Vt non sit opus metiri reatum ex vno aliquo, eoque minimo peccato. Nam etiā minimum peccatum habet consequentem reatum maximorum peccatorum, vt manifestè apparet ex hoc Iacobi loco. *Matth.5.26.* Nequaquam exibis illinc, quousque reddideris vltimum quadrantem. Ergo Deus in exigendis rationibus suis, rationem habet minutissimarum partium peccati, & peccatorum minimorum. Præcepto decimo prohibentur vel leviſſimi concupiscentiæ motus. *Mat.22.27.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &

ex

ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua: Ergo lege præcipitur exactissima obedientia, in qua nihil desideretur: Quamobrem qui peccat etiam in minimo, legem transgreditur: Transgressionem autem legis sequitur maledictio æterna, nisi redemptio fiat per Christum Iesum. *Matth. 5. 18.* Vsquedum præterierit cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex nequaquam præterierit ex lege, vsq; dum omnia facta fuerint. Ecce non præterit vnum jota, vel vnus apex, hoc est, vel minutissima pars legis violatæ, pro qua non sit satisfaciendum, vel per nosipsos, vel per mediatorem. Atque hæc de sententia nostra.

Adversarij, peccatum actuale ex gravitate sua, vel ex reatu pœnæ distribuentes, aliud faciunt mortale, aliud veniale. Mortale definiunt peccatum, quod extinguit charitatem siue justitiam, nosque Deo inimicos reddit, ac proinde reos mortis æternæ. Veniale autem definiunt peccatū, quod non extinguit charitatem sive justitiam, neque inimicos Deo reddit; sed justitiam, quam in charitate collocant, levi quodam modo afficit, & tanquam nævus quidā leviter ipsam deformat: quamobrem facili negotio veniam impetrat, & levi aliquo supplicio expiatur, cujusmodi est in

hac

hac vita: Oratio Dominica repetita, Tunsio pectoris, Satisfactio, vel pœnitentia à Sacerdote imposita, vel etiam quam vltrò homines ipsi sibi imponunt. Post hanc vitam est ignis purgatorius, quo expiantur peccata venialia, quæ non sunt expurgata in hac vita, illis, de quibus diximus, piaculis.

Duplex faciunt peccatum veniale: Primùm veniale esse dicunt, quia tale est ex natura & substantia sua, cujusmodi est: Verbum otiosum, Risus immodicus: Deinde veniale dicunt, quia tale est, non quidē ex natura sua, sed ex imperfectione, cum nimirùm peccatum natura sua mortale est, quia autē imperfectum est quoad quantitatem mali, ideò veniale est. Imperfectionem hanc duplicem esse dicunt: vel enim imperfectio est ratione voluntatis, nempè cùm ad motionem concupiscentiæ interiorem non accedit plenus voluntatis consensus. In hoc genere venialis peccati numerant motus quoscunque interiores malos, qui citiùs oriuntur in animo quàm mens de ijs deliberare potuit, quiq; non obtinent plenum voluntatis consensum, vt sunt motus cupiditatis, iræ, invidiæ, &c: deinde imperfectio est ratione materiæ circa quam versatur peccatum, nempè, cum materia ita parua est

ua est, ita exilis, vt peccatum ipsum venialè reddat, verbi gratia, cum quis suffuratur vnũ obolum, vel quid tale minutum, quo vel nihil, vel parum læditur proximus, aut violatur charitas.

Peccatum veniale conantur confirmare varijs argumentorum generibus. Primùm testimonijs tum Scripturæ, tum Ecclesiæ, deinde rationibus: In quibus omnibus explicandis nos non statuimus immorari. Pro peccato veniali citant *Matth. 12. 32.* Quisquis fuerit loquutus adversus Spiritum sanctum non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Ergo, inquiunt, est peccati aliquod genus, quod remittetur post hanc vitam: Illud autem est veniale, quod quidem expiatur igni purgatorio. Verùm phrasεos hujus quæ est apud *Matth.* interpres est *Marcus*, cap. 3. 29. Quicunque, inquit, blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum; sed tenetur æterno judicio. Ergo cum dicit *Matthæus*, Neque in hoc sæculo, neque in futuro, idem est ac si dixisset, Non remittetur ei in æternum.

Adferunt deinde locum qui est *Matth. 5. 22.* Quicunque irascitur fratri suo temerè, tenebitur judicio: Quicunque verò dixerit fratri

suo

ſuo Racha, tenebitur conſeſſu: Quiſquis autem dixerit Fatue, tenebitur gehenna ignis. Tria, inquiunt, hic peccata ſunt, quorum tertium duntaxat adjudicatur gehennæ ſive inferis: Quamobrem duo præcedentia leviori aliquo ſupplicio expiantur, & venialia ſunt. Reſpondeo hunc locum innuere inæqualitatem, primùm peccatorum, deinde pœnarum, atque earum quidem ſpiritualium & infernalium, quas hic expreſſit Chriſtus per alluſionem ad pœnas politicas & civiles, eaſq; inæquales.

Tum rationibus agunt. Nemo, inquiunt, negat peccatum aliud alio levius eſſe ſua natura: Ergo, annon quod levius eſt, veniale eſt ſua natura? Reſpondeo, Non ſequitur: quia vel leviſſimum quodque promeretur æternam damnationem ſuapte natura, licet fortaſſe non graviſſimam: Nam pœnarum inæqualitatem non negamus.

Deinde annon peccatum aliud alio, quod ad quantitatem attinet imperfectius eſt? Annon igitur quod imperfectius eſt veniale eſt, vel propter ipſam imperfectionem? Reſpondeo, Non ſequitur, quia vel imperfectiſſimũ quodque meretur mortem æternam: Aut ſi veniale ſit, tale eſt non propter imperfectio-

nem, ſed propter Chriſtum ipſiuſque ſatiſfactionem.

Tertiò: Annon, inquiunt, illud peccatum quod non deſtruit juſtitiam, charitatem, & inhærentem gratiam, illud, inquam, annon veniale eſt? At ſunt quædam peccata, quæ non deſtruunt vel extinguunt juſtitiam: Ergo ſunt quædam venialia. Probatur aſſumptio. Septies in die cadit juſtus & iterum reſurgit: Ecce peccat quis, etiam tum cum non ceſſat eſſe juſtus. Reſpondeo, Prop. falſa eſt: Nam etiam illud peccatum quod non extinguit gratiam Chriſti, & ſanctitatem inhærẽtem, illud, inquam, ſuapte natura mortale eſt: Quòd autem veniale ſit, atque etiam non extinguat ſanctitatem, illud non ipſi peccato, ſed Dei in Chriſto miſericordiæ imputandum eſt.

De Peccato in Spiritum ſanctum controverſia.

CAP. 28.

ADverſarij peccati hujus ſex ſpecies numerant: Prima eſt præſumptio, qua quis nimis præſumit de gratia Dei & fide, dum interea operibus ſuis fidem abnegat: Hunc hominem reprehendit Iacobus in Epiſtola ſua *capite 2. ver. 14.* & deinceps. Secunda eſt deſperatio, præſumptioni contraria: Hoc peccatum

tum fuit Caini & Iudæ. Tertia est agnitæ veritatis impugnatio. Huc spectat blasphemia in Spiritum sanctum, quod peccatum fuit Pharisæorum. Quarta est fraternæ gratiæ inuidentia: Hoc peccatum fuit Iudæorum, qui gratiam Christi gentibus invidebant. Quinta est obstinatio, cum quis obstinato animo, scienter in peccato persistit. Sic peccavit Pharao, sic obstinati Iudæi. Sexta finalis impœnitentia, quæ tum est cum quis cum contemptu Sacramenti pœnitentiæ & satisfactionis à ministerio Ecclesiastico impositæ, mortem obit. De hoc peccato intelligunt locum illum qui est. *1. Ioan. 5. 16.* Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget. His omnibus modis peccari adversus Spiritum sanctum, tanquam fontem bonorum, peculiariter dicunt, atq; etiam peccari inexpiabiliter: & peccata hæc irremissibilia vocari, sed non eodem sensu omnia: Verùm quinque priora ideò irremissibilia vocari dicunt, quia rarò & difficulter remittuntur: quemadmodum rarò & difficulter quis ducitur eorum pœnitentia. Postremum autem solum, quod est finalis impœnitentia, irremissibile propriè vocari censent; quod neque in hac vita, neque post hanc vitam, remittitur. Atque hæc est eorum

ſententia de peccato in Spiritum ſanctum.

Nos autem non didicimus ex Scripturis, niſi vnum peccatum eſſe, quod ſic vocetur: quod *Matth.12.31. Marc.3.29. Luc. 12. 10.* vocatur blaſphemia in Spiritum ſanctum. Ad Hebræos 6. deſcriptio ejus habetur, tanquã apoſtaſiæ cap. 6.4. & deinceps, item 10.26. 27. Sic etiam deſcribitur. *2. Petri.2.20.* & deinceps. *1. Iohan. 5. 16.* vocatur peccatum ad mortem: Quòd ad alias quas enumerant peccati hujus ſpecies, ex ijs quędam hujus peccati, quam blaſphemiam dicimus, conſequentia ſunt, ad ipſumque pertinent: Nam deſperatio eſt pœna hujus peccati, vt & impœnitentia finalis: Obſtinatio eſt in natura hujus peccati; poſitum eſt enim in obſtinata malitia. Quòd ad reliquas quas numerant ſpecies, non video qua ratione vocentur peccata in Spiritum ſanctum: Præſumptio enim, quid aliud eſt quàm hypocriſis. Fraternę verò gratię invidentia, peccatum eſt adverſus proximum propriè & ſecundam legis tabulam. Ergo illud manca[illegible]num duntaxat eſſe peccatum, quod ſic voc[illegible]r, nempè blaſphemiã in Spiritum ſanctum, vel apoſtaſiam à gratia Spiritus ſemel accepta: Idẽ enim reipſa ſunt blaſphemare adverſus Spiritum ſanctum & deficere

cere à gratia accepta. Non nego tamen hoc peccatum quod ſubſtantia vnum eſt, augeri: Tum enim ad ſummum pervenit, cum fertur adverſus totam veritatem, quæ eſt ſecundum pietatem. Deinde dicimus hoc peccatum quod vnum eſt, irremiſſibile eſſe, non quòd vel rarò vel difficulter ipſi remittatur: ſed quòd non remittatur ipſi omnino, cum non poſſit omnino eum pœnitere peccati ſui, qui ſic peccavit. Concreſcit enim illi cor in eam duritiem, quę in poſterum reſolvi vel emolliri nunquam poterit, idque juſto Dei judicio. Quòd autem ſimpliciter ſit irremiſſibile hoc peccatum, apparet ex verbis illis Domini in Evangelio ſuo, quæ ſuprà citavimus: Nam cum apud Matthęum dicitur: Non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro: Et apud Marcum, Non habet remiſſionem in æternum, ſed tenetur ęterno judicio: Annon hęc verba omnem remiſſionis ſpem adimunt, neque difficultatem tantùm ſignificant, ſed impoſſibilitatem omnimodam? vt mirum ſit Rhemenſes illos vim iſtam verborum Domini tam impudenter elevare. Ad *Heb. 6.* ἀδύνατον & impoſſibile eſſe dicit, vt, qui ſic peccat, renovetur per reſipiſcentiam: Addit cauſam graviſſimam & ſummè neceſſariam: Vt qui,

inquiens, rursum crucifigat sibimet ipsi filium Dei, hoc est, quantum in se est id facit.

Quod quò melius intelligamus statuendum est discrimen inter alia quæcunque peccata, & peccatum hoc in Spiritum sanctum, quod ad eorum remissionem & expiationem attinet. Alijs expiandis sufficit illud vnicum Christi sacrificium semel oblatum, & ipsius vis ad ea expianda & expurganda in perpetuum sese extendit: At verò vbi semel quis peccavit in Spiritum sanctum, & profanavit illum sanguinem, jam vis illius sanguinis & sacrificij sic ab ipso profanati, non extēdit se ad expiationem illius peccati. Quare expietur illud peccatum opus est novo aliquo sacrificio, quod nullum vnquam dari potest: Quòd si enim daretur, vel daretur Christus rursum crucifigendus, vel daretur alia aliqua hostia: Sed non dari potest Christus rursum crucifigendus, vt neque dari potest alia quævis hostia, vt dicitur ad *Heb. 10. 26.* Non adhuc pro peccatis reliqua est hostia. Ergo peccatum hoc expiari nunquā potest, cum nulla possit dari nova hostia: Atque hæc est causa impossibilitatis summè necessaria.

Adversarij, nominatim Rhemēses, in hunc Apost. locum annotantes, impossibilitatem

istam

istam sic interpretantur: Pœnitentiam, siue renovationem, siue peccati expurgationem duplicem statuunt: Priorem,& eam quidem facilem ac non laboriosam, in Baptismo & per Baptismum: purgationem nimirùm peccatorum omnium quæ Baptismum antecesserunt per simplicem & facilem illam in Baptismo lotionem. Posteriorem dicunt pœnitentiam siue peccatorum purgationem eam, quæ fit in Sacramento, quod vocant, pœnitentiæ,& in hoc Sacramento hæc purgatio ijs est peccatorum eorum, quæ commissa sunt post Baptismum,& ea quidē difficilis ac laboriosa, vt quę opus habeat jejunijs, precibus, satisfactionibus, & afflictionibus corporalibus. Hac distinctione posita, impossibilem interpretantur renovationem respectu pœnitentiæ illius, renouationis, & purgationis peccati, quæ fit in Baptismo: Impossibile enim esse dicunt vt peccatū commissum post baptismum iterato aliquo baptismo expurgetur: Non enim sumus rebaptizandi. Quod ad posteriorem illam pœnitentiam & renouationem, possibilitatem in ea statuunt, dicuntque peccatum etiam graviſſimum post baptismum commissum, posteriori hoc renouationis & pœnitentiæ modo expiari posse.

Volunt itaque Apostolum tacitè peccantes post Baptismum ablegare ad Sacramentum, quod vocant, pœnitentiæ: ad hoc vt vi illius sacramenti ipsorum peccatum expietur, ipsique renoventur: Verùm hac sua interpretatione detorquent Scripturam sacram suo exitio: Nam illud certum est omnimodam impossibilitatem renovationis hoc loco significari ab Apostolo, id quod ratio addita facilè convincit.

Postremò ex illo Iohannis loco suprà citato constat peccatum hoc irremissibile esse, idque propriè, neque vllo modo remissibile: Non enim orandum esse pro eo peccato dicit Iohannes. Quòd si non orandum nulla spes est vel resipiscentiæ vel remissionis. Non ignoro quid hic respondeant Rhemenses: nempè peccati, quod est ad mortem, nomine intelligi finalem impœnitentiam: Finalis impœnitentia non remittitur, quia non est pœnitentia, ac proinde pro ea non est orandum post mortẽ hominis qui sic peccavit, & mortuus est in impœnitentia cum contemptu nimirum sacramenti pœnitentiæ. Licere autem dicunt orare pro alijs peccatis etiã post mortem eorum qui peccarunt. Hæc quoque detortio est Scripturæ: neque enim orationem

intelligit

intelligit Apostolus vel concipiendã rei non cõcipiendam post mortem eius qui peccavit, sed non concipiendam pro homine vivo & vidente, postquam jam deprehẽsum est certis argumentis eum peccare ad mortem, vt pro Iuliano Apostata, pro quo viuo non orauit Ecclesia, imò contra vivum orauit, postquam jam certis argumentis deprehendit eum ad mortem peccare, id est, in Spiritum sanctum blasphemum esse. Prætereo hic locum Petri suprà citatum, quo quidem non difficultas, sed mera impossibilitas renouationis, resipiscentiæ, & remissionis significatur, cum dicitur, Facta est eorum conditio posterior, deterior priore. Et posteà cum dicitur, sed accidit eis quod vero prouerbio dici solet, Canis reuersus est ad suum ipsius vomitum, & sus lota ad volutabrum cœni. Atque hæc de secunda hac controuersia, omninoque de peccato dicta sunto.

De Fide iustificante

CAP. 29.

VOcatio efficax fit per legem primùm, deinde Euangelium. Legis doctrina vniuersa reuocari potest ad hunc syllogismum. Maledictus qui non manserit in omnibus quę scripta

ſcripta ſunt in libro legis huius vt faciat ea: At ego non manſi in ijs, Ergo ego maledictus. Propoſitio huius ſyllogiſmi eſt vox legis, & comminatio illa quæ adjecta eſt fœderi operũ, quod ſic cõcipitur: Hoc fac & viues; quòd ſi non feceris, morieris. Aſſumptio huius ſyllogiſmi, eſt conſcientiæ cuiuſque applicantis ad quemque legis tranſgreſſionem. Concluſio ſimiliter conſcientiæ eſt, applicantis ad quemque iuſtam pro peccato pœnam & maledictionem. Syllogiſmus hic non tam vocationis eſt, quàm præparationis noſtri ad vocationem efficacem, quæ propriè fit per doctrinam Evangelij. Nam doctrinâ legis quæ cõprehenditur hoc ſyllogiſmo conſternimur & afficimur ſenſu miſeriæ noſtræ, qui ſenſus primus eſt ad ſalutem gradus.

Doctrina autem Euangelij comprehendi poteſt hoc ſyllogiſmo, Quiſquis crediderit, juſtificabitur ac viuet: At ego credo: Ergo ego juſtificabor ac viuam. Propoſitio eſt vox Euangelij, vel ipſius Dei vocantis. Ea enim cõtinetur prima vocationis efficacis pars, quæ nihil aliud eſt, quàm promulgatio quædam fœderis gratuiti, cuius formula habetur in hac propoſitione. Aſſumptio non eſt quidem naturalis conſcientiæ, verùm ſupernaturalis fidei

dei cuiusque applicantis ad quemque Iesum Christum fœderis Mediatorem, & eum quidem crucifixum primùm, deinde glorificatũ. Conclusio similiter fidei est, applicantis ad quemq; beneficia Christi, justitiam ipsius, salutem per ipsum. Hic syllogismus propriè vocationis est, ejusque propositio prima pars vocationis est. Assumptio autem & conclusio secunda. Cum autem assumptio & conclusio sint fidei nostræ, qua nos quasi respondemus Deo vocãti, profectò non immeritò dicemus secundam vocationis efficacis partem, nihil aliud esse, quàm fidem. Quamobrem locus de fide, generali loco de vocatione subalternus erit.

Sequitur ergo vt de fide dicamus, & ea quidem propriè & simpliciter sic dicta, hoc est, de fide quam justificantem vocant. Nam quòd ad alias fidei species, quę vulgò enumerantur, vt est fides mortua, &c. eæ sic vocantur non simpliciter, sed κατὰ τι, & cum adjectione, fides mortua, fides temporaria, &c. In fidei itaque explicatione primùm occurrit eius objectum. Obiectum in genere est quicquid in verbo Dei continetur, hoc est, vniuersa veritas Dei. In specie verò, & propriè objectum est Iesus Christus cum beneficijs suis.

Christi

Christi & beneficiorum ipsius duplex est consideratio: primùm enim Christus cum beneficijs suis consideratur vt offertur in verbo & sacramentis: hoc est, vt offertur in speculo nõ tam Christus ipse, quàm imago quędam ipsius. De speculo hoc verbi & sacramẽti habes *1. Cor. 13. 12.* Cernimus enim nunc per speculum & per ænigma. Item *2. Cor. 3. 18.* Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini, vt in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriã. Christus sic cõsideratus, nihil aliud est, quàm Christus prædicatus verbo, & in sacramento repręsentatus. Nos (ait) prædicamus Christum crucifixum *1. Cor. 1. 23.* Euangelium enim prædicatum Christum quodammodò ob oculos ponit. *Gal. 3. 1.* Quibus ob oculos Iesus Christus priùs fuerat depictus, inter vos crucifixus. Deinde consideratur Christus extra speculum hoc verbi & sacramẽti, sicuti est in sese. De Christo sic considerato loquitur Apostolus *1. Cor. 13. 12.* Tunc autem coram cernemus: Et *1. Ioh. 3. 2.* Scimus autem fore, vt cùm ipse patefactus fuerit, similes ei simus, quoniam videbimus eum sicuti est.

Vt duplex est Christi consideratio, ita ipsius cognitio & apprehensio duplex est. Prior fides

fides vocatur, posterior ἐλεγχος siue aspectus. De vtroque hoc habes *2. Cor. 5. 7.* Per fidem enim incedimus non per aspectum. Duo hi cognoscendi & apprehendendi modi conueniunt quidem inter se natura & essentia. Vtrumque enim est cognitio & apprehensio Christi: differunt quantitate, &, vt loquuntur, secundū maius & minus: Nam fidei cognitio minor est, vt & apprehensio: Vnde *1. Cor. 13. 9.* Ex parte cognoscimus. Aspectus verò cognitio & apprehensio major est, adeòque perfecta, vt quæ futura sit in altero sæculo. De hac perfecta cognitione dicitur ibidem *ver. 10.* Postquam autem advenerit quod perfectum est. Et *versu 12.* Tunc verò cognoscam prout edoctus fuero.

His positis & cognitis facilè perspicitur, quod sit fidei speciale & primum objectum: nempe, Iesus Christus cum beneficijs suis, & is quidem vt sese offert in verbo & sacramentis. Vel objectum fidei est ipsum verbum, siue promissiones quæ de Christo fiunt, quod idē est. Ex hoc sequitur quo tempore cessabit hęc verbi prædicatio, & sacramentorum administratio, cessaturam pariter & fidem hanc per quam nunc incedimus: vide *1. Cor. 13.* Tum quod ex parte est abolebitur. Notandum denique

nique de hoc objecto fidei, quòd ſpeciale ſit, ſpecialiter & figillatim oblatum mihi, tibi, & alijs ſingulis hominibus. Nam licet verba generaliter concipiantur, ſpecialiter tamen ſunt accipienda, quaſi dicta mihi, tibi; vel de me, de te. De objecto fidei hactenus.

Nunc de ſubjecto ejus dicendum eſt, nempe, in quo eſt, & à quo procedit. Subjectum fidei eſt animus humanus, & in animo humano rationales ac principales facultates: has voco mentem primùm, deinde voluntatem. Nã quòd ad alias & inferiores animi facultates & affectiones, fides non tam dicitur in ijs inſidere, quã eas ſanctificare, & incitare ad bonum, & tanquam domina, regere. Vnde dicitur, Fide purgatis cordibus eorum. Quòd autem fides ſit mentis, apparet ex ijs appellationibus quæ fidei tribuuntur paſſim in Scriptura: vt cum vocatur cognitio, notitia, viſio: vt cum dicitur, Cernimus nũc in ſpeculo. Quòd autem ſit in voluntate, apparet ex eo quod dicitur *Rom. 10. 10.* Corde enim creditur ad juſtitiam: Et *Epheſ. 3. 17.* Vt inhabitet Chriſtus per fidem in cordibus veſtris: Sedes enim voluntatis cordi tribuitur. Porrò ipſa nomina, quibus fides inſignitur in Scriptura, ſatis convincunt ejus ſedem eſſe, nõ tantùm in mente, ſed

sed in voluntate & corde: vt cum apprehēsio dicitur, vt cū amplexus quidā vocatur, & alijs id genus nominibus, quæ functionē cordis & volūtatis significāt. De subjecto fidei hacten'.

Nunc propiùs ad ipsius naturam, & naturæ partes accedamus. Prima pars fidei, est mētis cognitio siue intellectio, qua mens simpliciter sentētiam, vel propositionem Euangelij aliquam, intelligit, nominatim autem propositionē illā quę est in Syllogismo illo Evangelico quem suprà adduximus: Nam propositio illius syllogismi est quasi compēdium quoddam totius Evangelii. Ab hac parte, nempe, cognitione, tanquam primaria, nominatur fides passim in Scripturis.

Secunda fidei pars est ejusdem mentis judicium, sive, ut vocatur vulgò, assensio. De judicio hoc loquitur Scriptura passim, ut *1. Cor. 2.15.* Spiritualis dijudicat quidem omnia. *1. Ioh. 4.1.* Probate spiritus an ex Deo sint. Iudicium hoc duplex est, primùm veritatis, deinde bonitatis. Veritatis judicium est, cum mēs assentitur propositioni Euangelicæ; quòd vera sit. De hoc judicio vide *Ioh. 3.33.* Qui recipit ejus testimonium, is obsignauit quòd Deus verax sit. *1. Tim. 1.15.* Fidus est hic sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur,

mur, &c. Deniq; iudicium hoc veritatis colligitur ex omnibus Scripturæ locis, in quibus fit mentio veritatis verbi diuini. Iudicium bonitatis est cum assentitur mens, rei, quæ est in propositione Euangelica, quòd bona sit, ac proinde sequenda. Nam sciendum est propositiones omnes Euangelicas practicas esse, vt vocantur, in quarum nuda speculatione & contemplatione non est inhærendũ; sed quæ trahendæ sunt ad mores & vitam quotidianã. De iudicio hoc bonitatis habes *Rom. 7. 16.* Consentio legi quod bona sit. *1. Cor. 1. 18.* Sermo de cruce nobis qui seruamur potentia Dei est: & ibidem postea *versu 24.* Prædicamus, inquit, Christum vocatis Dei potentiam ac Dei sapientiam. Atque hæc de iudicio hoc duplici, quod diximus esse generalis illius propositionis syllogismi Evangelici. De quo vtroque, hoc postremò tenendum est, quòd non tantùm generale sit, verùmetiam speciale, quo ego judico vera esse de me, bona esse mihi, quæ dicuntur in Evangelio. Nam, vt suprà diximus, de me, de te, specialiter dicta intelligenda sunt, quæ in Evangelio annunciãtur: Estque hoc speciale judicium propriè illa quæ vocatur πληροφορια. Hanc sequitur πεποιθησις siue fiducia, quæ cordis est ac voluntatis:

de

de qua proximè dicemus.

Sequitur itaque tertio loco electio siue apprehensio voluntatis, quæ tum est, cum volũtate siue corde suo quisq; peculiariter ad sese applicat id quod judicauit, primùm verũ, deinde bonum, non tantùm in genere, sed etiam in specie. Apprehensio hæc siue applicatio, est in assumptione & conclusione syllogismi illius Euangelici suprà à nobis adducti. Nam postquàm mens vidit & judicavit generalem illam illius syllogismi propositionem, jam voluntas cujusque peculiariter applicat ad vnumquemque in assumptione & conclusione, bona illa de quibus fuit generalis illa propositio. De hac apprehensione habes *1. Tim.6.12.* Apprehende vitam æternam. *Phil. 3.* Experiens an quoque apprehendam. *1.Tim 1.* Fidus est hic sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur: Denique appellationibus illis omnibus, quibus in Scripturis significatur volũtatis electio, tertia hęc fidei pars intelligenda venit. Ab hac parte fides, specialis fiducia, πεποίθησις, nuncupatur: Natura enim fidei maximè in ea cernitur.

His expositis facilè erit colligere definitionem fidei. Est enim fides Christi cum beneficijs suis, vt in verbo & sacramento offertur,

primùm mentis cognitio; deinde voluntatis siue cordis apprehensio. In hac definitione habemus fidei obiectum primùm, deinde subiectum, tertiò partes. Sub mentis cognitione intelligo quoque mentis iudicium & assensionem, eamque duplicem, de qua suprà dictum est.

Sciendum est fidem sic à nobis definitam impropriè accipi pro functione & opere fidei cum fides propriè sit habitus (vt vocatur) infusus, siue qualitas sancta primùm mentis, deinde voluntatis siue cordis. Qualitas autem hæc in mente, quid aliud est quàm lux illa, de qua passim in Scriptura? Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino, *Eph.5.8.* Illuminatis oculis mentis vestræ, vt sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius. *Eph.1.18.* Deus qui dixit vt è tenebris lux splendesceret, is est qui splenduit in cordibus nostris ad præbendum lumen cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi. *2.Cor.4.6.* Nobis autem Deus reuelauit per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. *1. Cor.2.10.*

Lux autem ista mentis, quæ prima fidei pars est, videtur non tantùm instauratio lucis naturalis, quæ in Adami lapsu labefactata est; sed

sed etiam lux quędam supernaturalis per Spiritum Christi indita menti, ad hoc vt mens intueri possit ac videre ea quæ superant omnem cognitionem naturalem. Vnde *Eph.3. 18.19.* Vt in charitate radicati & fundati valeatis assequi cum omnibus sanctis, quæ sit illa longitudo, & latitudo, profunditas, & sublimitas, & cognoscere charitatem illam Christi omni cognitione superiorem. Hanc in Adamo, in prima creatione, ante lapsum ipsius, non fuisse existimo. Adami enim ante lapsum omnis notitia mentis, vt sancta, ita naturalis videtur fuisse: ipsius Dei naturalis cognitio videtur fuisse: rerum creatarum omnium naturalis cognitio videtur fuisse. Neque Deū in Christo Mediatore ante lapsum vidit, neq; opus fuit vt videret. Præterea hæc lux, quam dico, accenditur in mente nostra ex Christi mediatoris facie inspecta quasi in speculo Evangelii *2.Cor.3.18.* Nos omnes retecta facie gloriam Domini, ut in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam: Item *4.6.* Ad præbendum lumen cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi. Adamus autē ante lapsum suum, ut nihil audivit de Evangelio Christi, ita non vidit faciē ipsius in illo Evangelii speculo. Adhęc *1.Cor.*

15. 45. de Adamo dicitur: Factus est homo prior in animâ viventem sive animal vivens: de Christo autem, Posterior Adam factus est Spiritus vivificus. Ex quibus verbis conspicitur discrimen inter Adamum & Christum: quòd Adamus factus sit ψυχικος duntaxat & naturalis, sanctus tamen; Christus verò factus sit spiritualis & supernaturalis: Nam spiritualia supernaturalia sunt. Ex hoc rursus discrimine colligimus spiritualem istam lucem ac supernaturalem, quam solius Christi, hoc est, secundi Adami beneficio habemus, in Adamo ante lapsum non fuisse. Nam ibidem *ver.* 48. & 49. cœlestis sive spiritualis nostra hæc conditio ascribitur Christo. Sed de his hactenus & parcè.

In voluntate sive corde deinde fides est ἐνεργεια sive efficacia supernaturalis ipsi indita per Spiritum Christi, de qua *Colos. 2. 12.* Per fidem Dei efficaciter agentis. Hanc quoque ἐνεργειαν putamus non insitam fuisse in Adami corde ante lapsum, adducti ijsdem rationibus quas suprà attulimus. Cum autem lux illa mentis & efficacia cordis supernaturales sint, sequitur pariter functiones lucis illius atque efficaciæ, nempe mentis cognitionem, & cordis apprehensionem supernaturales esse. Quâ

obrem

obrem ad definitionem illam fidei suprà à nobis adductam, hanc particulam (supernaturalis) tãquam postremam adjicimus: ut sit fides justificans Christi cum beneficiis suis in verbo & sacramẽto oblati mentis cognitio & voluntatis apprehensio, non sancta modò, sed etiam supernaturalis. Ita quidem à nobis definita est fides, vt suprà admonuimus, vt fidei nomẽ accipitur profunctione & opere fidei: sic enim vulgò Theologiam definiunt, sic etiam in Scripturis sanctis nomen fidei ferè solet accipi, nempe, pro functione & opere fidei τοῦ ἔργου τῆς πίστεως vocatur 2. Thes. 1. 3. Quòd si autem cuiquam magis placeat descriptio fidei propriè, & pro habitu infuso acceptæ, sic eam quoque habeat: vt sit fides lux mentis & ἐνέργεια cordis supernaturaliter ipsis inditæ ad Christum cum beneficijs suis oblatum in verbo & sacramento, cognoscendum & apprehendendum.

Reliquum nunc est, vt nonnihil dicamus de fidei effectis. Cognitio illa & apprehẽsio, quam diximus, Christi, quæ est principalium ac rationalium animi facultatum, mentis & voluntatis, otiosa esse non potest: neque sese continet intra limites superiorum facultatum animi, mentis & voluntatis: verùm in inferi-

ori cordę, hoc eſt, in affectionibus omnibus efficax eſt, neque ulla eſt omnium affectionũ quæ non aliquo modo à cognitione hac & apprehẽſione afficitur, quę ab ea non ſanctificatur modò, ſed ſupra ſe ac naturã ipſam rapitur. Nam quod de fide diximus, quòd ſit ſupernaturalis cognitio & apprehenſio, idipſum verum eſt de functionibus omnium affectuum: nam omnes non modò ſanctæ, ſed etiam ſupernaturales efficiuntur, ſupernaturali quadam facultate ipſis indita per Spiritum Chriſti.

Sed vt ſigillatim de effectis fidei dicamus; Cognito jam & apprehenſo Chriſto cum beneficijs ipſius, accenditur ſpes futuri boni, accẽditur metus futuri mali, accenditur mirũ in modũ amor Chriſti, & deſideriũ ipſius, accẽditur gaudiũ atq; lętitia. Credẽtes ei exultatis gaudio ineffabili atq; glorioſo. *1. Pet. 1. 8.* Accenditur dolor qui ſecundũ Deum eſt, cũ ſuſpirijs inenarrabilibus. *Rom. 8. 26.* Deniq; totũ cor in Deum exardeſcit. Per fidem quoq; excitantur affectiones erga proximum, idque propter Deum & Chriſtum: vt charitas & dilectio proximi, & oblectatio in ſanctis. *Pſal. 16 3.* Atque hi quidem ſunt primi effectus fidei in inferiori corde ſiue affectionibus, & ij quidem interni.

Sunt,

Sunt etiam fidei externi effectus in corpore existentes, omnibusque membris corporis atque illi quidem sunt externæ actiones corporis, in quas erũpunt interni motus affectionum; Sunt autem eæ primùm, quæ Deum respiciunt, deinde quæ proximum propter Deum. Atque hæc hactenus de effectis fidei internis simul & externis: omninoque de fide propriè dicta, quam justificantem vulgò appellant.

De improprijs Fidei acceptionibus.

CAP. 30.

SEquitur vt dicamus de improprijs fidei acceptionibus. Fidei enim vocabulum ambiguum est, & plura significat. Propriè quidẽ significat fidem hanc quam justificantem vocant: Nam ea propriè ac simpliciter hoc nomine appellatur: deinde significat fidem illã quam historicam vocant, siue mortuam, quæ nihil aliud est, quàm quasi cadaver fidei justificantis: caret enim anima, hoc est, πληροφορία mentis, & πεποιθησει cordis, speciali assensu mentis, & fiducia sine apprehensione cordis. Tertiò significat fidem quam temporariam nuncupant, quæ fidei justificantis est quasi quædam Simia. Quartò denique fidem, quã

vocant, miraculosam. Tres hæ posteriores fidei acceptiones impropriæ sunt, & nomen fidei non nisi homonymos, & impropriè his significandis imponitur. Neque enim ex his significatis aliquod vocatur fidei nomine, nisi κατ' ἀξίωσιν dicas, secundum quid, & cum adjecto: verbi gratia; fides vocatur historiæ cognitio, sed cum hoc adjecto, historica, siue mortua, sic de cæteris. Communis autem vocabuli fidei notio est ea quæ habetur *Heb. 11.1.* Ea autem est notitia in genere, cum assensu & judicio omnium eorum quæ in verbo Dei habẽtur, eoque siue generali, siue particulari. Verbum particulare intelligo, cùm extra ordinem peculiariter aliquid alicui revelatur: qua quidẽ revelatione fiebat vt miracula per aliquem ederentur.

Dicendum itaque primo loco de fide historica siue mortua; ac primùm de ea Scripturæ testimonia sunt *Iac. 2. 15.* Fides si non habeat opera, mortua est per se. *1. Cor. 12. 9.* Alijs verò fides per eundem Spiritum. Series contextus & collatio facta cum alijs quæ eo loco enumerãtur Spiritus sancti donis, satis ostendunt de fide historica loqui Apostolum. Huc quoque pertinet locus qui est *1. Cor. 13. 2.* Si habeam totam fidem, adeò vt montes transferam.

rum. Hic non tantùm fidem miraculosam intelligit, sed etiam historicam; dicit enim totã siue omnem fidem, deinde speciem subijcit: quasi dicat, nominatim, fidem miraculosam admontes transferendum. Ratio nominis hæc est: Vocatur historica, quia nuda duntaxat notitia est historiæ sacrę de Deo, de Christo, de voluntate Dei, de operibus ipsius, non etiam apprehensio rerum cognitarum. Cur mortua dicatur, rationem reddit Iacobus loco suprà citato, nempè, quia non habet opera: Ratio est à consequenti siue signo. Nam privatio operum siue actionum arguit & ostẽdit fidem quasi inanimem esse, & vitæ expertem: atq;, vt sic dicam, cadauer fidei: quemadmodum si nulli sint motus, nullæ actiones hominis, neque internæ, neque externæ, eo ipso indicatur hominem esse mortuũ, & corpus esse inanime, siue cadauer hominis.

Adversarij, vt hoc obiter dicam, cum audiunt ex *Iacobo 2.16.* fidem ideò mortuam dici, quòd non habeat opera, statim concludũt charitatem & opera charitatis animam esse fidei: verùm hoc non sequitur, charitatem & opera charitatis animam esse fidei: sed hoc sequitur, charitatem & opera charitatis signa & indicia esse animę; hoc est, nominatim apprehensionis

henſionis illius Chriſti, quæ cordis eſt: nam hæc re vera eſt anima & forma fidei. Exemplo ſimili rem declarabo. Homo, ſi nulla habeat opera, nullas actiones, neque internas, neque externas, id quidem arguit in eo non eſſe animam & formam, ex qua actiones ſunt conſequentes: non autem arguit opera vel actiones eſſe ipſammet animam & formam hominis.

Verùm verba Iacobi quæ habentur cap. 2.26. pro ſua ſententia putant facere. Nam ex eo quod dicit Iacobus, Sicut corpus abſque ſpiritu mortuum, ita & fides quæ eſt abſque operibus mortua eſt: ſic inferunt, Ergo quémadmodum ſpiritus eſt forma corporis, ita opera ſunt forma fidei: Sed non valet ſequela: Nam in eo non eſt comparatio & ſimilitudo, ſed in hoc, quòd quemadmodum corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita fides ſine operibus mortua eſt. Corpus ſine ſpiritu, tanquam anima & forma ſua, mortuũ eſt: fides ſine operibus, tanquam ſignis & indicijs animi, mortua eſt. Quemadmodum igitur carentia ſpiritus ſiue animæ arguit mortem corporis; ita carẽtia ſigni & indicij animæ fidei arguit mortem fidei: Comparatio igitur eſt ſpiritus & operũ in ſimili effecto, non autem in ſimili natura.

Nam

Nam effectum simile est vtriusque, quod est mors, sed vtrumque non est ejusdem naturæ. De ratione nominis hactenus.

Objectum fidei historicæ est tota historia sacra, hoc est, vniuersa veritas, quæ est secundum pietatem, & omninò vtriusque fœderis verbum, quo differt hæc fides à fide justificante, quæ pro objecto habet verbum Euangelij, siue fœderis gratuiti.

Subjectum hujus fidei mens est, quæ cognoscit atque etiam judicat: Verùm mentis judicium est veritatis, vt mihi videtur, historiæ tantùm, non etiam bonitatis rerum ipsarum, quæ in historia continentur. Nam etsi hypocrita profiteatur vera esse omnia de quibus loquitur Evangeliũ, tamen non assentitur ijs intus animo, tanquam bonis, qui est primus gradus πραξεως & actionis. Iudicium enim bonitatis sequitur apprehensio quæ voluntatis est, ex qua deinde sunt motus affectuum: ex quibus denique existunt externæ corporis actiones. Ergo fides hæc mortua, non sinceræ saltem assentitur ijs quæ in verbo sunt tanquam bonis, quin potiùs reipsa ea auersatur & pro malis ducit. Sic Diabolus qui hanc fidem habet, dicitur contremiscere, *Iacob. 2. 19*. Ex quo apparet Diabolum aversari Christũ, om-

omniaque ipsius bona. Horror enim iste ex aversatione est & odio: Ergo, vt verbo dicam, fides hæc historica tantùm mentis est, eamq; pro subjecto habet.

Sequitur vt de ejus natura dicamus. Ex his quæ de subjecto dicta sunt, facilè disci potest quænam sit ipsius natura. Nam ea tota comprehensa est mentis notitia, & judicio veritatis, eoque generali: habet igitur vnum aut alterum gradum fidei justificatis. Ex his omnibus quę diximus de fide historica, facile est ejus definitionem aliquam colligere. Est enim fides historica vniversæ veritatis, tam legalis, quàm Evangelicæ, mentis cognitio, mentisque judicium, quod ad veritatem attinet. Hæc de fide historica sive mortua hactenus.

Sequitur fides temporaria. De hac Fide testimonia sunt *Mat. 13. 20. 21.* Qui verò in petrosa semen excepit, is est qui sermonem audit, & eum statim cũ gaudio excipit, non autẽ habet radicem in sese, sed temporarius est, ortaque persequutione & oppressionẽ propter sermonem statim offenditur. In eandem sententiam lege *Lucam 8. 13.* De hac Fide vide quoque *Heb. 6. 4. 5.* Nam fieri non potest vt qui semel fuerint illustrati, gustaverintque bonum

bonum Dei verbum, ac virtutes futuri sæculi. De hac Fide lege denique *Ioh: 5. 35.* Ille (nempe Iohannes) erat lucerna ardens & lucens; vos autem voluistis ad tempus exultare in ejus luce. Ratio nominis hæc est: Temporaria vocatur, quòd non nisi ad tempus duret: Non nisi ad tempus durat, quia non habet radicem.

Objectum idem habet cum fide justificãte & propriè dicta, nempè, Iesum Christum cum beneficijs suis in Evangelij verbo, & sacramento oblatum, quo differt à fide historica, quæ pro objecto habet vniversam veritatem. Subjectum idem habet cum fide justificante: Nam sedem suam habet & in mente, & in voluntate sive corde.

Deniq́ue & naturæ partes habet totidem quot habet fides justificans: Nam ipsa, & mentis cognitio est, cum vtroque mentis judicio: & voluntatis siue cordis apprehensio: Ex qua etiam sequitur commotio affectuum vt gaudij, vt delectationis, &c.

Vt autem paulò fusiùs dicam de apprehensione ista, quæ est in Fide temporaria, deque gaudio isto. Primùm ex Scriptura constat ista esse in Fide temporaria: Nam Christus apud Matthæum dicit, Temporarium accipere sermonem

monem, idq; cũ gaudio. Et apud Iohannem dicuntur Iudæi exultasse ad tempus in luce Iohannis Baptistæ: Et ad Hebræos non tantùm mentis illustratio huic Fidei tribuitur, sed etiam cordis gustatio, eaque facta non tãtùm per verbum, sed etiam per Spiritum: nã ait, Qui participes facti fuerint Spiritus sancti Ergo in Fide temporaria est reipsa apprehensio quædam, est reipsa gaudium quoddam, quo differt fides temporaria à fide historica. Nam in Fide historica ista non sunt reipsa, sed qui eam habet simulat, fingit, mentitur, externa professione se ista habere: quare impudens est hypocrita: At verò qui Fidem habet temporariam, hęc reipsa habet, apprehẽsionem, inquam, & gaudium, suo quodam modo: neque sic fingit aut mentitur vt is qui Fidem habet historicam: hypocrita tamen est, quia apprehensio hęc, gaudium hoc, non sunt sincera, etsi suo quodam modo vera sint.

Dico non esse sincera, quia non sunt propter eam causam propter quam esse debent, hoc est, non sunt propter ipsum Christum in verbo Evangelij oblatum, non sunt propter Deum, non sunt propter gloriam ipsius, non propter cœlestia illa Christi beneficia, justitiam ipsius, & vitam æternam: Verùm sunt

propter

propter alias causas, vt propter novitatem Evangelij, quæ intelligenda est illo loco *Ioh. 5. 35.* Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autē voluistis ad tēpus exultare in luce ejus; nempè, propter rei novitatem: Deinde sunt propter licentiam peccandi, quam, audita justitia illa in Christo gratuita, & libertate Christiana, statim sibi arripiunt homines: Sunt denique propter divitias, honores, aliaque hujus vitæ compendia. Cum has sibi causas propositas habeat Temporarius in audiēdo & accipiendo verbum atq; gaudendo, ista in eo non sint sincera oportet. Nihil enim sincerè agitur nisi idipsum respectu divinæ gloriæ agatur. Atque hac in re differt Fides temporaria à justificante: Nam justificans omnia facit propter Christum ipsum, Deum ipsum, cœlestia & spiritualia Christi beneficia, quantum per humanam infirmitatem potest fieri. Ex his itaq; sequitur Temporarium, etiam hypocritam esse, cùm non sit sincerus; & temporariam Fidem hypocriticam esse, cum non sit sincera.

Ex eo rursus quod non sit sincera aliud sequitur, nempè, non esse solidam eam ac firmam: Nihil enim quod non sincerum est, solidum esse potest. Causæ enim illæ quibus ea ni-

nititur, solidæ non sunt, verbi gratia, res istę mundanæ, vt diuitię, honores mundi, &c. qua in re differt Fides temporaria, à Fide iustificante: Nam Fides iustificans vt sincera est, ita solida est. De ea enim dicitur *Coloss. 2. 5.* Et soliditatem vestræ in Christo fidei. Est enim fides iustificans solidum quasi corpus constans tribus dimensionibus, longitudine, latitudine & profunditate. Profundum enim atque imũ cordis occupat: At fides temporaria non corpus est cum tribus quasi dimensionibus, sed superficies tãtùm hærens in conuexitate cordis. Neque enim vel solida lux est, totũ cor illustrans, vel solida apprehensio, ab imo cordis proficiscens: vel denique solidum gaudium, totum corpus occupans: sed ista omnia duntaxat superficiaria sunt in fide temporaria. Vnde *Heb. 6.* apprehensio illa quæ in ea est rerum cœlestium comparatur gustui, hoc est, levi attactui; cum cor quasi linguæ suæ extremitate & mucrone, cœlestia illa leuiter degustat, non autem penitùs imbibit, atque in sese recipit.

Ex hoc rursus quòd fides temporaria non sit solida, sequitur & aliud, nempè, quòd non duret in perpetuum, sed duntaxat ad tempus. Quod enim non est solidum, durabile & perpetuum

petuum non est, sed temporarium tantùm. Qua in re quoque differt à Fide justificante, quæ vt solida est, ita perpetua & constans. Ab hac proprietate Fides hæc nomen suum accepit, & temporaria vocata est: Præsupponit autem hæc proprietas præcedentes illas duas: nempè, primùm quod non sit solida, deinde quod non sit sincera, etiamsi suo quodam modo vera.

Consideranti mihi diligentiùs trium istarum proprietatum causam, occurrit eam non tam imputandam esse externis illis rebus, propter quas fides hæc in verbo Christum apprehendit, eoque gaudet, quàm internæ ipsius cordis affectioni malæ: Est enim cor hominis, vt Christus loquitur, terra petrosa, hoc est, neq; bonum, neque honestum est sua natura. Bonitatem hãc & honestatem metimur maximè simplicitate ac sinceritate, quę opponitur hypocrisi & simulationi. Cor igitur hominis occupat profunda hypocrisis sinceritati contraria. Sic autem affectum cor, credit, apprehendit, gaudet, non sincerè, propter veram causam, ob quam ista debet facere: sed propter alias causas, & mundanas. Sequitur ergo istorum malorum causam præcipuè in ipso corde delitescere. Quamobrem si quis

nolit esse Temporarius, ante omnia attendat ipse ad suum cor, ipsumque diligenter interdiu ac noctu excutiat, atque examinet, tantisper dum sentiat fidem Christi radices suas agere in imo cordis, totumque cor, quoad ejus fieri potest, penitùs occupare.

Ex his quæ diximus de proprietatibus hujus fidei, deque earum causa; deprehenditur nota, qua quis internoscat veram fidem ac justificantem à temporaria. Est autem ea, vt verbo dicam, sinceritas in agendo, in credendo, apprehendendo, gaudendo, omnia denique in vita quotidiana faciendo: Sinceritas autem ex eo cognoscitur, si omnia fiant & gerantur à nobis propter Deum & propter Christum, sive ea parvi sint momenti, sive magni. Sive editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia facite ad Dei gloriam. *1. Cor. 10. 31.*

Ex his quæ dicta sunt facilè est definitionem aliquam hujus fidei colligere: Est enim Fides temporaria Christi cum beneficijs ipsius, mentis cognitio, item voluntatis apprehensio, sed temporaria, vel ad tempus durans. Atq; hæc hactenus de Fide temporaria.

Sequitur miraculosa, quæ tertia est acceptio nominis Fidei impropria. De hac Fide testimonia sunt *Matth. 17.* Si habeatis fidem quantum

quantum est granum sinapis. *1.Cor.13.* Si omnem fidem habeam ita vt montes transferam. Ratio nominis hæc est: Vocatur miraculosa, ab effecto suo, quòd efficax sit ad miracula edenda.

Objectum ejus non est nudum verbum generale, quin potiùs specialis promissio, aut revelatio alicui facta de edendo certo aliquo miraculo. Quòd autem nudum verbum generale non sufficiat, ex eo apparet, quòd multi sancti viri habuerint fidem in verbum generale, habuerint etiam justificantem Fidem in promissionem gratuitam, nec tamen miracula edere potuerint. Simon Magus Fide historica credidit in verbum generale, & tamen nō potuit edere miracula: Ideò hanc facultatem voluit pecunia & pretio emere. *Actor.8.13.* Nisi igitur ad verbum generale, accedat singularis promissio sive revelatio, non est Fides miraculosa, quæ donum quoddam est Spiritus speciale & extraordinarium. In quo vehementer errant adversarij, qui verbum generale sufficere putant ad hoc vt sit Fides miraculosa. Subjectum ejus est mens primùm intelligens simul & judicans promissionem specialem: deinde voluntas sive cor, id quod promittitur apprehendens.

Naturæ partes ſunt notitia cum judicio mentis, apprehenſio quædam voluntatis & cordis. Ex his jam dictis, hujus Fidei definitionem hanc colligo: vt ſit Fides miraculoſa, ſpecialis promiſſionis, ſive reuelationis de miraculo edendo, mentis cognitio, & voluntatis apprehenſio. Hactenus de Fide miraculoſa, omninòque de vera Fidei doctrina.

Adverſariorum de Fide ſententia.

CAP. 31.

SEquitur nunc vt videamus paucis quid adverſarij de Fide ſentiant. Primùm, diuerſas Fidei acceptiones non agnoſcunt: vnam tàtùm Fidem tradunt, eamque juſtificantem appellant, hoc eſt, vt illi vocem definiunt, diſponentem nos ad juſtitiam poſteà ſuo tempore infundendam. Sic ſentit Bellarminus in tractatu ſuo de Fide.

In doctrina hujus Fidei, quam juſtificantem vocant, primùm diſſentiunt à nobis quòd ad objectum ejus. Objectum Fidei non inficiantur quidem eſſe Dei miſericordiam in Chriſto Ieſu, oblatam in Evangelio, hoc eſt, eſſe Evangelium, & promiſſiones gratuitas de Chriſto, deque miſericordia Dei in ipſo. Verùm objectum volunt eſſe, non tantùm Evangelij

gelij verbum, ſed vniverſum ex æquo Dei verbum.

Ad hanc ſententiam ſuam confirmandam, adducunt definitionem illam Fidei, quæ tradita eſt *Heb. 11.* Fides, inquit Apoſtolus, eſt ὑπόστασις rerum quæ ſperantur, & ἔλεγχος rerũ quæ non videntur. Hæc, inquiunt, definitio eſt Fidei juſtificantis: Atqui hæc definitio patet non tantùm ad Chriſtum, promiſſiones Dei, omninòque Evangelium de ipſo; verùm patet ad totum verbum Dei, & omnia quæ verbo Dei continentur: Verbi gratia, patet ad verbum Dei quod eſt de mundi creatione vt apparet ex ver. 3. qui ſequitur eodem cap. Per Fidem intelligimus conſtructum fuiſſe mundum verbo Dei: Hinc cõcludunt Fidem juſtificantem pro objecto ſuo habere vniverſum Dei verbum. Sed ad hæc reſpondemus, non definiri illo loco ab Apoſtolo fidem tantùm juſtificantem, ſed eam definitionem cõmunem eſſe omnibus Fidei acceptionibus, vt ſatis apparet ex illa exemplorum inductione, quæ illo loco & capite ſequitur.

Neque valet illud eorum argumentum quod petunt ex ſerie contextus: Definitur, inquiunt, ea Fides de qua loquutus eſt Apoſt. vltimis verſibus cap. præcedentis, Iuſtus autẽ

ex fide vivet &c. At ibi loquutus est Apost. de Fide justificante, ergo definita est Fides justificans. Respondeo, Definitio hæc, fateor, est Fidei justificantis, sed non ejus tantùm, verùm communis ei cum alijs Fidei acceptionibus: vt cum Fide historica, & miraculosa &c. vt apparet ex inductione quæ sequitur. Cum igitur non sit ista definitio Fidei tàtùm justificantis, sequitur ex hac definitione non confici quod volunt, nempè, Fidei justificantis objectum ex æquo esse vniversum Dei verbum. Sit igitur ejus objectum propriè id quod ipsa apprehendit: id autem est Evangelium, & verbum de Christo.

Deinde in hoc ipso speciali objecto, nempè, Dei misericordia in Christo, à nobis dissentiunt. Nos enim dicimus atque affirmamus, objectum Fidei justificantis esse, non generalem misericordiam tantùm, non generalem promissionem de Christo tantùm, sed multò magis specialem misericordiam, specialem promissionem,: hoc est, misericordiam non promiscuè omnibus, verùm peculiariter mihi vel tibi in Evangelio oblatam. Nam etsi promissiones & sententiæ Evangelicæ generaliter concipiantur, tamen certum est specialiter à singulis accipiendas esse, ac si singulis

lis essent dictæ, verbi gratia: *Ioh.3.* generaliter concipitur promissio fœderis gratuiti, his verbis, Quisquis credit in Filium non peribit, sed habebit vitam æternam. Generaliter quidem concipitur hęc promissio, verùm particulariter & singulariter à singulis est intelligenda, ac si fuisset dictum mihi, aut tibi; Si tu credideris in Filium, non peribis, sed habebis vitam æternam. Apost. *1. Timoth. 1.* generalē hanc sententiam, nempè, Christum Iesum venisse in mundum vt peccatores servaret, nō secùs accipit, atque si de seipso tantùm fuisset pronunciata: vnde eam ad sese peculiariter applicat, assumens nominatim se peccatorem esse, & concludens, saltem tacitè, Christum venisse in mundum ad se nominatim servandum.

Hujus rei judicium faciendum est ex promissionibus illis specialiter factis in Evangelio certis quibusdam hominibus: vt Paralitico, *Math. 9.* Peccatrici mulieri, *Luc. 7* Adulteræ, *Ioh. 8.* Zachæo, *Lucæ 19.* Latroni, *Lucæ 23.* Nam Spiritus Christi, dum profertur aliqua generalis promissio vel sententia de Christo, deque ejus misericordia, non minùs nunc specialiter eam applicat singulis, intus in corde cujusq; loquens, quàm tunc Chri-

ſtus viva voce applicavit promiſſiones illas particulares certis quibuſdam perſonis. *Rom. 3.* cum juſtitia Dei dicitur pertinere ad omnes credentes, idque ſine diſtinctione, planè ſignificatur juſtitiam illam cujuſcunque ſortis & conditionis hominibus offerri, adεὸϛ; etiam ſingulis proponi. *1. Tim. 2.* poſtquam monuit pro quibuſvis hominibus orandum, ſubjecit velle Deum omnes ſeruari, & ad agnitionem veritatis venire. Ex quo ſequitur à Deo haberi rationem in promulgando Evangelio, non tantùm confertim vniverſorum; ſed etiam diſtinctè ſingulorum: quam etiam rationem vult ipſe à nobis haberi in precibus noſtris.

Quid multis opus eſt? nam ſi nihil aliud eſſet, quod hoc doceret, Sacramentorum adminiſtratio vel ſola, ſatis argumenti in ſe habet ad oſtendendum miſericordiam Dei in Chriſto, ſpecialiter ſingulis offerri: In ſacramento enim vtroque, ſigilla illius miſericordiæ, ſingulis ſigillatim dantur & offeruntur. Atque hæc ſufficiant ad oſtendendum ſpecialem, quæ dicitur, miſericordiam, objectum eſſe propriè juſtificantis Fidei, contrà quàm ſentiunt adverſarij.

Poſita pro objecto Fidei juſtificantis generali

rali misericordia, sequitur fidē, ex adversariorū sententia, generalem esse, non autē specialem assensum. Nam cum generalis tantùm est misericordia generaliter Ecclesiæ proposita, non autem particulariter singulis membris ipsius oblata, quî potest singularis aliquis homo sibi vendicare particulariter, quod particulariter non est dictum & oblatum? Sed nos affirmamus Fidem justificantem esse, qua vnusquisq; fidelis peculiariter, nō tantùm assentitur promissioni tanquā de se verę: sed etiam rem promissam corde apprehendit, sibiq; propriam vendicat. Demonstrato enim eo quòd misericordia Dei specialiter offeratur cuiq;, sequitur Fidem oportere specialē esse.

Sed ad hoc quoque ostendendum succurrunt Scripturæ testimonia penè infinita: nos tantùm paucis erimus contenti. *Gal. 2. 19.* Et vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidē Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Vide hîc vt per fidem peculiariter ad sese applicet filiū Dei, vitam ipsius, dilectionem ipsius, denique mortem ipsius: neque est quod quis dicat hoc licuisse Apostolo qui ejus rei extraordinariam aliquam revelationem habuit, nō autem licere vulgo Christianorum: quandoquidem Apost. hoc loco susti-

sustineat personam cujusuis Christiani ac fidelis hominis. *Rom. 8.* Nam mihi persuasum est, inquit, neque mortem, neque vitam, &c. Nota hîc fiduciam specialem & particularem applicationem designari per verbum singularis numeri. Præterea illud quod ex Habacuc citatur ab Apostolo, Iustus ex Fide vivet, satis indicat specialem Fidem: ea enim significatur vnumquemq; justum viuere sua fide, hoc est, speciali assensu, & applicatione justitiæ Dei in Christo. *Mat. 9.* commendata est specialis Fides Paralytico, cui dictum est: Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua. *Ioh. 3.* cùm dicitur, Qui credit in Filium habet vitâ æternam, significatur illa ipsa specialis Fides, quæ est vniuscujusque particulariter assentiétis, & ad sese applicantis specialiter sibiipsi ob latam vitam æternam. Quid multis opus est? Id ipsum docet illud (*Credo*) quod in Symbolo Apost. reperitur: nam (*Credere*) ibi est, in specie & indiuiduo credere.

Ex generali misericordia, & generali Fide adversariorum, sequitur Fidei particularis ac propriæ gratiæ incertitudo, quam ipsi debere esse defendunt. Nam quod incertitudo sequatur necessariò ex illa generalitate, primùm misericordiæ, deinde Fidei, facilè con-

spici-

spicitur. Cum enim nõ specialiter, sed generaliter misericordia proponitur & offertur,& generalis tantùm est assensus Fidei , quî possum ego certus esse misericordiæ illius, quòd certò ad me nominatim pertineat.

Quòd autem Fidei sit certitudo, contrà quàm illi sentiunt; primùm facilè apparet ex ijs quæ dicta sunt de speciali misericordia, & Fide speciali. Nam cum misericordia offertur particulariter mihi,tibi &c.& ego vicissim particulariter ei assentior: jam ego certus sum de hac misericordia, quod mea sit,præsertim cũ eam jam possideam per Fidem, & specialẽ applicationem. Per Fidem enim inhabitat Christus in cordibus nostris, hoc est,jam possidemus Christum,eoque fruimur quasi præsente. De hac certitudine speciali vide *Rom.4 16*. Ex Fide est hæreditas,vt sit per gratiam,ut firma sit promissio toti semini. Et ibidem posteà ver.18. Qui Abraham contra spem sub spe credidit. Sed de hac re locus est ad *Hebr. 6.18*. maximè insignis : Vt per duas res immutabiles in quibus fieri non potest ut mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus qui cursum eo corripuimus, vt spem propositam obtineamus: Vbi vides Deum promisisse primùm, deinde jurejurando sese obstrinxisse

ſtrixiſſe, hoc eſt, indicaſſe immutabilitatem conſilij ſui in nobis ſervandis per duas res immutabiles, eo fine vt validam conſolationem habeamus. Valida autem hæc conſolatio nō eſt niſi ex firmo certoque aſſenſu noſtro, quo nos aſſentimur veritati promiſſionis divinæ. Si enim vacillet & incertus ſit aſſenſus noſter, profectò non poteſt ex aſſenſu exiſtere valida conſolatio: deinde vt ſit valida conſolatio, non ſufficit certitudo aſſenſus noſtri generalis aliqua, verùm neceſſe eſt certitudo aſſenſus ſpecialis, & (vt ſic dicam) individualis ſit: quanimirùm ego certus ſum id quod promittitur de me verum eſſe. Quæ enim poteſt eſſe conſolatio omninò, nedum valida conſolatio, cū ego certus ſum promiſſionem de Chriſto ad Eccleſiam tantùm in genere, nō etiam ad me ipſum in ſpecie pertinere? Imò verò, ea ipſa reaugetur dolor, quòd quis beneficia Chriſti ad alios pertinere videat, nihil autem ad ſe.

Verùm vt hoc quod dicimus de certitudine & incertitudine manifeſtius ſit, paulò altiùs nonnihil erit repetendum. In genere itaq; certitudo vel eſt rei ipſius, vel perſonæ. De certitudine rei ejuſque firma veritate nulla quæſtio eſt. Certitudo perſonæ rem objectā apprehendentis, nihil aliud eſt, quàm firmitas judicij

judicij, siue assensus mentis assentientis veritati alicujus rei vel sententiæ. Quare certitudo nihil aliud est, quàm proprietas quædam judicij, vel assensus mentis nostræ. Cum autem assensus mentis duplex sit, vel generalis, cùm generaliter assentior veritati alicujus sententiæ quod vera sit: verbi gratia, de vniuersa Ecclesia, vel est specialis, cum specialiter assentior veritati alicujus sententiæ, quòd ea vera sit, etiam de me, & de indiuiduo: cum, inquam, duplex sit assensus mentis, sequitur duplicem esse certitudinem, vnam generalem, generalis nimirùm assensus: alteram specialem, specialis nimirùm assẽsus proprietatem.

Nunc vt ad rem & statum controversiæ veniamus, de generali certitudine non est quæstio: verùm de speciali certitudine assensus specialis, quã vocãt certitudinẽ gratię, sive misericordiæ specialis, tota est cõtrouersia. Nos enim certitudinem specialis gratiæ affirmamus atq; defendimus: Illi autem hanc ipsam specialis gratiæ certitudinem oppugnant, sed quibus quæso argumentis? Primùm, inquiunt, in Evangelio nulla vsquam speciali homini vel individuo, specialiter offertur vel promittitur misericordia, Ergo non potest esse certitudo specialis gratiæ. Respondeo, &

inverto

inverto argumẽtum. In Evangelio promittitur & offertur gratia non tantùm in genere vniversis, sed in specie singulis, sicut anteà docuimus: quamobrem requiritur in vnoquoque especialis gratiæ certitudo.

Ad ea quæ diximus de speciali misericordia specialiter singulis oblata, hęc pauca addo quò ea res tota clariùs conspiciatur, & quò ex ipso sensu atque experientia à Deo singulis offerri gratiam discamus. Spiritus Christi est vicarius Christi solus in terris, qui docet nos & instruit in ijs quæ Christus est loquutus, & quæ in Evangelio scripta sunt. Docet autem hic Spiritus non tantùm generaliter promissiones & sententias Evangelij de Christo, ipsiusque beneficijs, veras esse de tota Ecclesia, sed multò magis veras esse de eo homine singulari & individuo, quem ipse intùs docet. Et cum Spiritus adoptionis testatur cum spiritu nostro nos esse filios Dei, vt loquitur Apostolus, *Rom. 8.* Hoc Spiritus sancti testimonium non est generale de tota Ecclesia, quòd qui in Ecclesia sunt, filij sint Dei: sed speciale est testimonium de me, de te, quòd ego filius sim Dei, tu filius sis Dei. Prætereà *1. Cor, 1.* de Spiritu dicitur, quod scrutetur etiam profunditates Dei, hoc est, Spiritus qui datur vnicuique

& qui

&qui habitat in vnoquoq;, ſcrutetur illam, quæ in profunditate latet, gratiam atque miſericordiam in Chriſto Ieſu, eamque vnicuique innoteſcere faciat. Nam Spiritus Dei in me habitans revelat mihi quod in ipſo Dei corde eſt reconditum. Iam quæro, vtrùm revelet mihi miſericordiam aliquam generalẽ duntaxat, in genere tantùm ad Eccleſiam pertinentem, an verò revelet mihi ſpecialem illã in Deo reconditam miſericordiam, ad me pertinentem peculiariter? Profectò, nemo omnium eſt, cui Spiritus hic in ipſo habitans quidquam gratiæ in Deo latentis vnquam revelavit, qui non conſtãter affirmet per Spiritum ſanctum revelari vnicuique miſericordiam, nõ quidem generalem, hoc eſt, neſcio quam ideam; ſed ſpecialem ad ſe ſpecialiter pertinentem. Quare mihi tantùm ψυχικοι & animales, non autem πνευματικοι & ſpirituales videntur iſti generalis duntaxat miſericordiæ propugnatores: de quibus illud Apoſtoli verè dici poteſt, Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei.

Secundò, non expedit, inquiunt, vt vnuſquiſque certus ſit gratiæ, juſtitiæ, ſalutis propriæ; certitudo enim gignit ſuperbiam, incertitudo verò humilitatem. Reſpondeo: Certitudo

tudo donum est Spiritus regenerantis, quod in solos electos confertur. Loquor de vera solidaque certitudine speciali, quæ est fidei veræ & justificantis. An igitur citra blasphemiam dici potest, Spiritum sanctum & Fidem justificantem causam esse mali omnium pessimi, hoc est, superbiæ? Quin potiùs incertitudo hominis est planè superbiétis adversus Deũ, etiam promittentem & offerentem specialem misericordiam, etiam jurantem.

Tertiò, inquiunt, certitudo specialis misericordiæ, specialis est certorum quorundam hominum prærogativa, quibus Deo visum est revelare extra ordinem specialem & ipsis propriam misericordiam. An igitur specialis prærogativa, quę nõ nisi certorum est & perpaucorum hominum, in communibus Dei dõnis est numeranda? Respondeo, falsum est certitudinem specialis gratiæ prærogativam esse specialem certorum quorundam hominum: Nam si fides justificans in bonis & donis cõmunibus quibuscunq; Christianis numeretur, certitudo autem ista specialis sit fidei justificantis, qua fronte audet quis hoc donum specialis certitudinis negare etiã vulgo Christianorum hominum? An quia certis & paucis aliquot illud est revelatum, quod ipsis remissa

sint

sint peccata sua, vt Paralytico illi, vt peccatrici mulieri, ut Zachæo, vt Latroni, ideò hoc certitudinis donum non nisi speciale & extraordinarium est? imò jam diximus non minùs promitti nunc & offerri specialem Dei misericordiã etiam singulis, & individuis, vt mihi, vt tibi, quàm tum olim illis hominibus expressis Christi verbis oblata est.

Quartò, sanctissimi quique, (inquiunt) flebili voce in ipso mortis puncto incertitudinem salutis suę prodiderunt, & quotidie produnt: Ergo non est ea misericordiæ & vitæ certitudo, quam nos dicimus esse. Resp. Multum discriminis est inter id quod est, & id quod esse debet: hoc argumentum tantùm concludit id quod est, hoc est, incertitudinem esse: non autem concludit incertitudinem esse debere, imò contra concludit, non debere esse: Qui enim flent & dolent propter incertitudinem salutis propriæ, eo ipso arguũt, nondebere esse incertitudinem: At adversarij incertitudinem salutis propriæ in præcipuis virtutibus Christianis numerant. Deinde respondeo, ex ea ipsa querimonia sanctorum hominum extremam animam agentium, nõ minùs sequi certitudinẽ specialis misericordiæ, quàm incertitudinem. Nam vox ea ex-

istit ex lucta illa, quę est inter Spiritum & carnem, fidem & infidelitatem, certitudinem & incertitudinem. Quamobrem non minùs argumentum est certitudinis, quàm incertitudinis, imò arguit in lucta illa superiorem esse certitudinem.

Quintò, optimi quique, aiunt, possunt deficere à fide & gratia: Ergo quæ potest esse certitudo specialis misericordiæ & salutis? R. Qui fide tantùm & gratia temporaria prædíti sunt, ij quidē, & possunt deficere, & deficiūt: at qui fide vera & justificante, ac gratia regenerante donati sunt, neque totaliter, vt sic dicam, neque finaliter deficere possunt. Id autē fit non ratione ipsorum hominum; sua enim natura propēfi sunt ad finalem & totalem defectionē (qua sunt infirmitate & fragilitate) verùm fit ex natura, vt sic dicam, illius gratiæ & doni Dei, quod datur in Christo Iesu: Dona enim & vocatio Dei ejusmodi sunt, vt ipsū eorum pœnitere non possit. *Rom. 11.*

Sextò, obijciū[illegible] scripturæ testimonia, hęc præsertim quæ commendāt nobis curam, solicitudinem, studium in retinenda & conservanda gratia. Qui stat, videat ne cadat. *1. Cor. 10. 12.* Item *2. Cor. 6. 1.* Paulus hortatur Corinthios ne frustrà gratiam receperint. Chri-

stus

ſtus denique monet vt vigilemus & oremus: vt nihil dicam de ijs locis quibus commenda tur nobis timor, vt *Rom. 11.* Tu per fidem ſtas, ne effertor animo, ſed time, & alibi, Cum timore & tremore operemini ſalutem veſtram. Ex his, inquiunt, & ſimilibus locis ſequitur dubitatio de propria gratia & ſalute: quorſum enim ſic præciperetur, niſi poſſet fieri vt quis deficeret à fide & gratia, ac proinde deberet dubitare de propria gratia & ſalute? Reſpondeo: Ex his & ſimilibus locis ſequitur, non eſſe perſeverantiam in gratia, niſi adſit cura, ſolicitudo, ſtudium retinendæ gratiæ. Nam cura & ſolicitudo Deo ſic ordinante, apponitur gratiæ tanquam cuſtos & vigil, prohibens ne homo incidat in carnalem ſecuritatem, quæ gratiæ inimica eſt: atque ſolicitudo iſta, & cura datur cum gratia, eſtq; ipſa Dei quędam gratia ſpecialis, & gratię comes: quæ nũquam ab ejus latere diſcedit: vbi enim eſt gratia, ibi perpetuò eſt aliqua certè ſolicitudo & cura retinendæ illius gratię, quę tota nunquã planè amittitur, quemadmodum ipſa gratia nũquam tota planè deperditur. Eſt enim perpetuò ipſi gratiæ proportionalis. Cùm enim magna gratia eſt, ſolicitudo magna eſt: cum verò parva gratia, ſolicitudo parva eſt. Cùm

autem Deus sciat quàm necessaria sit ista solicitudo, quæ gratiæ comes & conservatrix est, ideò toties in Scripturis excitat nos ad solicitudinem, eamque nobis commendat. Atque omnes istæ exhortationes nihil aliud sunt, quàm voces totidem & quasi clamores, quibus solicitudo ista, quam vigilem esse diximus, & custodem gratiæ, excitatur & provocatur ad officium suum faciendum, hoc est, ad custodiendum gratiam, & abercendum securitatem carnalem, quæ inimica est gratiæ: quæque, nisi excubaret solicitudo, ipsam gratiam, vt fidem, regenerationem, justitiam, & vitã, prorsus aboleret. Ergo ex his & ejusmodi locis sequitur solicitudo, non dubitatio, virtus, non vitium. Dubitatio enim in malis pessimis, & Deo atque homini inimicissimis, semper numerata est in Scripturis.

Nunc dicamus de subjecto fidei justificantis quodnam sit illud ex sententia adversariorum. Subjectum fidei statuunt mentem tantùm, & in mente facultatem propriè vnam, quæ est iudicandi, siue assentiendi veritati alicujus sentẽtiæ. De voluntate & corde nihil loquuntur, cum tamen fides justificans præcipuè sit cordis, quemadmodum suprà diximus.

Partes

Partes naturæ fidei justificantis non tot faciunt, quot nos. Nam quod ad notitiam, quę prima pars est fidei justificantis, eam, vel non necessariam esse omninò dicũt, vel obscuram aliquam sufficere: id quod primùm hac ratione ostendunt. Duplex, inquiunt, assensus est mentis quo assentimur veritati alicujus sententiæ. Prior assensus est cum ei propter rationem & causam aliquam assentimur: qui vocatur scientia: hic assensus postulat necessariò præcedentem ejus rei notitiam, cujus veritati assentimur. Posterior assensus est, cum non propter rationẽ aliquam, sed propter authoritatem dicentis assentimur veritati alicujus sententiæ: hic assensus fides appellatur: ejus autem rei notitiam cui assentitur præcedentem non requirit, contentus nuda, solaque dicentis authoritate. Ex hac assensus distinctione atque differentia sequitur, inquiunt, in fide non opus esse notitia, cum fides assensus sit quo veritati alicujus sententiæ assentimur, non quidem ratione aliqua & causa, sed dicẽtis authoritate adducti.

Ad hanc rationem respondemus: ac primùm quidem concedimus hanc assensuum differentiam: verùm negamus assensum eum qui fit propter authoritatem dicentis, non o-

pus habere notitia antecedente. Nam vt sit fides justificans, requiritur vt id quod dicitur etiam ab ipso Deo, à nobis aliquo modo intelligatur. Neque etiam id à nobis Deus postulat, vt verbis ac voci ipsius non intellectis, propter authoritatem nudam testantis, assentiamur.

Deinde argumentantur ex definitione illa fidei quæ est *Heb.* 11. Fides est ὑπόστασις rerum quæ sperantur, & ἔλεγχος rerum quæ non videntur. Hic, inquiunt, videmus fidem rerum ignoratarum, vtpote sperandarum, & earum quæ non videntur? At inquam, duo hæc verba ὑπόστασις & ἔλεγχος satis arguunt eas ipsas res quæ sperantur & non videntur, aliquo modo interea præsentes subsistere, & à nobis cõspici. Vnde Paulus *2. Cor. 4.* Dum spectamus, inquit, non ea quidem quæ cernuntur, sed ea quæ non cernuntur. Hic vides etiam ea quæ non cernuntur, neque objiciuntur oculis hisce corporeis, cerni tamen ac spectari oculis fidei spiritualibus. Atque hæc eorum sententia est de fidei notitia, quæ eo spectat vt stabiliatur fides illa, quam ipsi implicitam vocant.

Quod ad assensum illum, quẽ diximus secundam esse partem fidei justificantis, naturam quidem fidei in solo illo assensu, qui est

ratione

ratione veritatis, collocant: nam de assensu sive judicio bonitatis nihil loquuntur: & judicium illud veritatis quod statuunt, generale tantùm faciunt: quo nimirùm quis judicat sententiam aliquam veram esse, non de se, sed in genere de tota Ecclesia, cum tamen judicium illud, tam veritatis quàm bonitatis quod fidei est, particulare magis sit, adeòque etiam singulare, quod in Scripturis πληροφορια nuncupatur, vt suprà docuimus.

Quod ad tertiam fidei partem, quam fiduciam cordis appellamus, eam non agnoscunt: Nam fiduciam nihil aliud esse dicunt quàm spem corroboratam, & effectum quoddam fidei, cum tamen fiducia, quæ græcis πεποιθησις dicitur, motus quidam voluntatis & cordis sit non quidem exspectans, verùm in præsentia apprehendens aliquid boni, eoque tanquam præsenti nitens atque gaudens. Præterea, ejusdem sunt originis πιστις & πεποιθησις: vtrũque enim est à verbo πειθομαι, quod persuadere significat. Ad hęc, verbum πειθομαι ab Apo. passim pro persuaderi, credere, non autem pro sperare accipitur. *Rom. 8.* Πεπεισμαι persuasum habeo, neque vitam, neque mortem, neque præsentia, neque futura, &c. *Phil. 1.* Πεποιθως Persuasus sum quod qui incepit in vobis o-

pus bonum,&c. *2.Cor.5.* Scientes terrorem illum Domini ἀνθρώπους πείθομεν, homines ad Fidem adducimus. Concedo, nonnunquam capitur nomen πεποιθήσεως pro confidentia, quæ fidei est consequens,& fiduciæ quædam proprietas,qua fit vt qui credit, aut fiduciam habet,nitatur eo in quo fiduciam suam collocat. De hac acceptione πεποιθήσεως lege *Eph.3. 12.* In quo habemus libertatem & aditum cũ fiducia τὴν προσαγωγὴν per fidem ipsius.

Ex his quæ diximus facilè est justificantis Fidei definitionem ex eorum sententia colligere: quibus nihil aliud est fides justificans, quàm qua quis in genere assentitur veritati verbi Dei,idque propter authoritatem dicentis. Quæquidem definitio quid aliud quæso est,quàm generalis fidei notio,& communis omnibus Fidei acceptionibus,quę suprà à nobis adductæ sunt.

Ex hac definitione Fidei justificantis colligunt, & verè quidem, Fidem justificantem posse inesse etiam in impio, & flagitiosissimo quoque: In eo enim potest esse generalis hic assensus,qui ne Dæmoniis quidem negari potest,teste Iacobo. Dæmonia,inquit, credunt, & contremiscũt? Fidem tamen justificantem & veram hanc vocant,licet non vivam. Nam

inter

inter veram & vivam distinguunt. Veram dicunt etiam eam quæ non operatur per charitatem, etiam mortuam: vivam verò vocant eam, quæ operatur per charitatem, tanquam per formam suam, nō autem instrumentum; vnde alio nomine fidem formatam eam vocant.

At nos distinctionem hanc fidei veræ & vivæ planè negamus: veram enim fidem & vivam fidem pro eodem capimus: quemadmodum idem est homo verus & vivus: & ut verus sive vivus homo sic appellatur ab anima siue forma sua: ita quoque vera siue viva fides sic appellatur ab anima sive forma sua, quæ est sita in πληροφορία & πεποίθησει quā diximus, citra quam fides nihil aliud est, quàm quasi cadaver quoddam, quemadmodum homo sine anima, non tam homo est, quàm cadaver & corpus mortuum.

At illi ex Iacobo cap. 2. versu ultimo, conantur probare fidem etiam mortuam & non vivam, veram tamen esse. Quemadmodum se habet corpus ad Spiritum, ita se habet fides ad opera: Atqui corpus sine Spiritu verum est corpus, licet non vivum: Ergo, fides sine operibus vera est fides, etsi non viua? Respondeo, Sophisma hoc esse: nam comparatio

corpo-

corporis & fidei, quam instituit Iacobus, non est in veritate, verùm in morte: & Iacobus ex illa propositione assumit & cõcludit: At corpus sine spiritu mortuũ est: quare etiã fides sine operibus mortua est. Nã inter fidẽ & corpus hoc discriminis est: Corpus vnũ idemq; & mortuum esse potest & verum: at verò fides non est simul vera & mortua, quemadmodum homo non est simul verus & mortuus. Vt enim homo quiddam compositum est ex corpore suo & anima sua: ita fides cõpositum quiddam est ex corpore quasi suo, & anima quasi sua, cujus quidẽ indices sunt actiones. Quãobrem apud Iacobum comparatio facta est simplicis & cõpositi: simplicis, quod corpus est animæ expers; compositi, quæ fides est. Comparatio autem ea valet in eo in quo facta est, nempè, in morte vtriusq;, non autẽ in alijs. Atq; hæc hactenus de Fide justificãte ex adversariorum sententia: omninòque de doctrina fidei dicta sunto.

De Spe Cap. 32.

FIdem sequitur spes: nam apprehensio illa Iesu Christi cum beneficijs suis, in verbo & sacramentis oblati, quæ fidei est, spem nobis facit nos aliquando Christo præsente fruituros.

inuros. Apostolus *Rom.5.* dicit Experientiam gignere spem. Fide autem experimur, &, vt loquitur Petrus, gustamus quam benignus sit Dominus: quare necesse est fides gignat spē.

Vt igitur de spe dicamus: primùm omniū videndum est, quod sit ejus objectum. Fidei & spei objectum idem est re, nempè, Iesus Christus cum beneficijs suis. *Heb.11.* dicitur fides ὑπόστασις rerum quæ sperantur. Vicissim dici potest, spem esse rerum quæ creduntur, vel quæ per fidem jam subsistunt & existant aliquo certè modo. Ex his apparet idem esse re fidei & spei objectum.

Ratione tamen differt objectum spei, ab objecto fidei. Præcipuum discrimen est, quòd objectum Fidei sit Christus in verbo & sacramento, sive verbum de Christo, & sacramentum quod ipsum adumbrat: quare objectum Fidei est imago quasi quædam Christi, quæ nobis in speculo verbi & sacramenti inspicienda proponitur. Vnde *2.Cor.3.* dicimur rete. cta facie intuentes quasi in speculo, transformari in eandem imaginem, nempè, cum ea quam in speculo illo intuemur.

Objectum autem spei, est Christus cum beneficijs suis, non quidem in verbo aut Sacramento apparens, verùm apparens sicuti est,

est,& in sua ipsius,vt sic dicam,persona.Nam spes non est imaginis illius Christi, quam intuemur in speculo per fidem;verùm est ipsius faciei Christi,quam speramus nos visuros tãdem aliquando. *Philip.3.20.* Vnde etiam Seruatorem expectamus Dominũ Iesum Christum. *Tit.2.* Expectantes beatam illam spem, & illustrem illum aduẽtum magni illius Dei, & seruatoris nostri, Iesu Christi. *1.Ioh.3.2.* Quoniam videbimus eum sicuti est:quisquis autem habet hanc spem in eo sitam, hoc est, qui sperat se visurum eum sicuti est.Ex his cõ spicitur spem esse faciei ipsius Iesu Christi. Tria sunt quæ versantur circa vnum Christũ, Fides,spes,aspectus:verùm ratione alia atque alia. Nam fides propriè est imaginis ipsius: spes est faciei,sed venturæ & apparituræ: aspectus similiter est faciei,sed præsentis.

Secundum discrimen inter obiectum fidei & spei,ex primo illo consequens est,est autem quod fides sit rerum præsentium, Christi & beneficiorum ipsius; vel potiùs imaginis istarum rerum, quam præsentem intuemur in speculo verbi & sacramenti. Vnde *Heb.11.* dicitur ὑπόστασις & ἔλεγχος, quæ verba præsentiã eorum quæ creduntur significant. Spes autẽ est rerum futurarum ac venturarum:nam spes

si

si cernatur, non est spes, hoc est, si sit rerum præsentium, non ampliùs est spes. Quod enim videt quis cur & speret? *Rom.8.24.* Præterea spes est faciei ipsius, quæ nondum videtur.

Tertium discrimen ex primo quoque sequitur. Nam fides est rei ex parte tantùm, cũ sit imaginis, & quasi vmbræ: &, vt sic dicam, arrhabonis, quæ pars est summæ: Vide *1. Cor. 13.* Ex parte cognoscimus. Spes verò est rei ipsius, est faciei, est complementi, est denique perfectæ summæ, cujus spem nobis facit arrha illa, quam fides apprehendit. Atque hæc de objecto spei.

Sequitur subjectum, quod non est mens aut mentis aliqua facultas, sive ea intelligendi, sive judicandi sit: non item voluntas quæ rationalis est; nam in his sedem suam posuit fides Spes autem contenta inferiori quasi subsellio subsidit in corde. Est enim cordis affectus, quemadmodum metus qui ei opponitur. De natura ejus vt dicamus, non est notitia, non est judicium sive assensus, non est denique apprehensio sive fiducia: ista enim omnia fidei sunt, sed est expectatio quæ fidem sequitur, & per fidem gignitur.

Proprietas spei est, non certitudo propriè quæ

quæ est fidei, siue assensus illius qui est in fide. Fides enim propriè certa dicitur: Spes autem non propriè certa dicitur, verùm certa dicitur propter Fidei certitudinem. In Scriptura reperio ὑπομονὴν patientiam, spei attributam esse tanquam ipsius proprietatem quandam. *Rom. 8. 25.* Si verò quod non videmus, speramus, nempe, per patientiam expectamus. *Heb. 6.* de Abrahamo dicitur quod cum patienter expectasset, promissum sit assequutus. *1. Thes. 1. 3.* mentio fit ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος tolerantiæ spei, vel tolerãtis spei. Est autẽ hęc ὑπομονή, qua spes sustinet omnes incursus atq; impetus rerũ adversariarũ, & quasi manet sub ijs. Promissiones enim rerũ cœlestiũ factæ sunt omnes cũ exceptione temporaliũ afflictionũ. Quãobrem quisquis sperat se assequuturum res illas cœlestes promissas, necesse est se comparet ad ferendas & sustinendas omnes calamitates quæ in hac vita incidunt. Quamobrem patientia spei adeò necessariò conjuncta est, vt non possit esse spes sine ea.

Ex his quæ diximus colligi potest spei definitio: vt sit spes patiens cordis expectatio quę est faciei, sive complemẽti promissionis. Notandum definitionem hanc esse spei vt nomẽ hoc accipitur pro opere & functione spei, quę propriè

propriè significat cordis affectum, & eum qui dem sanctificatum; neque id tantùm, sed etiã evectum supra naturam. Neque enim dum regeneramur per Spiritum Christi, tantùm re cuperamus deperditam illam in Adamo natu ræ sanctitatem: verùm in regeneratione non est facultas mentis, vel affectio cordis nostri, cui non inditur ἐνέργεια, vel qualitas aliqua su pernaturalis, ad exercendas functiones super naturales. Regeneratio enim nostri non tam fit ad imaginem illam quæ in Adamo fuit an te lapsum sancta & integra, quàm ad imaginẽ Christi. *1. Cor. 15. 49.* Gestabimus etiã imagi nem cœlestis subaudi hominis: Vnde motus cordis nostri inenarrabiles & ineffabiles vo cantur. *Rom. 8.* Suspiria inenarrabilia dicun tur. *1. Pet. 1.* Gaudium vocatur ineffabile & glorioſum: & facultates mentis atque affecti ones cordis regenitæ feruntur in ea quæ sunt incomprehensibilia, & quæ per naturam etiã sanctam Adami comprehendi, credo, non po tuerunt: vt sunt inperuestigabiles illæ opes Christi. *Eph. 3. 8.* vt est charitas illa Christi omni cognitione superior, ibidem *19.* vt sunt illa quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt. *1. Cor. 2. 9.* Sed de his jam diximus in doctrina de Fide.

Hoc

Hoc postremò de spe observandum, quòd plures sint ipsius gradus: est enim spes quædam intétior, quæ ἀποκαραδοκία vocatur ab Apostolo *Rom. 8. 19.* vbi habes ἀποκαραδοκίαν sive solicitam observationem creaturæ. *Phil. 1.* Paulus ἀποκαραδοκίαν, sive intentã expectationem suam profitetur. Atq; hæc de spe ex nostra sententia.

Quid de ea sentiant adversarij paucis admonebimus. Objectum spei statuunt eas res quæ peculiariter ad sperantem pertinent: hoc enim discrimen faciunt inter spem & fidem, quod fides sit generalis misericordiæ, nõ propriæ: spes verò sit propriç. Sed discrimen hoc falsum: nam tam fides quàm spes est propriæ gratiæ, ac misericordiæ. Subjectum spei nobiscum dicunt esse cor: virtutem enim cordi infusam tradunt spem esse.

Naturam ponunt non in cognoscendo, non in judicando, sed in expectando. Bellarminus discrimen facit inter sperare, & expectare. Speramus (inquit) quæ non certò scimus nos assequuturos esse: expectamus verò quæ certò scimus nos consequuturos. Vnde beatæ animæ in cœlis dicuntur expectare resurrectionem corporum suorum, quia certò sciunt eam futuram. Sed Paulus *Rom. 8.* pro eodem

eodem videtur sumere sperandi & expectandi verbum. Si quod non videmus speramus, nempè igitur per patientiam expectamus. Vides Paulo idem esse ὑπομένειν & ἀπεκδέχεσθαι.

Proprietatem spei faciunt certitudinem: spem enim certam esse dicunt. verùm hanc certitudinem intellectus esse docent. Nam intellectus est qui certò scit salutem obventurã: & propter certitudinem intellectus, spes dicitur certa, & cor sperat certò futuram salutem. Ergo certitudò hęc non est propriè in spe, sed spes eam præsupponit. Certitudinem hanc non simplicem & absolutam esse dicunt: Nemo enim (inquiunt) simpliciter & absolutè certus est de salute sua, vel certò scit se salutem consequuturum: imò contrà spei incertitudinem simpliciter & absolutè esse tradunt: & qui sperat (inquiunt) simpliciter & absolutè incertus est de salute sua: certus autẽ est de salute sua is qui sperat, nõ simpliciter & absolutè, verùm κατά τι: secundum quid, & aliquo respectu: Primùm, respectu fundamenti spei, hoc est, promissionis Dei quæ fallere non potest, & propter quam, si non essent aliæ certitudinis causę, simpliciter & absolutè dici posset quis certus esse de salute sua. Verùm cum sint aliæ certitudinis causæ præter promissi-

onem Dei, non potest quis simpliciter & absolutè certus esse de salute sua, propter solam promissionem Dei, ipsiusque infallibilem veritatem. Deinde certus dicitur aliquis de salute sua respectu charitatis, quam dicunt esse spei formam: Qui enim habet charitatem hac ex parte & hoc respectu, certus est de sua salute: nã charitas est certa salutis causa: & si fieri possit vt quis nunquam excideret charitate, vel propter eam solam posset esse certus simpliciter & absolutè de salute sua. Verùm cum possit quis excidere charitate, eamq; amittere, ideò ne propter charitatem quidem simplex est spei certitudo. Hæc est ergo eorum sententia spem similiter incertam esse, certam autem esse aliquot respectibus: primùm respectu promissionis, deinde respectu charitatis ac proinde certitudinem spei admixtam esse perpetuò incertitudini. Nam quo tempore certa est propter promissionem Dei, eodem tempore incerta est propter alias causas quæ in nobis ipsis sunt: vt ratione resipiscentiæ nostræ, ratione operum & meritorum nostrorũ, quæ requiruntur quoque ad spei certitudinẽ efficiendam. Rursus quo tempore certa est propter charitatem, eodem tempore incerta est propter mutabilitatem illius charitatis.

Hæc

Hæc est eorum sententia.

Nos autem sic statuimus certam dici spem propter fidem antegredientem, & fidei πλη-ροφο-ριαν. Nam certitudo propriè est fidei, & fides est qua certò scimus singuli salutem ad nos pertinere: Hinc firmitas spei, ejusque certitudo. Deinde certitudinem hanc spei, quæ est propter fidem, dicimus simplicem & absolutã esse: negamusque spem hoc respectu certam esse, illo autem respectu incertã esse, id quod isti dicunt: sed affirmamus omni respectu eã certam esse, saltem esse debere, respectu promissionis Dei, respectu charitatis, omninòq; regenerationis, respectu perseverãtiæ nostræ, & sic de cæteris: Nam omnia ista certa sunt ac solida quibus spes nititur, & propter quæ certa dicitur; nitunturque ista Dei ipsius immutabilitate, sive ea extra nos sint, vt Dei promissio; sive in nobis sint, vt charitas, omninòque regeneratio: Gratia enim semel data in Christo Iesu totaliter, ut sic dicam, & finaliter amitti non potest.

Adversarij causam aliquam certitudinis in nobis nostrisque viribus, & in operibus atq; meritis collocant. Ideòque non mirum est si dicant spem non esse simpliciter, absolutèq; certam: Nã profectò his rebus in quibus ip-

si collocant causam certitudinis spei aliquam imò præcipuam, nihil incertius.

De spei absoluta certitudine testimonia Scripturæ sunt. *Psal.31.* In te Domine speravi; non confundar in æternum. Qui confidit in Domino sicut mons Sion in æternum non commovebitur. *Rom.5.* Gloriamur sub spe gloriæ Dei. Et posteà, Spes non pudefacit. *Rom.8.* Spe servati sumus. *Philip.1.* Secundum intentam expectationem, & spem meã, quòd nulla in re pudefiam. *Rom.9.* Omnis qui credit in eo non pudefiet. Atque hæc de spe hactenus.

De Charitate. Cap.33.

IN præcipuis Fidei effectibus proximè secundũ spem, numeratur charitas: & Paulus *1.Cor.13.* tria præcipua Spiritus sancti dona simul numerat, fidem, spem, charitatem. Tria sunt, inquit, fides, spes, charitas, maxima autẽ horum est charitas. Hæc quæ conjunxit Apostolus, nos non sejungimus, præsertim cum amor Dei vinculum quoddam sit, vnà cum vinculo illo fidei, quòd primariũ est ac principale, nos cum Deo vniens. Atque ideò Petrus κοινωνιαν cum Christo absente collocat in dilectione & fide. His adducti rationibus nos tertio post fidem loco, in doctrina vocationis effi-

efficacis, de charitate agimus.

Existit autē charitas sive dilectio ex illa tam suavi apprehensione, & quasi gustu Domini: Gustus enim ille excitat in corde ineffabilem amorē Domini, &, propter Dominū, proximi: excitata per fidē jam charitas, evadit fidei instrumētū, per quod ipsa operatur alia quoque Spiritus sancti dona, vt sciētiæ, vt prophetiæ, vt linguarum donū, ut miraculorum donum. Sunt ista quoq; totidem fidei justificantis instrumenta & organa, per quæ ipsa operatur, verùm primarium fidei instrumētum est charitas. Vnde *Galat. 5.* dicitur fides per charitatē agere, & charitas cum suis operibus omnium signorum & testimoniorum fidei certissimū est signum ac testimonium.

Hæc si comparetur cum alijs donis Spiritus sancti, omnibus est præferenda, tertium enim locum obtinet post fidem. Ergo si fidem & spem excipias, charitas inter dona Spiritus sancti primum locum obtinet, estque sequentium donorum omnium quasi anima. Ideòq; Apost. *1. Cor. 12. 13.* posteaquam varia Spiritus sancti dona recensuit, dixit ea absque charitate vel mortua esse, vel nihil esse, vel nihil prodesse: quo significavit omnes alias virtutes nihil solidi in sese habere, si à charitate se-

parentur: verùm esse tantùm virtutum quzdam simulachra. Non immeritò igitur dicetur charitas aliarum omnium virtutum sequẽtium esse anima.

Hac charitatis prærogativa si contenti fuissent adversarij, non aberrassent: verùm cum eam quoque fidei animam & formam faciant hîc graviter peccant, cum potiùs è contra fides sit charitatis anima, cum citra fidem non sit in homine nisi charitatis quoddam simulachrum. Quare tum charitatis, tum aliarum omnium virtutum principalis anima est fides Christi, sine qua omnia ficta, fucata, denique peccata sunt: Quod enim ex fide non est, peccatum est.

Charitatis objectum primarium idem est cum objecto fidei & spei: quod enim fide primùm apprehendimus, deinde spe expectamus, illud charitate diligimus. Secundarium charitatis objectum est proximus, quẽ propter Dominum diligimus. Subjectum charitatis est cor: Corde enim amamus.

Natura ejus non est in cognitione, non est in expectatione, sed in dilectione. In dilectione autem duo sunt: primùm studium conservãdi eam rem quam diligimus: deinde appetitio vniendi, conjungendiq; nos cum ipsa:

Vtrum-

Vtrumq; hoc cernitur in dilectione primùm Dei, deinde proximi.

Proprietates charitatis consequentes multæ enumeratæ sunt *1. Cor. 13. 4.* & deinceps. Nam vbi charitas est ibi virtutum est cumulus: neque charitas vnquam sola est in quoquam, sed comites habet & quasi pedissequas alias virtutes non paucas.

Ex suprà dictis definitio ejus certè aliqua colligi potest: ut sit charitas studium conservàdi rem amatam, sive Deum, sive hominem, cum appetitione vniendi nos cum ea. Est enim charitas illud vinculum, sic enim vocatur ab Apost. quo membra corporis inter se vniuntur: atque etiam suo loco & modo nos cum Deo & Christo vnit, licet fidei præcipuè tribuatur illa κοινωνία Christi capitis, & corporis ipsius. Atque ista ratione justificationem antecedit, estque in efficaci vocatione vnà cum fide, spe, & resipiscentia. Cujus quidem rei consideratio inter cætera effecit, vt nos in doctrina vocationis, de ea post fidem & spem ageremus: fides enim in qua positam esse dicimus secundam efficacis vocationis partem, inseparabiles quasi comites habet, spem, charitatem, & resipiscentiam. Post quę licet non temporis, tamen naturę ordine se-

quitur ſu ſtificatio. Alia autem ratione charitas juſtificationem ſequitur, & ad gratiam regenerationis pertinet : Sed de hoc ſuo loco erit dicendum.

Nunc ut redeamus: definitio illa quam attulimus, eſt non tam charitatis ipſius, quàm operis & functionis charitatis. Nam charitas propriè affectus eſt, & quidem ſanctificatus: neq; id modò, ſed etiam ſuprà naturam evectus, ad diligendum ea quæ ſupra naturam ſunt, & quæ ſuperant naturalem omnem dilectionem: vt enim fides eſt eorum quę ſuperant naturalem omnem cognitionem atque apprehenſionem, & ſpes eſt eorum quæ ſuperant naturalem omnem expectationem : ſic charitas eſt eorum quæ ſuperant naturalem omnem dilectionem. Nam, ut anteà non ſemel admonuimus, regeneratio iſta noſtri in Chriſto Ieſu, non tam eſt ad imaginem Adami eam, quæ fuit ante lapſum, quàm ad imaginem Chriſti, qui homo eſt ſpiritualis & cœleſtis, & in quo habemus non tantùm ſanctitatem, ut ſic loquar, naturalem: ſed etiam cœleſtem quandam & ſupernaturalem ἐνεργειαν, & efficaciam inditam omnibus animi noſtri facultatibus & affectionibus. Verùm ſupernaturalis iſta conditio noſtra nondum conſpicitur,

ſpicitur, neque etiam ſatis ſentitur aut percipitur à nobis ipſis, ſed in altera vita conſpicietur, in qua demùm geſtabimus imaginem cœleſtis illius hominis, *1.Cor.15.49.* Nunc filij Dei ſumus, ſed nondum patefactũ eſt quòd erimus: ſcimus autem fore ut cum ipſe patefactus fuerit, ſimiles ei ſimus. *1.Ioh.3.2.*

Adverſarij toti ſunt in prædicandis laudibus charitatis, atque etiam nimij ſunt in charitate efferenda. Nam ſpolijs fidei juſtificantis eam ditant: & non ſuis, ſed furtivis coloribus depingunt, dum juſtificationem & ſalutẽ hominis fidei detractam, charitati deferunt: id quod videbimus cum vẽtum fuerit ad doctrinam juſtificationis. Atque hæc hactenus de charitate dicta ſunto.

De Reſipiſcentia. Cap. 34.

FIdem ſequitur Reſipiſcentia, vt effectus cauſam ſuam. Nam dolor ille, qui eſt ſecũdum Deum, efficitque reſipiſcentiam, fidei fœtus eſt, id quod poſteà videbimus. Hujus beneficij varia ſunt in varijs linguis & idiomatis nomina. Hebræi vocant [TESCHVBHAH] Græci μετανοιαν & μεταμελειαν appellant. Μετανοια eſt à verbo μετανοεω quòd ſignificat poſt factum ſapere, ſententiam retractare, conſilium immutare

immutare, ad sanam mentem redire. Vnde μετανοια est sapientia post factum, sententiæ retractatio, consilij immutatio. Μεταμελεια est à vocabulo μεταμελειν, quod significat post factū solicitum esse & anxium: vnde μεταμελεια est post factum solicitudo, & cordis anxietas. Differt itaq; μετανοια à μεταμελεια quòd μεταμελεια propriè sit mentis, μεταμελεια verò cordis. Differunt etiam quòd μετανοια complectatur totum beneficium resipiscentiæ: (nam mutatio consilij quæ hoc nomine significatur, præsupponit necessariò dolorem cordis, & μεταμελειαν, hoc est, post factum contritionem & solicitudinē:) Μεταμελεια verò magis restringatur ad partem tantùm hujus beneficij significandam, nempe primam, quæ est in dolore, contritione, & solicitudine cordis post factū: neq; enim ita necessariū est ut vbi μεταμελεια est, ibi continuò sit μετανοια: quemadmodum necessarium est, ut vbi μετανοια est, ibi quoque sit μεταμελεια.

Tertium discrimen tradunt quidam inter hæc nomina, quòd μετανοια propriè, & tantū sit piorum & electorum. Nam soli electi propriè ac verè post perpetratum malum sapiūt, mentem & consilium immutant, ad mentis sanitatem redeunt. Μεταμελεια verò non solùm

piorum

piorum sit & electorum, sed etiam impiorum & reproborum, in quos cadit post malum perpetratū, cordis solicitudo & anxietas, atque dolor, non quidē propter peccatum admissum, sed propter peccati pœnam. Sciendū autem quòd cum μεταμέλεια impijs tribuitur, hoc nomine intelligatur, non quidem solicitudo & dolor ille qui est secundum Deum, verùm dolor mundi, & dolor qui est ad mortem: hoc enim sensu tribuitur Iudæ *Mat. 27.* vbi dicitur, μεταμεληθεὶς ὁ Ἰούδας. Cum verò pijs tribuitur, significatur eò, non tam dolor qui est propter pœnam peccati, quàm qui est propter ipsum peccatum, & offensum Deum. De græcis appellationibus hactenus.

Latinæ sunt, Conversio, Resipiscentia, & Pœnitentia. Conversio propriè respondet Hebrææ voci [TESCHVBHAH] estque verbum quo vsi sunt Prophetæ in veteri Testamento, Converte me Domine & convertar. *Ieremiæ 31.* quemadmodum Christus & Apostoli ipsius in novo Testamento vtuntur verbis μετανοιας & μεταμελειας, Resipiscētię, & Pœnitentiæ. Resipiscentia propriè respondet græco nomini μετανοιας: Nam resipiscere est post factum incipere sapere. Pœnitentia propriè respondet græco nomini μεταμελειας dici-

tur

tur enim à pœnitere sive pœna: nam in pœnitentia dolor ille & anxietas cordis pœna est. Nomen pœnitentiæ planè eodem modo differt à nomine resipiscentiæ, quo nomen μετανοίας differt à nomine μεταμελείας. Nam vt de alijs differentijs taceam, nomen pœnitentiæ significat propriè vnam tantùm partem hujus beneficij, nempè dolorem, solicitudinem, & anxietatem post factum: nomen verò resipiscentiæ totum beneficium complectitur: Nã mutatio consilij, & sapientia post factum, necessariò præsupponit dolorem cordis, tanquã efficientem causam. Vetus versio latina vtrũque græcum verbum & μεταμελείας & μετανοίας vbiq; pœnitentiam.

Adversarij verò pœnitentiæ vocem ubiq; retinendam esse acriter contendunt; nempè vt sacramentum pœnitentiæ, quod vocant, defendant, vel ex ipso nomine suo, positum esse in pœna & afflictione externa & corporali. A nostris magis receptum est nomen resipiscentiæ, quoties hoc beneficiũ volunt significare. De appellationibus itaq; hujus beneficij hactenus.

Partes ejus in genere nominantur: primùm dolor, deinde ex dolore mutatio mentis ac consilij, quæ propriè nomine μεταμελείας sive resipiscen-

sipiscentiæ significatur. De dolore igitur & prima resipiscentiæ parte primo loco erit nobis dicendum. Dolor in resipiscentia duplex est: Primùm est dolor propter pœnam peccati, qui *2. Cor. 7.* vocatur dolor mundi, item dolor qui est ad mortem: Deinde est dolor propter ipsum peccatum & offensum Deum, qui ab Apostolo ibidem vocatur dolor secũdum Deum. De vtroque isto dolore dicamus seorsim.

Doloris igitur prioris qui est propter pœnam, efficiens principalis est Spiritus sanctus, qui *Rom. 8.* vocatur Spiritus servitutis ad metum, hoc est, qui testatur nobis de servili ac misera extra Christum conditione nostra, ac proindè metum & horrores incutit. Instrumentum per quod operatur Spiritus in cordibus nostris hunc dolorem, est Legis prædicatio, cujus compendium est in illo Syllogismo, de quo in doctrina de fide dictum est, cujus quidem propositio est: Maledictus qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in Libro Legis hujus, vt faciat ea. Ex qua assumit conscientia cujusque: At ego non mansi in ijs: & concludit, Ergo ego maledictus sum. Hinc dolor ille cordis, vel potiùs horror, non tam propter peccatum, quod est in Assumptione,

tione, quàm propter pœnam maledictionis, quæ est in Conclusione. Atque hic est ille qui vocatur conscientiæ stimulus, quo quidē illata illa conclusione, miserum, non tam stimulat, quàm transfigit. Dolor hic qui est ex Lege, nisi interveniret Evangelij gratia, hominem in desperationem ageret. Atque hæc de priorj illo dolore.

Posterioris efficiens principalis est idem ille Dei spiritus, sed alio modo sese habens, nã jam evadit Spiritus adoptionis, per quem clamamus Abba Pater, *Rom. 8.* hoc est, qui testatur de adoptione nostri in Christo, ac proindè dilatat guttur simul & os nostrum, ad Deũ familiariter invocandum, tanquam patrem nostrum. Instrumentum per quod operatur Spiritus in cordibus nostris hunc dolorem, est Evangelij prædicatio, cujus summa continetur in illo Syllogismo, de quo diximus in doctrina de fide. Propositio Syllogismi. Qui crediderit justificabitur & vivet: Ex qua assumit fides, At ego credo: & concludit: Ergo justitia & vita ad me pertinent. In hac conclusione est quidem materia lætitiæ, fateor, & ineffabilis gaudij, sed tam verum est, in ea esse materiam doloris: qui, cognita jam tanta Dei in Christo misericordia, concipitur propter offensum

offensum tam misericordem & clementem patrem. Est itaque lætitia dolori admixta, & cum gaudio fidei ineffabili ac glorioso conjuncta sunt suspiria inenarrabilia. Sic igitur dictum sit de posteriori illo dolore.

Nunc videndum quomodò vterque affectus sit ad resipiscentiam. Prior ille dolor qui ex Lege est, & propter peccati pœnam concipitur, fateor, non est pars resipiscentiæ & conversionis ad Deum: nam sua natura magis nos à Deo avertit, quàm ad Deum convertit, & re ipsa improbos planè avertit à deo tanquam terribili judice. In resipiscentia tamen usum suum obtinet: nam electos præparat sensu miseriæ suæ, ad gratiam illam & misericordiam, quæ in Evangelio proponitur.

Posterior dolor qui secundum Deum est & per Evangelium efficitur, propriè pars est resipiscentiæ, & efficit mentis illam & consilij immutationem. Vnde Apost. 2. Cor. 7. Dolor qui secundum Deum est efficit resipiscentiã. Hactenus dictum est de prima hujus beneficij parte, quæ cernitur in dolore.

Sequitur altera quæ propriè μετανοια & resipiscẽtiæ verbo ab Apost. vocata est 2. Cor. 7. Dolorem igitur illum qui est secundum Deum, sequitur insignis quædam mutatio in

mente,

mente, in voluntate, in corde. Primùm autem est mutatio mentis. Quod ad mentis cognitionem sive agnitionẽ attinet, ea præcessit dolorem illũ de quo diximus; & agnitio est primùm peccati & miseriæ per Legem, deinde misericordiæ per Evangelium accensa. Ergo mutatio mentis quæ sequitur dolorem, est facultatis judicantis, sive judicij mentis, quod etiam consilium & propositum mentis vocatur. *Act. 11. 23.* Vt proposito cordis permanerent in Domino. Mutatur autem judiciũ sive consilium mentis in hunc modum: mens malum illud quod perpetratũ est improbat: bonum verò faciendum in posterum approbat. Duæ igitur partes sunt mutationis judicij sive consilij: prima est improbatio mali perpetrati: secunda est approbatio boni perpetrandi.

Post mutationem judicij sive consilij mentis nostræ, sequitur mutatio voluntatis in hunc modum. Voluntas malum illud quod perpetratum est repudiat, sive ab eo declinat, bonũ autem faciendum in posterum eligit, sive ad id inclinat. Duæ igitur sunt partes hujus mutationis: prima est declinatio à malo perpetrato, secunda inclinatio ad bonum perpetrandum.

Mutati-

Mutationem voluntatis excipit mutatio cordis, quę hoc modo perficitur: Cor malum illud jam perpetratum odit atque detestatur, bonum autem perpetrandum amat & persequitur. Duæ igitur partes sunt hujus mutationis: prima est detestatio mali perpetrati, secũda est dilectio boni perpetrandi.

In genere igitur duæ sunt partes μεταγοιας quæ sequitur dolorem: prima est mutatio à malo & peccato commisso, secunda est mutatio ad bonum in posterum faciẽdum: Vulgò has partes vocant mortificationem, & vivificationem, sed nescio quam rectè & justè. Mortificatio enim & vivificatio partes sunt propriè regenerationis, quę differt à μεταγοια, vt posteà videbimus.

Ex prædictis quoque intelligimus qui sint termini μεταγοιας, à quo, & ad quẽ. Terminus à quo est factum malum, sive peccatum commissum: terminus ad quem est bonum faciendum in posterum. Ergo μεταγοια est inter duo facta, præteritum & futurum, eoq; differt à regeneratione, cujus termini sunt, non facta & actiones, sed qualitates, hempè, naturæ corruptio sive vetus homo, sanctitas sive novus homo. Sed de hoc quoq; posteà, cùm agetur de differentia μεταγοιας & παλιγγενεσιας.

Vides itaque post dolorem illum insignem fieri in totò hominis animo mutationem. Vides deinde ex ijs quæ diximus de hoc resipiscentiæ beneficio, resipiscentiam incipere à corde, progredi per rationales facultates mentis & voluntatis, & postremò in cor recidere atq; desinere. Deniq; ex ijs quæ dicta sunt, & ex partium explicatione facilè colligi potest, resipiscentię aliqua definitio ex ipsis partibus sumpta: vt sit Resipiscẽtia, post factum & malum jam perpetratũ, dolor propter offensum Deum, & ex dolore mutatio quædam totius animi à malo in bonum. Effectus resipiscentiæ est in externa vita, utpote vitę emendatio. Edite fructus dignos resipiscentia. *Mat.3.8.*

Quæstio est de Resipiscentia, an sit eadem cum regeneratione, sive renovatione? nam communis Theologorum sententia est, quod non sint distincta reipsa beneficia resipiscentiæ & regenerationis. Nobis tamen videtur discrimen esse inter hæc duo, & ijs quoque vidēbitur, qui volent diligentiùs fines beneficiorum Dei regere. Nam resipiscentia ad locum de vocatione efficaci pertinet, & fidei, quæ est altera pars vocationis efficacis, effectus est. Quotquot enim credunt, ij resipiscũt mutant consilium, & ad sanam mentem redeunt.

unt. Regeneratio verò initium est glorificationis nostri, & inchoatio novæ creaturæ. Resipiscentia justificationem antecedit, quemadmodum fides & spes. De Baptista enim dicitur, quod prædicaverit Baptisma resipiscentiæ ad remissionem peccatorum. *Marci 3. 4. Luc. 3. 3.* Regeneratio verò justificationem sequitur, justificati enim accipimus Spiritum sanctificationis, quo renovamur, & nova quasi creatio nostri inchoatur in hac vita. Resipiscentia causa est; Regeneratio verò effectus: Ideò enim nos renovat in Christo Deus, & novos homines facit, quia pœnitet nos vitæ pristinę, & post peccatum commissum incipimus sapere. Medio tamen loco inter resipiscẽtiam & regenerationem, intervenit justificatio, qua nos Deus, ex mera sua misericordia, pro justis habet ac censet. Resipiscentiæ nomen includit dolorem, nomen verò regenerationis lætitiam potiùs. Denique resipiscentiæ termini, à quo, & ad quem, sunt facta, malum sive peccatum jam commissum, bonum faciẽdum: Regenerationis verò termini sunt qualitates, inhærens corruptio, & sanctitas quæ introducitur: vetus homo & novus homo.

At dices in resipiscentia est mutatio à ma-

lo ad bonum, mutatio, inquam, mentis & cordis? Respondeo, in ipsa quoque vocatione efficaci & fide incipit animi humani mutatio: omnes tamen distinguunt vocationem & fidem à regeneratione: cur non similiter distinguenda resipiscentia, quę fidem consequitur & efficacem vocationem, à regeneratione? Neque enim omnis mutatio animi humani statim censenda est regeneratio: verùm quædam sunt mutationes animi humani, quæ antegrediuntur regenerationem, & quæ animũ adeoque totum hominem ad regenerationẽ præparant, hoc est, ad novam illam creationem: in quo genere est resipiscentia. Ista sunt distinguenda naturę ordine, non autem temporis: nam eodem tẽporis momento & credimus sive efficaciter vocamur, & resipiscimus, & justificamur, & denique regeneramur.

Quousque possit impius progredi in Resipiscentia.

CAP. 35.

EXplicata jam resipiscentia quę electorum & piorum est propria, videndum est quousque possit reprobus & impius progredi in resipiscentia. Omnium improborum sive impiorum

impiorum non ſtatim eſt vnus idemque progreſſus: verùm ex impijs alij minorem, alij majorem in reſipiſcentia faciunt progreſſum. Primùm dicemus de ijs, qui minimum faciũt omnium progreſſum.

In hos igitur primùm cadit dolor, ſive potiùs horror, qui eſt ex Lege: idque non propter peccatum, vel offenſum Deum propriè & per ſe, verùm propter peccati pœnã propriè, propter peccatum autem per accidens, quia peccatum pœna ſequitur. Poſt dolorem in ijs ſequitur in mente improbatio quædam facinoris perpetrati, verùm propter pœnã: quòd verò ad boni faciendi approbationem attinet eo vſque non perveniunt. Sequitur deinde in voluntate declinatio à malo perpetrato, ſed propter pœnam, intereà voluntate ad bonum faciendum non inclinant. Voluntatis iſtam inchoatam mutationẽ, ſequitur in corde mali perpetrati deteſtatio, ſed quę eſt propter pœnam: verùm cor nõ progreditur ad amorem juſtitiæ ſive boni faciendi. Quod ad externam vitam, in ea nulla ſequitur mutatio, ſive emendatio.

In hoc genere fuit Iudas proditor, de cujus pœnitentia lege *Mat.27.* vbi primùm dicitur, quòd Iudam facti ſui pœnituerit. Nota

in hoc verbo dolorem & cordis anxietatem. Tum dicitur eum retulisse triginta argenteos nummos ad principem sacerdotum: ex quo necessariò colligenda est aliqua mentis, voluntatis, & cordis mutatio: ut etiam ex ipsius confessione liquet, quia dixit postea: Peccavi prodito sanguine innoxio: nam vox hæc arguit aliquam peccati improbationem, repudiationem, detestationem, licet non sinceram, sed eam quæ fuit peccati per accidens, pœnæ verò per se. Denique ex eo quod abjecerit argenteos nummos in templum, conspicitur interna aliqua rejectio mali, improbatio, repudiatio, detestatio. Quòd autem nulla vitæ emendatio sequuta sit hanc animi mutationē, ex eo apparet, quòd continuò secedens sese strangulaverit.

Sunt alij deinde ex impijs qui paulò majorem isto faciunt progressum in μετανοιαν, & in quos cadit animi mutatio aliqua in bonū: mentis approbatio boni; voluntatis electio boni; cordis dilectio boni: sed ista non sincera sunt, verùm ex formidine pęnę sunt: Quòd ad vitæ externæ emendationem, eam quoq; inchoant: verùm, ut ait Propheta, Bonitas eorum abit quasi nubes matutina, & ros manè stillans. *Amos 6.*

In

In hoc genere erat Saul, *1.Sam.15.* Achab *1.Reg.21.* In hoc quoque genere videtur fuisse Esau: de cujus resipiscentia vide *Heb. 12.* quo loco asscribitur ei hoc ipsum nomen μετανοιας quod propriè electis & pijs tribui solet. Dolor Esau apparet ex lachrymis, quarū ibi mentio fit: Mutatio etiam in bonum aliqua animi apparet ex eo quod dicitur, eum voluisse assequi benedictionē, exquisiviſſe benedictionem: Sed nihil in eo sinceri fuit, nam statim post redijt ad ingenium suum.

Qui autem ex impijs maximum in μετανοιᾳ progressum faciunt, sunt ij qui fidem temporariam obtinent, quorum dolor est etiam ex Evangelio, & agnitione misericordiæ Dei in Christo; animi autem eorum mutatio in bonum est aliquo modo propter ipsum bonum: Nam Dei in Christo suavitatē aliquo modo degustant, eoq; delectantur. Quòd ad vitę externæ emendationem, ea in ijs est paulò magis diuturna, quàm in alijs suprà dictis. Est etiam multorum peccatorum emendatio.

In hoc genere videtur fuisse Herodes, de quo *Marci 6. 29.* sic scriptum est. Herodes metuebat Iohannem, sciēs eum esse virum justū ac sanctum, & observabat eum, auditoque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

Atque hæc de impiorum in μετανοιαν progressu triplici, omninòque de vera resipiscentiæ doctrina.

De Pœnitentia quid sentiant Papistæ.

CAP. 36.

SEquitur nunc ut videamus quid de pœnitentia sua (nam resipiscentiæ nomen respuunt) sentiant adversarij. Ex infinitis erroribus paucos aliquot enumerabimus, & paucis eos refutabimus. Primùm, pœnitentiam sacramentum esse dicunt. At, inquam, quod habet sensibile signum, si sacramentum sit? Respondent signum esse partim actum pœnitentis, partim verba Sacerdotis quibus absolvit pœnitentem. At, inquam, signum in sacramento non tantùm debet esse audibile, sed etiam visibile: oportet etiam sit elementum quoddam, non tantùm ritus: ut in Baptismo & cœna Domini, præter ritus sunt elementa, aqua, panis, vinum. Sed de hoc errore satis.

Deinde vsum pœnitentiæ affirmant hunc esse, ut peccatum mortale post Baptismum admissum aboleat, & ex amico Dei inimicum factũ, rursum amicum faciat, hoc est, justum. Ad hoc respondeo. Ad hominem, qui post Baptismum peccavit, quasi restituendum & repa-

reparandum, non opus esse alio sacramento, quã Baptismo, cujus vis in tota vita hominis perpetua est ad ablutionẽ peccati & regenera tionẽ: Falsum enim est Baptismo tantũ ablui peccata commissa ante ipsum Baptismum, cũ Baptismus ad totam hominis vitam pateat, ip siusque recordatio efficax sit ad remissionem peccatorum & regenerationem, etiam tùm cùm quis agit extremam animam, & è vivis discedit.

Tertiò dicunt in veteri Testamento, & ante Christi resurrectionem, aliam fuisse pœnitentiam ab ea, quæ est post resurrectionem Christi: illam enim non fuisse Sacramentum, hanc verò esse. Respondeo, pœnitentiæ & conversionis ad Deum vna eademque est doctrina, quã omnes Prophetę, Iohannes Baptista, Christus promissus ac missus, & sancti Apostoli prædicârunt.

Quartò, pœnitentiæ principalem efficientem causam tradunt, libertatem arbitrij, & naturæ vires, excitatas per gratiam prævenientem: Gratiam verò tantũ adjutricem & cooperatricem? Respondeo, Imò contra resipiscentiæ principalis efficiens est Spiritus sive gratia; instrumentum verò, sunt facultates animi nostri, non quales sunt natura, sed per Spiritum

Spiritum ſanctificatæ, id quod intelligi poteſt vel ex uno hoc teſtimonio. Cõverte me Domine & convertar. *Ierem. 31.* vbi principalis efficientia ipſi Domino, ipſiuſque gratiæ tribuitur. De nobis autem dicitur, quòd acti à Spiritu, agamus.

Quintò, pœnitentiam dividunt eſſentialiter in actus pœnitentis, tanquam materiam, & in abſolutionem Sacerdotis, tanquam formam. Reſpondeo, nullam eſſe neceſſitatem cur pœnitentia ſic tranſigatur inter pœnitentem ſive confitẽtem peccatorem, & abſolventẽ Sacerdotẽ. Poteſt enim peccator, quẽ pœnitet peccati ſui, privatim confiteri Deo ſuo, & ab eo etiam citra abſolutionis aliquã formulam à Sacerdote conceptam, abſolvi. Reſipiſcimus quotidie, neque tamen ſic res tranſigitur, neq; opus eſt ut ſic tranſigatur, inter peccatorem reſipiſcentem, & Sacerdotem ſive Miniſtrum abſolventem. Quamobrem non eſt reſtringenda reſipiſcentia ad hanc formulam, & ad hunc quaſi dialogiſmum, qui eſt inter peccatorem reſipiſcentem, & Sacerdotem abſolventem.

Sextò, pœnitentiam dividunt materialiter in Contritionem, Confeſſionem, Satisfactionem: nam hæ tres partes ad actus pœnitentis pertinent

pertinent, qui actus pœnitentis efficiunt materiam ſacramenti pœnitentiæ. Reſpondeo, quod ad contritionem, quæ nihil aliud eſt quàm dolor cordis, eam quidem admittimus, ſed citra opinionem meriti alicujus, quod ab ipſis contritioni attribuitur.

Quod ad confeſſionem, primùm dicimus eam non eſſe propriè partem reſipiſcentiæ, ſed ſignum externum reſipiſcentiæ, quæ interiùs in animo peragitur; in ſignis enim numerantur confeſſio oris, lachrymæ, corporis humiliatio, & alia id genus. Deinde dicimus cõfeſſionem illam eorum auricularem, in qua oportet enumerentur omnia etiam privata hominis delicta, quantum per memoriam poteſt fieri, & inſuſurrentur in aurem ſacerdotis: hujuſmodi, inquam, confeſſionem affirmamus eſſe inventum humani cerebri, cujus nullum vel mandatum vel exemplum extat in tota Scriptura. Imò verò voluntas Dei eſt, ut ex privatis peccatis multa, quorum nos ipſi nobis tantùm ſumus conſcij, celentur, ac de ijs taceatur: quemadmodum ipſe Deus operit multitudinem privatorum peccatorum, pro ea, qua nos proſequitur, charitate & miſericordia in Chriſto Ieſu. Requiritur tamen vt privatim nos pœniteat, quoties memoriæ

noſtræ

noſtræ recurrunt.

Quod denique ad ſatisfactionem attinet, qua, ut ipſi docent, nos per nos ipſi ſatisfacimus iræ atque juſtitiæ Dei, idque temporalibus pœnis, pro peccatis à nobis admiſſis; hãc prorſus damnamus, ut quæ deroget Chriſti merito & ſatiſfactioni, qua ſola ſatisfit iræ ac juſtitię Dei pro peccatis noſtris. Quod autem ad temporarias iſtas afflictiones piorum, non ſunt eæ quidem ſatisfactiones pro peccatis eorum, verùm per eas Deus mortificat reliquias iſtas peccati, & ijs nos ad ſeriam reſipiſcentiã ſtimulat, deterret etiam à peccato in poſterũ perpetrando: denique, ut diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ſic hæ nõ tàm pœnæ quàm afflictiones & cruces cooperantur pijs in bonum. Neque valet illa diſtinctio pœnarum temporalium & æternarum: Nam certum eſt quòd quicunque temporaliter puniuntur propter peccata ſua, hoc eſt, eo nomine, ij quoque in æternum puniendi ſint propter peccata ſua. Vnde temporales pœnæ impiorum in hac vita initium ſunt æternarum pœnarum in altero ſæculo luendarum.

Hæc hactenus de Reſipiſcentia.

De Libero arbitrio humano.

CAP. 37.

DOctrinam de fide, ſpe, & reſipiſcentia, ſequitur doctrina de libero arbitrio, hac occaſione, quòd nimirùm adverſarij, fidem, ſpem, reſipiſcentiam, ſive, ut ipſi vocant, pœnitentiam, tribuant libertati voluntatis noſtrę tanquam principali agenti, gratię verò ſecundum locum in fide, ſpe, & pœnitentia efficiendi aſſignent: Poſtquàm enim, aiunt, à præveniente gratia jam excitatum eſt liberum arbitrium, homo beneficio liberi arbitrij ſui ipſe credit, ipſe ſperat, ipſe pœnitētia ducitur peccati ſui. Quod verò ad gratiam, ea tantùm cooperatrix eſt, inquiunt illi, & adjutrix liberi arbitrij, quod principaliter operatur in credēdo, ſperando, & pœnitendo. Sed ad hoc reſpondimus jam priùs in doctrina de reſipiſcētia, & poſteà reſpondebimus paulò apertiùs. Nunc veniendum ad doctrinam liberi arbitrij, poſteaquam quę ſit occaſio cur locis fidei ſpei, & pœnitentiæ ſubijciamus locum hunc de libero arbitrio, jam vidimus.

Voluntas humana, facultas eſt animi rationalis, proxima poſt mentem, quæ primùm intelligit, deinde judicat. Ejus functio eſt in volen-

lendo, nolendo, eligendo, repudiando, ſuſpẽdendo ea quæ jam priùs à mente intellecta & judicata ſunt. Ejus objecta ſunt, bona ſimpliciter, mala ſimpliciter, ἀδιαφορα. Bona ſimpliciter voco, quę expreſſa aliqua Dei lege jubẽtur. Mala ſimpliciter voco, quæ expreſſa aliqua Dei lege vetantur. Ἀδιαφορα denique, quę nulla lege Dei vel jubentur, vel vetantur per ſe: quòd ſi jubeantur vel vetentur aliqua Dei Lege, id per accidẽs fit, nempè, quatenus vel promovent, vel impediũt ædificationẽ proximi. Hæc voluntatis objecta ſubdivido in fines, & in media ad fines tendẽtia. Functiones voluntatis ſic applico ad fines & ad media: Tàm media, quàm fines dicimur velle & nolle: velle enim & nolle generalia ſunt: mediorum autem tantùm eſt electio, repudiatio, & ſuſpenſio: hæc enim ſpecialia ſunt. De volũtate hactenus pro hujus inſtituti ratione.

Voluntati proprietas quædam aſſignatur quę Latinis vocatur libertas, poteſtas: Græcis, ἐξουσια. *Rom. 9.* vbi de poteſtate figuli in lutum agitur. *1. Cor. 7.* ἐξουσιαν ἐχει περὶ τȣ̃ ἰδιȣ̃ θελήματος ἀλλ': hoc idem eſt ac ſi dixiſſet ἐχει ἐξουσιαν θελήματος; habet libertatem ſive poteſtatem voluntatis. Vulgari noſtro idiomate dicitur *Soveranitie.* Hæc libertas voluntatis eſt poteſtas quaſire-

gia,

regia, & in græco eandem appellationem cũ potestate regia & magistratus sortita est. Vide *Rom. 13.* Omnis anima subjecta esto ἐξουσιαις supereminentibus. Propter hanc voluntas in anima humana regina quædam habetur, & ab hac αὐτεξουσιος, hoc est, sui juris, ipsa denominatur.

Est autem libertas, ut ad ejus definitionem aliquam veniamus, qua cum aliquid voluntati tanquam Reginæ cuidam objicitur, sive id bonum sit, sive malum, sive αδιαφορον; jam voluntas illud potest suo quodam jure vel nolle, vel velle, vel eligere vel repudiare, vel suspendere. Vnde vulgò à Scholasticis definitur potentia in vtrumlibet, vel in opposita, hoc est, in utramlibet partem contradictionis, vel in contraria, ut sunt eligere, repudirre. Sic vulgò definitur voluntatis libertas: Verùm ego hanc definitionem magis probo, ut scilicet sit libertas voluntatis, respectu rerum bonarum & malarum (nam de ijs controvertitur) sit, inquam, potestas voluntatis, sive jus quoddam ipsius, quo ex interno quodam & suo principio, citra coactionem, vult tantùm quod bonum est, eligit quod bonũ est, non vult quod malum est, repudiat quod malum est. Vno verbo libertas est, potestas ad bonum, non ad malum.

Ego,

Ego, ut probem hanc libertatis definitionem adducor primùm exemplo libertatis ipsius Dei, qui omnium confessione liberrimè vult & facit omnia: Libertas tamē Dei nō sic definitur, ut sit potestas quædam, qua ita vult bonum vt possit illud nolle, qua ita non vult malum, ut possit illud velle: sed libertas Dei est, qua suo jure, & citra coactionem, potest velle tantùm quod bonum est, nolle quod malum est. Deinde exemplo beatorum Angelorum idem patet, quorum libertas est ad bonum tantùm, non autem in utrumlibet: hoc est, non ita volūt bonum ut possint illud nolle: sic enim reguntur & confirmantur à Deo, ut ad bonum tantùm propēdeat eorum voluntas, & à malo abhorreat. Denique idem ostenditur exemplo Adami, & conditionis ejus quæ fuit āte ipsius lapsum: Nam tùm profectò voluntatis ipsius libertas fuit ad bonum tantùm volendum, non autem libertas fuit in utrumlibet, hoc est, non ita voluit bonum, ut potuerit illud nolle, nisi potentiam remotam intelligas: Nos autem libertatis nomine propriè propinquam accipimus.

Remotam potentiam eam voco quæ materiæ est consequens, ut est potentia ridendi in corpore humano antequam formam & animam

nimam accipiat. Propinquam voco, potentiam quæ formę consequens est, vt est potentia ad ridendum hominis jam animati: Sic in voluntate humana est potētia remota & quasi materiæ: est etiam propinqua,& quasi formæ: Nos autē, vti paulò ante admonuimus, libertatis nomine non remotam illam, quæ materiæ est, sed propinquam quæ formæ est consequens intelligimus: formæ nomine intelligimus sanctitatem illam, quæ est ad Dei imaginem, & quæ est anima quasi animæ nostræ, & citra quam anima nostra quasi mortua est. Vnde ab Apost. *Eph.2.* citra hanc sanctitatem dicimur in peccatis & offensis mortui. Ex his concludo libertatem voluntatis propriè esse potestatem, sive potentiam propinquam, & sanctitatis, tanquam formæ, & quasi animæ voluntatis,consequentem: qua fit vt incoactè voluntas tantùm inclinet ad bonum, declinet à malo. Hæc enim libertas voluntatis humanæ est ad similitudinem & imaginem libertatis ipsius Dei.

Libertati huic opponitur Coactio, quæ est ab externo aliquo agente, & contraria est voluntatis naturæ: Voluntas enim non est, si coacta sit, neq; voluntas cogi dicitur, licet homo ipse cujus est ea cogi dicatur. Dico li-

bertati oppositam esse coactionem, non autem necessitatem: Nam quæ liberè volumus, vel nolumus, ea ex necessitate volumus, vel nolumus; primùm ex necessitate divini decreti, deinde etiam ex necessitate formæ adhærentitiæ ipsius voluntatis, vt sanctitatis, corruptionis, vtriusque: Homo enim cum sanctus erat in creatione, manente sanctitate illa, ex necessitate volebat bonum, nolebat malum: sic beati Angeli ex necessitate quadam volunt bonum, nolunt malum; & tandē glorificatus homo ex necessitate quadam inclinabit ad bonum, declinabit à malo: sic homo corruptus totus ante regenerationem sui, ex necessitate quadam vult malum, non vult bonum; & tamē suo quodam modo liberè vult, licet hæc non sit vera libertas, vt posteà videbimus: denique homo renatus partim ex necessitate vult bonū, nempe, quà renatus est, partim ex necessitate vult malum, nempe, quà corruptus est; vtrumque autem liberè vult: Nam distinguendum est inter necessitatem & coactionem; cum necessitas coactione latiùs pateat, & coactum sit necessarium, non autē è contrà, necessarium sit coactum. Hæc de libertate voluntatis in genere.

Nunc applicanda est ea ad varias hominis condi-

conditiones. Quadruplex omnino ſtatus hominis venit conſiderandus. 1. ſtatus innocentiæ ante lapſum. 2. ſtatus corruptionis poſt lapſum. 3. ſtatus regenerationis. 4. ſtatus glorificationis. De primo itaque ſtatu primùm quæritur, An homo in ſtatu innocentiæ habuerit libertatem voluntatis? Reſp. Si libertatis priorem illam definitionem ſequaris, quę eſt potentia in vtrumlibet, habuit quidē, fateor, in adiaphoris libertatem, in rebus verò bonis ſimpliciter & malis, non habuit homo in ſtatu innocentiæ eam voluntatis libertatē, qua, cum voluit bonum, potuit illud nolle, cum noluit malum, potuit illud velle: niſi potentiam remotam intelligas: nam potentiam propinquam ad bonum tantùm habuit, propter formam ſanctitatis & bonitatis in voluntate, quæ fuit ad Dei imaginem. Sin ſequaris poſteriorem libertatis definitionem, quę eſt, cum voluntas ex interno ſuo principio, citra coactionem externi agentis, fertur in id quod bonum eſt tantùm: ſi, inquā, hanc definitionem ſequaris, reſpōdeo hominem in ſtatu innocentiæ libertatem voluntatis habuiſſe.

De ſecundo ſtatu hominis quæritur, an homo in ſtatu corruptionis habeat nunc voluntatis

luntatis libertatem? Resp. si priorem libertatis definitionem sequaris, non nego quidem eum in adiaphoris abere libertatem: At in rebus simpliciter bonis & malis non habet eam: Nàm homo qui totus corruptus est, nó ita vult malũ, vt possit illud nolle: nec ita non vult bonum vt possit illud velle: nisi potentiam intelligas remotam: Nam in homine corrupto potentia propinqua voluntatis ad malum duntaxat est, propter formam corruptionis & impuritatis, quæ totam voluntatem occupat: Sin posteriorem libertatis definitionem sequaris, profectò libertatem voluntatis illam, quæ est ad imaginem libertatis Dei ipsius, estque potestas sive potentia propinqua, qua citra coactionem fertur ad id duntaxat quod bonum est, homini corrupto & ipsius voluntati tribuere non possumus. Potestas enim ad malum libertas verè dici non potest, quin potiùs servitus quædam est dicenda: Et re vera hominis non renati, non liberum, sed servum est arbitrium: Quia autem vult non renatus malum, non coactè, sed sponte sua, aliquo modo libertatis nomen ipsius voluntati potest attribui.

Hìc adversarij à nobis dissentiunt, & libertatem voluntatis homini non renato adscribunt,

scribunt, qua etiam potentia propinqua bonum velle potest, licet ante prævenientem gratiam hęc libertas sive potentia propinqua consopita jaceat: est tamen, inquiunt, reipsa, quèadmodum homo consopitus homo est, & vivus est. Ex hoc sequitur necessariò, aliquam in voluntate hominis non renati sanctitatem, & rectitudinem esse: Nam non est potentia voluntatis propinqua ad bonum, nisi præsente sanctitatis & rectitudinis forma, quæ est quasi anima voluntatis, efficitque potentiam hanc propinquam in voluntate, ad bonum.

Bis igitur errant: Primùm ideò, quòd aliquam sanctitatem & rectitudinem in voluntate hominis non renati post lapsum reliquã esse volunt: Deinde quòd potentiam voluntatis propinquam, quæ præsentiam formæ sanctitatis necessariò sequitur; potentiam, inquam, propinquam ad bonum, in voluntate esse volunt: Nam quòd ad sanctitatem & rectitudinem, certum est eam vniversam deperditam esse in lapsu hominis, & per Christum Iesum totam, quantacunque est, reparari, & quasi denuò creari: vnde nova creatura vocatur: quæ, si aliqua ex parte vetus est, cur nova dicitur? et si remanserit post lapsum

in homine aliqua ſanctitas, quæ anima eſt animæ noſtræ, cur homo poſt lapſum ante regenerationem prorſus mortuus dicitur, non ſemi-mortuus? Teſtimonijs Scripturæ, quæ pro hac re afferri poſſunt infinita, nunc ſupersedemus. Quod ad libertatem, ſive potentiam propinquam, quam aſcribunt voluntati hominis non renati, quot Scripturæ teſtimonia eam refellunt? *Iohn. 6. 44.* Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum. *Rom. 8. 7.* Legi Dei non ſubjicitur, nam ne poteſt quidem. *1. Cor. 2. 14.* Animalis homo non eſt capax eorum, quæ ſunt Spiritus Dei; ſunt enim ei ſtultitia, nec poteſt ea cognoſcere. Hæc Scripturæ loca, & alia hujuſmodi, intelligenda ſunt de potentia propinqua quæ eſt ad bonum; quam ideo negat Scriptura homini corrupto, quia nulla prorſus in eo eſt ſanctitas poſt lapſum reliqua: Nam quod ad potentiam, quam diximus remotam eſſe etiam ad bonum, quæ materiæ non formæ conſequens eſt, nos non negamus eam eſſe in voluntate hominis non renati: quæ & ipſa ſtatim fit ex remota, propinqua, vbi primùm introducta eſt aliqua ſanctitas in voluntatem hominis, per Spiritum Ieſu Chriſti: Cum itaque remotam hanc potentiam

tentiam relinquamus voluntati hominis non regeniti, hoc est, materiæ quandam potentiam, non est quòd adversarij objiciant nos ex hominibus totidem stipites & truncos facere, dum negamus ijs libertatem, quam vocant, arbitrij: nam materiæ hæc potentia ad bonum, quã nos concedimus voluntati hominis non regeniti, non est in stipite & in trunco.

Sciendum est hoc loco, quod dum negamus nõ renato potentiam propinquam, hoc est, libertatem ad bonum, nomine boni intelligamus bonum, quà est bonum: nam etiam non renatus potest velle id quod bonum est in se, ut conservationem patriæ, justitiam, æquitatem, &c. Verùm id quod in se bonũ est, malum fit quodam modo respectu hominis non renati, qui non bene vult id quod bonũ est in se, hoc est, neque eo modo, neque eo fine vult, quo debet illud velle, cum ipse non sit bonus & mundus: Immundis autem omnia immunda, ut mundis omnia munda.

Sciendum rursus est, nos in hoc negotio libertatis arbitrij, eandem rationem facere bonorum cujuscunque demum generis, sive ea naturalia sint, sive humana & civilia, sive denique spiritualia: nam ad nullum bonum, quà

bonum est,& Deo gratum,ipsiusque legi cõ-
sentiens libertatem sive potẽtiam propinquã
habet homo non renatus, licet natura magis
aliena sit ejus voluntas ab illis spiritualibus,
quorum animalis homo nõ est capax, & quę,
ut ait Apostolus,non potest cognoscere, imò
ipsi stultitia sunt. Spiritualia bona voco fidẽ,
spem,resipiscentiam, justificationem, vitam
denique æternam. Non est igitur quòd adver
sarij fidem, spem, resipiscentiam asscribant li-
bertati voluntatis nostræ,hoc est, viribus na-
turalibus,tanquam principali earum efficien-
ti: Quasi verò nos natura duce & potẽtia sive
libertate naturali,credamus,speremus,& con
vertamus nos ad Deum.

Quò autem hæc res manifestior evadat,
duo esse rerum bonarum genera intelligen-
dum est: unum est rerum bonarum humana-
rum, alterum est rerum bonarum divinarum
& spiritualium. Res bonæ humanæ vel Ethi-
cæ sunt,& ad privatum quemque pertinent;
vel œconomicæ sunt, & ad familiam perti-
nent: vel denique politicę sunt,& ad univer-
sam Rempublicam & civitatem spectant. Res
bonas spirituales voco,ut fidem,spem,resipis-
centiam,justificationem,sanctificationem,vi-
tam æternam. Ad utrumque hoc rerum bona
rum

rum genus, voluntas humana nõ est similiter affecta: nam ad res humanas, sive humana bona, paulò propensior est: verbi gratia, ad temperantiam, fortitudinem, liberalitatem, justitiam, natura inclinat: licet hæc ipsa quæ in se bona sunt, neque eo quo debet modo, neque eo quò debet fine, velit, & eligat: quò fit, ut ea quæ in se bona sunt, non renati respectu, mala fiant, & peccata. Quòd ad res spirituales, voluntas humana ab ijs alienior est, & cum sese offerunt voluntati, ipsa ab ijs natura tota abhorret.

Res hæc exemplo & experientia evadet manifestior. Duo quędam sunt bona, nempè, justitia per opera, & justitia per fidem, quæ Dei justitia vocatur: omnes nos experimur volũtatem natura propendere ad justitiam illã quę est per opera, & quę humanum quoddam bonum est: hinc fit ut hodierno die totus fere mundus naturam sequutus, quærat justificari per opera bona: At verò voluntas eadem abhorret tota à justitia illa quæ est per fidem, cum spirituale quoddam bonum sit: hinc fit ut tam pauci quęrant justificari per fidem, solamque Dei in Christo misericordiam.

Ex hoc & alijs similibus exemplis patet voluntatem humanam, ad bona quidem humana

na naturâ propensiorem esse, à bonis verò spiritualibus totam abhorrere: licet ipsa ad nullum omninò bonum quà bonum est, propendeat: nam ne ad hæc ipsa quidem humana bona, quà bona sunt, & Deo grata propendet cum neque eo modo, neque eo fine quo debet, ea velit. Quatenus igitur ea vult quæ in se bona sunt, peccata sunt, Deoque ingrata. Differunt tamen ab ijs malis & peccatis, quæ etiam in se & essentia sua mala sunt, cujusmodi sunt homicidium, adulterium, furtum &c. in quibus fateor, plures sunt peccati gradus: In his enim peccatur & in essentia ipsarũ rerum, & in modo agẽdi, & in fine: & ad hæc propensior est naturâ suâ voluntas hominis non renati, quàm ad ea, quæ in se bona sunt. Primũ enim, prono impetu fertur ad ea quę in se mala sunt: deinde propensionem aliquâ habet ad res humanas in se bonas: postremò, à rebus bonis spiritualibus tota abhorret ante regenerationem. Rursus concludo, humana bona quatenus ea vult homo non renatus, mala fieri quodam modo, & hominem non renatum in ijs expetendis peccare; id quod etiam verum est in adiaphoris, quæ in se neque bona neque mala sunt: Nam quatenus ea vult homo non renatus, eatenus mala fiunt, & pec-

cat

cat non renatus dum vult, & expetit etiam quod ſua natura indifferens eſt, quia id vult, neque eo modo, neque eo fine quo debet.

Nunc de ſtatu regenerationis quæritur, an homo renatvs habeat hanc voluntatis libertatem? Reſp. Si libertatem definias potentiam in utrumlibet, primùm in rebus adiaphoris dicimus eum habere hanc libertatem: deinde in rebus quoque bonis & malis hanc libertatem illi non negamus: nam cùm duplex ſit actus, & duplex forma voluntatis hominis renati, forma ſanctitatis, & forma corruptionis; primitiæ novi hominis, & reliquiæ veteris, neceſſe eſt duplex ſit potentia etiam propinqua voluntatis ipſius: una quæ eſt ad bonum, altera quæ eſt ad malum: ut mihi videatur recepta hæc definitio libertatis maximè competere in libertatem voluntatis hominis renati. Sin verò libertatem definias ex incoacta potentia, quæ eſt ad bonum tantùm, non etiam ad malum, profectò ne homo quidē renatus ſic liber eſt: verùm progreſſum duntaxat facit ad libertatem ſuam, quæ in altera demùm vita perfecta futura eſt.

Poſtremò de ſtatu glorificationis quæritur, An homo cum in ſtatu glorificationis erit, habiturus ſit hanc voluntatis libertatem? Reſp.

Si

Si libertatem definias potentiam in utrumlibet, etiam in rebus bonis & malis, homo cum in ſtatu glorificationis erit, non habebit eam: Nam potentiam propinquam ad bonum tantùm habebit propter formam illam ſanctitatis, vel gloriæ potiùs, quàm tum induet ipſius voluntas. Non nego in eo quoque futuram potentiam remotam ad malum, propter neceſſariam creaturæ mutabilitatem: verùm remota hæc potentia, propinqua nunquam futura eſt: quia Deus eum in æternum confirmaturus eſt, & ſuſtentarurus in illo gloriæ ſtatu. Sin verò poſteriorem illam definitionem libertatis ſequaris, profectò glorificatus demùm verè liber futurus eſt. Nam tantùm id quod bonum eſt, Deoq; acceptum volet, idque incoactè, & in æternum. Libera voluntate fuit homo in ſtatu innocentiæ ſecundum imaginem divinæ illius libertatis: verùm in ſtatu glorificationis, in quo magis Dei ſui imaginem referet, & geſtabit imaginem cœleſtis illius hominis Chriſti, multò liberiori erit voluntate, & ad id quod bonum eſt tantũ multò propenſiori. Atq; hæc de libertate voluntaris hactenus, hoc eſt, de voluntatis illa proprietate, ſive inſita qualitate.

Nunc dicendum eſt de libero arbitrio. Licet

cet sint qui arbitrij verbum ad mentem referant, ut sit arbitrium nihil aliud, quàm mentis judicium, quod voluntatis functionem liberam antegreditur; liberi autem vocem, ad voluntatem pertinere dicant; tamen ego existimo arbitrij nomine magis intelligendum esse voluntatis ipsius placitum, hoc est, accipiendum esse hoc nomine voluntatis functionem quæcunque ea sit, sive velit ipsa, sive nolit, sive eligat, sive repudiet. Huic voluntatis placito tribuitur libertas, & liberum dicitur, quēadmodum ipsa voluntas libera vocatur. Proprietas enim causæ de effecto & actione ejusdem causæ etiam prædicatur. Est itaque liberum arbitrium, nihil aliud, meo judicio, quā placitum volūtatis, quod est citra coactionē, quodque profectum est à principio quodam voluntatis interno, non autem ab externo aliquo cogente.

Quæri potest, Annon cum liberè fungitur voluntas suo munere, in libere volendo aliquid vel nolendo; annon, inquam, hic sit mēti locus aliquis? Respondeo, objectum illud quodcunque circa quod versatur voluntas, ipsiusque libera functio, primùm monstrari & judicari à mente. Iudicium autem mentis duplex est: primùm simplex & [illegible], vt cum abs-

absque discursu aliquo, & ratiocinatione judicat bonum esse, malum esse, sequendum esse, fugiendum esse. Mentis hoc judicium est de fine, & medio aliquo ad finem tendente, quod unicum est ac solum. Deinde judiciũ mentis est διανοητικον, quando cum discursu aliquid judicat bonum, malum, fugiendum, sequendum. Hoc judicium est in medijs, quæ plura sunt, ex quibus, discursu mentis facto, unum eligitur, alterum repudiatur. Monstratum jam & aliquo modo judicatum à mente objectum, voluntas liberè vult, vel non vult, eligit, vel repudiat: licet post hominis lapsum ea sequuta sit, αταξια facultatum in mente humana, qua fit ut voluntas sæpenumero, quod tanquam malum judicatum est, vel quod improbatum est à mente, illud eligat, contraque quod tanquam bonum judicatũ est, & approbatum à mente, illud repudiet.

De mente quoque potest quæri, An possit boni judicium facere, vel bonum approbare, malum autem improbare? Hæc quæstio solvenda est ex quadruplici illo hominis statu. Verùm cum quæratur maximè de mente hominis corrupti, an ea possit bonum approbare malum autem improbare: de mente hominis corrupti responsio nostra erit maximè. Dicimus

mus itaq; mentem hominis corrupti tantùm posse approbare, quod malum est, si potentiâ intelligas propinquam, hoc est eam, quæ formam consequitur: potest etiam approbare, id quod in se bonum est, sed non quà bonum est: cum neque eo modo, neque eo fine, quo debet, illud approbet, quemadmodum suprà dictum est de voluntate. Ad bonum autem humanum approbãdum, mens hominis corrupti est paulò propensior: à bono autem spirituali omninò aliena est. Nam teste Paulo spirituale bonum stultũ judicat, ea enim quæ sunt Spiritus Dei, sunt ei stultitia. *1. Cor. 2.*

Atq; hæc de libertate voluntatis humanæ & libero arbitrio dicta sunto. Nunc de gratia Dei quæ libero arbitrio, siue naturæ contraria est, quęq; nõ modò principalis efficiens est fidei, spei, & respiscentiæ, verùm etiam sola harũ efficiens est: de gratia, inquã, illa Dei, deinceps erit agendum.

De Gratia Dei. Cap. 38.

GRatia Dei est favor Dei immeritus: vel est, qua Deus favet creaturę suæ absque creaturæ ipsius aliquo merito. Videtur Apostolus *Ephes. 1. 9.* gratiam & εὐδοκίαν Dei

pro

pro eodem sumere: Nam quod dicit eo versu, secundum gratuitam suam benevolentiam, sive εὐδοκίαν, eodem sensu dictum esse videtur, cum eo quod dixit superiùs eodem cap. vers. 7. Secundum divitias gratiæ suæ. Videntur etiam gratia Dei, & Charitas, siue dilectio indifferenter accipi. *Rom. 9. 13.* Iacob dilexi: Hæc illa dilectio siue εὐδοκία, siue gratia est qua, Iacobum ab æterno complexus est. *Ephes. 3. 18.* Vt in Charitate, inquit, radicati & fundati, &c. Hęc est illa gratia, qua ab æterno nos prosequutus est Deus *Tit. 3. 4.* Gratia Dei erga homines in specie φιλανθρωπία appellata est.

Porrò latiùs patere videtur gratia quàm misericordia, cum misericordia propriè miseros & peccatores respiciat, gratia verò pateat ad omnes creaturas cujuscunq; sortis sint ęę, tam ad Angelos beatos, quàm ad homines peccatores; vnde in salutationibus, quæ habentur in prima & secunda ad Timotheum Epistola, Gratia primùm vt quiddam latiùs patens, deinde Misericordia, vt angustius aliquid, & gratiam quasi restringens, optantur personæ salutatæ, Timotheo. Nam etsi in illis salutationibus gratia & misericordia metonymicῶς accipiantur, pro beneficijs Dei,

Dei, quæ ex gratia & misericordia conferuntur: tamen ex his ipsis satis liquet misericordiam Dei, quę causa est beneficiorum ipsius, angustiùs patere quàm gratiam: Sensus enim est, ac si dixisset Apostolus; Beneficia Dei gratuita, neque gratuita modò, hoc est, gratis ac immeritò collata, sed etiam ex misericordia erga miseros & mala omnia commeritos, multiplicentur vobis.

Vt appareat Dei beneficia omnia ex hac gratia proficisci ad nos, doctrinæ de gratia initium paulò altiùs ex primis suis fundamẽtis repetemus. Deus ab ęterno proposuit glorificari imprimis in gratia sua. *Rom. 11. 32.* Conclusit Deus omnes in contumacia, vt omnium misereretur: quo loco vides ipsam justitiam Dei inservire ipsius misericordiæ & gratiæ: Eadem ratio est & aliarum Dei proprietatum, vt potentiæ, sapientiæ, &c. quę omnes inserviunt suo modo divinæ gratiæ & misericordiæ. Hinc primùm omnium ab æterno extiterunt decreta ex gratia, ad gloriam & laudem ejusdem gratiæ. *Eph. 1. 6. & 12.* Primum Dei decretum ex gratia fuit de Filio suo incarnando, & glorificando suo tempore, ad gloriam gratiæ suæ. De decreto de filio Christo vide *Act. 2. 23. & 4. 28.* de gra-

tia erga Christum, vide *Coloss. 1. 19.* Quoniam in eo placuit patri, &c. vbi εὐδοκίαν patris vides causam esse cur plenitudo deitatis inhabitet in Christo corporaliter. Nam ex gratia fuit admirabili quod voluerit Deus carnem, hoc est, creaturam tam vilem, vniri cum Deo creatore glorioso & incomparabili.

Secundum decretum Dei ex gratia, fuit de homine primùm creando ad imaginem suam, deinde post lapsum reparando in Christo filio suo, ad imaginem filij sui, hoc est, suo tempore in Christo filio suo, vocando, justificando, glorificãdo homine, ad gloriã Christi pariter, & ad gloriam gratię suæ. Summatim enim in his partibus posita est hominis post lapsum reparatio ac restitutio. Vide *Eph. 1. 4. 5. Rom. 9. 11. Rom. 11. 5. 6.*

Hinc sequuta est exequutio decretorum illorum ex eadem illa Dei gratia. Primùm autẽ exequutio fuit decreti de homine; quod quidem naturæ ordine secundum fuit: Nam quod primum fuit decreto & ordinatione, id secũdum evasit exequutione, contraq; quod secundum fuit decreto & ordinatione, id primum factum est exequutione. Primum itaq; locũ obtinuit exequutio decreti de homine, eaque fuit ex eadem illa Dei gratia, ad gloriam

am ejusdem gratiæ. Exequutio igitur decreti de homine, vt de ea dicamus nonnihil, primùm fuit creatio hominis ad imaginem creatoris ex gratia ipsius, ad gloriam ejusdem illius gratiæ: Deinde fuit hominis post lapsum ex gratia reparatio in filio Christo, ad gloriam filij Christi, & ad laudē gratię Dei Patris. Reparatio hæc, quæ altera pars est exequutionis decreti de homine, plures habet in se partes, quæ & ipsę omnes sunt ex gratia, & ad gloriam Christi capitis ac mediatoris primùm tendunt, deinde ad laudem gratiæ Dei Patris. De hoc ordine vide *1. Cor. 3. 22. 23.* Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem Dei.

Sciendum de reparatione ista humani generis, priusquàm ad ejus partes accedamus, quòd tempore partim præcesserit exequutionē decreti illius de Christo Dei filio, partim verò eam sequuta sit. Nam antequàm venit plenum illud tempus in quo Christus manifestatus est in carne, cœperunt homines reparari jam inde à lapsu, hoc est, vocari, justificari, glorificari; idque virtute, partim decreti illius de Christo, quod inde ab æterno fuit, partim futuræ manifestationis ejusdē Christi. Postquam autem venit plenum illud tem-

pus,& Christus in carne jam manifestatus est, passus est, glorificatus est, reparatio eadem illa hominis evasit jam locupletior atque vberior. Christus enim jam exhibitus efficacior est ad reparationem nostri; hoc est, ad vocationem, justificationem, & glorificationem, quàm fuit idem jam olim, antequàm exhibitus est in carne. Ergo in mediam quasi reparationem hominis, sive exequutionem decreti de homine reparando incidit exequutio decreti illius de filio Dei Iesu Christo, quod primum fuit: Quamobrem nos quoque medio loco de ea agemus, vt hinc ad partes reparationis humani generis transeamus.

Exequutio igitur decreti illius de filio Dei Iesu Christo, posita est in ejus incarnatione, passione,& glorificatione, & quidē ex gratia Dei, quæ partim fuit erga carnē ipsam Christi mediatoris, partim fuit erga nos, qui reparamur per eandem illā Christi carnem cum filio Dei ὑποστατικῶς vnitam. Ex gratia itaq; duplici fuit exequutio decreti de filio Dei Iesu Christo,& fuit quidem ad gloriam gratiæ ipsius Dei.

Nunc redeo ad reparationem illam humani generis, sive exequutionem decreti de homine reparando: Ejus partes summatim sunt,

sunt, vocatio, justificatio, glorificatio. Vocatio, vt de ea dicamus primùm, ex gratia Dei est, sive gratuita est, idque ratione duplici. Primùm enim in efficaci vocatione, promulgatio fœderis, sive Evangelij prædicatio, ex sola Dei gratia est: Vnde *Ephes. 1. 9.* Patefacto, inquit, nobis mysterio voluntatis suæ secundùm gratuitam suã benevolentiam. Deinde fides, qua recipimus promissionem fœderis in Christo oblatam, ex mera Dei gratia est. *Philip. 1. 29.* Vobis, inquit, datum est in Christi negotio, non solùm in eo credere, &c. Ergo fides est donum Dei. Prior illa gratia in vocatione, dici potest gratia vocationis, & communis est quibuscunque vocatis, tam electis illis, quàm reprobis: Posterior verò gratia in vocatione efficaci dici potest gratia fidei, & ad electos propriè pertinet: nam solis iis qui prædestinati sunt ad vitam æternam datum est credere. Sub gratia fidei comprehendo quoque spei & resipiscentiæ gratiam, quæ loco de vocatione efficaci subalternæ sunt.

Duplicem hanc in vocatione efficaci gratiam sequitur gratia justificationis; nam illa ipsa imputatio quæ sequitur fidem, fideique apprehensionem in vocatione efficaci, ex no-

ua [illegible]dam Dei gratia est: Non enim nisi ex gratia est, quòd aliena justitia & satisfactio pro nostra censeantur. vnde *Rom. 3.14.* Iustificamur autem gratis, id est, ejus gratia, & alibi passim. Hanc gratiam perpetuò opponit Apostolus operibus, hoc est, merito nostro, & fidei in Christum, comitem eam ac sociam facit: optimè enim convenit gratiæ Dei cum merito Christi fide apprehēso, non ideò tantùm quòd meritum illud non sit nostrum, sed Christi, hoc est ipsiusmet Dei, sed vel multò magis quòd Christi satisfactio & meritum illud alienum, ex Dei gratia sit, meraq; liberalitate: Non enim pepercit Deus Filio suo, sed pro nobis tradidit eum in mortem. *Rom. 8.32.* Atque hac de causa fit, vt in Christi illa satisfactione & merito ipsius magis eluceat gratia Dei, majorque appareat, quàm si sine vllo merito vel nostro vel alieno, quo satisfiat ipsius justitiæ, nos justificet. Optimè igitur consistit gratia, qua nos justificat Deus, cum merito illo, & λυτρῳ, quod ipse Deus de suo dedit. Quòd si autem λυτρον illud & precium redemptionis ab ipso Deo non dissolueretur, tum profectò in merito illo ac λυτρῳ non adeò conspiceretur gratia. Quod verò ad meritum hominum attinet, affirmamus

nullo

nullo pacto gratiæ Dei cum illo convenire posse.

Gratiam justificationis sequitur gratia glorificationis sive regenerationis: vt enim sententię ipsa latio & dictio, est ex gratia; ita sententiæ latæ, dictæque exequutio ex gratia pariter est. Regeneratio enim, sive glorificatio, exequutio quædam est sententiæ justificationis quæ præcessit. De hac gratia vide *1. Pet. 1.3.* Qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam. & *Tit. 3.5.* Ex sua misericordia servavit nos per lavacrum regenerationis & renovationem Spiritus sancti, et *Eph. 2.5.8.* Gratia estis servati.

Notandum autem est, in ista humani generis reparatione ejusque partibus omnibus, vnam eandemq; reipsa Dei gratiam esse, quę est principium omnium earum partium; nos verò eam ex effectis suis varijs, variam aliquo modo facere, ac distinguere: non secus atq; Spiritus sanctus qui vnus est. *1. Cor. 12.4.* ratione discriminis donorum & effectuum ipsius aliquo modo distinguitur, & ratione quadam, non reipsa, alius atque alius est. *Rom. 8.15.* Non enim accepistis Spiritum seruitutis rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis.

Ex his quæ diximus nota quatuor esse quasi gratias in reparatione hominis ejusq; partibus. Nam cum in efficaci vocatione duplex sit Dei beneficium, primum, oblatio Christi cum beneficijs ipsius in fœdere gratuito sive Evangelio: secundum, fides quæ oblatum Christum recipit (sub Fide intelligo Spem & Resipiscentiam, quæ fidem consequuntur) ideò in efficaci vocatione duę censentur gratiæ, gratia vocationis sive oblationis, gratia fidei sive receptionis. In justificatione est tertia gratia, quam gratiam justificationis nominare possumus. In glorificatione est quarta quam non ineptè gratiam glorificationis vocabimus.

Ex his vides primam gratiam, quam prævenientem vocant, esse eam qua nos primùm ad se vocat Deus per Evangelium suum, vltimam verò gratiam, & gratiæ quasi complementum, eam qua nos in cælis vna cum filio suo glorificat: nam gratiam vltimam inchoat in hac vita, per regenerationem istã inchoatam, absolvet autem eam in altera illa vita, per glorificationem. Hæc de reparationis partibus hactenus, quę ex gratia sunt omnes, & ad gloriam gratiæ diriguntur.

Observandum in genere beneficia Dei omnia,

nia, tàm ea quæ ab æterno fuerunt, quàm ea quæ in tempore sunt, fundata esse pariter in sola meraque Dei gratia: neq; quoad gratiam discrimen esse aliquod inter illa quæ ante tempora sæcularia fuerunt beneficia, verbi gratia, præscientiam, prædestinationem, & hæc quæ in tempore sunt, verbi gratia, vocationem, justificationem, & glorificationem.

Hæc ipsa veritas est ac manet, invitis adversarijs & hostibus illis gratiæ ac crucis Christi, qui tamen libertatem nescio quam voluntatis nostræ, & opera nostra meritoria in vocatione nostri, justificatione & glorificatione volunt concurrere vnà cum Dei gratia. Nam quod ad vocationem, quamvis illud verum esse fateantur, prævenientem nempe gratiam illam, quam dicunt, nos tum primùm nihil de gratia Dei cogitantes, non præparantes nosipsos ad gratiam recipiendam, etiam planè consopitos in peccato, præoccupare: tamē assensionem illam, quā nos fidei tribuimus, qua nimirùm assentimur gratiæ prævenienti, eamq; admittimus, libertati arbitrij nostri ascribunt: quasi verò volūtatis libertas aliqua sit actu, vel, ut loquuntur, potentia propinqua sit voluntatis ad gratiam Dei recipiendā. Nos verò, ut non negamus libertatem sive potentiam

tentiam voluntatis aliquam, qua fit ut ad bonum ipsa aliquo modo propendeat; potentiã intelligo materiæ: ita negamus planè libertatem voluntatis, quæ actu sit: vel, quod idem est, propinquam ejus potentiam ad id quod bonum est, qua bonum est. Potentiam voluntatis propinquam, sive libertatem actu ad bonum definio, eam quæ ex forma sanctitatis, vel imagine Dei voluntati impressa exiſtit, ut patet ex doctrina de libero arbitrio jam à nobis tradita.

Affirmamus itaque in prima gratia recipienda voluntatem noſtram habere ſe tantùm paſſivè, non autem activè: hoc eſt, dum prævenit eam Dei gratia, habere quidem ipſam potentiam ad bonum, ſed eam materiæ duntaxat, & paſſivam, quam remotam vocant; in actum autem redigi illam potentiam, & ex remota propinquam fieri, beneficio ipſius gratiæ divinæ nos prævenientis, hoc eſt, beneficio Spiritus Dei qui cum verbo Evangelij prædicato concurrit, & per illud ipſum verbũ refingit atque renovat corda noſtra, inſpirando quaſi in ea vitam illam Dei, à qua priùs prorſus fuerunt abalienata, ut habetur *Eph.* 4. & creando in ijs quaſi denuò amiſſam illam Dei imaginem, quę in ſanctitate & juſtitia cernitur.

Quod

Quod verò ad iustificationem attinet, cum duplicem statuant iustitiam; primam, quam vocant habitualem, & secundam, quam actualem nominant: ad primam iustitiam præparari nos dicunt libertate arbitrij nostri, tanquam principali agente, & gratia cooperante. Secundam verò collocant in operibus à libertate arbitrij nostri, & à prima iustitia, quã infusam gratiam appellant, profectis. Iustitiæ hujus secundę quę est in operibus liberi arbitrij, & infusæ, quam vocant, gratiæ, hujus (inquam) iustitiæ merito ascribunt vitam æternam.

Ex quibus vides eos nullum ex his beneficium, non vocationem, non justificationem, non glorificationem, nullum denique ex his omnibus beneficijs spiritualibus, quæ in tempore in nos conferuntur, soli Dei gratiæ tribuere: verùm ea inter gratiam Dei, & libertatem nostram, operaque nostra meritoria partiri. Imò verò, si comparatio Dei & nostri fiat, in his beneficijs conferendis, plus eos videbis tribuere nobis, libertati nostræ, operibus nostris, quàm gratiæ divinæ. Sed de his jam anteà diximus nonnihil, in capite de Vocatione, in capite de resipiscentia, & in capite de libero arbitrio: ideoque lectorem

ad

ad ea loca remittimus: Atque nunc huic doctrinæ finem imponimus.

Hactenus itaque dictum sit de loco Vocationis efficacis, qui, quòd subalternos plures sub se comprehendat, inter generalissimos doctrinæ Theologicæ locos, meritò potest numerari.

FINIS.

DE MODIS QVIBVS DEVS AB INITIO FOEDVS suum utrumque, humano generi revelavit.

Q. *QVot sunt omninò modi quibus Deus iam inde á principio universam voluntatem suam, hoc est, vtriusq; fœderis, & operum, & gratiæ, doctrinam, humano generi revelavit?* Modi Revelationis quot.

R. Duo sunt.

Q. *Quinam illi?* Quinam.

R. Primus est viva vox; secũdus scriptio

Q. *Quid appellas vivam vocem?* Viva vox quid.

R. Primum revelationis modum, quo Deus, partim per suiipsius, partim per aliorum os, universam utriusque fœderis doctrinam Ecclesiæ suæ subindè revelavit.

Q. *Quorum fuit viva vox iam inde à principio?* Quorum fuit.

R. Primũ fuit viva vox Dei ipsius, qui modò per filium suum sub specie humanæ formæ, patribus apparentẽ, modò

dò per Spiritum ſuum intus in animo loquutus eſt: Deinde fuit viva vox Angelorum: Tertiò fuit viva vox hominũ, primùm Patrum, tum Moſis & Prophetarũ, poſtea Iohannis Baptiſtę ad Chriſtum uſque: hinc fuit viva vox ipſius Chriſti jã in carne manifeſtati: poſtremò viva vox fuit Apoſtolorum Chriſti

Q. *An modus hic revelationis qui fuit per vivam iſtorum omnium, quos dixiſti, vocem, plané* θεοπνεῦστος *& ab erroribus prorſus libera fuit?*

Qualis

R. De viva voce Deiipſius, Chriſti, & Angelorum nulla quęſtio eſt. Quod ad homines attinet, quorum viva voce vſus eſt Deus inde à mundo condito in revelanda voluntate ſua Eccleſiæ ſuæ, illi quidem etſi homines peccatores erãt omnes, & ex parte tantùm regeniti, tamen in tradenda veritatis & fœderis utriuſq; doctrina, ſic extra ordinem gubernati ſunt & afflati Spiritu Dei ſancto, ut errare nequaquam potuerint.

Q. *Vis ergo omnes quotquot fuerunt inde à mundo condito, per quorum os loquutus eſt Deus Eccleſiæ ſuæ, extraordinarios exſtitiſſe homines, donis Spiritus ſancti extraordina-*

dinariis instructos, & miraculis cõfirmatos?

R. Volo: Non enim libidine hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines. 2. Pet. 1.

Quando cœpit.

Q. Quo tempore cœpit viva vox in Ecclesia?

R. Cœpit in prima hominis creatione

Quamdiu durat.

Q. Quamdiu duravit in Ecclesia viva vox Dei, & hominum, qui in veritatis doctrina tradenda errare non potuerunt?

R. Duravit inde à mundo condito ad Apostolorum usque decessum, quo toto tẽpore nulla ferè ætas fuit, in qua nõ extra ordinẽ excitatus est, saltẽ unus aliquis sanctus Dei homo, qui in tradẽda veritatis doctrina errare non potuit.

Q. Cur addis ferè? Anne fuit aliqua intermissio?

R. Fuit quidem: Sed ego intermissiones aliquot insigniores, quę ex Scriptura sacra colligi possunt duntaxat tibi recensebo. Primùm temporibus Patrum observatur fuisse intermissio ætate Terachi qui pater fuit Abrahami: Nam is, etsi quædam fundamenta veritatis retinuit à Patribus suis sibi tradita, tamẽ a-

postasi-

postasiam fecit, & evasit Idololatra, ut constat ex historia. Deinde intermissio fuit quo tempore populus in Ægypto ageret: nam à morte filiorũ Iacobi usq; ad exitũ ex Ægypto testatur Ezechiel cap 20. populum vniversum à Deo ad Idola Ægyptiorum defeciſſe: denique intermissio fuit à Malachia Prophetarũ ultimo, ad Iohannem Baptistam, quo toto temporis spatio nullus Propheta est excitatus: Continuatum tamen est verbum Dei in populo Iudaico per Põtifices & ministerium ordinarium; verùm non sine corruptelis, adeò ut in adventu Christi magna ex parte jam corrupta fuerit veritatis doctrina.

An duret viva vox *tbeopneustos* ad adventũ vsque Christi

Q. *Annon oportet in Ecclesia Dei durare vivam vocem errori non obnoxiam ad reditum usque Christi: dixisti enim durasse vivam vocem in Ecclesia ad Apostolorum duntaxat tempora?*

R. Durat quidem, fateor, in Ecclesia christi viva vox; sed nõ durat viva vox, vel Dei, vel hominum extraordinariorum, quales erant Patres, Prophetæ, & Apostoli: verùm hominum duntaxat ordinariorum, Pastorum, & doctorum, qui

qui & errare possunt, & errant reipsa quandocunq; à verbo scripto Prophetico & Apostolico vel tantillũ recedũt.

Q. *Atqui dedit Deus Ecclesiæ suæ quæ nunc est sub Christo, Spiritus sui sancti maiorem mensuram, quàm vnquam dedit veteri Ecclesiæ: Ergo si in veteri Ecclesia viva vox fuit quæ errare non potuit, quantò magis in Christi Ecclesia viva vox erit, quæ errare non poterit.*

R. Verum quidem est, cum plena hac revelatione, quę scriptis Apostolicis cõtinetur, datum esse Spiritum pleniorem Ecclesiæ Christi quæ nunc est, quàm qui datus est veteri populo: Sed non ex eo sequitur ita nunc gubernari illo Spiritu vel Ecclesiam, vel pastores, & doctores in Ecclesia, ut in veritate tradenda nõ possint omninò errare: hoc enim donum est Spiritus sancti extraordinarium & temporarium. Spiritus autem donum quod Ecclesiæ Christi datũ est post Apostolorum tempora, ordinariũ est & perpetuum, utpote sanctificationis, illuminationis, & regenerationis donum.

Q. *Deteriori igitur loco videtur esse Ec-*

cleſia quæ nunc eſt, quàm fuit vetus illa Eccleſia quæ habuit vivam vocem Dei, & hominum, quæ errare non potuit?

R. Non ſequitur: nam Scriptura hæc Prophetica & Apoſtolica, quam nunc habet Eccleſia, & non errat in docẽdo, & pleniſſimam clariſſimamque continet revelationem.

2. Vt concedam tibi conditionem Eccleſiæ noſtræ meliorem eſſe, quàm fuit veteris illius quæ ante Moſis tempora exſtitit, quæque ſolam habuit vivæ vocis traditionem, eamque imperfectam admodum & obſcuram: non tamen video quî non fuerit meliori conditione Eccleſia illa quæ poſt Moſen duravit ad Chriſti uſque adventum, vt quæ non modò traditionem & vivam vocem, ſed etiam Scripturam habuerit Propheticam, tãquam lucernam in obſcuro loco ſplendentem?

R. Habuit quidem illa Eccleſia utrũque, & traditionem vivæ vocis, & ſcriptionem, ſed neutrum perfectum ac plenum. Scriptura autem iſta, quam ſolam habet noſtra Eccleſia, pleniſſimam continet revelationem: Præſtantiorem autẽ oportet eſſe, vel unam aliquam revelationis formam quæ perfectam & plenã conti-

cõtinet revelationem; quàm duas, quarum neutra cõtinet plenam perfectamque revelationem.

2. *At nemo est qui non dicat meliùs actum iri cum Ecclesia nostra, quæ hodierno die est, si haberet vivam aliquam vocem, quæ in docendo & respondendo ad omnes controversias errare non posset?*

R. Habent Mosem, Prophetas, & Apostolos, hoc est, Mosis, Prophetarum, & Apostolorum scripta, & ea quidem non sufficientia tantùm, sed perfectissima: ex quibus quidem si veritatem, & omnium controversiarum decisionem nõ didicerint, profectò ne ex viva quidem alicujus extraordinarij hominis voce informationem aliquam accipere potuerunt, ut de hoc nihil dicam quod jam priùs respondi, vivam vocem tantisper locum habuisse in Ecclesia quantisper aliquid desiderabatur ad plenam mysterij Christi manifestationẽ. Quod si igitur nunc locus esset vivæ voci, vel Dei vel hominis extraordinarii in Ecclesia Christi; profectò id palam argueret, nondum perfectam esse atque impletam veritatis ac mysterij Christi revelationem.

Q. Ergo concludis post Apostolos nullam vivam audiri in Ecclesia vocem, quæ non erret?

R. Concludo.

Cur ab Adamo ad Apost. Fuit viva vox theopneustos.

Q. Cur toto illo tempore quod fuit ab Adamo ad Apostolos duravit in Ecclesia viva vox errori non obnoxia?

R. Vt de voluntate Dei nihil dicam qua vel sola debemus esse contenti, durationem hanc postulavit primùm Ecclesiæ conditio, deinde revelationis mensura.

Q. Cur Ecclesiæ conditio?

R. Quia Ecclesia visibilis toto illo tẽpore, quod fuit ab Adamo ad Apostolos, & loco angustior fuit, utpote vel una familia, vel una gente concluſa, & ætate minor ac immaturior fuit: nam Ecclesia ante Christum, vel puer fuit, ut sic dicam, vel adolescens.

Q. Quid tum?

R. Ad Ecclesiam loco angustiorem, & sanctos numero pauciores faciliùs extendit sese viva vox: & Ecclesia adhuc rudior per ætatẽ, & immaturior, opus habebat viva docentis voce, nõ secus atq; pueri opus habent viva voce

Magistri

Magistri qui cum ipsis quasi balbutiat. Postquàm autem in adventu Christi jam satis est erudita per vivam Christi & Apostolorum vocẽ, Ecclesia, & jam virilem attigit ætatem; non ampliùs audita est viva aliqua vox, vel Dei, vel hominum extraordinariorum.

Q. Cur id postulavit revelationis mensura?

R. Quia toto illo tempore, quod fuit ab Adamo ad Apostolos, restabat adhuc aliquid clariùs & manifestiùs revelandum, & singulis ætatibus facta est continuò manifestior ejusdem, quod ad substantiam attinebat, doctrinæ revelatio: Quamdiu autem fuit aliquid clariùs revelandum, tamdiu oportuit durare vivam vocem: Novam enim reuelationem quamcunque oportuit primùm fieri per vivam vocem.

Q. Posteàquam facta est revelatio ultima & plenissima per vivam Christi & Apostolorum vocem, an ampliùs audita est viva vox, vel Dei vel hominis cuiusquã extraordinarij?

R. Nulla.

Q. Nũquid ex his quæ dixisti de causis du-

Vivæ vocis usus quis fuerit.

rationis vivæ vocis in Ecclesia, colligis ipsius usum, qui fuerit aliquando in Ecclesia?

R. Colligo: usus enim ejus fuit primùm respectu ipsius Ecclesiæ, ut eam, & loco angustiorem, & cognitione rudiorem, doceret: deinde respectu revelationis ut eam subinde clariorem traderet.

Q. Ex hoc quem dicis vivæ vocis usu videtur sequi revelationis eum modum, qui fuit per vivam vocem, simpliciorem, magisque familiarem, adeòque imperfectiorem fuisse, utpote & personis & rebus imperfectioribus convenientem?

R. Est ita ut dicis.

Vivæ vocis subjectum quod.

Q. De viva voce audivi hactenus: nũc velim de eius subiecto aliquid ex te discere: Quid igitur traditum fuisse dicis viva voce toto illo temporis spatio?

R. Omnibus & singulis ætatibus, & una eademque, & tota veritatis doctrina per vivam vocem tradita fuit.

Q. Cur igitur dixisti ætate demùm Apostolorum impletam perfectamque mysterij revelationem?

R. Plenitudinem illam ac perfectionem intellexi, non de substantia ipsius doctri-

doctrinæ, sed de qualitate, hoc est, unius ejusdemq; Doctrinæ claritate. Mysterium enim Christi fuit in Ecclesia, & certo quodam modo manifestatum fuit inde ab Adamo ad Christum & Apostolos: sed si fiat temporum comparatio, clausum fuit & absconditum omnibus sæculis adventum Christi antecedentibus.

2. An per vivam vocem satis conservata fuit Doctrinæ cælestis puritas?

Viva vox an sufficiat ad conservandā Doctrinæ puritatem: Vbi transitio ad Doctrinam de scriptione.

R. Historia satis docet Doctrinam viva voce traditam, subinde corruptam fuisse & adulteratam.

2. Quomodò tum instaurata est?

R. Visum est Deo per novas deinde revelationes puritatem verbi sui collapsi restituere, conservare, & pleniorem ejus declarationem addere.

2. An sic satis est conservata doctrinæ puritas?

R. Ne sic quidem: ideòque visum est Deo tandem ad vivam vocem addere scriptionem.

2. An non sunt aliæ præterea additæ scriptionis causæ?

Scriptio addita vivæ voci, & cui

R. Sunt: scriptionem enim vivæ vo-

ei adjungendam postulavit primùm Ecclesiæ conditio, deinde revelationis mensura.

Q. *Cur Ecclesiæ conditio?*

R. Quia ætate demùm Mosis, Ecclesia cœpit esse & loco amplior, vtpote diffusa in totam gentem, & ætate major atque provectior: Nam à Mose ad Christum vsq;, fuit quasi Ecclesiæ adolescentia.

Q. *Quid tum?*

R. Vtrique & loci amplitudini, & ętati provectiori ac maturiori convenit scriptio: Nã & vniversa aliqua gens facilius scripto docetur, quàm viva voce: & ætas quæ paulò provectior est, capax est doctrinæ quæ scriptione, hoc est, revelationis modo qui non ita familiaris est & simplex, traditur: atque ex scripto mentem alicujus facilè deprehendit.

Q. *Cur scriptionem adiungendam postulavit revelationis mensura?*

R. Quia, cum ante Mosem revelatio fuisset exigua & obscura admodum, non dum visum est Deo eam statim scripto committere, quo quidem ipsa posteritati conservaretur. Cum verò

ætate

ætate Mosis cœpisset multò clarior esse revelatio, quàm anteà; tum visum est Deo scripto eam committere, quò posteritati ipsa cõservaretur: Quod enim perfectius est & plenius, id solemus nos scripto tradere, ad hoc vt & nobis ipsis & posteris conservetur: Quod verò imperfectius est, non putamus illud dignum quod scripto commendetur & conservetur posteritati.

Digressio est in explicationem ætatum Ecclesiæ.

Q. *Priusquàm longiùs abeas, velim mihi explices Ecclesiæ illas, quarum non semel meministi, ætates?*

R. Explicabo.

Q. *Quotuplicem igitur statuis Ecclesiæ Dei ætatem?*

R. Triplicem. Prima fuit ab Adamo ad Mosem vsque, quæ infantia simul & pueritia Ecclesiæ fuit. Secunda à Mose ad Christum, quæ adolescentia Ecclesiæ fuit. Tertia à Christo & Apostolis ad finem vsque, quæ virilis Ecclesiæ ætas dici potest, si modò comparetur cum præcedentibus illis ætatibus: aliàs enim non nisi cum in cœlis cum capite nostro Christo colligendi sumus viri evademus.

Q. *Vis ne igitur Deum trium istarum ætatum in agendo cum Ecclesia sua perpetuò rationem habuisse?*

R. Volo. Nam vt sic dicam, proportionaliter ad Ecclesiæ tres istas ætates attemperavit hęc tria, nempè primò revelationis mensuram. Secundò Spiritum suum sanctum. Tertiò revelationis modum.

Q. *Explica quæso particulatim quod dixisti?*

R. Ecclesiæ infantiæ & pueritiæ accommodavit minimam revelationis mensurã: scilicet 1. Prima dũtaxat doctrinæ elementa. 2. Spiritus sancti portionem minimam, eam nempè, quæ reuelationi proportionalis erat. 3. vnicum tantùm revelationis modum qui fuit per vivam vocem, vt qui sit infantibus ac rudioribus docendis erudiendisque aptior.

Q. *Intelligo quæ dixisti de prima Ecclesiæ ætate: Nunc velim dicas de media, quam adolescentiam dixisti, & hæc quæ tradidisti tria ei pariter accommodes?*

R. Ecclesię ętati medię accommodavit primùm majorem revelationis men-

mensurã. Secundò maiorem Spiritus sancti, vt sic dicam, portionem. Tertiò denique duplicẽ revelationis modum, viuam vocem & Scriptionem: Viuam vocem, inquã, quia adhuc rudior fuit: Scriptionem verò quia ætate fuit prouectior, atque ideò capax fuit aliquo modo doctrinæ scriptæ. Temperavit enim Deus inter se duos revelationis modos, & ex vtroque medium quoddam revelationis genus constituit, pro ætatis ratione, quæ media fuit & quasi temperata.

Q. *Dixisti de prima & secunda Ecclesiæ ætate: Nunc de tertia dicas velim?*

R. Ad tertiam deniq; Ecclesiæ ętatem, quã virilem appellavi, accommodavit primùm plenã revelationis mensuram. Secundò plenum Spiritus sancti donum. Tertiò denique vtrumque illum revelationis modum, & eum quidem plenam jam perfectamque revelationem comprehendentẽ. Viva quidem voce eam docuit certo aliquo tẽpore: Hinc adjecit scriptionem Apostolicam: Postquàm autem viva voce primùm mysterium esset plenè revelatum,

tum, deinde ſcriptioni plena illa revelatio mandata eſſet, jam finis impoſitus eſt vivæ voci. Manſit autem quod ſcriptum eſt, primùm per Prophetas, deinde per Apoſtolos ſolum, abſque viva voce quæ errare non poteſt.

Q. *Vnde ſumus initium tertiæ ætatis Eccleſiæ?*

R. Non tam ab adventu Chriſti & miſſione Apoſtolorum ad omnes gentes, quàm ab eo tempore quo deſierunt Apoſtoli loqui viva voce, tam Iudęis quàm Gentibus: Tum enim Eccleſia Catholica virilem attigit & incepit ætatem, ac tum cœpit Eccleſia mentem Dei ex ſolo ſcripto, vtpote accuratiori & perfectiori quodã revelationis modo, duntaxat intelligere ac diſcere. Tẽpus igitur quod fuit ab adventu Chriſti ad diſceſſum vſq; Apoſtolorum, trãſitus quaſi erat à media ad tertiam & virilem Eccleſiæ ætatem.

Q. *Habeo de cauſis additæ ad viuam vocem ſcriptionis, deque ſingulis Eccleſiæ ætatibus: Nunc de ſcriptione velim mihi ordine tradas aliquid?*

R. Faciam.

Qui

Q. *Quid igitur vocas scriptionem?* Scriptio quid.

R. Scriptionem voco, secundum revelationis modum quo Deus, vel per suam ipsius, vel per aliorum hominum, scilicet, extraordinariorum manus ea revelavit, quæ jã priùs viua voce, hoc est, primo illo revelationis modo sunt tradita.

Q. *Quinam igitur fuerunt, qui iam inde à principio scripserunt?* Quorum fuit.

R. Primum ipse Deus, deinde homines, Moses, Prophetæ, & Apostoli.

Q. *An modus hic revelationis qui fuit per scriptionem errori non est obnoxius, perinde vt modus ille qui fuit per viuam vocem?* Qualis fuit

R. Ita est, nam de Dei ipsius scriptione nulla quæstio est: Homines verò sic extra ordinem afflati sunt & gubernati Spiritu sancto, vt in scribendo errare nequaquam potuerint.

Q. *Quando demùm cœptum est scribi?* Quando cœpit.

R. Ætate Mosis.

Q. *Quamdiu duravit in Ecclesia scriptio?* Quamdiu duravit.

R. Duravit quidem scriptio, hoc est

est ipse scribendi actus à Mose ad Apostolos vsque: quo toto tempore nulla ferè ætas fuit in qua non extra ordinem excitatus est, saltem vnus aliquis, qui in tradenda per scriptum veritatis doctrina, errare non potuit.

Q. *Aliter sentis de ipsa Scriptura atque de scriptione sive scribendi actu?*

R. Sentio: nam Scriptura ipsa, siue id quod jam scriptum est à Mose, Prophetis, & Apostolis, etiamnũ durat in Ecclesia, & durabit ad secundum vsq; Christi adventum.

Q. *An igitur non sine intermissione duravit scriptio in Ecclesia à Mose ad Apostolos?*

R. Ita quidem est: nam constat toto illo tempore, quod fuit à Malachia ad Iohannẽ Baptistam nullum excitatum fuisse, vel Prophetam, vel scriptorem aliquem θεοπνευστον, nam Machabæorum scriptura θεοπνευστος non est, vt posteà videbimus.

Annon duret Scriptio *Theopneustos* ad reditum vsq; Christi.

Q. *Dixisti scriptionem durasse ad Apostolorum tantùm tempora, an non oportet eam durare in Ecclesia ad finem vsque.*

R. Vt post Apostolos nulla audi-

tus

tur viva vox in Ecclesia, quę sic per Spiritum sanctum gubernatur vt omninò errare non possit: ita post Apostolos nihil scribitur in Ecclesia quod θεοπνευστον meritò vocari potest.

Q. *Quid igitur sentis de tot scriptis hominum piorum & doctorum, qui post Apostolorum illa tempora, in Ecclesiæ vsum non mediocrem subinde in lucē exiverunt?*

R. Idem planè sentio de scriptis Pastorum & Doctorum in Ecclesia, quod sentio de eorundam viva voce: nempè, vtrumque erroribus obnoxium esse, & neutrum sic gubernari à Spiritu sancto, vt in tradenda veritate errare omninò non possit.

Q. *Ergo videtur Ecclesiæ conditio quæ est post Apostolorum tempora, non ita bona esse: vt quæ neque viuam vocem, vt iam prius dixisti, neque scriptionem habeat, vt nunc dicis, hominum certè eorum qui in tradenda veritate errare non possunt?*

R. Habet Scripturā Propheticam & Apostolicam, quæ, quoad substantiam revelationis, plena est: quoad verò qualitatem modi revelationis, θεοπνευστος; est & errori non obnoxia: ex qua Scrip-

Scriptura quicunque non discùnt omnia quæ ad fidem & salutem sunt necessaria, profectò illi ne ex ore quidem Dei ipsius, coram loquentis & vivam edentis vocem, doctrinam fidei & salutis essent excepturi.

Cur durav. vit Scriptio à Mose ad Apostolos.

Q. *Cur toto eo tempore, quod fuit à Mose ad Apostolos, duravit in Ecclesia scriptio?*

R. Durationis eædem causæ sunt quæ scriptionis ad vivam vocem additæ: Nam durationem illam postulavit, & Ecclesiæ conditio, & revelationis mensura.

Q. *Cur Ecclesiæ conditio?*

R. Quia Ecclesia continuò auctior facta est, & numero, & cognitione.

Q. *Quid tum?*

R. Major hominum numerus & cognitio maturior postulant scriptionem.

Q. *Cur revelationis mensura?*

R. Quia revelatio subinde clarior evasit ad Christi & Apostolorum vsque tempora, quibus demùm temporibus perfecta est & completa. Oportuit autem scripto mandari clariorem & pleniorem quamq; revelationem ad hoc

vt firmiter conſervaretur, & poſteris traderetur.

Q. *Ex his colliges ſcriptionis in Eccleſia continuatæ vſum?* Scriptionis vſus quis fuerit

R. Colligam.

Q. *Quis igitur vſus fuit?*

R. Vt nihil de puritatis conſervatione dicam, vſus fuit primùm reſpectu ipſius Eccleſiæ, vt eam jam ampliorem loco, & cognitione perfectiorem doceret, Deinde reſpectu revelationis ipſius vt eam plenioré & clariorem comprehenderet atque conſervaret.

Q. *Ex hoc, quem tradis, Scripturæ vſu videtur ſequi revelationis hunc modum, qui eſt per ſcriptionem, perfectiorem eſſe aliquātò & ſublimiorem, vtpote & perſonis & rebus perfectioribus convenientem?*

R. Eſt quidem ita vt dicis.

Q. *De ipſa ſcriptione audivi; Nunc velim de ſubiecto ſcriptionis, et de re ipſa ſcripto tradita, aliquid mihi exponas?* Scriptionis ſubjectum quod?

R. Idem ſcriptum eſt quod viva priùs traditum fuit.

Q. *Velim mihi ordine dicas de ſubiecto ſcriptionis, primùm Dei, deinde hominū, Moſis, Prophetarum, & Apoſtolorum.*

R. Dicam.

Scriptum Dei.

Q. Quid igitur scripsit Deus?

R. Summam doctrinę fœderis operum & legis, quam ipsam primùm viva voce tradiderat Patribus, & Mosi.

Scriptum Mosis.

Q. Quid scripsit Moses?

R. Totam doctrinam cęlestem, quã partim à Patribus per traditionem acceperat, partim à Deo ipso loquente ipsi ore ad os (vt cum Scriptura loquar) audiverat: partim à Spiritu sancto per afflatum internum didicerat: partim denique quæcunque sibi & populo toto vitæ suæ tempore per annos 120. contigerant: hæc omnia in literas redegit, & populo exhibuit.

Q. An igitur à Mose scriptum est quicquid doctrinæ veræ traditum fuerat iam indeà mundo condito?

R. Nihil omissum est à Mose veræ doctrinæ, quod vnquam traditum fuerat, vel de fide, vel de bonis moribus. Nam inde ab initio tradita fuit omnibus ætatibus vna eademq; & tota, quoad substantiam, veritatis doctrina. Discrimen tantũ fuit in revelationis mensura, hoc est, in accidente. Hæc autem

doctrina

doctrina eadē & tota, à Mose primùm viua voce tradita est apertiùs & clariùs, quàm vnquam anteà, deinde scripto commissa est.

Scriptum Prophetatum.

Q. Quid scripserunt Prophetæ post Mosem excitati, singuli suo tempore atque ordine?

R. Idem & totum quoad substantiam quod ante ipsos Moses scripserat: tantū in hoc discrimē fuit, quòd quisque ex divina revelatione addebat interpretationem illustriorem, prout Lucifer ille novi Testamenti magis magisque appropinquabat.

Scriptum Apostolorum.

Q. Quid scripserunt post Prophetas Apostoli?

R. Idem & totū quod inde à condito mundo omnibus ætatibus ante ipsos, & viua voce traditum, & scriptum fuerat, primùm viva voce tradiderunt, deinde scriptis commendarunt.

Scripti Prophetici & Apostolici discrimen.

Q. Nullum ne statuis discrimen inter scripta Prophetica & Apostolica?

R. In re & substantia nullum, in rei claritate & accidente magnum: Continet enim Scriptura Apostolica revelationem mysterij, inde à mundo condi-

to multò clarissimam & plenissimam.

Duorum revelationis modorum comparatio.

Q. *Audiui de vtroque revelationis modo extra comparationem spectato: Nunc velim inter se vivam vocẽ & scriptionem compares, vt ex hac comparatione appareat vtra maioris sit dignitatis atque authoritatis?*

R. Comparationem duorum modorum inter se faciam. Comparantur viva vox & scriptura vel in substantia & in reipsa quæ his modis revelatur, vel in ipsis revelationis modis. Si comparatio fiat in re, jam vtriusque æqualitas est, cum res sit eadem vtrobique: Sin revelationis modos inter se compares, profectò non potest negari vivæ voci locus prior ac dignior, cum viva vox & antiquior tempore fuerit, & organis prior sit (os enim organon prius ac dignius est manu) & magis accómoda sit ad captum rudiorum, ac familiarior docendi ratio. Quamquam sunt quoque in quibus scriptio vivam vocem antecellat: est enim perfectior & accuratior quidam revelationis modus perfectioribus docendis conveniens, & firmior veritatis custos. Non est negandum interea

tereà vtrumque inter se parem esse alijs respectibus: idem enim & loquuti sunt, & scripserunt, & eodem modo, nempè, acti à Spiritu sancto, atque inspirati à Deo. *2.Pet.1.21. 2.Tim.3.16.* Denique postquàm jam cessavit viva vox, ex Dei voluntate, scriptio in ejus locũ est surrogata, adeò vt tota illa dignitas quę viuæ vocis fuerat jam meritò scriptionis sit habenda.

Q. *Visne igitur scriptionem hanc Propheticam & Apostolicam à nobis eodem dignitatis loco habendam quo à superioribus ætatibus habita est ipsa viva Dei & hominum extraordinariorum vox?*

R. Volo, & in hoc revelationis modo solo tanquam ἰσοτιμοτάτῳ lubens acquiesco, tantisper dum vocem illam Christi servatoris vivam, longèq; suaviſſimã audiero in illustri ipsius adventu; cum dicet ijs qui ad dexteram ipsius erunt, Venite benedicti Patris mei; possidete regnum paratum vobis à jactis mundi fundamentis. Huic sit omnis gloria in omnia secula.

Amen.

INDEX CAPITVM.

Methodus locorum Theologiæ communium præfixa tractatui.

De Vocatione efficaci. pag. 1.

De Verbo Dei sive fœdere in genere, & de fœdere operum in specie. pag. 8.

De fœdere gratuito. 16.

De ijs qui sunt sub fœdere Dei comprehensi. 39.

Comparatio nostræ & Adversariorum sententiæ de fœdere hoc utroque. 45.

De Verbo siue fœdere Dei scripto. 55.

De numero controversiarum quæ sunt de Verbo scripto: deque prima controversia, An Scriptura sit Dei Verbum. 58.

Qui constet Scripturam esse Verbum Dei. 65.

De Scripturæ sacræ prima proprietate, de qua controversia tertia. 77.

De secunda proprietate Scripturæ, de qua controversia quarta. 81.

De tertia Scripturæ sacræ proprietate, de qua cõtroversia quinta. 87.

De proprietate quarta, controversia autem sexta. 92.

De proprietate Scripturæ sacræ quinta, controversia autem septima. 97.

De proprietate sexta, controversia octava. 102.

De proprietate septima, controversia nona. 106.
De proprietate octava, controversia autem decima. 109.
De quæstionibus de Scriptura sacra magis accidentalibus, ac primùm de libris quibus continetur Scriptura. 111.
De authentica Bibliorum editione. 121.
De editione Græca Novi Testamenti. 131.
De versionibus Veteris Testamenti. 138.
De versione Novi Testamenti Syra. 148.
De Latinis versionibus utriusq; Testamenti. 149.
De versionibus vernaculis. 153.
De Peccato in genere. 172.
De peccato originali. 180.
De Concupiscentia, 197.
De actuali peccato. 199.
De peccato in Spiritum sanctũ cõtroversia. 210.
De Fide justificante. 217.
De improprijs Fidei acceptionibus. 231.
Adversariorum de Fide sententia. 244.
De Spe. 266.
De Charitate. 276.
De Resipiscentia. 281.
Quousque possit impius progredi in resipiscentia. 292.
De Pœnitentia quid sentiant Papistæ. 296.
De Libero arbitrio humano. 301.
De Gratia Dei. 319.

FINIS.